

Deel 3 – Politieel vuurwapengebruik gewogen en getoetst

Hoofdstuk 14 – Rake schoten onderzocht en beoordeeld

In dit deel van het onderzoek analyseren wij de justitiële afdoeningen van het politieel vuurwapengebruik dat lichamelijk letsel of de dood tot gevolg heeft gehad in de periode 1978-1995. De juridische beoordeling en afdoening, zoals teruggevonden in ‘ambtsberichten’ (brieven) tussen de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal, dienen hierbij als uitgangspunt. De hoofdofficier van Justitie beslist in samenspraak met de procureur-generaal of een politieambtenaar die heeft geschoten, wordt vervolgd of niet. Ziet het OM af van vervolging, anders gezegd: ‘sepooneert’ het OM de zaak, dan gaat de politieambtenaar vrijuit. Vervolging van de politieambtenaar leidt in beginsel tot een rechtszaak. In dat geval spreekt de rechter zich uit over de strafbaarheid van het vuurwapengebruik. De afdoeningen van de schietgevallen met doden of gewonden zijn onder te verdelen in:

- schietgevallen waarin de hoofdofficier van Justitie afziet van vervolging;
- schietgevallen waarin een strafrechtelijke vervolging plaatsvindt.

De schietgevallen waarin de politie personen heeft geraakt, noemen wij ‘rake schoten’ of ‘rake zaken’. De politieambtenaar die raak heeft geschoten, moet in juridisch opzicht als verdachte worden aangemerkt. Om verwarring te voorkomen met de verdachte die is beschoten, gebruiken wij de woorden ‘politieambtenaar’ en ‘schutter’.

Bij de analyse betrekken wij al het beschikbare relevante materiaal over rake zaken, afkomstig van justitiële en politieke instanties. Wanneer de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal van oordeel zijn dat de zaak noodweer betreft, plaatsen wij die zaak in de categorie ‘noodweer’. In een enkel geval is de briefwisseling niet compleet. Noodgedwongen gebruiken wij dan het onvolledige materiaal. Wanneer vervolging tot een rechtszaak heeft geleid, dan belichten wij indien bekend zowel de eis van het OM als de uitspraak van de rechter. Het is voorgekomen dat wij het spoor bijster zijn geraakt, nadat de hoofdofficier van Justitie in een brief bekend maakte dat hij vervolging zou instellen. Gegevens over het strafrechtelijke traject waren namelijk niet altijd te vinden in het rijksrecherchedossier. In een enkel geval hebben wij uit

kranten opgemaakt dat een politieambtenaar is vervolgd of dat er een rechtszaak heeft plaatsgevonden.

Structuur van de analyse

De structuur van dit hoofdstuk en de Hoofdstukken 15 en 16 volgt de achtereenvolgende beslismomenten in de juridische afdoening van rake zaken. Hoofdstuk 15 behandelt de geseponeerde zaken. In Hoofdstuk 16 staan de zaken waarin vervolging is ingesteld centraal.

In Hoofdstuk 14 beschrijven wij uit welke informatiebronnen het onderzoeksmateriaal met betrekking tot de rake schoten afkomstig is en waaruit het bestaat. Vervolgens beschrijven wij in hoeverre de rijksrecherche onderzoek heeft gedaan. Hierna behandelen wij totstandkoming, aard en opzet van de afdoeningsberichten. Als opmaat voor de Hoofdstukken 15 en 16 leggen wij de afdoeningsmogelijkheden uit. Wij vervolgen met de beklag- en bezwaarprocedures, die het slachtoffer respectievelijk de politieambtenaar de gelegenheid geven bij de rechter te klagen over de vervolgingsbeslissing van het OM. Ook bekijken wij in hoeveel zaken een schadevergoedingsprocedure is ingesteld. Verder gaan wij na hoe twee specifieke categorieën rake schoten zijn afgedaan, te weten de voorvallen met een dodelijk schot en de voorvallen met een ongewild of onbedoeld raak schot. Daarna bekijken wij of er een ontwikkeling door de jaren is te constateren in de wijze waarop het OM en de rechter het politieel vuurwapengebruik hebben afgedaan.

Overzicht rake zaken 1978-1995

Als een politieambtenaar een persoon met een kogel uit zijn of haar dienstvuurwapen heeft verwond of gedood, moet worden onderzocht of hij of zij zich schuldig heeft gemaakt aan (zware) mishandeling, zwaar lichamelijk letsel door schuld, doodslag, dood door schuld of een poging daartoe (respectievelijk strafbaar gesteld in art. 300, 302, 307, 308, 287 en 45 van het Wetboek van Strafrecht). Volgens richtlijnen moet de rijksrecherche in zo’n geval onderzoek doen naar de toedracht van het voorval. De hoofdofficier van Justitie neemt kennis van het proces-verbaal van de rijksrecherche en beslist op basis daarvan of

het mogelijk en wenselijk is de politieambtenaar strafrechtelijk te vervolgen. Wanneer een rechtszaak plaatsvindt, oordeelt de strafrechter uiteindelijk over de strafbaarheid van het vuurwapengebruik.

Tabel 14.1 geeft aan op welke wijze en, ingeval van sepot, op welke gronden de rake zaken zijn afgedaan. Van de 275 voorvallen met een of meer doden of gewonden als gevolg van politieel vuurwapengebruik, beschikken wij van 214 voorvallen over de justitiële afdoening. In 61 gevallen bleek de afdoening niet te achterhalen. Van deze 214 voorvallen met een afdoening zijn er 164 op technisch-juridische gronden geseponneerd. Met betrekking tot 26 zaken achtte het OM vervolging wel mogelijk maar niet wenselijk en volgde een beleidssepot. Het OM heeft in 24 gevallen vervolging ingesteld. Hiervan zijn vier zaken in een later stadium alsnog geseponneerd. Voorzover wij hebben kunnen nagaan zijn 17 zaken voorgelegd aan de rechter. Van 15 rechtszaken is ons de rechterlijke uitspraak bekend. Twee rechterlijke uitspraken bleken onvindbaar.

Vindplaats rake schoten

Eerder in deze studie is vermeld dat over de periode 1978-1995 in totaal 53 doden en 244 gewonden als

gevolg van politiekogels in het databestand zijn opgenomen. Alle 53 doden en 232 van de 244 gewonden hebben wij in een van de hierna te noemen informatiebronnen teruggevonden. De resterende 12 gewonden zijn ons ter kennis gekomen via de meldingsformulieren van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze gevallen hebben wij verder buiten beschouwing gelaten omdat de betreffende meldingsformulieren te weinig informatie bevatten voor een analyse. De door de rijksrecherche onderzochte zelfdodingen en pogingen tot zelfdoding met gebruikmaking van het dienstvuurwapen zijn eveneens buiten beschouwing gelaten, net als de doden en gewonden die zijn gevallen in privé kwesties (zie Hoofdstuk 10). De genoemde 285 doden en gewonden zijn te herleiden tot 275 afzonderlijke voorvallen. In een aantal hiervan zijn meer dan een dode en/of gewonde gevallen. De voorvallen waarin door een politiekogel – al dan niet dodelijk – letsel van een persoon is veroorzaakt, noemen wij zoals gezegd ‘rake zaken.’ De zaken waarin wel auto’s maar geen personen zijn geraakt, zijn hiervan dus uitgesloten.

Van de rake zaken hebben wij 75 procent teruggevonden in het bestand van de rijksrecherche, namelijk 206 van de 275. Verder bevonden zich onder de

Tabel 14.1 Afdoening van rake zaken 1978-1995 (aantallen)

Politie		Vervolgingsbeslissing openbaar ministerie		Eindbeslissing rechter	
Totaal aantal rake zaken	275	Technisch sepot			
Afdoening onbekend	61	Gebrek aan bewijs	12		
		Strafuitsluitingsgrond noodweer en noodweereces	101		
		Strafuitsluitingsgrond wettelijk voorschrift	30		
		Strafuitsluitingsgrond overmacht	1		
		Zonder toelichting	20		
		Totaal technisch sepot	164		
		Beleidssepot	26		
		Strafvervolging zonder dagvaarding			
		Kennisgeving niet verdere vervolging	3		
		Buitenvervolginstelling (door rechtbank)	1		
		Onbekend	3		
		Totaal strafvervolging zonder dagvaarding	7		
		Strafvervolging met dagvaarding			
		Dagvaarden	16	Uitspraak onbekend	2
		Dagvaarden in opdracht gerechtshof	1	Vrijspraak	3
		Totaal strafvervolging met dagvaarding	17	Ontslag van rechtsvervolging	4
				Schuldig zonder strafoplegging	1
				Boete	4
				(Voorwaardelijke) gevangenisstraf	3
Totaal rake zaken, afdoening bekend	214	Totaal	214	Totaal rechtszaken	17

geweldsmeldingen in de archieven van de procureurs-generaal 30 rake zaken, waarvan wij geen rijksrechercherapport hebben aangetroffen. Met deze 30 zaken zijn 29 gewonden en één dode gemoeid. Vervolgens zijn wij bij het raadplegen van het privéarchief van Jan Naeyé en het krantenknipselarchief van het Tijdschriften informatiepunt politiewetenschappen (TIP) nog 25 rake zaken op het spoor gekomen die wij noch in de archieven van de procureurs-generaal, noch bij de rijksrecherche hadden aangetroffen. Deze 25 zaken betreffen 18 gewonden en 11 doden als gevolg van politieel vuurwapengebruik. Een zoekactie in het archief van *de Volkskrant* leverde 11 zaken op met totaal tien gewonden en één dode. Ten slotte bracht eenzelfde actie in de archieven van *NRC Handelsblad* en het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP) nog eens drie zaken met elk één gewonde aan het licht. Van *de Telegraaf* kregen wij geen medewerking.

Het rijksrecherchemateriaal blijkt met name over het begin van de jaren '80 onvolledig. Een duidelijk aanwijsbare reden daarvoor is dat vanwege een computerprobleem de zaken uit die periode van het ressort Amsterdam niet zijn terug te vinden in de administratie. Het resultaat van de verschillende zoekacties is weergegeven in Tabel 14.2.

Van ruim een vijfde van de voorvallen met dodelijke afloop hebben wij dus via de krantenarchieven kennis genomen. Van de rake zaken met een of meer gewonden is dit iets minder dan een vijfde deel, waarschijnlijk omdat voorvallen met een dode eerder in de krant staan dan voorvallen waarbij alleen een gewonde is gevallen.

Onderzoek door rijksrecherche

Sinds 1970 vermeldt het handboek voor officieren van Justitie die piketdienst hebben dat bij schietgevallen waarbij personen door politiekogels zijn geraakt, onderzoek door de rijksrecherche geïndiceerd is. Het is namelijk van belang dat in dergelijke ernstige zaken niet de politie zelf maar een onafhankelijk orgaan onderzoek doet. Het heeft nog zeker tot het midden van de jaren '80 geduurd voordat deze richtlijn in de praktijk ook consequent werd uitgevoerd. In de ressortsvergadering van het ressort Arnhem werden bijvoorbeeld richtlijnen van deze strekking op 29 juni 1981 vastgelegd en vernieuwd op 2 juli 1984. Hierin wordt gesproken van het instellen van onderzoek

door de rijksrecherche in:

‘Gevallen van wapen- of vuurwapengebruik, of ander geweld:

a de dood tengevolge hebbend, of

b zodanig lichamelijk letsel tengevolge hebbend dat een arts geconsulteerd diende te worden en ernstig moet worden gevreesd dat het letsel het gevolg is van disproportioneel optreden, terwijl aangifte of klacht wegens mishandeling is gedaan.’

Van de 275 rake zaken is, voorzover na te gaan, in 213 gevallen onderzoek verricht door de rijksrecherche. Dit is 77 procent van het totaal. Met de overige 62 zaken (23 procent) kunnen twee dingen aan de hand zijn: of rijksrechercheonderzoek heeft niet plaatsgevonden of het proces-verbaal van het onderzoek is administratief zoek geraakt.

Geen rijksrechercheonderzoek

Uit de periode van 1978-1995 hebben wij op een totaal van 275 traceerbare rake zaken bij de parketten van de procureurs-generaal 30 gevallen aangetroffen waarin de rijksrecherche geen onderzoek heeft gedaan. Deze behelzen 29 gewonden en één dode.

HOOFDSTUK 14
RAKE SCHOTEN
ONDERZOCHT EN
BEOORDEELD

Tabel 14.2 Vindplaats rake zaken, naar gewonden en doden (aantallen)

	Soort rake zaak		totaal rake zaken
	gewonden	doden	
<i>Vindplaats</i>			
rijksrecherche	172	40	206
archief procureur-generaal	29	1	30
archief Naeyé/TIP	18	11	25
redactiearchief <i>de Volkskrant</i>	10	1	11
redactiearchief <i>NRC Handelsblad</i>	2	0	2
redactiearchief ANP	1	0	1
totaal	232	53	275

Tabel 14.3 Vindplaats rake zaken naar wel of geen onderzoek door de rijksrecherche (aantallen)

	Onderzoek rijksrecherche?			totaal
	RR-onderzoek	geen RR-onderzoek	RR-onderzoek onbekend	
<i>Vindplaats</i>				
rijksrecherche	206	0	0	206
archief procureur-generaal	0	30	0	0
archief Naeyé/TIP	6	0	19	25
redactiearchief <i>de Volkskrant</i>	1	0	10	11
redactiearchief <i>NRC Handelsblad</i>	0	0	2	2
redactiearchief ANP	0	0	1	1
totaal	213	30	32	275

Zoals in Tabel 14.3 is weergegeven, konden wij alleen in deze zaken vaststellen dat geen rijksrechercheonderzoek heeft plaatsgevonden. In de overige 32 gevallen is dit dus onbekend gebleven.

Van de 30 rake zaken zonder rijksrechercherapport zijn er 23 voorzien van correspondentie door de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal met een juridische beoordeling. In 18 gevallen werd het vuurwapengebruik rechtmatig en in vijf gevallen onrechtmatige geacht. In drie zaken blijkt uit de brieven (zogenoeten ‘ambtsberichten’) dat de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal er bewust voor hebben gekozen onderzoek van de rijksrecherche achterwege te laten. In twee zaken zou de toedracht voldoende duidelijk zijn. In de derde zaak schrijft de hoofdofficier van Justitie aan de procureur-generaal dat hij er de voorkeur aan geeft niet op de zaak terug te komen ‘omdat zulks wraakgevoelens zou kunnen opwekken die nu niet bestaan.’ Ook de procureur-generaal is in dit geval van mening dat onderzoek door de rijksrecherche niet noodzakelijk is. Het betreft hier een voorval uit 1979 waarbij een politieambtenaar schiet op een vluchtende jongeman, die wordt verdacht van poging tot inbraak.

De meeste rake schoten die niet zijn onderzocht door de rijksrecherche, hebben zich eind jaren '70 en begin jaren '80 voorgedaan. Maar ook nog in de jaren '90 is rijksrechercheonderzoek niet in alle gevallen vanzelfsprekend. In 1992 adviseerde een van de vijf hoofden van de rijksrecherche de officier van Justitie om de rijksrecherche geen onderzoek te laten doen naar een schietgeval, waarin na een wilde achtervolging een verdachte van een overval was geraakt door politiekogels en een vrouw in de daaropvolgende aanrijding verwondingen opliep. De officier van Justitie volgde het advies niet op en liet de rijksrecherche toch onderzoek verrichten. Verder is ons een rake zaak uit 1992 – Casus 14.1 – en een uit 1995 – Casus 14.2 – bekend waarin de rijksrecherche geen onderzoek heeft verricht.

► *Casus 14.1, Verdediging tegen man met twee messen (1992)*

Een politieambtenaar verweert zich met zijn dienstpistool tegen een buitenzinnige man, die hem met twee messen te lijf gaat. Op drie meter afstand schakelt de politieambtenaar de man met één schot in een van zijn benen uit, na hem met het eerste schot te

hebben gemist. De gewonde man wordt ter behandeling naar een ziekenhuis gebracht.

De politieambtenaar maakt rapport op en meldt het schietgeval, zoals voorgeschreven, aan zijn meerdere. Wij hebben deze melding van het korps ontvangen, maar troffen geen dossier aan bij de rijksrecherche.

► *Casus 14.2, Agenten worden verrast door vuurwapengeweld van inbreker (1995)*

Agent X en hoofdagent Y begeven zich 's ochtends naar een woning waar volgens een melding op dat moment wordt ingebroken. In de tuin van de betreffende woning betrappen zij twee inbrekers op heterdaad. Y sommeert de verdachten de handen omhoog te doen. De ene verdachte voldoet aan dit bevel, de andere aarzelt. Plotseling draait deze verdachte zich om met een vuurwapen in de hand. De verdachte schiet op de agenten, koel en berekenend. Y schiet terug en probeert te vluchten, maar struikelt. Zijn wapen valt op de grond. Y weet de tuin te verlaten en ziet kans via de porto door te geven dat hij en X in doodsnoed verkeren.

X ziet dat de verdachte beurtelings op hem en Y schiet. Hij wordt geraakt en zakt in elkaar. X moet vier schoten hebben gelost, maar kan naderhand niet meer vertellen wanneer en hoe. De verdachte blijft op hem schieten. Dan loopt hij op X af, pakt het dienstpistool uit diens hand en brengt dit op tien centimeter afstand van het hoofd van X. X weet zeker dat de verdachte hem zal doodschieten, wendt zijn hoofd af en beschermt dit met zijn hand. Op dat moment hoort hij een knal. Later blijkt dat hij een schotwond aan zijn linkerhand heeft. De verdachten verlaten de tuin via de woning. X ziet zijn porto liggen en geeft de melding: ‘Assistentie collega’s.’ Dan roept hij zo hard mogelijk zijn collega Y.

X en Y hebben beiden vier gerichte schoten gelost. De verdachte met het vuurwapen is door één kogel geraakt, waarschijnlijk afkomstig uit het vuurwapen van Y. De verdachte heeft vermoedelijk tien keer geschoten. X is vijf keer getroffen: in de linker long, in de linker heup, in een hand, in het linker onderbeen, in het rechter been. Y heeft geen lichamelijk letsel opgelopen.

Naar aanleiding van dit voorval ontstaat een ongebruikelijke wisselwerking tussen de politie en de rijksrecherche. De politie heeft de rijksrecherche bui-

ten de deur weten te houden, met de mededeling dat de betrokken politieambtenaren om emotionele redenen nog niet over het voorval konden worden gehoord. Enkele weken daarna bleken zij voor langere tijd met vakantie te zijn. De rijksrecherche heeft zich een en ander laten welgevalen, zo maakt het volgende citaat uit het verslag van de rijksrechercheur over de gang van zaken duidelijk:

‘Door de werkwijze van het onderzoeksteam [van de politie; de auteurs] is de rijksrecherche geheel buiten spel gezet. Mede gezien de tijd die reeds was verstreken en nog verstrijkt tot het moment waarop verhoor door de rijksrecherche mogelijk was/ is, lijkt onderzoek door de rijksrecherche niet meer zinvol.’

Resultaat is dat het betreffende voorval niet is onderzocht door de rijksrecherche, terwijl de politieambtenaren wel door personeel van hun regiokorps werden verhoord.

Rijksrechercheonderzoek onbekend

Van 32 zaken is ons onbekend of de rijksrecherche onderzoek heeft ingesteld. Van de 25 rake zaken die wij tegenkwamen in het krantenknipselarchief Naeyé-TIP vermeldt het krantenartikel in zes gevallen expliciet dat de rijksrecherche onderzoek naar de toedracht van het voorval zal doen of heeft gedaan. Met betrekking tot de overige 19 zaken bericht de krant dit niet. De zaken waarin onderzoek zou zijn gedaan door de rijksrecherche betreffen twee van de 18 gewonden en zes van de 11 doden.

Van één van de 11 zaken uit het archief van *de Volkskrant* wordt gezegd dat de rijksrecherche de zaak zal onderzoeken. Het betreft hier een voorval met een dode. Ons is niet bekend geworden of de rijksrecherche in de resterende tien schietgevallen onderzoek heeft gedaan. De berichten over de schietgevallen uit *NRC Handelsblad* en het ANP-archief maken geen gewag van een rijksrechercheonderzoek. Tabel 14.3 geeft een en ander schematisch weer.

Opzet en inhoud van rijksrechercherapporten

De rijksrechercherapporten verschillen per ressort sterk qua opzet en structuur. Bedient men zich in het ene ressort van een vaste indeling van het rapport, gemarkeerd door tabbladen, in het andere ressort laat de persoonlijke inbreng van de rapporteurs meer van zich spreken. Bij sommige afdelingen van de rijksre-

cherche is het gebruikelijk dat de rapporteur een uitgebreide samenvatting en beoordeling van het voorval opstelt, terwijl andere afdelingen zich daarin juist terughoudender opstellen. De meeste rijksrechercherapporten bevatten een justitieel afdoeningsbericht. Verder verschillen de onderzoeken en de rapporten, ook binnen hetzelfde ressort, onderling van elkaar in grondigheid en omvang.

Een proces-verbaal van de rijksrecherche bevat in ieder geval een verklaring van de schutter en van het slachtoffer, maar meestal ook van een of meer getuigen waartoe veelal collega's van de politieambtenaar behoren. Verder leveren het technisch onderzoek, meestal door de plaatselijke technische recherche, het verslag van het Gerechtelijk Laboratorium en de geneeskundige verklaring of het sectierapport waardevolle informatie. De laatstgenoemde stukken maken echter niet altijd deel uit van het rijksrecherchedossier.

Het gebeurt nogal eens dat verklaringen van de betrokken personen omtrent het gebeuren niet met elkaar overeenstemmen. Niet alleen verschillen de verklaringen van het slachtoffer en de politieambtenaren regelmatig, ook komt het voor dat de betrokken politieambtenaren elkaar tegenspreken. Dit is op zich niet verwonderlijk, omdat situaties waarin gebruik is gemaakt van het vuurwapen zich kenmerken door een grote mate van hectiek en een snelle opeenvolging van gebeurtenissen. Emoties zullen ongetwijfeld de perceptie van de verschillende betrokkenen beïnvloeden. Wanneer een reconstructie van het voorval plaatsvindt, komen de verschillende lezingen des te duidelijker aan het licht.

De politieambtenaar die van zijn of haar vuurwapen gebruik heeft gemaakt, wordt door de rijksrecherche in beginsel als verdachte verhoord. De verhoorende rijksrechercheur is dan ook verplicht om de verdachte politieambtenaar bij aanvang van het verhoor op zijn zwijgrecht te wijzen. In enkele gevallen vindt het verhoor in aanwezigheid van de raadsman van de verdachte politieambtenaar plaats. Verder is het een paar keer voorgekomen dat de politieambtenaar die gebruik maakte van zijn vuurwapen, om onduidelijke redenen niet als verdachte maar als getuige werd gehoord.

Er is de laatste jaren een tendens waarneembaar dat de rijksrecherche niet alleen het moment van schieten, maar het hele politieoptreden in het onderzoek

betrekt. Ook hiervoor geldt dat de belangstellings-sfeer van de ene rijksrechercheafdeling breder is dan van de andere. Naast de wijze waarop het vuurwapen is gehanteerd en de omstandigheden van het voorval, krijgen operationele en tactische aspecten van het politieoptreden in toenemende mate aandacht. Hierdoor verkrijgen de onderzoekende rijksrechercheurs een uniek inzicht in de operationele en juridische opvattingen, de informatiestromen en overlegstructuren binnen de politie en leggen dit vast in hun rapport. Onduidelijk is echter in hoeverre Justitie en politie zich deze inzichten aantrekken en er hun voordeel mee doen. In een aantal gevallen blijkt dat het voorval aan de hand van de bevindingen van de rijksrecherche is geëvalueerd, maar dit is geen regel.

De afdoeningen van rake schoten

Van de 275 rake zaken is ons van 214 zaken (78 procent) de justitiële afdoening bekend. Van 61 rake zaken ontbreekt elke informatie omtrent de afdoening. Van de 206 rijksrecherche rapporten ontbreken 16 en van de 30 geweldsmeldingen ontbreken zeven afdoeningsberichten, die ook bij navraag niet achterhaald konden worden. Aanvankelijk vertoonde ons dossierarchief meer gaten, maar door de ontbrekende afdoeningsberichten stuk voor stuk op te vragen bij de arrondissementsparketten of de rechtbanken (voor vonnissen) hebben wij nog een groot aantal kunnen achterhalen. Van sommige zaken konden de ambtsberichten of gegevens over het strafproces echter niet meer worden opgediept. Veelal ging het om minder recente gevallen en waren deze niet meer op te sporen via de verouderde archiveringsmethoden (kaartenbakken). Ook kwam het voor dat het materiaal van bepaalde jaren was vernietigd, één keer zelfs twee weken voordat wij onze aanvraag deden. Dit

betrof dossiers uit 1992. Tabel 14.4 geeft een overzicht van de aantallen aangetroffen afdoeningen per bron.

De afdoeningsprocedure

Met betrekking tot rake zaken buigt de hoofdofficier van Justitie zich als eerste over het voorval. Hij maakt zijn oordeel en een afdoeningsvoorstel in een ambtsbericht kenbaar aan de procureur-generaal. De procureur-generaal laat zich bij het vormen van een oordeel adviseren door de commissaris toegevoegd aan het parket van de procureur-generaal (hierna: 'commissaris toegevoegd'). De procureur-generaal stelt de hoofdofficier van Justitie in kennis van zijn oordeel. Het justitiële oordeel komt doorgaans tot stand na kennisneming van het rijksrecherche rapport. Slechts in één zaak (1988) is de 'mondelinge rapportage van de rijksrechercheurs' voor de hoofdofficier voldoende om de korpschef te schrijven dat hij van mening is dat de politieambtenaar geschoten heeft in een situatie van noodweer.

De afdoeningsberichten die wij hebben aangetroffen op het niveau van de arrondissementsparketten zijn veelal afkomstig van de hoofdofficier van Justitie. Het komt eveneens voor dat, zoals de hoofdofficiëren van Justitie zelf ook aangeven, een officier van Justitie de zaak behandelt (zie Hoofdstuk 12). Verder is het geen uitzondering dat de hoofdofficier van Justitie verwijst naar een nota die is opgesteld door een beleidsmedewerker van het parket.

De inbreng van de commissaris toegevoegd leidt in een aantal zaken tot interessante inhoudelijke discussies, waarvan sommige in dit hoofdstuk en in de Hoofdstukken 15 en 16 worden weergegeven. Overigens hebben wij lang niet altijd het advies van de commissaris toegevoegd aangetroffen. Incidenteel spreken ook anderen zich over de zaak uit. In vier zaken geeft een advocaat-generaal van het parket van de procureur-generaal zijn of haar mening over het vuurwapengebruik. In twee daarvan wendt deze zich tot de procureur-generaal met een mening tegengesteld aan die van de hoofdofficier van Justitie.

Hoofdstuk 12 behandelt de uitkomsten van een vragenlijst die aan verschillende personen van politie en Justitie is voorgelegd teneinde de Ambtsinstructie 1994 te evalueren. Een van die vragen luidt: 'Wie beslist ten principale over de beoordeling en afdoening van het politieel vuurwapengebruik?' De tien hoofdofficiëren van Justitie die de vragenlijst hebben

Tabel 14.4 Vindplaats rake zaken naar bekendheid van justitiële afdoeningen (aantallen)

Vindplaats	Afdoening bekend?		totaal rake zaken
	bekend	onbekend	
rijksrecherche	190	16	206
archieff procureur-generaal	23	7	30
archieff Naeyé/TIP	1	24	25
redactiearchief <i>de Volkskrant</i>	0	11	11
redactiearchief <i>NRC Handelsblad</i>	0	2	2
redactiearchief ANP	0	1	1
totaal	214	61	275

ingevuld, zijn unaniem van mening dat zij die beslissingen nemen, dan wel dit overlaten aan hun districts- of unithoofden. De drie procureurs-generaal die de enquête hebben beantwoord, geven alle drie een ander antwoord op deze vraag. De ene procureur-generaal zegt: de hoofdofficier van Justitie. De ander zegt: de procureur-generaal als de rijksrecherche onderzoek heeft gedaan en de hoofdofficier van Justitie in alle andere gevallen. De derde meent dat het de procureur-generaal is naar aanleiding van een afdoeningsvoorstel van de hoofdofficier van Justitie.

Uit de afdoeningsberichten komt naar voren, zoals ook uit de enquête is gebleken, dat de hoofdofficier van Justitie niet overal en altijd het bericht van de procureur-generaal afwacht alvorens zijn visie aan de politieleiding kenbaar te maken. Dit komt bijvoorbeeld nogal eens voor in het ressort Amsterdam.

Een ander punt is de verhouding tussen het interne oordeel van de politie over het vuurwapengebruik en het oordeel van het OM. Een aantal keer ontstaat er wrevel bij de justitiële instanties als leidinggevenden binnen de politie de schutter al blijk hebben gegeven van hun waardering, nog voordat de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal hun standpunt hebben vastgesteld en daarmee naar buiten zijn gekomen. Zo schrijft een hoofdofficier van Justitie bijvoorbeeld aan de procureur-generaal (1979):

‘Moeilijker is voor mij zijn [het hoofd van de algemene dienst; de auteurs] verdediging dat hij de wachtmeester een schriftelijk bewijs van goedkeuring heeft doen toekomen. De vraag rijst wat de consequentie zou zijn als van justitiezijde het vuurwapengebruik niet goedgekeurd zou worden. In dat geval krijgt de wachtmeester een positieve en een negatieve beoordeling, waartussen zacht gezegd spanning bestaat.’

Uit de enquête en ronde-tafelgesprekken is evenwel naar voren gekomen dat er over het algemeen tussen politie en OM afspraken zijn gemaakt over informatieuitwisseling en er regelmatig in concrete gevallen overleg plaatsvindt om de opvattingen op elkaar af te stemmen.

De afdoeningsberichten

De justitiële afdoeningen zijn voor het overgrote deel vastgelegd in de ambtsberichten, dat wil zeggen in de onderlinge briefwisseling van de hoofdofficier van Justitie met de procureur-generaal. Deze afdoenings-

berichten lopen zeer uiteen wat betreft lengte, diepgang en nauwgezetheid van de juridische toetsing. In eenderde van de ambtsberichten blijkt glashelder waarom de hoofdofficier van Justitie het vuurwapengebruik al dan niet rechtmatig oordeelt. Aan de juridische beoordeling gaat in dat geval een uiteenzetting van de relevante omstandigheden vooraf. Maar ook eenderde van de brieven behelst niet meer dan het noemen van een artikel of kwalificatie zonder enige toelichting. Het gebeurt eveneens dat een verwijzing naar een wetsartikel ontbreekt en de hoofdofficier van Justitie bijvoorbeeld alleen stelt dat de situatie ‘bedreigend’ was. De resterende ambtsberichten bevinden zich tussen deze twee categorieën in. De hoofdofficier van Justitie noemt wel de feiten, maar de beoordeling is zeer summier. Het kan ook zo zijn dat de beoordeling op zichzelf staat, zonder dat een verband is gelegd met de feitelijke omstandigheden. Het valt op dat, wanneer de politieambtenaar of het slachtoffer zich laat bijstaan door een advocaat en deze zich actief met de behandeling van de zaak bemoeit, de beoordeling aan inhoud en betekenis wint.

De justitiële afdoening betreft veelal uitsluitend het moment van gericht schieten. Zelden neemt de hoofdofficier van Justitie het moment van het ter hand nemen en het richten van het vuurwapen in overweging. Meestal blijft ook een beoordeling van het eventuele waarschuwingsschot achterwege. In slechts 20 gevallen van de 214 gevallen maakt de hoofdofficier van Justitie een opmerking over de operationele aspecten van het politieoptreden als geheel. Dit wijst erop dat de hoofdofficier van Justitie alleen een rol voor zichzelf ziet weggelegd als het gaat om de vraag of de politieambtenaar zich heeft schuldig gemaakt aan een strafbaar feit. De hoofdofficier van Justitie rekent het toetsen van het totale vuurwapengebruik of het beoordelen van het politieoptreden als geheel in dit kader kennelijk niet tot zijn taak of bevoegdheid.

Over het algemeen is de hoofdofficier van Justitie zich wel bewust van het feit dat hij de zaak in alle rust achter zijn bureau beoordeelt, terwijl de politieambtenaar in werkelijkheid vaak onder invloed van emoties in een *split second* heeft moeten beslissen over de wijze van handelen. De hoofdofficier van Justitie geeft er zo nu en dan expliciet blijk van voorzichtigheid te betrachten bij het vaststellen van zijn oordeel, getuige bijvoorbeeld het volgende ambtsbericht (1992):

‘Bij de beoordeling van het schietincident past voorzichtigheid, gelet op de spanningen waarin de politieambtenaren verkeerden op hun – als gevolg van de feitelijke omstandigheden onvermijdelijke – gebrek aan instructie vooraf over en voorbereiding op de situaties waarin zij terecht kwamen, en op de rust waarin de beoordeling plaatsvindt. Dat houdt in dat eventuele twijfels over de juistheid van hun optreden in hun voordeel worden uitgelegd.’

Het beoordelen van een zaak op basis van elkaar tegensprekende verklaringen is niet eenvoudig, zo laten de betreffende hoofdofficieren van Justitie in hun brieven weten. Daar waar twijfel ontstaat omtrent de juistheid, dat wil zeggen de waarheidsgetrouwheid van de verschillende verklaringen, krijgen de politieambtenaren zonder uitzondering het voordeel van de twijfel. Zelfs als de uitslag van het Gerechtelijk Laboratorium de verklaring van de politieambtenaar onaanvaardbaar maakt, wordt doorgaans vastgehouden aan de verklaring van de politieambtenaar. Zo deed het Gerechtelijk Laboratorium onderzoek met betrekking tot een voorval waarbij een waarschuwingsschot een snelkraker zou hebben geraakt die op heterdaad werd betrapt (1994). Het Gerechtelijk Laboratorium stelt echter grote vraagtekens bij deze lezing. De uitslag van het technisch onderzoek luidt dat de kogel na een schot rechtstandig in de lucht aan de voet beschadigd zou zijn en niet aan de punt zoals het geval is. De vervorming en de schade aan de kogel zouden kunnen wijzen op een rechtstreeks schot op de ruit, zo stelt het Gerechtelijk Laboratorium vast. De hoofdofficier van Justitie zegt hierover, nadat hij heeft vastgesteld dat het vuurwapengebruik rechtmatig was zonder daarbij een rechtvaardigingsgrond te noemen:

‘Sporenonderzoek door het Gerechtelijk Laboratorium leidde echter tot de conclusie dat mogelijk door [de politieambtenaar, hierna: X] niet een waarschuwingsschot in de lucht was afgevuurd, zoals hij consequent heeft verklaard, maar dat hij – al dan niet gericht – heeft geschoten in de richting (van een) van de verdachte(n). [X] is gehoord en geconfronteerd met de bevindingen van het Gerechtelijk Laboratorium. [X] handhaafde zijn eerdere verklaringen ten aanzien van de feitelijke toedracht (in de lucht geschoten) en kon geen verklaring geven voor de bevindingen van het Gerechtelijk Laboratorium. Naar aanleiding van de bevindingen van [de rijksrechercheur] heeft overleg plaats gevonden tussen [de

rijksrechercheur], de behandelend officier van Justitie en ondergetekende. Niet onvermeld mag blijven dat door [de rijksrechercheur] is aangegeven dat nader onderzoek door het Gerechtelijk Laboratorium geen 100%-uitsluiting zou kunnen geven omtrent de vraag of al dan niet gericht is geschoten door [X]. Nu derhalve feitelijk niet vast is komen te staan en ook niet middels ander onderzoek kan worden vastgesteld dat [X] gericht heeft geschoten op een (van de) verdachte(n) is er geen reden om voor wat betreft [X] een uitzondering te maken op de hiervoor gegeven conclusie.’

Uit de ambtsberichten blijkt weinig of niets van een eenduidige en eenvormige beoordelingssystematiek. Omdat de geweldsbevoegdheid van de politie is vastgesteld in artikel 8 Politiewet 1993, waarop de Ambtsinstructie 1994 is gebaseerd, dient het vuurwapengebruik als eerste aan deze bepalingen te worden getoetst. Kunnen deze bepalingen het vuurwapengebruik legitimeren, dan is de strafuitsluitingsgrond ‘wettelijk voorschrift’ van toepassing. Voldoet het niet aan de daarin vervatte vereisten, dan komen de andere strafuitsluitingsgronden zoals ‘noodweer’ in aanmerking (zie Hoofdstuk 15). Niettemin komt het regelmatig voor dat als eerste aan de noodweerbepaling wordt getoetst, ook nu de Ambtsinstructie 1994, in tegenstelling tot die uit 1988, geen verwijzing bevat naar het noodweerartikel 41 Sr.

Afstemming binnen het openbaar ministerie

Uit de ambtsberichten blijkt dat er inhoudelijk bijna altijd sprake is van consensus tussen het oordeel van de hoofdofficier van Justitie en dat van de procureur-generaal. De hoofdofficier van Justitie is doorgaans iets uitvoeriger in zijn beschouwing en vraagt de procureur-generaal of hij zich met het oordeel kan verenigen. In de meeste gevallen volstaat de procureur-generaal ermee een kort briefje met zijn instemming terug te sturen. In sommige gevallen nuanceert de procureur-generaal het oordeel van de hoofdofficier van Justitie en een enkele keer heeft hij een andere visie op de zaak.

Bij een verschil in de beoordelingen is het vervolgens de vraag welk oordeel bij de betrokkenen bekend wordt. Deze vraag hangt nauw samen met de kwestie wie primair het oordeel vaststelt. Juist hierover blijkt onduidelijkheid te bestaan, zo stelden wij in Hoofdstuk 12 vast. Op basis van het beschikbare materiaal

hebben wij niet kunnen vaststellen welke van de berichten de betrokkenen bereikt. Min of meer toevallig bleek in één zo'n geval (1994) dat de vuurwapendocent van de betreffende regio wel op de hoogte was van het oordeel van de hoofdofficier van Justitie, maar geen weet had van de visie van de procureur-generaal en dus ook niet van het meningsverschil. Ook de betrokken politieambtenaar werd alleen de zienswijze van de hoofdofficier van Justitie meegegeeld. Het ging hier om een meningsverschil over de reikwijdte van het begrip 'ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde' (art. 7 lid 1 Ambtsinstructie 1994). Volgens de hoofdofficier van Justitie was deze bepaling van toepassing, de procureur-generaal was het niet met hem eens.

Seponeren of vervolgen

Hoewel politieel vuurwapengebruik moet worden gemeld aan de officier van Justitie van het arrondissement waarbinnen het vuurwapengebruik heeft plaatsgevonden, is deze meestal niet verantwoordelijk voor de beslissing over de verdere afhandeling van de zaak. Hiervoor is in beginsel de hoofdofficier van Justitie aangewezen. De hoofdofficier van Justitie is niet verplicht vervolging in te stellen ter zake van een raak schot. Hij heeft de bevoegdheid om van vervolging af te zien op gronden aan het algemeen belang ontleend, het zogeheten opportuiniteitsbeginsel (art. 167 Sv). De hoofdofficier van Justitie bekijkt in de eerste plaats of een schuldigverklaring door de rechter mogelijk lijkt en daarna of vervolging in casu ook wenselijk is. Beslist de hoofdofficier van Justitie dat hij afziet van vervolging, dan seponereert hij de zaak.

Dat de hoofdofficier van Justitie tot vervolging overgaat, betekent nog niet dat er ook een rechtszaak zal volgen. Seponeren is ook nog mogelijk nadat er al een vervolgingshandeling, zoals het openen van een gerechtelijk vooronderzoek of het toepassen van voorlopige hechtenis, heeft plaatsgevonden. Deze mogelijkheid is vastgelegd in artikel 242 Sv.

Reden om de zaak te vervolgen en het vuurwapengebruik ter toetsing aan de rechter voor te leggen, is doorgaans dat de hoofdofficier van Justitie van oordeel is dat de politieambtenaar zich schuldig heeft gemaakt aan een strafbaar feit en zich daarvoor moet verantwoorden en eventueel straf verdient. Een gering aantal van de politieambtenaren die iemand hebben verwond of gedood door middel van hun vuurwapen

verschijnt uiteindelijk voor de rechter. De meeste zaken worden in het traject daaraan voorafgaand geseponereerd. Hoofdstuk 15 bevat een analyse van de 190 geseponereerde zaken. Hoofdstuk 16 behandelt de 24 zaken waarin het OM vervolging heeft ingesteld. Uiteindelijk hebben 17 rechtszaken plaatsgevonden.

Technisch- en beleidssepot

In het overgrote deel van de afgedane zaken is er sprake van sepot. Er bestaat een belangrijk onderscheid tussen 'technisch sepot' en 'beleidssepot'. Wanneer de hoofdofficier van Justitie op technisch-juridische gronden oordeelt dat een rechterlijke veroordeling uiterst onwaarschijnlijk of onmogelijk is, gaat hij over tot technisch sepot. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer het bewijs tekortschiet, de schuld van de verdachte niet vaststaat of er sprake is van een in de wet vastgelegde strafuitsluitingsgrond, zoals wettelijk voorschrift (art. 42 Sr) of noodweer (art. 41 Sr). Voorheen bestond er geen verplichting de beslissing tot seponeren te beargumenteren en kon de hoofdofficier van Justitie ermee volstaan te vermelden dat hij van mening is dat het vuurwapengebruik voldoet aan de wettelijk gestelde eisen. Met de toevoeging in 1993 van de artikelen 51a tot 51f aan het Wetboek van Strafvordering (Stb. 1993, 29) is daarin verandering gekomen in het geval het slachtoffer zich als benadeelde wil voegen in de strafzaak. Artikel 51f lid 3 Sv schrijft voor dat, wanneer de officier van Justitie geen vervolging instelt, hij deze beslissing schriftelijk en 'met redenen omkleed' meedeelt aan de benadeelde partij.

Wanneer de hoofdofficier van Justitie vervolging van de verdachte niet opportuun acht, gaat hij over tot beleidssepot. Reden hiervoor kan zijn dat de politieambtenaar zelf door de gevolgen van het feit is getroffen, dat het slachtoffer zelf ook schuld heeft of dat het optreden langs tuchtrechtelijke weg kan worden gesanctioneerd. In tegenstelling tot het technisch sepot kan aan een beleidssepot een voorwaarde worden verbonden. Een beleidssepot zonder voorwaarden heet een 'kaal sepot'. Een 'voorwaardelijk sepot' betekent dat de zaak pas wordt geseponereerd, nadat de verdachte aan de gestelde voorwaarde, bijvoorbeeld het betalen van een geldbedrag, heeft voldaan. Slechts bij één van de 26 beleidssepots hebben wij kunnen vaststellen dat een zaak onder voorwaarde is geseponereerd.

Disciplinaire maatregelen

Het komt regelmatig voor dat de hoofdofficier van Justitie in het afdoeningsbericht bij de korpsleiding aandringt op het nemen van disciplinaire maatregelen of dat hij met zijn beslissing om niet te vervolgen, op deze mogelijkheid inspeelt.

Het treffen van disciplinaire maatregelen is een bevoegdheid van de korpsbeheerder, meestal gemandateerd aan de korpschef. Krachtens artikel 50 Politiewet 1993 bestaat er een politieel tuchtrecht. De regeling van disciplinaire sancties is sinds 16 maart 1994 vastgelegd in het Besluit algemene rechtspositie politie (BARP, Stb. 1994, 214).

Artikel 76 BARP

1 De ambtenaar die de hem opgelegde verplichtingen niet nakomt of zich overigens aan plichtsverzuim schuldig maakt, kan disciplinair worden gestraft.

2 Plichtsverzuim omvat zowel het overtreden van een voorschrift als het doen of nalaten van iets dat een goed ambtenaar in gelijke omstandigheden behoort na te laten of te doen.

Artikel 77 lid 1 noemt de volgende straffen:

- schriftelijke berisping;
- buitengewone dienst (...) zonder beloning of tegen een lagere beloning dan de normale beloning, voor ten hoogste zes uren met een maximum van drie uren per dag;
- vermindering van het recht op een jaarlijkse vakantie (...);
- geldboete van ten minste een en ten hoogste vijftig gulden;
- gedeeltelijke inhouding van salaris (...);
- vermindering van het salarisnummer;
- schorsing voor een bepaalde tijd met gehele of gedeeltelijke inhouding van de bezoldiging;
- ontslag.

In antwoord op de enquête onder politie en Justitie waarvan de resultaten zijn gepresenteerd in Hoofdstuk 12, geeft een meerderheid van de responderende korpsbeheerders, korpschefs en districtschefs te kennen dat adviezen van de hoofdofficier van Justitie met betrekking tot het nemen van disciplinaire maatregelen meestal worden opgevolgd. Het parket ontvangt daarvan ook bericht. Van de tien hoofdofficieren van Justitie menen er zes dat de voorstellen aan de korpsbeheerder danwel korpschef om disciplinaire maatregelen tegen de politieambtenaren te nemen, wor-

den uitgevoerd. Eén denkt van niet en drie weten het niet. Het rijksrecherche materiaal biedt geen zicht op eventueel getroffen maatregelen in de disciplinaire sfeer.

Beklag en bezwaar

De opvatting van het slachtoffer dat het politieel vuurwapengebruik niet terecht was en dat onderzoek en eventueel vervolging van de politieambtenaar op zijn plaats is, wordt op verschillende manieren vorm gegeven. Ongenoegen met het politieoptreden kan worden geuit door een klacht in te dienen bij de politie of bij de hoofdofficier van Justitie, door het doen van aangifte en met het indienen van een eis tot schadevergoeding. Over het seponeren van een zaak kan het slachtoffer of een nabestaande beklag doen bij het gerechtshof en proberen vervolging van de schutter door het OM af te dwingen (art. 12 Sv). Ook is een combinatie van deze acties mogelijk. Op zijn beurt kan de politieambtenaar in bezwaar komen tegen verdere vervolging of tegen de dagvaarding (art. 250 respectievelijk art. 262 Sv).

In de 214 rake zaken met een afdoening komen in totaal 40 acties voor van het slachtoffer of een andere betrokkene. Voorafgaande aan de weer te geven bevindingen hoort een belangrijke relativering. Er bestaan aanwijzingen dat klachten en vorderingen tot schadevergoeding vaak niet zijn terug te vinden in het onderzoeksmateriaal, bestaande uit de rijksrecherchedossiers en eventueel aanvullende gegevens.

Klacht en aangifte

Er zijn acht klachten over rake schoten van de politie ingediend bij verschillende instanties: bij de hoofdofficier van Justitie, bij de Nationale ombudsman, bij het ministerie van Justitie en bij de korpsleiding. Er is acht keer aangifte gedaan bij de politie ter zake poging tot doodslag of zware mishandeling. Verder heeft de betrokkene zich vijf keer gewend tot de hoofdofficier van Justitie met een verzoek tot vervolging of onderzoek.

Deze 21 acties, die zijn weergegeven in Tabel 14.5, zijn verdeeld over 16 zaken. Soms onderneemt de betrokkene namelijk verschillende acties: een aangifte wordt gecombineerd met een klacht of bij meerdere instanties wordt een klacht ingediend. Van de 21 acties hebben er zeven gevolg gehad. Van de overige acties is niet gebleken dat zij hebben geleid tot onder-

zoek – anders dan het gebruikelijke rijksrecherche-onderzoek – of vervolging. Het vuurwapengebruik werd in 11 zaken geoorloofd en in vijf zaken ongeoorloofd bevonden.

Schadevergoeding

Lichamelijk letsel kan worden vertaald in schade, meestal niet alleen materiële maar ook immateriële schade. Deze schade kan aanzienlijk zijn, bijvoorbeeld wanneer geen volledige genezing zal optreden en het slachtoffer niet meer in staat is te werken. Niet alleen het gewonde slachtoffer, maar ook nabestaanden lijden schade, bijvoorbeeld omdat een kostwinner wegvalt. Voor zover wij weten is in 14 van de 214 rake zaken met een beoordeling schadevergoeding verleend of geëist vanwege de gevolgen van vuurwapengebruik.

Tabel 14.5 laat zien dat in vier van deze 14 zaken het OM, de politie of het ministerie van Justitie de schadevergoeding spontaan aan de gedupeerde aanbiedt. Hierbij gaat het om drie gewonden als gevolg van ongewilde schoten en om een onschuldige burger die werd aangezien voor een gevaarlijke terrorist. In tien zaken vindt geen spontane schadevergoeding plaats, maar wordt een schadevergoedingsactie ingediend. Vergoeding van de schade is in twee gevallen toegekend en in een geval afgewezen. In de overige zeven gevallen is het vervolg op de actie onbekend. Het vuurwapengebruik werd in zes zaken geoorloofd en in vier zaken ongeoorloofd geacht.

Beklag tegen niet (verdere) vervolging

De procedure van artikel 12 Sv biedt het slachtoffer of een andere rechtstreeks belanghebbende de mogelijkheid om de beslissing van het OM om een zaak te seponeren bij het gerechtshof aanhangig te maken. Het gerechtshof kan het OM bevelen vervolging in te stellen of voort te zetten wanneer het gerechtshof ‘van oordeel is dat vervolging of verdere vervolging had moeten plaatshebben’ (art. 12i Sv).

Voor zover ons bekend, is in vijf zaken een artikel 12 Sv-procedure ingesteld. Van twee zaken kwamen wij, zonder dat het rijksrecherchedossier informatie bood op dit punt, hier toevallig achter. Dit vormt een aanwijzing dat van deze procedure vaker gebruik is gemaakt dan uit de rijksrecherchedossiers blijkt. In één geval is de klacht gehonoreerd en heeft het gerechtshof het OM bevelen de vervolging voort te zet-

ten (zie Casus 16.8 Hoofdstuk 16). Het gerechtshof overwoog dat:

‘dan ook niet boven iedere twijfel is verheven dat er een gerechtvaardigd beroep op noodweer kan worden gedaan, hetgeen betekent dat er aanleiding is zulks aan de hand van een onderzoek in het kader van een gewone strafrechtelijke procedure te doen beoordelen.’

Dit heeft geleid tot een rechtszaak, waarin het vonnis van de rechter overeenkwam met de eis van het OM: ontslag van rechtsvervolging op grond van noodweer.

Het gerechtshof heeft in drie zaken de klacht ongegrond verklaard en in één zaak is ons niet bekend of het gerechtshof in deze zin heeft beslist of dat het slachtoffer in een later stadium de klacht heeft ingetrokken. Twee van de vijf zaken betreffen een ongewild schot, de overige drie betreffen gewilde schoten. Twee voorvallen speelden zich af in 1993, de drie andere eind jaren '80.

Bezwaar tegen vervolging

Wanneer het OM een politieambtenaar vanwege een raak schot vervolgt, kan deze op grond van de artikelen 250 en 262 Sv tegen de kennisgeving van verdere vervolging respectievelijk tegen de dagvaarding in bezwaar komen bij de rechtbank. De rechtbank stelt de verdachte (gedeeltelijk) buiten vervolging wanneer de rechtbank oordeelt dat de officier van Justitie niet ontvankelijk is of het telastegelegde feit of de verdachte niet strafbaar is.

Tabel 14.5 Actie slachtoffer/betrokkene politieel vuurwapengebruik naar gevolg van deze actie (aantallen)

Soort actie	Gevolg		totaal
	met gevolg	zonder gevolg gevolg onbekend	
klacht bij hoofdofficier van justitie	0	2	2
klacht bij Nationale ombudsman	1	1	2
klacht bij ministerie van Justitie	0	1	1
klacht bij politie	2	1	3
aangifte bij politie	3	5	8
verzoek aan hoofdofficier tot vervolging of tot instellen/aanvullend onderzoek	1	4	5
schadevergoeding spontaan toegekend	4	0	4
vordering tot schadevergoeding	2	8	10
beklag over niet (verdere) vervolging	1	4	5
totaal	14	26	40

HOOFDSTUK 14
RAKE SCHOTEN
ONDERZOCHT EN
BEOORDEELD

In drie gevallen hebben wij kunnen vaststellen dat de verdachte politieambtenaar bij de rechtbank bezwaar heeft aangetekend tegen de vervolgingsbeslissing. In twee zaken heeft de rechtbank de klacht ongegrond verklaard. In één zaak (zie Casus 16.15 Hoofdstuk 16) waarbij een voorbijganger door een onbedoeld raak schot werd gedood, achtte de rechtbank het beklag van de politieambtenaar tegen vervolging gegrond. De officier van Justitie ging tegen deze beschikking in beroep bij het gerechtshof. Het gerechtshof bepaalde vervolgens dat de zaak toch ter beoordeling van een rechter moest komen. Daarop ging de politieambtenaar in cassatie bij de hoge raad, echter zonder rechtsmiddelen in te dienen. De hoge raad verwierp dan ook het beroep.

Afdoening dodelijke schoten

Er zijn in totaal 52 voorvallen met een dode geteld, waarvan in één voorval twee doden zijn gevallen. Van 41 gevallen is de afdoening aanwezig, van 11 ontbreekt deze. Eén rechtszaak met dode kwamen wij via een

krantenbericht op het spoor. Tabel 14.6 toont aan dat 31 van de 41 zaken met een dode zijn geseponeerd. Negen van de 41 zaken met een dodelijk slachtoffer, dit is 22 procent, komen ter beoordeling van de rechter. Hiertegenover staat dat de rechter zich over acht van de 173 zaken met een gewonde, dit is vijf procent, uitsprekt. Zaken met een dode komen dus relatief vaker ter beoordeling van de rechter dan zaken met een gewonde. Zaken met een gewonde worden verhoudingsgewijs veel vaker geseponeerd. Het is aanmerkelijk dat de ernst van de gevolgen van het schieten van invloed is op de vervolgingsbeslissing van het OM. De vraag of deze gegevens van groter gewicht zijn dan eventuele twijfel over de rechtmatigheid van het vuurwapengebruik, kunnen wij op basis van ons onderzoeksmateriaal niet beantwoorden.

Afdoening ongewild rake schoten

In Hoofdstuk 10 is aandacht besteed aan doden en gewonden veroorzaakt door ongewilde schoten en onbedoeld rake schoten. Een ongewild schot gaat af zonder dat de politieambtenaar een schot heeft willen lossen. Een onbedoeld raak schot wordt bewust afgevuurd in een 'veilige richting', maar treft per ongeluk een persoon. Vanwege het specifieke karakter van dit soort schoten lichten wij deze eruit om een beeld te geven van de bijbehorende justitiële afdoeningen. Omdat deze schoten een belangrijk element met elkaar gemeen hebben, namelijk dat het opgetreden effect niet door de schutter was beoogd, worden de 39 ongewilde en vijf onbedoeld rake schoten hier samen gevoegd tot een categorie 'ongewild rake schoten'. Van negen van deze 44 voorvallen ontbreekt de justitiële afdoening. Dit betekent dat hier de justitiële reacties op 35 ongewild rake schoten aan de orde komen.

Tabel 14.7 laat zien dat van de 35 ongewild rake schoten er 17 op juridisch-technische gronden zijn geseponeerd. Het OM heeft zeven zaken om opportuïteitsredenen geseponeerd. De technische sepots van ongewilde of onbedoeld rake schoten zijn naar verhouding opmerkelijk vaak gebaseerd op de grond 'gebrek aan bewijs'. Meer dan bij gewilde schoten staat namelijk de vraag naar de aanwezigheid en de bewijsbaarheid van schuld op de voorgrond. Tabel 14.7 wijst uit dat het OM meer dan de helft van de ongewild rake schoten op technische gronden heeft geseponeerd. Dit betekent dat het OM de politieambtenaar in deze gevallen niet strafbaar acht. Ook als er

Tabel 14.6 Justitiële afdoening van rake zaken naar gevolg (aantallen)

	dood	Gevolg gewond	totaal
<i>Justitiële afdoening</i>			
technisch sepot	29	135	164
beleidssepot	2	24	26
vervolging, gevolg onbekend of sepot	1	6	7
vervolging, rechtszaak	9	8	17
totaal	41	173	214

Tabel 14.7 Justitiële afdoening rake zaken naar ongewild of onbedoeld raak en gewild raak schot (aantallen)

	Schotintentie		totaal raak
	ongewild of onbedoeld raak	gewild raak	
<i>Justitiële afdoening</i>			
technisch sepot, waarvan:			
gebrek aan bewijs	10	2	12
noodweer(exces)	5	96	101
wettelijk voorschrift	0	30	30
overmacht	0	1	1
zonder toelichting	2	18	20
technisch sepot totaal	17	147	164
beleidssepot	7	19	26
vervolging, gevolg onbekend of sepot	3	4	7
vervolging, rechtszaak	8	9	17
totaal	35	179	214

wel sprake is van een ongeoorloofd schot seponert het OM relatief vaak omdat het vervolging niet opportuun acht (beleidssepot).

Tabel 14.7 laat verder zien dat het OM relatief vaak vervolgt in de zaken met een ongewild raak schot. In ongeveer 30 procent van de voorvallen met een ongewild raak schot vindt vervolging plaats tegen zeven procent van de zaken met gewild rake schoten. Acht van de 35 ongewild rake schoten, waarvan er drie dodelijk waren, hebben tot een rechtszaak geleid. Zaken met een ongewild raak schot vormen 16 procent van het totaal aantal rake zaken, terwijl zij bijna de helft van het aantal rechtszaken uitmaken. Justitie is blijkbaar eerder geneigd vervolging in te stellen vanwege een ongewild dan vanwege een gewild raak schot.

Afdoeningen door de jaren

Bij een overzicht van de rake zaken over de 18 onderzoeksjaren gaan wij uit van de datum van het voorval. Het aantal getraceerde rake zaken per jaar schommelt tussen de 12 en 20 met een minimum van negen in 1979 en een maximum van 29 in 1994. Van het merendeel van de zaken van de laatste tien jaren beschikken wij over de afdoening, van 1992 en 1993 beschikken wij zelfs over alle afdoeningsberichten. Het overzicht over de jaren van het aantal rake zaken in Tabel 14.8 correspondeert met het beeld dat eerder in deze studie is geschetst van het aantal doden en gewonden veroorzaakt door politieel vuurwapengebruik. Het aantal rake schoten wordt door de jaren zeker niet minder, maar vertoont – de uitschieter 1994 daargelaten – ook geen overtuigend stijgende lijn. Teneinde een beter zicht te krijgen op de wijze van afdoen van rake zaken door de jaren, zijn in Tabel 14.8 drie clusters van ieder zes jaren gevormd.

Niet alle zaken waarin het OM vervolging heeft ingesteld zijn uitgelopen op een rechtszaak. Drie zaken zijn alsnog geseponert (zie Hoofdstuk 16). In Tabel 14.8 wordt met een veroordeling bedoeld op een rechterlijke uitspraak die een schuldigverklaring inhoudt, in alle gevallen op een na gevolgd door strafoplegging. Voor alle jaren geldt dat in de meerderheid van de zaken op technisch-juridische gronden is afgezien van vervolging (technisch sepot). Een beleidssepot betreft steeds een of twee, hooguit drie zaken per jaar. De clustering laat zien dat het aandeel van technische sepots verhoudingsgewijs groeit. Het omgekeerde geldt voor de zaken waarin strafvervol-

ging is ingesteld. Dit aantal neemt zowel absoluut als relatief duidelijk af.

Een verklaring voor het relatief hoge aantal vervolgingen in de eerste vijf jaren zou kunnen zijn dat deze zaken eerder dan andere zaken in de archieven zijn teruggevonden. Ook is het mogelijk dat de laatste tien jaren minder wordt vervolgd omdat er beter, dat wil zeggen vaker conform de geweldsinstructie, wordt geschoten. Hoe dit ook zij, het OM neemt steeds vaker en de rechter in steeds mindere mate de eindbeslissing in de afdoening van rake zaken. De laatste zes jaar leidde en ruim honderd rake zaken nog maar tot drie rechtszaken en één veroordeling. De rol van de rechter in de toetsing van het politieel vuurwapengebruik is anno 1996 uiterst gering.

Tabel 14.8 Afdoening van rake zaken door de jaren (aantallen)

Jaar	Afdoening					totaal rake zaken
	technisch sepot	beleidssepot	strafvervolging	afdoening waarvan bekend veroordeling	afdoening bekend	
1978	3	1	3	1	7	15
1979	4	2	2	2	8	9
1980	1	0	2	0	3	17
1981	8	0	2	0	10	15
1982	5	2	0	0	7	12
1983	9	2	3	1	14	16
totaal	30	7	12	3	52	84
percentage	58%	13%	23%	6%	100%	
1984	4	1	1	0	6	13
1985	9	0	1	1	10	13
1986	11	2	5	1	18	19
1987	7	1	0	0	8	12
1988	8	2	0	0	10	13
1989	8	2	1	1	11	12
totaal	47	8	8	3	66	82
percentage	71%	12%	12%	5%	100%	
1990	9	2	1	0	12	13
1991	11	1	0	0	12	14
1992	15	3	0	0	18	18
1993	20	1	0	0	21	21
1994	21	2	3	1	26	29
1995	10	2	0	0	12	14
totaal	86	11	3	1	102	109
percentage	85%	11%	3%	1%	100%	
totaal	164	26	24	8	214	275
gemiddeld percentage van afdoeningen	77%	12%	11%	-	100%	

*Roofovervaller verdachte wordt aangehouden, Amsterdam 1989.
Foto: Cock Toorensplits/De Telegraaf*

Hoofdstuk 15 – Rake schoten geseponneerd

De hoofdofficier van Justitie is niet verplicht de politieambtenaar die heeft geschoten strafrechtelijk te vervolgen. Om verschillende redenen kan hij afzien van vervolging. In de eerste plaats omdat een schuldigverklaring en eventuele veroordeling door de rechter niet waarschijnlijk lijkt. In de tweede plaats omdat er omstandigheden zijn die een vervolging niet wenselijk maken. Het eerste betreft een technisch en het tweede een beleidssepot. Met een technisch sepot handelt het OM een zaak af, zonder hieraan een voorwaarde te verbinden. Aan een beleidssepot kan wel een voorwaarde worden verbonden.

In dit hoofdstuk geven wij een weergave van de door het OM geseponneerde rake zaken. De hiervoor relevante theorie is te vinden in Hoofdstuk 3. Van de 214 beoordeelde rake zaken zijn er 190 (89 procent) geseponneerd. Tabel 15.1, die een onderdeel vormt van Tabel 14.1, laat zien op welke grond deze 190 zaken zijn geseponneerd. Wij hebben de technische sepots ingedeeld naar de sepotgrond, zoals die is aangevoerd door het OM en volgen daarbij de juridische beoordelingsstructuur zoals voorgeschreven in artikel 350 Sv. In 165 gevallen is besloten tot een technisch sepot en in 26 tot een beleidssepot.

Zoals blijkt uit Tabel 15.1, komt de strafuitsluitingsgrond 'ter uitvoering van een ambtelijk bevel' (art. 43 Sr) niet voor. Deze strafuitsluitingsgrond is alleen van toepassing op de VBE-scherpschutter die in het A12 incident met een lange afstandsprecisiegeweer twee schoten loste op een gijzelnemer (1989). Eén schot doodde de gijzelaar. Het OM oordeelde dat de degene die het bevel gaf om te schieten, zich kon beroepen op noodweer. Omdat Hoofdstuk 9 een uitvoerige beschrijving van dit schietgeval bevat en wij onder 'Juridische consequenties' de juridische beoordeling ervan uiteen zetten, behandelen wij het A12 incident in dit hoofdstuk niet apart. Wij brengen deze zaak onder in de categorie noodweer.

In dit hoofdstuk analyseren wij eerst de 14 zaken die zijn geseponneerd vanwege gebrek aan bewijs. Daarna komen de sepots op grond van een strafuitsluitingsgrond aan bod: 101 zaken zijn geseponneerd vanwege noodweer of noodweerecces, 29 zaken vanwege wettelijk voorschrift en één zaak vanwege over-

macht. Vervolgens geven wij de 20 afdoeningen weer waarin het vuurwapengebruik rechtmatig wordt geoordeeld, zonder dat dit oordeel wordt gemotiveerd. Ten slotte richten wij ons op de 26 beleidssepots. Daar waar wij in dit hoofdstuk in het algemeen naar de ambtsinstructie verwijzen, bedoelen wij de geldende geweldsinstructies zoals beschreven in Hoofdstuk 2.

Gebrek aan bewijs

Binnen het strafproces rust op het OM de taak bewijs aan te dragen waaruit moet blijken dat de verdachte het tenlaste gelegde strafbare feit heeft gepleegd. De rechter zal op grond van de tenlastelegging en naar aanleiding van het onderzoek op de zitting beoordelen of het tenlaste gelegde feit is bewezen. De bewijsvraag betreft alle elementen, 'bestanddelen' genoemd, van de delictomschrijving. Wanneer op voorhand duidelijk is dat het bewijs niet valt te leveren, zal het OM de zaak seponeren. Wij bekijken in deze paragraaf welke zaken zijn geseponneerd vanwege gebrek aan bewijs en welke motivatie de hoofdofficier van Justitie daarvoor aanvoert. In de afdoeningsberichten staat met name het bestanddeel 'schuld' uit de artikelen 307 en 308 Sr (respectievelijk dood en zwaar lichamelijk letsel door schuld) centraal en in mindere mate 'opzettelijk' uit de artikelen 287, 300 en 302 Sr (respectievelijk doodslag, mishandeling en zware mishandeling).

De opzet moet gericht zijn op het gevolg, in dit geval het toebrengen van lichamelijk letsel. Er is sprake van schuld in de zin van de artikelen 307 en

Tabel 15.1 Rake zaken geseponneerd 1978-1995 (aantallen)

Politie	Vervolgingsbeslissing openbaar ministerie
	<i>Afdoening door sepot</i>
	Technisch sepot
	Gebrek aan bewijs 12
	Strafuitsluitingsgrond noodweer en noodweerecces 101
	Strafuitsluitingsgrond wettelijk voorschrift 30
	Strafuitsluitingsgrond overmacht 1
	Zonder toelichting 20
	Totaal technisch sepot 164
	Beleidssepot
	26
Totaal rake zaken, afdoening bekend 214	Totaal sepot 190

308 Sr, als het lichamenlijk letsel is veroorzaakt doordat de schutter een norm heeft overtreden en hij verwijtbaar zorgeloos, onnadenkend of roekeloos heeft gehandeld (Van Bemmelen en Van Veen 1994:98). De Hoge Raad heeft bepaald dat voor het toepassen van artikel 307 Sr niet elk gemis aan voorzichtigheid voldoende is. Vereist is een ‘min of meer grove of aanmerkelijke onvoorzichtigheid, onachtzaamheid of nalatigheid’ (HR 25 april 1916, NJ 1916, 763). Cleiren en Nijboer stellen dat de rechter alleen schuld aanneemt, als duidelijk is op basis van welke feiten het gedrag als ‘veroorzakend, aanmerkelijk onzorgvuldig/ roekeloos/ onvoorzichtig en onrechtmatig’ is aan te merken (1994:786). Schuld is een sterk normatief begrip. Van mensen die een bepaalde verantwoordelijkheid op zich nemen, mag een hogere mate van zorgvuldigheid worden verwacht dan van anderen (*Garantenstellung*).

Bij ongewilde en onbedoeld rake schoten is van opzet meestal geen sprake en doet de vraag naar de bewijsbaarheid van schuld zich voor. Voor het bepalen of er een norm is overtreden en zo ja welke, zijn de volgende vragen van belang: Was de schutter gerechtigd het vuurwapen te trekken? Heeft de schutter, zoals is voorgeschreven, tijdens het dreigen met het vuurwapen de vinger langs de beugelkrop gehouden? Als de schutter de vinger niet langs de beugelkrop maar aan de trekker heeft gehouden, is dit dan aan te merken als ‘min of meer grove of aanmerkelijke onvoorzichtigheid, onachtzaamheid of nalatigheid’? Wat mag in een dergelijke situatie worden verwacht van een politieambtenaar?

De voorvallen met gebrek aan bewijs

Onvoldoende bewijs vormt in 12 zaken de sepotgrond. Het vuurwapengebruik betreft in negen van de 12 zaken een ongewild schot, te weten vier reflexschoten, drie worstelschoten en twee klungelschoten. Daarnaast is één waarschuwingsschot onbedoeld raak. In twee zaken zijn de rake schoten gewild afgevuurd. In deze twee voorvallen was het doel echter niet het slachtoffer te raken. In het ene geval was het schot bedoeld voor een agressieve pitbull-terriër. In het andere om een auto tot stilstand te brengen.

De drie doden van deze sepotcategorie zijn veroorzaakt door twee reflexschoten en één worstelschot. Over de gehele onderzoeksperiode zijn tien doden geteld als gevolg van ongewilde schoten. Een relatief

groot gedeelte is derhalve in de sepotcategorie gebrek aan bewijs terug te vinden.

De afdoeningsberichten bij gebrek aan bewijs

In geen van de 12 zaken lijkt er sprake te zijn van opzet gericht op het veroorzaken van lichamenlijk letsel. De negen ongewilde schoten van deze categorie zijn niet opzettelijk afgevuurd. In de drie zaken met gewilde schoten is de opzet niet gericht geweest op het toebrengen van lichamenlijk letsel maar op een ander gevolg, te weten het afvuren van een waarschuwingsschot in de lucht, het uitschakelen van een hond of het stoppen van een auto. De hoofdofficier van Justitie houdt zich dan ook niet met de opzet bezig, maar met de vraag of de schutter schuld heeft aan de dood of aan het zwaar lichamenlijk letsel van het slachtoffer (art. 307 en 308 Sr).

Drie van de 12 keer vermeldt het ambtsbericht van de hoofdofficier van Justitie kortweg dat de politieambtenaar zich niet schuldig heeft gemaakt aan een strafbaar feit of dat om een of andere redenen het bewijs niet toereikend is.

In vijf afdoeningsberichten gaat de hoofdofficier van Justitie in het geheel niet in op de schuldvraag, maar stelt kortweg vast dat er noch sprake is van opzet noch van schuld. Bijvoorbeeld in een zaak waarin een van de twee ongewilde worstelschoten het middenvoetsbeentje van een verdachte verbrijzelt (1993). Eerst stelt de hoofdofficier van Justitie vast dat de politieambtenaar vanwege de bedreigende situatie terecht een waarschuwingsschot heeft gelost. ‘Voor de daarop volgende twee schoten en de daaruit voortvloeiende verwondingen van [de verdachte] acht ik [de politieambtenaar] niet verantwoordelijk.’

In vier van de 12 zaken onderbouwt de hoofdofficier van Justitie zijn oordeel dat er onvoldoende bewijs is voor de delicten zwaar lichamenlijk letsel of dood door schuld. De redeneringen zijn als volgt weer te geven:

- Het handelen van de schutter – het niet dragen van het wapen in de *double action*-stand en het niet beveiligen van het wapen na het trekken daarvan – kan niet worden aangemerkt als grof, onvoorzichtig of nalatig (1983).
- Er is wel lichamenlijk letsel maar geen zwaar lichamenlijk letsel veroorzaakt en dus is er geen bewijs voor artikel 308 Sr (1986).
- Het trekken van het wapen was gerechtvaardigd en er was geen sprake van bewust handelen (1993).

- De schutter heeft, alvorens te schieten, zich ervan overtuigd dat het latere slachtoffer niet in de schootslijn stond. Hij heeft zodanig zorgvuldig gehandeld dat hem van het letsel geen verwijt kan worden gemaakt. Toch heeft hij een man geraakt terwijl hij van dichtbij op een agressieve pitbull schoot (1993).

In geen enkel geval noemt de hoofdofficier van Justitie expliciet een norm die zou zijn overtreden bij het handelen dat leidde tot het fatale schot. In drie van de vier gevallen waarin de hoofdofficier van Justitie uitweidt over de schuldvraag, komt het bestaan van een norm in enige vorm aan de orde, in alle overige afdoeningsberichten niet. De hoofdofficier van Justitie bespreekt de verwachtingen die hij heeft ten opzichte van een politieambtenaar in Casus 10.8, 1983 (Hoofdstuk 10), maar kent deze geen betekenis toe voor de schuldvraag. Een reflexschot gaat af bij het openen van de verdachte auto tijdens een aanhoudingsprocedure van een arrestatieteam (AT). De hoofdofficier van Justitie stelt dat aan een AT-lid hoge eisen moeten worden gesteld, hij goed moet worden geselecteerd en vervolgens getraind en opgeleid.

En dat:

‘wanneer hij fouten maakt zulks valt onder de noemer “schuld”. Een zware selectie en een zware training veronderstellen in die lezing dat fouten die een willekeurige ander gemakkelijk zou kunnen maken, bij de “specialist” niet mogen voorkomen en dat, wanneer de specialist een fout maakt dit dan ook extra, naar objectieve normen beschouwd, te verwijten is. Daartegenover staat evenwel dat een lid van een AT aanzienlijk meer risico’s loopt in gevaarzettende en riskante operaties te belanden dan een doorsnee politieambtenaar.

Ik heb evenwel mijn twijfels of het gebeurde strafrechtelijk is onder te brengen onder het schuldbegrip, de verklaring van [de politieambtenaar] over het gelijktijdig knijpen van rechter- en linkerhand en de verklaring van de psycholoog daarover in aanmerking genomen.

Men zou echter kunnen verdedigen dat nu een slachtoffer valt te betreuren de vraag of [de politieambtenaar] schuld treft in strafrechtelijke zin (ook al wordt deze vraag door mij voorshands ontkennend beantwoord) toch aan de rechter moet worden voorgelegd -mede met het oog op de nabestaanden- ook al zal de rechter mogelijk vrijspreken.’

Niettemin ziet de hoofdofficier van Justitie af van

vervolging, waarbij hij in aanmerking neemt dat dezelfde politieambtenaar niet lang daarvoor een vergelijkbaar voorval meemaakte, zij het dat daarbij geen slachtoffer viel. De schutter is hierna niet begeleid vanuit het korps. Verder speelt mee dat de schutter gedurende vier maanden de autoprocedure niet heeft geoefend en hij inmiddels is overgeplaatst en dus geen dienst meer doet in het AT. De hoofdofficier voert deze argumenten aan als verontschuldigend. Zij zouden echter ook als bezwarend kunnen gelden.

Ook in twee andere zaken blijkt dat de schutter slecht geoefend is. In een geval uit 1983 heeft de schutter gedurende drie jaar niet aan schietoefeningen deelgenomen. In Casus 10.13, 1992 (Hoofdstuk 10) heeft de schutter meer dan een jaar geleden de laatste schietbeurt gehad, is langere tijd ziek geweest en neemt pas sinds een week weer aan de surveillance-dienst deel als zij een dodelijk reflexschot lost. In deze zaken is de onge oefendheid van de schutter geen reden voor het OM om het handelen aan te merken als ‘min of meer grove of aanmerkelijke onvoorzichtigheid, onachtzaamheid of nalatigheid’. De norm dat alleen geoefende politieambtenaren een vuurwapen mogen dragen is pas in de nieuwe Ambtsinstructie 1994 expliciet vastgelegd.

De hoofdofficier van Justitie laat zich in vijf zaken kritisch uit over het politieoptreden of over de mate van training. Eén ambtsbericht maakt melding van de wens een disciplinaire maatregel te treffen. In één zaak is de schutter al overgeplaatst als de hoofdofficier van Justitie zich over de zaak uitspreekt.

Casus 15.1 dient als illustratie van een zaak waarin de hoofdofficier van Justitie onvoldoende bewijs aanwezig acht. Er is geen twijfel dat de schutter in dit voorval in zijn hantering van het vuurwapen normen overtreedt. Met een vuurwapen in de hand grijpt hij een verdachte vast. Dat is niet toegestaan. Het feit dat een schot afgaat, betekent dat de schutter zijn vinger in ieder geval op zeker moment niet langs de beugelkrop hield. De hoofdofficier van Justitie heeft hier wel aandacht voor, maar koppelt dat niet aan de vraag naar schuld. Uiteindelijk lijkt het voorval voornamelijk voort te komen uit een gebrek aan training.

► *Casus 15.1, Vuurwapengevaarlijke bezoeker van sexclub komt door worstelschot om het leven (1993)*

Bij de politie komt rond negen uur ’s avonds een anonieme tip binnen dat er in een bepaalde sexclub

iemand met een vuurwapen aanwezig bedreigt. Omdat de sexclub een twijfelachtige reputatie heeft, besluiten de vier politieambtenaren die ter plaatse worden gezonden een afwachtende houding aan te nemen. Ondertussen is een andere politieambtenaar aan het posten met zicht op de sexclub. Hij meldt over de portofoon dat hij een man naar een rode BMW ziet lopen en aanstalten ziet maken om weg te rijden. De centralist van de meldkamer bericht vervolgens via de portofoon dat hij contact heeft gehad met de sexclub en dat iemand heeft gezegd dat de man die dreigde met zijn vuurwapen de sexclub zojuist heeft verlaten. De vier politieambtenaren, waaronder opperwachtmeester der rijkspolitie X en wachtmeester Y, zetten de achtervolging in, zodat zij weten waar de verdachte zich bevindt.

X en Y rijden, in uniform gekleed maar zonder kogelwerend vest, in een politiebus. Hoewel X van mening is dat dit een aanhouding is voor het AT, spreekt hij met Y af dat zij bij een eventuele aanhouding de autoprocedure voor gevaarlijke verdachten zullen toepassen. Terwijl zij de verdachte blijven volgen, treft Y de voorbereidingen voor een aanhouding. De BMW rijdt in de verboden richting van een straat met eenrichtingsverkeer. Daarna botst hij op een auto die uit de andere richting komt. X brengt de politiebus binnen vijf meter achter de verdachte tot stilstand. Het portier van de BMW zwaait wild open en de verdachte stapt uit. X roept: 'Autoprocedure.' Y heeft niet gezien dat de BMW een botsing heeft veroorzaakt en is totaal verrast door het feit dat de verdachte plotseling stopt.

X en Y stappen uit en trekken het vuurwapen. X is in een poging de bestuurder van de auto die ook is uitgestapt weg te halen, tussen deze man en de verdachte in komen te staan. Hij richt zijn pistool in noodweerhouding op de verdachte die een stevig postuur blijkt te hebben. X roept een paar keer: 'Handen op het dak.' X interpreteert de manier waarop de verdachte staat als bedreigend. Hij vindt dat hij moet handelen om de verdachte onder controle te krijgen. X loopt op de verdachte toe, pakt hem bij zijn kleren en probeert hem met zijn gezicht naar de auto te draaien. Y staat naast X en pakt de verdachte met een hand vast terwijl zij met de andere het pistool gericht houdt op de verdachte. Y waarschuwt dat zij bij een verdachte beweging zal schieten. De verdachte verzet zich en wil niet tegen de auto gaan staan. Op een gegeven moment klinkt een knal. De verdachte blijft bewegen.

Twee collega's arriveren. Ook zij pakken de verdachte vast, terwijl Y zich terugtrekt. Het lukt hen gedrieën de verdachte tegen de auto te zetten met zijn handen op het dak en zijn benen wijd. Omdat de verdachte nu onder controle is, bergt X zijn pistool. De verdachte wordt geboeid. Dan merkt X dat hij bloed aan zijn handen en zijn kleren heeft. Hij vraagt aan de verdachte of deze gewond is, waarop de verdachte antwoordt dat dat best zou kunnen. X onderzoekt diens kleding en ziet dat er bloed aan zijn rug zit. Hij vraagt via de portofoon om een ambulance. De verdachte wordt de boeien afgedaan en op de grond in een stabiele zijligging gelegd. X merkt als hij de drukknop van zijn holster dicht wil doen dat de hamer achterover staat, waaruit blijkt dat hij geschoten heeft. Het ambulancepersoneel constateert de dood van de verdachte. Later blijkt dat de verdachte een vuurwapen onder zijn kleding draagt.

De hoofdofficier van Justitie schrijft aan de procureur-generaal en aan de districtscommandant van de rijkspolitie:

'Voldoende bewijs voor een strafbaar feit (dood door schuld) gepleegd door [X] is niet voorhanden. De bijzondere omstandigheden van dit geval rechtvaardigen het uit voorzorg ter hand nemen van het dienstwapen. Dit paste binnen het kader van de geweldsinstructie. Men mocht op grond van de ontvangen informatie de vuurwapengevaarlijkheid van de aan te houden persoon aannemen. (Zoals naderhand bleek droeg de verdachte inderdaad een geladen vuurwapen in zijn kleding).

Ook de door [X] als bedreigend ervaren wijze van optreden van verdachte bij en na het verlaten van zijn auto, naast het feit van de op dat moment niet verwachte, onverhoedse confrontatie met [de verdachte], moet daarbij in rekening worden gebracht. Over de reden van het afgaan van het schot en de precieze wijze waarop dit is afgegaan, bestaat geen absolute zekerheid. Wel staat vast dat dit schot van zeer nabij is gelost en afkomstig is uit het dienstpistool van [X]. Tevens kan als vaststaand worden aangenomen dat hier geen sprake is van bewust, laat staan opzettelijk, afvuren van het dienstwapen, aangenomen dat het wapen inderdaad door het toedoen van [X] zelf is afgegaan.

Dit alles leidt tot de conclusie dat voor verdenking van een strafbaar feit onvoldoende grond bestaat.

Er is hier sprake van een betreurenswaardig ongeval. In het onderzoek van de Rijksrecherche ontbreekt een beschouwing en beoordeling over de wijze waarop [X] feitelijk zijn dienstwapen heeft gehanteerd. Was het ter hand nemen van het vuurwapen terecht, het vervolg van het hanteren van het wapen, met name ook het in de hand blijven houden van het wapen tijdens het fysieke contact met [de verdachte], behoeft n.m.m. een nadere beoordeling in relatie tot de professionele standaard die bij [X] mocht worden gesteld. Deze beoordeling zou aanleiding kunnen geven tot een gesprek met [X] waarbij niet uitgesloten kan worden dat kritische opmerkingen op onderdelen van zijn professioneel handelen gemaakt moeten worden.'

In reactie op deze brief schrijft de procureur-generaal dat hij eveneens van mening is dat onvoldoende grond bestaat voor verdenking van een strafbaar feit.

De raadsman van de nabestaanden richt zich vervolgens tot de hoofdofficier van Justitie:

'Naar mijn oordeel moet het als nodeloos gevaarlijk en onvoorzichtig worden gezien wanneer [X] de loop van het pistool op de rug van [de verdachte] zet terwijl hij met zijn andere hand bezig is [de verdachte] door hem vast te pakken om te draaien. [X] wist dat [Y] en andere collega's in de buurt waren. Hij had [de verdachte] onder schot kunnen houden terwijl andere politieambtenaren met beide handen vrij de manoeuvre zouden kunnen uitvoeren.'

De districtscommandant schrijft aan de hoofdofficier van Justitie dat X in 1992 en 1993 vier schietoefeningen heeft verricht met gemiddeld resultaat. Ook oefende hij eenmaal met video en tweemaal de benaderingstechniek vuurwapengevaarlijke verdachten en de autoprocedure. Hij schrijft vervolgens:

'In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat de frequentie van de oefeningen onvoldoende is voor het bezitten van de noodzakelijke complexe motorische vaardigheid. (...)

Bij de oefening 'autoprocedure' wordt aangegeven dat vlak voordat de verdachte wordt geboeid, het wapen dient te worden geborgen. Echter de oefening wordt afgewerkt volgens de standaardprocedure en gaat niet in op incidenten die afwijken van de standaard.'

De hoofdofficier van Justitie vraagt vervolgens in een ambtsbericht welke maatregelen de politie gaat nemen om het aantal trainingen op peil te brengen. Hij

is in ieder geval van mening dat er in de trainingen meer aandacht moet komen voor afwijkingen van de standaardprocedures.

De districtscommandant schrijft in antwoord hierop onder andere dat in de huidige opzet er geen tijd en gelegenheid is om trainingen te verzorgen waarin aandacht wordt geschonken aan afwijkingen van de standaardprocedures. De hoofdofficier van Justitie laat de procureur-generaal vervolgens schriftelijk weten dat hij dit onderwerp nader zal bespreken met de korpsleiding. Verder vindt hij dat het onderwerp ook op ressortelijk niveau aandacht verdient. Uit de correspondentie blijkt verder dat de raadsman van de nabestaanden een artikel 12 Sv procedure zal instellen. De uitspraak van het gerechtshof in deze procedure is ons niet bekend. Omdat niet is gebleken dat alsnog vervolging is ingesteld mogen wij aannemen dat het beklag ongegrond is verklaard.

Noodweer en noodweerexces

Een in verband met vuurwapengebruik veel gebezigde term is 'noodweer'. Men is veelvuldig geneigd bedreigende situaties die hebben geleid tot het aanwenden van het vuurwapen, te karakteriseren als een 'noodweersituatie'. De indruk bestaat daardoor dat noodweer gemakkelijk is vast te stellen. Noodweer is echter een complex juridisch begrip en er moet aan een scala van vereisten zijn voldaan om noodweer als grond voor strafuitsluiting te kunnen aanvoeren. In deze paragraaf houden wij de zaken die als noodweer zijn beoordeeld aan de hand van deze vereisten tegen het licht.

In Hoofdstuk 2 zijn de wettelijke noodweerbepaling en de daarin vervatte eisen uitgelegd. De regeling komt er in het kort op neer dat degene die zich verweert tegen een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding van zijn lijf, eerbaarheid of goed of dat van een ander niet strafbaar is, mits daarbij de beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit in acht zijn genomen. Dit betekent dat, hoewel een strafbaar feit bewezen kan worden, de verdedigingshandeling op grond van objectieve omstandigheden gerechtvaardigd en derhalve niet strafbaar is. Voor noodweerexces gelden dezelfde vereisten als voor noodweer. Noodweerexces is van toepassing als aan het subsidiariteits- of het proportionaliteitsbeginsel niet is voldaan als gevolg van een 'hevige gemoedsbeweging', veroorzaakt door de aanranding. Noodweer is neer-

gelegd in het eerste en noodweerexces in het tweede lid van artikel 41 Sr:

- 1 Niet strafbaar is hij die een feit begaat, geboden door de noodzakelijke verdediging van eigen of eens anders lijf, eerbaarheid of goed tegen ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding.
2. Niet strafbaar is de overschrijding van de grenzen van noodzakelijke verdediging, indien zij het onmiddellijk gevolg is geweest van een hevige gemoedsbeweging, door de aanranding veroorzaakt.

Deze paragraaf bevat een analyse van de zaken waarin het vuurwapengebruik is gekarakteriseerd als een noodweerhandeling. Omdat het OM bijna de helft van de rake zaken seponereert vanwege noodweer, komt deze sepotcategorie uitgebreider ter sprake dan de andere. Allereerst schetsen wij kort om hoeveel zaken het gaat en hoe de afdoeningsberichten eruit zien. Dan volgt een beschrijving van de noodweerezaken aan de hand van een aantal thema's ontleend aan het wetsartikel, de rechtsbeginselen en de jurisprudentie, te weten:

- het verdedigde belang;
- de ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding;
- het proportionaliteitsbeginsel;
- het subsidiariteitsbeginsel.

In het kader van de subsidiariteit stellen wij als onderzoekers de vraag of de noodweersituatie was te voorkomen. Vervolgens komt noodweerexces aan bod als een speciale variant van noodweer. Ten slotte besteden wij aandacht aan de opmerkingen in de afdoeningsberichten ten aanzien van disciplinaire maatregelen en de operationele aspecten van het voorval.

De afdoeningsberichten bij noodweer

In 101 van de 214 afdoeningen van rake zaken noemt het OM noodweer met zoveel woorden als grond om de politieambtenaar niet te vervolgen. In bijna eenderde van deze afdoeningsberichten, 32 in getal, volstaat de hoofdofficier van Justitie met een eenvoudige constatering die refereert aan noodweer. Deze beoordelingen bestaan slechts uit de korte opmerking dat er sprake was van bedreiging, dat de verdediging noodzakelijk is geweest of dat de politieambtenaar zich in een nood(weer)situatie bevond. Toetsing aan het wetsartikel of het noemen van feitelijke omstandigheden waaruit noodweer zou blijken, blijft achterwege. Zoals het ontbreken van enige uitleg of toetsing doet vermoeden, betreft het merendeel van deze

zaken overduidelijke noodweerezaken. Van de 32 zaken zijn er 28 waarin de ernst van de bedreiging en de noodzaak van de verdediging onbetwistbaar zijn. In vier zaken is hierover twijfel mogelijk, bijvoorbeeld omdat de bedreiging van de politieambtenaar minder concreet is.

De overige 69 zaken zijn ongeveer gelijkelijk verdeeld over afdoeningsberichten die een korte weergave van de feitelijke omstandigheden inhouden waaruit de aanranding en de noodzaak tot verdedigen moeten blijken en berichten die nauwgezet het voorval toetsen aan de elementen van de noodweerbepaling.

De oordelen van het OM hebben zo goed als alleen betrekking op het moment van schieten en laten de legitimiteit van het uit voorzorg ter hand nemen, het trekken en het richten van het wapen onbesproken. Om die reden is deze analyse ook in de eerste plaats geconcentreerd op het schieten waardoor een of meer kogels lichamelijk letsel of de dood hebben veroorzaakt. Wij houden ons dus niet bezig met de vraag of de dreiging van de aanranding al zodanig concreet was dat die het trekken van het vuurwapen rechtvaardigde. Evenmin richten wij ons op de eventuele escalerende effecten die het uit voorzorg ter hand nemen of het trekken van het wapen op de situatie hebben gehad.

Het verdedigde belang bij noodweer

De zaken waar het in deze paragraaf om gaat, hebben in beginsel met elkaar gemeen dat een politieambtenaar ter verdediging van zichzelf, een ander of een goed zijn dienstpistool heeft aangewend en daarmee iemand heeft verwond of gedood. In beginsel is dit een strafbaar feit, maar dit kan uit noodweer gerechtvaardigd zijn. Voorwaarde is dat hetgeen de politieambtenaar verdedigt, terug is te vinden in de limitatief in de wet opgesomde belangen, te weten: lijf, eerbaarheid of goed.

Welke belangen beoogt de schietende politieambtenaar te verdedigen? De aanranding, met andere woorden de aanval, betreft op één uitzondering na in alle schietgevallen 'eigen of eens anders lijf'. In 86 gevallen van de 101 noodweerezaken gebruikt de politieambtenaar die wordt bedreigd of aangevallen zelf zijn vuurwapen om de aanranding te stoppen, waarbij soms meer politieambtenaren worden aangevallen en soms ook collega's die niet worden aangevallen te

hulp schieten. In 14 gevallen schiet de politieambtenaar uitsluitend ter verdediging van een ander, namelijk tien keer een collega en vier keer een burger. In al deze gevallen wordt dus de lichamelijke integriteit, in de termen van artikel 41 Sr 'lijf', van een persoon bedreigd of reeds aangetast.

De enige uitzondering vormt het voorval waarin een politieambtenaar een waarschuwingsschot lost om een einde te maken aan de mishandeling van zijn diensthond. Dit voorval komt verderop uitgebreider aan bod (zie Casus 15.9). In de termen van artikel 41 Sr is een hond niet een lijf maar een goed, hoezeer men ook aan de hond is gehecht. 'Goed' valt over het algemeen samen met wat civielrechtelijk met 'zaak' wordt aangeduid: 'de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten' (art. 2 Boek 3 Burgerlijk Wetboek; Cleiren en Nijboer 1994:202).

De ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding bij noodweer

Wil de verdediging gerechtvaardigd zijn, dan moet deze gericht zijn tegen 'een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding'. Dit begrip is in de jurisprudentie verder uitgelegd en toegespitst. Onder een aanranding wordt niet alleen 'een feitelijke aantasting' van de in de noodweerbepaling genoemde belangen verstaan. De Hoge Raad heeft bepaald dat ook de gedragingen die een 'onmiddellijk dreigend gevaar voor zo'n aantasting' opleveren, een aanranding vormen (HR 2 februari 1965, NJ 1965, 262). De aangerande persoon hoeft niet de eerste slag af te wachten, maar mag zich verweren op het moment dat de aanvaller zijn arm heeft opgeheven om de slag toe te dienen. Daartegenover staat dat de Hoge Raad ook weer niet te ver wil gaan in het toekennen van gewicht aan de angstgevoelens die een dreiging al in een eerder stadium kan oproepen. De Hoge Raad bepaalde in een arrest van 8 februari 1932 (NJ 1932, 617), het zogenoemde 'vreesarrest':

'De enkele vrees, dat men zal worden aangerand door iemand, die een dreigende houding aanneemt, welke vrees zelfs denkbeeldig kan zijn, daar een dreigende houding bij een bedreiging kan blijven, rechtvaardigt niet om zelf tot de aanval over te gaan.

Op basis van de objectieve omstandigheden van het geval moet worden bekeken of er sprake is van enkele vrees voor een aanval of dat een ogenblikkelijk dreigend gevaar aan de orde is. Het recht op verdediging

vervalt op het moment dat de dreiging of de aanranding is opgehouden.

In 86 van de 101 noodweezaken is sprake van een aanranding conform de bovengenoemde criteria. Van de resterende 15 zaken is er naar ons inzicht in zes gevallen sprake van 'putatief noodweer'. De politieambtenaar meende en mocht ook menen dat hij te maken had met een dodelijk wapen, maar in werkelijkheid was het wapen niet of nauwelijks schadelijk en de verdediging dus niet noodzakelijk. Deze noodweervariant komt aan het einde van deze paragraaf ter sprake. In de overige negen zaken is ons inziens de aanwezigheid van een wederrechtelijke aanranding minder aannemelijk. Van deze negen is over zes zaken twijfel mogelijk of de aanranding werkelijk bestond, of dat er alleen sprake was van de vrees daarvoor. Voorts heeft de politieambtenaar in drie zaken geschoten op het moment dat de aanval al was beëindigd.

Deze verdeling van de 101 noodweezaken naar het al dan niet aanwezig zijn van een aanranding komt op het volgende neer:

- in 86 zaken is sprake van een aanranding conform de criteria vastgesteld door de Hoge Raad;
- in zes zaken is twijfel mogelijk over het bestaan van de aanranding;
- in drie zaken is geschoten toen de aanranding al was beëindigd;
- in zes gevallen spreken wij van putatief noodweer. Wij richten ons in het navolgende op de aard van de aanranding, uitgaande van hetgeen door de Hoge Raad is bepaald. Eerst volgt een opsomming van de wapens waarmee de aanranding is uitgevoerd. Daarna kijken wij in hoeveel zaken sprake was van een feitelijke aantasting en in hoeveel zaken een onmiddellijk dreigend gevaar aan de orde was. Eveneens belichten wij de zaken waarin de aangerande alleen de vrees had te worden aangevallen. Voorts geven wij de zaken weer waarin de aanranding reeds was beëindigd op het moment van verdediging. Ten slotte komen de verdedigingshandelingen aan bod die zijn aan te merken als putatief noodweer.

Het aanvalswapen

In 81 van de 101 noodweezaken wordt de aanval uitgevoerd met behulp van een wapen.

- In 30 gevallen wordt de politieambtenaar verwond of bedreigd met een mes;

- 29 keer krijgen de politieambtenaren te maken met een vuurwapen;
- zeven keer vormt een rijdende auto de bedreiging;
- in 12 zaken bestaat het aanvalswapen uit een ander voorwerp of stuk gereedschap, zoals een bijl, een schroevendraaier, een bezemsteel, een sikkel, een schoffel of een riek;
- drie keer gebruikt de verdachte traangas.

Ook zonder een aanval met een wapen vrezende de politieambtenaren soms voor hun leven.

- In zes zaken is sprake van daadwerkelijke mishandeling door middel van fysiek geweld;
- in zes zaken voert de aanvaller de bedreiging uit met een voorwerp dat de indruk wekt een vuurwapen of een mes te zijn, maar in werkelijkheid zo goed als onschadelijk is (putatief noodweer);
- vier keer neemt de verdachte een dermate bedreigende houding aan, zonder dat hij over een wapen beschikt, dat de politieambtenaar naar zijn vuurwapen grijpt en een schot lost;
- in drie gevallen betreft de bedreiging de suggestie van vuurwapenbezit;
- in één geval veronderstellen de politieambtenaren dat de verdachte in het bezit is van een mes.

Hierboven is uiteengezet dat de Hoge Raad heeft bepaald dat onder een aanranding in de zin van artikel 41 Sr zowel een feitelijke aantasting kan worden begrepen, als de gedragingen die een onmiddellijk dreigend gevaar voor zo'n aantasting opleveren. Hiervoor hebben wij vastgesteld dat in 86 van de 101 zaken volgens de regels inderdaad een aanranding heeft plaats gevonden. Van deze 86 zaken bestaat de aanranding in 26 zaken uit een feitelijke aantasting van het lichaam van een persoon en in 60 zaken uit gedragingen die een onmiddellijk dreigend gevaar daarvoor opleveren.

Feitelijke aantasting

Wanneer zich een feitelijke aantasting voordoet, schiet de politieambtenaar eerst nadat degene die de aanval uitvoert al iemand heeft verwond. De aanval heeft dus al effect gehad. Het schieten door de politieambtenaar heeft tot doel te voorkomen dat de aanvaller, die daartoe aanstalten maakt, nogmaals toeslaat. Casus 15.2 dient als voorbeeld en is één van de 26 zaken waarin sprake is van een feitelijke aantasting op het moment van de verdediging.

► *Casus 15.2, Inspecteur lost fataal schot ter verdediging nadat hij is gestoken met een keukenmes (1995)*

Een inspecteur van politie, X, assisteert bij een woninguitzetting door een gerechtsdeurwaarder. Hij is hiervan twee weken eerder op de hoogte gesteld. De uitzetting vindt plaats op last van de kantonrechter, omdat het betreffende echtpaar zijn huurachterstand niet kan betalen. X weet uit ervaring van collega's dat de man lastig kan zijn, maar niet dat hij mesgevaarlijk is. X neemt voorzorgen: hij vraagt een collega hem te vergezellen én vraagt een collega *stand by* te zijn. Ook zal een surveillance-eenheid ter plaatse komen. Verder zijn er medewerkers van een schoonmaakbedrijf, een timmerbedrijf en een verhuisbedrijf ter plaatse. De politieambtenaren maken vooraf geen afspraken over het optreden. Wel is de opvang van de vrouw en het kind geregeld.

Na een aantal keren tevergeefs aanbellen wordt de deur geopend. Nog voordat de deurwaarder kan uitleggen waar hij voor komt, krijgt hij te verstaan dat hij noch de politie welkom is. Inspecteur X zet een voet over de drempel, waar de man hem meteen op aanspreekt. Een timmerman wijst X op het mes in de broekzak van de man. X pakt het mes uit de broekzak, waardoor de man bijzonder opgewonden raakt. X zegt dat hij het straks weer terug krijgt en geeft het aan de timmerman. De man en de vrouw beweren bij hoog en bij laag dat zij de schulden hebben afgelost. Niemand krijgt de kans hen uit te leggen dat het om een oude schuld gaat. Een redelijk gesprek blijkt niet mogelijk. X weet niet goed wat hij moet doen. Hij krijgt geen vat op de man en de vrouw. Zij worden op dat moment niet verdacht van het plegen van een strafbaar feit. Een aanhouding is dus geen optie. Er ontstaat een impasse: de politiemensen worden toegelaten in het huis in tegenstelling tot de deurwaarder; de man zoekt bescherming bij zijn vrouw. X realiseert zich dat hij iets moet ondernemen om de impasse te doorbreken. Hij vindt dat de man met assistentie moet worden afgevoerd. Een collega vraagt via de portofoon om assistentie. De man wil steeds naar de keuken lopen, maar de politiemensen weten dit te voorkomen. Zij belanden in de huiskamer vlakbij de toegang tot de open keuken.

De assistentie komt ter plaatse en X zegt tegen de bewoners dat zij de woning gaan ontruimen. Een agente spreekt de vrouw aan en zegt dat er opvang voor haar en haar kind is geregeld. X zegt tegen de

man dat hij mee moet. De man vraagt waarom hij wordt aangehouden en X antwoordt dat dit uit veiligheidsoverwegingen noodzakelijk is. De man gaat daarop totaal door het lint, grijpt naar de keukenla, pakt een mes en begint in zichzelf te snijden. Een collega roept dat de vrouw en het kind weg moeten. X pakt hen vast en geeft hen over aan een collega. De man en de vrouw protesteren heftig en de man maakt dreigende bewegingen met het mes dat een lemmet van 12 centimeter heeft. X en een collega gelasten hem meermalen het mes weg te doen. Toch nog plotseling staat de man voor X met zijn mes. Hij komt vermoedelijk achter de vrouw vandaan. X voelt een steek in zijn borst. Hij is niet bedacht geweest op de aanval.

In een reflex trekt X zijn pistool en schiet. Hij heeft geen tijd om te waarschuwen of op de benen te richten. Hij herinnert zich dat hij heeft geleerd in noodweer één schot te lossen. Hij is bang voor een tweede messteek maar die komt niet. De man loopt nog even van X weg, maar zakt dan in elkaar en valt tegen een politieman aan. Deze stapt opzij en zet een voet op de onderarm van de getroffen man. Verdwaasd loopt X de man achterna en zegt dat hij is gestoken. Zijn collega's roepen hem toe dat hij zijn pistool moet bergen. De kogel raakt zowel een long als de longslagader, waardoor de man het schot niet overleeft. X loopt als gevolg van de messteek een beschadiging op aan de borst en verblijft gedurende vijf dagen in een ziekenhuis.

Dreigend gevaar

In 60 van de 86 gevallen van aanranding weet de politieambtenaar de aanvaller uit te schakelen voordat deze echt toeslaat. De politieambtenaar schiet op het moment dat de aanvaller zijn hand opheft met daarin een mes of een ander voorwerp of wanneer hij of zij in de loop van een pistool kijkt. Het dreigende gevaar voor een aantasting dient wel concreet te zijn. Immers wel de dreiging, maar niet de enkele vrees voor een aantasting rechtvaardigt een verdedigingshandeling. Ook speelt mee dat noodweer een rechtvaardigingsgrond is, dat wil zeggen dat de verdedigingshandeling gerechtvaardigd is, wie deze ook uitvoert. Dit maakt de concrete omstandigheden van het voorval van grote betekenis. De hoofdofficier van Justitie moet in deze zaken inschatten of de dreiging voor een aantasting voldoende concreet is. Dit neemt

niet weg dat ook de subjectieve beleving van de verdere groot gewicht in de schaal legt: 'Het zal er in de praktijk niet ver vanaf liggen dat de rechter tot uitgangspunt zal nemen de voorstelling die de dader redelijkerwijs mag hebben van de situatie waarin hij verkeert.' (Cleiren en Nijboer 1994:206)

In Casus 15.3 onderstreept de hoofdofficier van Justitie het verschil tussen de objectieve feiten met betrekking tot de dreigende aanval en de subjectieve perceptie van de politieambtenaren.

► *Casus 15.3, Geboeide verdachte dreigt met vuurwapen (1988)*

Iemand belt de politie met het bericht dat er twee *junks* in zijn tuin liggen te slapen. De meldkamer stuurt agent X en hoofdagent Y, die in uniform in een opvallende dienstauto surveilleren, ter plaatse voor een routinecontrole. De politieambtenaren spreken de man en de vrouw aan en vragen naar hun persoonsgegevens. Agent X geeft deze gegevens door aan de meldkamer om deze na te trekken. De man staat gesignaleerd vanwege een onherroepelijk vonnis waarin hem een gevangenisstraf is opgelegd. De vrouw staat niet gesignaleerd.

Agent X gaat over tot aanhouding van de veroordeelde en hoofdagent Y boeit hem met zijn handen op de rug. Dit gaat zonder verzet. Omdat er kinderen staan te kijken, fouilleert hoofdagent Y de man oppervlakkig, om het bij de auto grondiger te doen. Op weg naar de auto geleidt X de man met zijn hand. Als zij de auto bijna zijn genaderd, houdt X de pas even in. Op dat moment draait de man zich van hem af en rent naar de auto die voor de politieauto staat. Hij haalt, terwijl zijn handen nog steeds geboeid zijn, een pistool uit zijn broeksband en richt dit vervolgens over zijn heup op hoofdagent X. Deze trekt eveneens zijn pistool, maar schiet niet omdat zich kinderen in zijn schootveld bevinden.

Hoofdagent Y, die voor X en de verdachte liep, heeft niets door totdat X roept: 'Dekking.' Y ziet dat de verdachte de trekker overhaalt, maar zonder effect. De beide politieambtenaren zoeken dekking achter de politieauto. Ook Y trekt zijn pistool en laadt het door, waardoor er een patroon uit de kamer springt. Het was namelijk al doorgeladen. Hij zet het vuurwapen vervolgens op *double action*. X en Y roepen tegen de verdachte dat hij zijn pistool moet laten vallen, waarop deze antwoordt: 'Schiet mij maar kapot, ik schiet

jullie kapot.’ Agent X vraagt via de portofoon assistentie en maakt met een code duidelijk dat hij te maken heeft met een vuurwapen. X roept nogmaals dat, als de verdachte zijn pistool niet laat vallen, hij zal schieten. De verdachte opent achterwaarts het bestuurdersportier van de auto waar hij bij staat. Hij hurkt achter het portier en houdt het pistool door de opening tussen het portier en de auto gericht op de politieambtenaren. X heeft nog steeds kinderen in zijn schootsveld en roept dat zij weg moeten gaan. De kinderen geven daar gehoor aan. Toch blijft het probleem dat er mensen in de buurt staan. X lost een waarschuwingsschot. X merkt op dat de verdachte hevig beweegt en vermoedt dat hij probeert zijn handen aan de voorkant van zijn lichaam te krijgen.

Y zegt tegen X dat hij een gericht schot zal vuren op de benen van de verdachte. Hij is de oudste van de twee en heeft de beste positie om te schieten. Hij zet zijn pistool op *single action*, richt en vuurt. De verdachte reageert hier niet op. X rent naar de andere kant van de straat, zodat hij beter zicht heeft op de situatie. Y lost vrijwel direct een tweede schot, ook gericht onder het portier. De verdachte geeft een schreeuw. Y rent naar de verdachte toe, pakt zijn pistool en haalt de houder eruit. De patronen blijken er achterstevoren in te zitten. Collega’s arriveren en X roept per portofoon een ambulance op. De verdachte is in zijn buik geraakt. De kogel wordt operatief verwijderd.

De verdachte verklaart voor de rijksrecherche dat hij, nadat hij bij de auto was aangekomen, niet meer met zijn pistool op de politieambtenaren heeft gericht. Na het waarschuwingsschot is hij op de grond gaan zitten om te proberen zijn handen naar voren te halen. Na het tweede schot, het eerste gerichte schot, viel hij vanwege deze pogingen achterover op zijn rug.

Bij de reconstructie en op basis van de vindplaats van de kogel blijkt dat de verdachte op het moment dat het tweede gerichte schot van Y valt, niet kan hebben gestaan. De versie van de verdachte is het meest aannemelijk: vlak voor het eerste schot van Y zat de verdachte op het wegdek. Door zijn pogingen zijn handen voor zijn lichaam te krijgen viel hij vervolgens achterover. Op dat moment viel het tweede schot.

De hoofdofficier van Justitie schrijft in zijn afdoeningsvoorstel aan de procureur-generaal:

‘Nadat [de verdachte] het pistool had getrokken ont-

stond een situatie die zeer bedreigend was voor de beide politieambtenaren en voor de aanwezige omstanders. Het is naar mijn mening tegen die achtergrond terecht dat agent [X] en hoofdagent [Y], na mondelinge waarschuwingen, zijn overgegaan tot het lossen van een waarschuwingsschot. Ook komt het mij als juist voor dat vervolgens gericht is geschoten.

Het is duidelijk dat in de optiek van de betrokken politieambtenaren nog steeds sprake was van een levensbedreigende situatie zodat een tweede schot voor hen vanzelfsprekend was toen het eerste schot geen reactie opleverde.

Een en ander heeft zich objectief gezien waarschijnlijk anders toegedragen dan de politieambtenaren subjectief hebben beleefd. Bij de reconstructie kostte het nogal wat moeite om de betrokken agenten ervan te overtuigen dat hun weergave van het gebeurde feitelijk vrijwel uitgesloten moest worden geacht. Daarbij valt op te merken dat noch de behandelend Officier van Justitie noch ik zelf tijdens deze reconstructie de indruk kregen dat de politieambtenaren met opzet een gekleurde weergave van de gebeurtenissen gaven.

Het lijkt dan ook aannemelijk dat de, in het procesverbaal van de Rijksrecherche gerelateerde, schrik-situatie deze onjuiste waarneming heeft veroorzaakt.

De vraag is dan of van de politieambtenaren verwacht mag worden dat ze ook onder deze penibele omstandigheden het hoofd geheel koel hadden moeten houden. Na afweging van alle factoren, waarbij in het bijzonder het niet voorzienbaar zijn van de plotselinge actie van [de verdachte] zwaar heeft meegewogen, kom ik tot de conclusie dat het vuurwapengebruik als gerechtvaardigd moet worden gezien en dat de beide politieambtenaren wat dit betreft geen verwijt valt te maken.’

Hierna maakt de hoofdofficier van Justitie een paar kritische opmerkingen met betrekking tot het achterwege laten van een adequate fouillering en de wijze waarop Y de Walther P5 hanteerde (half geladen). De procureur-generaal kan zich vinden in het oordeel van de hoofdofficier van Justitie.

Vrees voor aanranding

Enkel de vrees voor een aanranding legitimeert geen noodweerhandeling. In het overgrote deel van de rake

noodweezaken bestaat er geen twijfel over de aanwezigheid van de aanranding. Niettemin kan in zes schietgevallen niet zonder meer worden geconstateerd dat een aanranding heeft plaatsgevonden. De hoofdofficier van Justitie geeft in twee zaken en een advocaat-generaal in één zaak blijk van twijfel over de toepasbaarheid van het noodweerartikel. In drie zaken laat het OM zich niet specifiek uit over de aard van de aanranding. Eén van de twee zaken waarin de hoofdofficier van Justitie niet zonder meer tot het oordeel komt dat sprake is van noodweer, is weergegeven als Casus 15.4.

► *Casus 15.4, Tijdens aanhoudingsprocedure schiet AT'er op verdachte in auto (1990)*

Een arrestatieteam (AT) krijgt de opdracht een aanhouding te verrichten van een man die wordt verdacht van een poging tot moord of doodslag enkele dagen eerder, waarbij hij gebruik heeft gemaakt van een vuistvuurwapen. Drie medeverdachten zijn eveneens vuurwapengevaarlijk.

AT-leden nummer 6 en nummer 8 bevinden zich in de aanhoudingsauto en rijden achter de verdachte. Naast de verdachte zit nog iemand in de auto. De AT-leden veronderstellen dat de bijrijder een medeverdachte is. De AT-leden rijden de verdachten voor een rood stoplicht klem. Nummer 6 heeft de taak de bijrijder aan te houden. Hij neemt zijn vuurwapen ter hand en rent naar het rechter voorportier van de verdachte auto. De verdachten kijken achterom. De verdachte/bijrijder duikt achteruit en gaat min of meer op zijn stoel liggen. De hoofdverdachte maakt bewegingen met zijn armen. Nummer 6 is ervan overtuigd dat hij een vuurwapen aan het pakken is en voelt zich daardoor bedreigd. Nummer 8 heeft positie ingenomen ter hoogte van de rechter achterruit van de auto. Terwijl nummer 6 het portier probeert open te trekken, houdt hij het vuurwapen naar boven gericht in de andere hand. Het portier blijkt op slot te zitten en nummer 6 neemt op een halve meter positie in naast de auto.

Nummer 6 houdt zijn vuurwapen gericht op de hoofdverdachte en roept: 'Politie! Handen tegen de zijruit.' De verdachte geeft geen gehoor aan zijn bevel, maar kijkt hem aan terwijl hij met zijn handen beweegt. Nummer 6 kan de handen van de verdachte niet zien. Het staat voor hem vast dat de verdachte een wapen in de hand heeft en dit tegen hem zal ge-

bruiken. Nummer 6 schiet daarom één maal gericht op het onderlichaam van de verdachte. De kogel versplintert het portierraam waardoor er geen zicht meer is op de verdachten. Dit vergroot de bedreiging voor nummer 6. Hij besluit dan ook nog een gericht schot te vuren. Hierdoor valt een groot deel van de ruit uit de sponning en ziet nummer 6 de verdachte verdoofd in zijn stoel zitten. Hoewel zijn handen nog steeds niet zichtbaar zijn, komt hij niet meer bedreigend over. Hij maakt geen beweging meer.

De verdachten worden uit de auto getrokken en geboeid. Als zij volledig onder controle zijn, bergt nummer 6 zijn wapen. Op de passagiersstoel van de auto treffen de AT-leden een FN-pistool aan. Nummer 6 en nummer 8 brengen de hoofdverdachte naar het bureau. De verdachte blijkt dan gewond te zijn en wordt vervolgens naar het ziekenhuis vervoerd. Eén kogel heeft de verdachte geraakt. Een elleboog is gedeeltelijk verbrijzeld.

De hoofdofficier van Justitie geeft een uitgebreide weergave van zijn overwegingen. Met betrekking tot de twee gerichte schoten schrijft hij:

'De kardinale vraag, die nu beantwoord moet worden is, of nummer 6 terecht van mening was, dat er geen tijd was voor een waarschuwingsschot, maar dat de situatie zo bedreigend was voor hem en het hele team, dat hij wel verplicht was meteen een noodweerschot af te vuren.

Belangrijk daarbij is de verklaring van nummer 6 dat hij zag, dat beide personen omkeken, toen zij klem gereden waren. Bovendien zag hij in een flits dat [hoofdverdachte] zich in een soort slangachtige beweging onderuit liet zakken en dat hij bewegingen maakte met zijn armen en schouders. Dat onderuit zakken wordt bevestigd door de verklaringen van nummer 7, nummer 8, nummer 5 en nummer 4.

De bewegingen van de armen en schouders, die door nummer 6 werden waargenomen, zouden – gelet op de verklaring van [medeverdachte/passagier] dat hij dit wapen onder de stoel had gelegd – hebben kunnen dienen om dit wapen te pakken door [hoofdverdachte].

Het is voorstelbaar, dat nummer 6 deze situatie zeer bedreigend vond en dit nog des te meer, toen hij – gekomen ter hoogte van het portier van de [hoofdverdachte] – ontdekte dat de handen van

[hoofdverdachte] niet te zien waren. Extra bedreigend werd de situatie pas goed, toen bleek dat het portier aan de binnenkant vergrendeld was, waarbij nogmaals bedacht moet worden dat het om (fracties van) seconden ging.

Hoewel het op zich voorstelbaar is, dat nummer 6 eerst een waarschuwingsschot had gelost (hij had immers zicht op [hoofdverdachte]), moet men hem het voordeel van de twijfel gunnen, dat hij – gelet op de ontstane situatie en de snelheid waarmee alles gebeurde – in een zodanig bedreigende situatie terecht was gekomen, dat hij gerechtigd was een noodweerschot af te vuren, vooral ook omdat [hoofdverdachte] niet voldeed aan het bevel van nummer 6 om de handen tegen de zijruiten te doen. Integendeel, hij hield zijn handen verborgen en probeerde zijn bovenlichaam in de richting van nummer 6 te draaien. Het is niet ondenkbaar, dat [hoofdverdachte] heeft geprobeerd op nummer 6 te schieten. Nummer 6 schoot dus terecht als eerste gericht met de bedoeling om [hoofdverdachte] uit te schakelen op het onderlichaam. (...)

Nummer 6 van het arrestatieteam heeft naar mijn mening terecht een beroep op noodweer gedaan.’

In Casus 15.4 bestaan er concrete aanwijzingen dat de verdachte vuurwapengevaarlijk is. Op grond van deze kennis wordt het gedrag als zeer bedreigend ervaren. In Casus 15.5 is van dit soort kennis geen sprake. De hoofdofficier van Justitie besteedt geen aandacht aan de vraag of vuurwapengebruik gerechtvaardigd is, maar stelt zonder meer noodweer vast.

► *Casus 15.5, Worstelschot verwondt verstoorde man tijdens autosurveillance (1993)* (zie voor een uitgebreidere versie Casus 10.18 Hoofdstuk 10)

Twee politieambtenaren surveilleren in uniform in een herkenbare politieauto door het centrum van een stad. Het is midden in de nacht. Een auto die eerst stilstaat en later zachtjes begint te rijden, trekt de aandacht van de rijder. Hij vraagt het kentekennummer op in de Mobiele Data Terminal (MDT), die aangeeft dat de auto niet verzekerd is. De politieambtenaren laten de auto stoppen om de inzittenden te controleren. Agent X spreekt de bestuurster aan. Die blijkt geen papieren bij zich te hebben. Op de rijdersplaats zit een jongen met een vreemde blik in zijn ogen en achterin de auto zit een man. De bestuurster zoekt nogmaals in het dashboardkastje. De jongen

naast haar kijkt agent Y, die de vrouw bijlicht met zijn staaflantaarn, aan en zegt: ‘Moet ik je in elkaar slaan?’ Y zegt niets maar is wel verbaasd. De jongen vervolgt: ‘Of moet ik je doodschieten, ik heb een pistool.’ Hij wijst naar zijn broekriem en pakt iets vast. Y brengt ook zijn hand naar de broekriem van de jongen en voelt een hard voorwerp. Hij kan niet zien wat het is. De jongen drukt zijn hand weg. De vrouw, naar later blijkt de moeder van de jongen, roept enkele malen dat de jongen gek is.

Y neemt zijn pistool ter hand. Hij is van plan de jongen uit de auto te trekken en te fouilleren. De vrouw pakt de jongen bij zijn hoofd en roept hysterisch: ‘Hij is ziek in zijn hoofd.’ De jongen rukt zich van haar los. Y is ervan overtuigd dat als de jongen de kans krijgt, hij hem dood zal schieten. Samen met agent X trekt hij de jongen uit de auto. Y heeft nog steeds zijn pistool in de hand. Hij roept tegen de jongen dat hij zijn handen moet laten zien. De jongen rommelt wat bij zijn broeksband. Doordat de jongen zich heftig verzet, lukt het de politieambtenaren niet hem tegen de grond te duwen. Zij willen hem daarom tegen een muur zetten, maar ook dat gaat moeilijk. De agenten geven de jongen een duw. Tijdens het duwen horen zij een schot. Y denkt eerst dat de jongen heeft geschoten.

Dan stapt zijn collega weg, hij heeft bloed op zijn gezicht. De jongen glijdt op de grond, bij zijn kin ontstaat een plasje bloed. Uiteindelijk beseft agent Y dat de kogel afkomstig is uit zijn pistool. De GG en GD wordt gewaarschuwd. De jongen blijkt een walkman tussen zijn broekriem te hebben. Zijn hals vertoont een in- en een uitschotverwonding. Over de aard van de verwonding is verder niets te zeggen, omdat de geneeskundige verklaring onleesbaar is.

De hoofdofficier van Justitie schrijft in zijn brief aan de procureur-generaal dat hij geen strafvervolgning tegen agent Y wil instellen: ‘[Agent Y] was door het (latere) slachtoffer in een zeer bedreigende situatie gebracht. Bij de aanhouding van het slachtoffer is volstrekt ongewild het pistool van [Y] afgegaan.’

Aanranding reeds beëindigd

In drie schietgevallen zijn wij tot de conclusie gekomen dat de politieambtenaar heeft geschoten toen de aanranding reeds beëindigd was. Wij zetten deze drie voorvallen kort uiteen.

► *Casus 15.6, Schot op achterband om auto te stoppen raakt verdachte (1989)*

De wachmeesters eerste klasse X en Y achtervolgen in de middag in een opvallende politieauto de bestuurder van een Mazda. Deze is in de vroege ochtend gesignaleerd vanwege gevaarlijk rijgedrag en spookrijden. De tocht gaat met grote vaart om en door dorpjes heen. De verdachte negeert diverse stoptekens. Waaruit de stoptekens bestaan, blijkt niet uit het proces-verbaal van aanhouding (er is geen onderzoek van de rijksrecherche aangetroffen). Wanneer de Mazda een tractor inhaalt, remt de bestuurder zo hard af dat de politieambtenaren ternauwernood een botsing kunnen voorkomen en bijna tot stilstand komen tegen een boom in de berm. Uit dit rijgedrag leiden de wachmeesters af dat de verdachte opzettelijk heeft geprobeerd hen van de weg te rijden.

Vanwege het gevaarlijke rijgedrag eerder die dag, omdat de verdachte zich door niets laat stoppen en om te voorkomen dat de verdachte slachtoffers maakt met zijn roekeloze rijgedrag, besluit wachmeester X op de passagiersplaats dat de verdachte moet worden gestopt. Terwijl de achtervolging wordt voortgezet lost X vier schoten gericht op de achterbanden van de Mazda. De verdachte mindert vaart en rijdt tegen een boom. De verdachte wordt aangehouden ter zake verdenking van poging tot doodslag van de wachmeesters. De verdachte is door een kogel in zijn rug ter hoogte van de lever getroffen. Over de aard van de verwonding is niets bekend, wel dat opname in het ziekenhuis nodig was.

Op het meldingsformulier vuurwapengebruik vullen de wachmeesters in dat zij werden bedreigd, want ‘gepoogd werd politiemensen met een personenauto van de weg te rijden.’ Binnen de politie wordt het optreden niet kritisch benaderd, integendeel. In het begeleidend schrijven aan de districtscommandant verzoekt de groepscommandant:

‘... moge ik U in overweging geven om de wmr. [X] alsmede wmr. [Y] die als bestuurder van het dienstvoertuig over diverse stuurmanscapaciteiten heeft moeten beschikken om de achtervolging, die voor de beide collega’s niet aan bepaalde risico’s ontbloot waren, tot een goed einde te kunnen brengen, Uwerzijds voor een dankbetuiging in aanmerking te laten komen.’

De hoofdofficier van Justitie maakt geen opmerking

over het gegeven dat de aanranding ten tijde van het schieten niet meer actueel was. Hij schrijft slechts: ‘De wachmeester der Rijkspolitie 1e klasse [X] acht ik gehandeld te hebben in overeenstemming met de geweldsinstructie, c.q. terecht een beroep op noodweer gedaan te hebben.’ Ons inziens is noodweer niet van toepassing op dit geval, omdat op het moment van schieten de aanranding al verleden tijd was. Het wekt dan ook verbazing dat geen van degenen die het vuurwapengebruik beoordelen, aandacht schenkt aan dit aspect. De groepscommandant vindt het optreden lovenswaardig en de hoofdofficier van Justitie kwalificeert het vuurwapengebruik zonder aarzeling als een noodweerhandeling.

Ten aanzien van Casus 15.7 neemt de commissaris toegevoegd een standpunt in dat lijnrecht staat tegenover dat van de hoofdofficier van Justitie.

► *Casus 15.7, Terwijl hij auto met sprong ontwijkt, schiet agent op bestuurder (1983)*

Twee hoofdagenten in uniform, X en Y, volgen in een onopvallende surveillanceauto een Britse bestelauto die vermoedelijk door de bestuurder gestolen en later gebruikt is bij een door hem gepleegde inbraak. De afdeling recherche heeft te kennen gegeven dat de auto veilig gesteld en de bestuurder aangehouden mag worden. Collega’s in een opvallende surveillanceauto rijden vóór de verdachte om hem met gebruikmaking van het transparant op de auto een stopteken te geven. Op dat moment slaat de verdachte af, een fietspad op. X en Y volgen hem. Na 75 meter stopt de verdachte abrupt. Y brengt de auto vijf meter achter de verdachte tot stilstand. X rent naar de passagierszijde aan de rechterkant van de auto om de verdachte aan te houden. Hij roept: ‘Halt, politie.’ Op dat moment rijdt de verdachte met flinke snelheid achteruit en rijdt daardoor tegen de politieauto aan waar Y nog in zit. De verdachte laat vervolgens zijn auto op volle toeren draaien en rijdt in de richting van X. X kijkt in de koplampen van de auto en springt voor de auto weg. Gedurende zijn sprong trekt hij zijn pistool en schiet in één beweging in de richting van de cabine van de naderende auto. X verklaart dat hij uit angst en lijfsbehoud heeft geschoten. Hij heeft het gevoel dat de verdachte op hem inrijdt. De bestuurder gilt, het portierraam is in splinters. De verdachte is geraakt in een bovenarm.

De officier van Justitie schrijft aan de procureur-generaal dat hij op basis van hetgeen hij tijdens de reconstructie heeft waargenomen heeft vastgesteld ‘dat de hoofdagent [X] van zijn pistool heeft gebruik gemaakt in een voor hem bestaande noodweersituatie (art. 41 Sr).’

De commissaris toegevoegd is het niet met hem eens. Hij laat zich niet alleen over de zaak uit, maar ook over het ter verdediging schieten op een auto in het algemeen. Zijn advies aan de procureur-generaal bevat de volgende passage:

‘Hoezeer de betrokken politieambtenaar zich ook bedreigd voelde door het handelen van verdachte, op het moment dat hij schoot bevond hij zich – niet in het minst als gevolg van zijn eigen zijsprong – terzijde van de bestelauto en bevond de zijruit daarvan zich op meer dan een armlengte voor hem. De hem bedreigende voorzijde was hem dus gepasseerd. Dit blijkt uit de verklaringen en uit de reconstructie en uit sporen.

Naar mijn mening laat het bovenstaande geen andere conclusie toe dan die dat op het moment van schieten het gevaar (te worden aangereden) reeds voorbij was, zodat er niets meer behoefde te worden ondernomen ter verdediging daartegen. Van handelen, geboden door de noodzakelijke verdediging kan dan geen sprake zijn.

Los van deze casus verdient het m.i. overweging ten principale of schieten op een op de politieambtenaar inrijdende auto onder de termen van noodweer kan vallen. Vereiste is immers dat het schieten ‘geboden is’ ‘door de noodzakelijke verdediging’. Dat houdt in dat schieten geen op zichzelf staande reactie kan zijn, doch in het kader van de verdediging van waarde moet kunnen zijn.

Wat zijn de effecten van schieten met een pistool op een op de politieambtenaar inrijdende auto? Het effect op de auto zelf is nihil: hij wordt er niet op korte termijn door gestopt en wordt evenmin door het inslaande projectiel uit de koers geworpen.

Het gewenste effect zou dan moeten worden bereikt door inwerking op degene die het in zijn macht heeft het voertuig van koers te doen veranderen: de bestuurder. Treft men deze niet, dan zal er in de koers van het voertuig geen verandering optreden, of het moet zijn dat de bestuurder van de inslag schrikt en instinctief reageert. Wat daarvan het resultaat is laat zich voorspellen, doch het is niet per

definitie gunstig voor de bedreigde.

Wordt de bestuurder wel geraakt, dan is er nog geen voorspelling mogelijk van het effect dat daarvoor bewerkstelligd wordt. De kans is groot dat het voertuig geen sturing meer ondervindt en aldus tot projectiel wordt.

De niet denkbeeldige kans dat de bestuurder slechts de intentie tot bedreigen had en de bedreigde op het laatste moment zou ontwijken wordt daardoor weggenomen en de situatie feitelijk dus ernstiger. Slechts wanneer de getroffen bestuurder in reactie het stuur naar de juiste zijde trekt is er een kans dat het gevaar wordt afgewend.

Op grond van deze overwegingen concludeer ik dat het gebruik van een vuurwapen tegen een op de politieambtenaar inrijdende auto verregaand ondeugdelijk is als middel ter verdediging en derhalve niet geboden kan zijn in de zin van artikel 41 Sr.

Ik geef u in overweging de Officier van Justitie te antwoorden middels bijgaand concept:

“Ik heb niet tot de door u verbonden conclusies kunnen komen. Betrokkene heeft zich immers aan het gevaar onttrokken door weg te springen. Op het moment van schieten bestond dus geen onmiddellijk dreigend gevaar meer, waartegen noodzakelijke verdediging geboden was.”

De procureur-generaal volgt de argumentatie van de commissaris toegevoegd niet. Hij beantwoordt de brief van de officier van Justitie als volgt:

‘... dat ik uw conclusie dat aangenomen moet worden dat de hoofdagent [X] zijn vuurwapen heeft gebruikt in een situatie van artikel 41 Sr wel kan onderschrijven. Weliswaar zou in een situatie als die zich in casu voordeed een analyse van feiten en gedragingen (...) achteraf theoretisch tot een andere conclusie kunnen leiden, en verdient in het algemeen dergelijk vuurwapengebruik naar mijn oordeel bepaald niet te worden aangemoedigd, echter acht ik in het onderhavige geval aannemelijk dat de levensbedreiging die op [X] uitging van de op hem inrijdende auto, het wegspringen en het schieten als reflex en, in elk geval, blijkens zijn verklaring, in zijn eigen beleving in zodanige vrijwel gelijktijdige successie zich hebben afgespeeld dat noodweer(exces) moet worden aangenomen.’

Het derde schietgeval dat twijfels oproept over het (nog) bestaan van de bedreiging, lijkt wat betreft de bedreiging veel op Casus 15.7. Deze bestaat ook uit

een rijdende auto. In het ambtsbericht stelt de hoofdofficier van Justitie vast dat de politieambtenaar zich alaan de noodweersituatie heeft onttrokken door opzij te springen. De hoofdofficier van Justitie acht het echter aannemelijk dat de politieambtenaar heeft geschoten in een hevige gemoedsbeweging die werd veroorzaakt door de wederrechtelijke aanranding (noodweerexcès).

Putatief noodweer

Putatief noodweer betekent dat iemand zich verdedigt in de veronderstelling dat hij wordt aangerand of dat een onmiddellijk dreigend gevaar voor een aanranding bestaat. Hij heeft echter gedwaald. De dwaling kan de aanranding zelf betreffen – zonder dat men het beseft speelt men een rol in straattoneel – of de effectiviteit van het middel waarmee de aanval wordt uitgevoerd. Het middel is ondeugdelijk en daarom is de verdediging, in casu het aanwenden van het vuurwapen, buiten proporties. In dit kader vormt een luchtdrukpistool een grensgeval. Omdat dit wapen wel letsel kan aanrichten, hebben wij een zaak met een bedreiging met een luchtdrukpistool niet als putatief noodweer aangemerkt.

In de zes zaken van putatief noodweer betreft de aanval het dreigen met een speelgoedpistool (één), een alarmpistool (drie), een gasdrukpistool (één) en een staaflamp (één). De politieambtenaren gingen er in deze gevallen van uit met een vuurwapen respectievelijk met een mes te maken te hebben. Wanneer de dwaling ten aanzien van het aanvalsmiddel verontschuldigbaar is – de verdediger had niet anders kunnen en hoeven denken dan dat hij met een echt pistool of mes te maken had – dan zal hem volgens literatuur en rechtspraak een beroep op de schulduitsluitingsgrond ‘afwezigheid van alle schuld’ toekomen. De daad blijft onrechtmatig, maar de verdediger is niet strafbaar. Echter toepassing van een rechtvaardigingsgrond is eveneens verdedigbaar. Is niet elke verdedigingshandeling gerechtvaardigd tegen iemand met een alarmpistool, zodanig bewerkt, bijvoorbeeld door de loop open te boren, dat het niet van een echt wapen is te onderscheiden?

Op een uitzondering na, maakt geen van de beoordelaars in de zes zaken gewag van putatief noodweer. In Casus 15.8 concludeert de procureur-generaal tot putatief noodweer, nadat de hoofdofficier van Justitie het verweer als noodweer had bestempeld.

► *Casus 15.8, Agent ziet staaflamp aan voor mes en schiet ter verdediging (1985)*

Hoofdagent X is in een bedrijfsgebouw op zoek naar een inbreker. Zijn collega bevindt zich buiten om een eventuele vlucht van de verdachte te beletten. Op een gegeven moment hoort X in een kamer geluid van een metalen kastdeur. Met een hand op het geopende holster roept X: ‘Politie, kom er maar uit!’ De verdachte stormt uit de kast met een blinkend voorwerp in een hand. X veronderstelt dat de verdachte hem zal steken en vuurt een noodweerschot af op de verdachte. Op het bevel van X gaat de verdachte vervolgens op de grond liggen. Als X zijn handen boeit, ziet hij bloed aan het rechter bovenbeen van de verdachte. X legt de verdachte recht en belt het hoofdbureau voor een arts en assistentie. De verdachte heeft een vleeswond opgelopen. Het blinkende voorwerp blijkt een staaflamp te zijn.

De hoofdofficier van Justitie schrijft:

‘Ervan uitgaande, dat het blinkende voorwerp een mes was, stond hem op dat ogenblik geen ander middel ter verdediging ter beschikking dan zijn dienstwapen. Ik acht het volkomen begrijpelijk, dat in de gegeven situatie geen mogelijkheid bestond eerst een waarschuwing te geven dat geweld zou worden gebruikt. De boven omschreven omstandigheden in acht genomen, ben ik van mening dat er voor de desbetreffende politiemans een noodweersituatie bestond, waarin door hem met het op dat moment enig beschikbare verdedigingsmiddel, gereageerd werd op een uiterst dreigende, door de inbreker in het leven geroepen, situatie.’

De procureur-generaal antwoordt daarop:

‘Gelet op de geschetste omstandigheden deel ik uw mening dat betrokkene zich in een - putatieve - noodweersituatie bevond. Dat hij de koelbloedigheid heeft gehad zijn wapen op de benen te richten en geen gebruik heeft gemaakt van een van de geleerde noodweervuur-technieken, die zouden hebben geleid tot een of meer treffers in de romp, valt ten zeerste te prijzen.’

Het proportionaliteitsbeginsel bij noodweer

Het proportionaliteitsbeginsel eist dat het verdedigingsmiddel en de schade die dit middel veroorzaakt, in een redelijke verhouding moet staan tot het aangeande rechtsbelang. Eerder hebben wij vastgesteld

dat het te verdedigen belang in de rake zaken zo goed als altijd 'een lichaam' is. Dat wil zeggen dat de verdediging tot doel heeft te voorkomen dat de aanrander zwaar lichamelijk letsel toedient of de aangerande zelfs zal doden. Dit is een zwaarwegend belang, dat een ingrijpend middel rechtvaardigt.

Is in de gevallen waarin de verdachte zijn aanval met zijn leven moest bekopen het vuurwapengebruik proportioneel geweest? Dat wil zeggen: was de bedreiging zo ernstig dat een dodelijk schot gerechtvaardigd was? De 22 noodweerzaken waarin de verdachte door een politieambtenaar is doodgeschoten laten het volgende beeld zien:

- Tien keer dreigt de verdachte met een vuurwapen. Hiervan is de politieambtenaar eenmaal door een kogel verwond en in vijf zaken heeft de verdachte daadwerkelijk schoten gelost met de bedoeling de politieambtenaar te raken.
- In acht zaken beschikt de verdachte over een mes. Daarvan heeft hij in drie gevallen de politieambtenaar met het mes verwond. In drie zaken zet de verdachte zijn aanval zelfs door nadat de bedreigde politieambtenaar een waarschuwingsschot loste en hem met een gericht schot in de benen raakte. In de andere vijf zaken concludeert de hoofdofficier van Justitie dat de aanval met het mes 'hoogst bedreigend' was en dat vluchten niet mogelijk was.
- Een keer wordt de bedreiging uitgeoefend met een sikkel. Ook in deze zaak gaat de verdachte door terwijl hij door een kogel in de benen is geraakt.
- Eenmaal heeft de verdachte een politieambtenaar zonder wapen mishandeld. De hoofdofficier van Justitie is er na een reconstructie van overtuigd dat er sprake was van een 'reële dreiging'.
- In een zaak is de politieambtenaar die het dodelijke schot lost tegen een belager met een sabel niet gewond geraakt. Zonder eerst op de benen te schieten, vuurt de schutter direct op de romp.
- In een geval lost een politieambtenaar een fataal schot als de verdachte aanstalte maakt haar te bewerken met een stuk hekwerk. De politieambtenaar en haar collega zijn eerder door de verdachte mishandeld (zonder wapen), waarna de man hen belette te vluchten.

Hieruit blijkt dat in de gevallen waarin de aanvaller de confrontatie met zijn leven heeft moeten bekopen, de aanval een reële dreiging vormde voor het leven van de politieambtenaar. Deze conclusie geeft overi-

gens geen antwoord op de vraag of het voorval tot deze noodlottige climax had moeten komen. Zo had de politieambtenaar die in het portiek van een etagewoning werd bedreigd door een verdachte met een sabel, net als zijn collega's naar de uitgang van het gebouw kunnen rennen in plaats van de trap op, waar hij de verdachte niet meer kon ontwijken.

In het geval dat niet het leven van een persoon of zijn lichamelijke welzijn wordt bedreigd maar dat van een hond, kan men twijfelen aan de mate van proportionaliteit. Eerder stelden wij dat een hond in de woorden van artikel 41 Sr een goed is en geen lijf. Het is duidelijk dat het proportionaliteitsbeginsel met zich meebrengt dat het leven van een mens nimmer mag worden geriskeerd ten behoeve van de verdediging van het leven van een hond. Niettemin oordeelde de hoofdofficier van Justitie in de volgende zaak dat sprake is van noodweer.

► *Casus 15.9, Verdachte mishandelt diensthond en wordt geraakt door waarschuwingsschot (1994)*

Op een dag in september krijgt de politie een melding van geluidsoverlast vanuit de woning van A, die bekend staat als psychiatrisch patiënt. Sommigen, onder wie hoofdagent X, kennen hem als notoire inbreker en een onberekenbare en agressieve persoon.

Twee politieambtenaren gaan naar de woning. A antwoordt niet op het aanbellen en kloppen. De deur blijkt niet op slot te zijn en de politieambtenaren gaan de woning binnen. A komt uit de woonkamer en zegt dat de agenten de woning moeten verlaten. Als een van de politieambtenaren niet direct weggaat, verschijnt A met een honkbalknuppel. De agenten verlaten de woning en vragen om assistentie. Collega's arriveren met een last tot binnentreden. Omdat A inmiddels niet meer thuis is, gaan zij alleen over tot inbeslagname van de geluidsinstallatie en de honkbalknuppel. Naar aanleiding van deze gebeurtenissen geeft de officier van Justitie toestemming A buiten heterdaad aan te houden ter zake bedreiging van twee politieambtenaren.

Vier dagen later, 's avonds om negen uur, constateert een langslopende politieambtenaar dat A thuis is. Hij blijft bij de woning in afwachting van assistentie voor de aanhouding. Vier politieambtenaren komen ter plaatse, voorzien van een schriftelijke last tot binnentreden. Hoofdagent X heeft een diensthond bij zich. Op het bureau is besloten dat de aanhouding

met vijf politieambtenaren en een hond zal plaatsvinden. Ter plaatse bepalen X en hoofdagent Y als oudsten het optreden.

A reageert niet op het bellen, kloppen en roepen van de politieambtenaren. Op een gegeven moment zien de politieambtenaren A toch in het huis. Y roept van buiten af naar A dat hij moet worden aangehouden. A reageert niet. X roept dat zij een last hebben tot binnentreden en dat zij zonder toestemming naar binnen zullen gaan om hem aan te houden. A roept: 'Kom mij maar halen stelletje fascistten.' Een al iets beschadigde ruit wordt verder stukgeslagen om de politieambtenaren toegang te verschaffen. X neemt de hond aangelijnd mee. De politieambtenaren treffen A niet op de benedenverdieping aan. X en Y lopen vervolgens naar de smalle gang met een eveneens smalle trap die halverwege een draai naar links maakt.

X verklaart tegenover de rijksrecherche dat hij niet meer weet waar de collega's toen waren. Vlak voor de trap roept X naar A dat hij naar beneden moet komen. Y staat schuin naast/achter X. Daarachter staat waarschijnlijk nog een collega. De twee andere collega's staan verderop in de doorgang van de keuken. A roept: 'Kom mij maar halen stelletje fascistten. Ik sla jullie allemaal kapot.' X dreigt dat hij de diensthond zal inzetten. Hier komt geen reactie op. X laat de hond een paar keer blaffen en roept naar A dat zij zonnig geweld zullen gebruiken. Ook hierop reageert A niet. X gaat voor de trap staan en ziet A boven aan de trap bij de bovenste tree.

A gooit een stoel naar beneden. Deze raakt de hond op zijn rug. X roept dat hij de hond zal sturen. Hij maakt de hond van de lijn los en geeft hem het bevel te revieren, dat wil zeggen dat hij naar de verdachte zal gaan en hem aanblaft wanneer hij stil blijft staan en bij bewegen of weglopen bijt. De hond rent de trap op terwijl X onder aan de trap blijft staan zodat hij de hond en A goed kan zien. De hond steekt zijn kop net boven de trap uit als A hem met een badkamerkruk op de kop slaat. Hij slaat enige malen met kracht op de kop van de hond. De hond krimpt van de pijn. Het kan zijn dat hij jankt.

X verklaart tegenover de rijksrecherche 'dat het mij slecht werd toen ik zag dat mijn hond, waarmee ik een hechte band heb, in elkaar geslagen werd, in elkaar zakte en nauwelijks meer reageerde.' Hij houdt de diensthond bij hem thuis.

A blijft op de hond inslaan. X neemt zijn dienstpis-

tool ter hand met de bedoeling een waarschuwingschot te lossen. Hij richt op de loze ruimte naast de plaats waar A staat en schiet in de richting van het plafond van de zolder. Hij schiet niet rechtstandig omhoog uit angst voor een ricochet. X schiet omdat hij ervan overtuigd is dat de hond anders door A wordt doodgeslagen. Hij heeft alleen het leven van zijn hond in gedachten en moet naar zijn overtuiging iets doen. X roept zijn hond die zich omdraait en de trap afrolt.

Y verklaart tegenover de rijksrecherche dat hij de hond hoort janken en piepen 'en in dezelfde tijd, het gebeurde allemaal in seconden, zag ik dat [X] in één beweging zijn pistool trok, een paar treden naar boven liep, schuin naar boven richtte en een schot afvuurde.'

A roept iets met 'kapot'. X vangt de hond op en gaat direct met hem naar buiten. Hij zegt tegen zijn collega's dat zij er gezien de omstandigheden mee stoppen. Na het vallen van het schot ziet hij A niet meer. Die blijft boven als de politieambtenaren het pand verlaten.

De diensthond wordt later door een dierenarts gehecht. A is door de kogel geraakt aan zijn duim en wijsvinger. Hij bloedt hevig. Na ongeveer drie uur wordt A door een aanhoudingseenheid aangehouden. Hij biedt geen verzet. Y ziet dan dat hij aan een hand gewond is. A wordt ingesloten waarna iemand van de RIAGG met hem komt praten. Daarna wordt hij vervoerd naar het ziekenhuis waar zijn vinger wordt afgezet. A wordt gedwongen opgenomen op de gesloten afdeling van een psychiatrische kliniek.

De hoofdofficier schrijft in een brief aan de procureur-generaal onder meer dat hij van mening is:

'dat op juiste gronden in de woning van genoemde [A] is binnengetroten en dat door het inzetten van de gecertificeerde diensthond door [X] zowel de proportionaliteits- als de subsidiariteitsgrens niet is overschreden. Naar mijn mening moet het voor verdachte overduidelijk zijn geweest dat hij werd aangehouden. Verdachte moet de toepassing van een dwangmiddel dulden. Toen hij op de vorenomschreven wijze zich verzette tegen het op juiste wijze aangewende geweldsmiddel (de diensthond) ontstond er een situatie van ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding van het goed (hond) van [X]. Naar mijn mening was [X] bevoegd geweld te gebruiken dat gerechtvaardigd werd door het doel dat

beoogd werd (de aanhouding van de verdachte die zich had verschanst op de overloop).

Dat na het aanwenden van het geweldsmiddel, de diensthond, het dienstvuurwapen werd aangewend acht ik niet onbegrijpelijk. In de situatie zoals die zich voordeed was dit mijns inziens gerechtvaardigd. De keuze van de politieambtenaar om het door hem afgevuurde schot in het plafond van de overloop te plaatsen, hield – gelet op de omstandigheden – een zeker risico in. Dit zou als verwijt naar hem gemaakt kunnen worden.

Ik acht het van belang dat de korpschef dit laatste met de verbalisant in een gesprek met een disciplinair karakter bespreekt.’

Naar aanleiding van dit ambtsbericht schrijft de commissaris toegevoegd het volgende advies:

‘In de onderhavige situatie trachtte de politie een persoon aan te houden, die enige dagen van te voren twee politieambtenaren had bedreigd met een honkbalknuppel. Als zodanig werd deze persoon niet verdacht van een ernstig misdrijf dat bovendien moest worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde. Van een situatie bedoeld in artikel 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie voor de politie, Koninklijke Marechaussee en de buitengewone opsporingsambtenaar 1994 was derhalve geen sprake. (...)

In de onderhavige situatie is de hoofdofficier van Justitie [plaatsnaam] van mening dat er sprake was van een noodweersituatie. Echter de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit maken dat in een noodweersituatie niet altijd daadwerkelijk van het vuurwapen gebruik mag worden gemaakt. Dit uitgangspunt werd in 1993 door de ressortvergadering onderschreven. Afhankelijk van de omstandigheden van het geval zal sprake kunnen zijn van alleen het trekken van het vuurwapen, het geven van een waarschuwingsschot of het gericht afvuren van een schot. In deze situatie is de commissaris van politie [commissaris van politie toegevoegd; de auteurs] van mening dat de feitelijke omstandigheden het gebruik van een dienstvuurwapen niet rechtvaardigen. In zijn overweging speelt een beslissende rol dat de politie met vijf personen aanwezig was en zelf de “regie” van de aanhouding voerde, waarmee de noodweersituatie op een andere wijze tegemoet had kunnen worden getreden.’

De procureur-generaal kan zich echter wel vinden in

het afdoeningsvoorstel van de hoofdofficier van Justitie. Een citaat uit zijn brief aan de hoofdofficier:

‘Naar mijn mening had een andere planning ervoor kunnen zorgen dat het niet zo ver kwam dat een schiet-situatie ontstond. Nu die schiet-situatie echter eenmaal is ontstaan, is het schieten als noodweer te betitelen.

Ik moge u voorstellen de korpschef in overweging te geven met de betrokkene een evaluerend gesprek in bovenvermelde zin te hebben.

Het resultaat daarvan verneem ik te zijner tijd gaarne.’

Begin maart 1995 heeft een commissaris van politie een evaluerend gesprek met X.

Het subsidiariteitsbeginsel bij noodweer

Het subsidiariteitsbeginsel houdt in dat wanneer er een minder ingrijpende methode van verweer mogelijk is, de verdediging niet een zwaardere en schadelijkere methode mag kiezen. Dit beginsel betreft zowel de keuze van het middel als de wijze waarop hiervan gebruik wordt gemaakt.

Hierboven is uiteengezet dat in bijna eenderde van de rake noodweezaken de aanranding plaatsvindt met gebruikmaking van een mes en in eenderde van een vuurwapen. Het spreekt vanzelf dat de politieambtenaar uit oogpunt van subsidiariteit het vuurwapen mag aanwenden om vuurwapengeweld van de zijde van de verdachte af te weren. Verder wordt in het algemeen aangenomen dat de korte wapenstok, die behoort tot de standaarduitrusting van de politieambtenaar in uniform, geen effectief middel vormt ter afweer van een aanval met een mes. In deze gevallen rest de politieambtenaar eveneens niets anders dan ter verdediging van het vuurwapen gebruik te maken. Ook tegen een aanval met een ander voorwerp voldoet meestal geen ander middel dan het vuurwapen, mede gezien de agressie die met de aanval gepaard gaat.

De beoordelaars twijfelen zelden aan de noodzaak het vuurwapen te trekken. De vraag komt dan aan de orde hoe het vuurwapen wordt aangewend. Volstaat de politieambtenaar met het trekken en richten van het pistool, lost hij of zij een waarschuwingsschot of gaat hij of zij over tot het lossen van een gericht schot? En welke aanwending van het vuurwapen is gezien de aard van de bedreiging of aantasting gerechtvaardigd? Van de 101 noodweezaken zijn in 25

gevallen een of meer waarschuwingsschoten gelost. In 76 zaken is alleen gericht geschoten. In 31 beoordelingen wordt gewag gemaakt van het feit dat een minder vergaand middel niet afdoende zou zijn geweest of dat voor een waarschuwingsschot geen gelegenheid was. In een enkel geval werpt de hoofdofficier van Justitie de vraag op of de politieambtenaar niet eerst een waarschuwingsschot had moeten lossen alvorens tot gericht schieten over te gaan. Casus 15.4 die eerder is uiteengezet, vormt hier een voorbeeld van.

Wanneer ter verdediging gericht mag worden geschoten is nog van belang waarop de politieambtenaar schiet. Een schot gericht op de romp houdt meer risico in voor het leven van de verdachte dan een schot gericht op de benen. Onder de noodweerezaken zijn voorbeelden te vinden waarin de politie niet meer dan het meest noodzakelijke geweld toepast. Casus 15.10 is daar een mooi voorbeeld van. Casus 15.10 omvat zowel vuurwapengebruik in het kader van een privé-kwestie (zie Hoofdstuk 10) als ter uitvoering van de politietaak.

► *Casus 15.10, Vanwege liefdesperikelen schiet agent collega neer (1992)*

Hoofdagent Z kan maar moeilijk verkroppen dat zijn huwelijk is uitgelopen op een echtscheiding. Dit wordt er niet makkelijker op wanneer zijn ex-vrouw hem in een gesprek op de hoogte stelt van de relatie die zij onderhoudt met W, een wachmeester van de rijkspolitie. Z zou het liefste een nieuwe start maken met zijn ex-vrouw, maar hij begrijpt dat dit onmogelijk is zolang zij een relatie heeft met W. Z en W kennen elkaar niet.

De nacht na het gesprek met zijn ex-vrouw slaapt Z kort. Hij twijfelt de volgende morgen of hij zich goed genoeg voelt om naar zijn werk te gaan. Hij besluit in ieder geval eerst naar W te gaan, om hem te vertellen hoe hij over de verhouding denkt. Z doet zijn uniform van de Mobiele Eenheid (M.E.) aan en gaat naar de woning van W. Daar blijkt dat W al aan het werk is.

Wachmeester W surveilleert op dat moment niet ver van zijn woning in een politiebusje met zijn collega wachmeester Y, die de auto bestuurt. Hij heeft het voornemen naar zijn woning te rijden. Dan wordt het politiebusje klem gereden door een personenauto die in een straat met eenrichtingsverkeer in de verboden richting rijdt. Z stapt uit de auto en loopt naar het

busje. W is inmiddels ook uitgestapt. Z vraagt aan W of hij W is.

Y ziet W uitstappen en toelopen op de man in M.E.-kleding die hen heeft klem gereden. Hij ziet Z een beweging met zijn arm maken, waarop W uitroept: 'Man, wat doe je nou!' W loopt snel naar de achterkant van het politiebusje, gevolgd door Z. Dan hoort Y vier pistoolschoten vallen. Y stapt uit en ziet zijn collega W vallen. Als W al op de grond ligt, lost Z een vijfde schot op W. Y trekt zijn vuurwapen en vuurt twee schoten af op de benen van Z. Hierdoor valt Z op de grond. Y houdt Z aan en doet hem de handboeien om. Hij bericht aan de meldkamer dat er twee ambulanceauto's nodig zijn en assistentie.

W overlijdt aan zijn verwondingen. Z is twee keer geraakt in zijn benen. Z heeft twee maal eerder in zijn loopbaan als agent geschoten.

De hoofdofficier van Justitie is van oordeel dat Y een beroep kan doen op noodweer. Hij voegt daaraan toe:

'Ik hecht eraan mijn warme waardering uit te spreken over het uitermate correcte optreden van [Y] in deze trieste aangelegenheid.'

De rechtbank veroordeelt Z terzake doodslag tot een gevangenisstraf van vijf jaar en terbeschikkingstelling (tbs).

Was vlucht mogelijk?

Inherent aan de subsidiariteitsvraag is de vraag of de aangerande persoon de aanranding uit de weg had kunnen en behoren te gaan door de vlucht te nemen. Met betrekking tot burgers is het standpunt verdedigbaar dat vluchten de voorkeur verdient als hierdoor de aanranding kan worden vermeden. De jurisprudentie lijkt dit standpunt te onderschrijven (Cleiren en Nijboer 1994:203).

Voor een politieambtenaar ligt dit anders. De maatschappij verwacht immers van een politieambtenaar dat hij of zij het gevaar actief keert. Dit behoort tot de taak om de rechtsorde te handhaven. Een politieambtenaar behoort dus niet te vluchten voor ernstig gevaar, maar heeft zelfs de plicht dit tegen te gaan. Bij zeer ernstig gevaar mag hij daarbij gebruikmaken van zijn vuurwapen. Dit laat echter onverlet dat een politieambtenaar de aanranding behoort te ontwijken, wanneer dat kan zonder controle over de situatie te verliezen. Zo oordeelde het gerechtshof in een zaak waarin een politieambtenaar schoot op een man die

hem bedreigde met een mes, dat de politieambtenaar een stap opzij had kunnen doen om zich aan de aanranding te onttrekken (NJ 1982, 384; zie ook Casus 16.4, Hoofdstuk 16). Het beroep op noodweer werd niet gehonoreerd.

In de ambtsberichten is weinig aandacht voor een vlucht- of ontwijkmogelijkheid. Het oordeel dat de verdediging noodzakelijk was of de situatie levensbedreigend, impliceert meestal dat er geen mogelijkheid was om de (dreigende) aanranding uit de weg te gaan. In tien ambtsberichten stelt de hoofdofficier van Justitie expliciet dat weglopen of de aanranding ontwijken onmogelijk of ongepast was. De hoofdofficier van Justitie ziet vluchten in deze zaken niet als een reële mogelijkheid. Zo staat in een ambtsbericht (1994): ‘Wegvluchten was een theoretische mogelijkheid omdat het om een politieambtenaar gaat.’ Met betrekking tot ontwijken, merkt de hoofdofficier van Justitie bijvoorbeeld op dat de schutter geen kant op kon. Slechts in één van deze zaken is de hoofdofficier van Justitie onverkort van oordeel dat de politieambtenaar de confrontatie uit de weg had moeten gaan. Het gaat hierbij om de bedreiging van een achteruitrijdende auto (1994):

‘Ik acht aannemelijk dat de Opel is achteruit gereden en dat [hoofdagent X] op dat moment achter de Opel stond. Aldus was er naar mijn mening bezien vanuit de positie van [X] objectief sprake van een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding. Hij heeft zichzelf gered door een noodsprong naar links te maken. Door een hevige gemoedsbeweging (van haat vertrokken gezicht van [de verdachte]) en een vertroebelde waarneming (hij vermoedde dat [de verdachte] een nieuwe poging zou ondernemen om naar achteren te rijden hoewel dit niet mogelijk was) meent hij de auto te moeten stoppen. Niet alleen zijn conclusies zijn onjuist, ook het vervolgens door hem gehanteerde middel is onjuist. Het lijkt mij onzinnig om een op dat moment zich net weer voorwaarts bewegende auto waarvan je verwacht dat deze opnieuw achterwaarts op je zal inrijden te willen stoppen door daarop met je dienstwapen te schieten; dat zou alleen zinvol kunnen zijn indien je de bestuurder wilt raken en deze zo wilt uitschakelen. Van een welbewuste overweging in deze zin is niets gebleken. Ik acht aannemelijk dat [X] willekeurig recht vooruit in de Opel Kadett heeft geschoten. Hij vuurde onmiddellijk na de sprong, vanaf de

positie die hij toen had. Hoe dan ook [X] kon en had moeten weglopen.’

De bestuurder wordt door de kogel in zijn rug geraakt. Vanwege de emoties die de hoofdagent op het moment van schieten parten speelden, concludeert de hoofdofficier van Justitie tot noodweerecces.

Noodweerecces

Noodweer reikt in beginsel niet verder dan de grenzen van noodzakelijke verdediging. Het is echter voorstelbaar dat de aanranding zo’n emotie bij de aangerande persoon veroorzaakt, dat deze de grenzen van proportionaliteit en subsidiariteit overschrijdt. De verdediger hanteert een te zwaar verdedigingsmiddel, hanteert het middel met te veel kracht of langer dan nodig is.

Op deze situatie heeft de bepaling van ‘noodweerecces’ betrekking, vastgelegd in het tweede lid van artikel 41 Sr. Noodweerecces vereist een dubbele causaliteit. De overschrijding van de grenzen moet het gevolg zijn van een hevige gemoedsbeweging, terwijl deze gemoedsbeweging veroorzaakt moet zijn door de aanranding.

De hoofdofficier van Justitie vermijdt in sommige gevallen een keuze te maken tussen de ene of de andere strafuitsluitingsgrond: ‘De ambtenaar van politie heeft geschoten in een situatie van noodweer(exces).’ In zes beoordelingen laat de hoofdofficier van Justitie er geen twijfel over bestaan dat hij niet op noodweer maar op noodweerecces doelt. Dit is bijvoorbeeld het geval in de hierboven geciteerde beoordeling, die gaat over het schieten op een achteruitrijdende auto. De hoofdofficier van Justitie vervolgt:

‘Ik acht hier een geval van noodweerecces aanwezig en stel voor de zaak tegen [X] te seponeren. (...) Ik vraag mij af wat de oorzaken zijn van zijn heftige gemoedsbeweging. Wellicht moet dit met hem besproken worden. (...) Vanwege toepassing van artikel 41 lijken mij disciplinaire maatregelen niet gepast.’

Verder is in één geval de aanval al beëindigd op het moment van de verdediging, in een ander geval vindt de hoofdofficier van Justitie de verdediging ‘prematuur en dus niet gerechtvaardigd.’ Ten aanzien van Casus 15.11 is de hoofdofficier van Justitie van mening dat beter met de wapenstok had kunnen worden opgetreden.

► *Casus 15.11, Zes politieambtenaren staan tegenover jongeman met mes (1994)*

Om een uur of acht wordt de politiemeldkamer gebeld door een man die zegt dat zijn zoon de boel in huis sloopt. Twee politieambtenaren, X en Y, gaan naar het opgegeven adres. Daar aangekomen krijgen zij van de meldkamer het bericht dat de zoon nu met een mes in de richting van een andere plaats fietst. Zij krijgen het signalement door. Twee keer vraagt agent X aan de meldkamer of de jongen moet worden aangehouden en twee keer wordt bevestigend geantwoord.

In de richting van de genoemde plaats zien X en Y de verdachte fietsen. Achter de verdachte rijden twee collega's in uniform in een onherkenbare politieauto. Vanuit de auto roepen zij iets naar de verdachte. Om de een of andere reden raakt de verdachte uit balans. Hij laat zich van zijn fiets vallen en draait zich om naar de politieambtenaren die inmiddels naast hun auto staan. Ook X en Y stappen uit de auto. X zegt tegen de collega's dat de verdachte gevaarlijk is en dat hij het mes zeker tegen hen zal gebruiken. De verdachte houdt het mes met de punt in de richting van de politieambtenaren en roept: 'Kom niet dichtbij want ik steek je neer.' Alle vier de politieambtenaren roepen diverse keren dat hij zijn mes moet laten vallen. Tegelijkertijd neemt X zijn vuurwapen uit het holster en richt het op de verdachte. Ook de andere politieambtenaren trekken het vuurwapen. De verdachte loopt bij de politieambtenaren vandaan. De politieambtenaren volgen hem op een afstand van ongeveer 2,5 meter. Na zo'n 20 meter lopen draait de verdachte zich om en stapt op X toe. Hij heeft het mes ter hoogte van zijn borst. Doordat de verdachte een vreemde blik in de ogen heeft, komt hij heel bedreigend over. Om de bevelen het mes weg te doen kracht bij te zetten, lost X een waarschuwingsschot. De verdachte draait zich om en loopt weer verder. Na tien meter herhaalt het gebeuren zich: de verdachte draait zich om, komt op X af die een waarschuwingsschot lost. Als de verdachte ook een andere politieambtenaar benadert, vuurt ook hij een waarschuwingsschot af. Weer loopt de verdachte verder met de politieambtenaren in een soort 'wigformatie' achter hem aan.

Een politieambtenaar probeert met een wapenstok dichtbij de verdachte te komen, maar hij deinst terug als de verdachte een prikkende beweging in zijn richting maakt. Er arriveren nog twee collega's die zich achteraan aansluiten. Dan draait de verdachte

zich om en komt weer met het mes op X af. Verdachte zegt: 'Ik steek je.' X voelt zich bedreigd en zegt: 'Sta of ik schiet.' De verdachte stopt niet en X vuurt op een afstand van twee meter op de benen. De verdachte wordt in een bovenbeen getroffen.

De hoofdofficier van Justitie beoordeelt de zaak als volgt:

'Uitgaand van de verklaring van [de verdachte] dat hij in de richting van [plaatsnaam] van de politie wegliep en het technisch bewijs van het Gerechtelijk Laboratorium dat de kogel aan de achterzijde de spijkerbroek en dus het been is binnengedrongen, kom ik tot de conclusie dat een beroep op noodweer van [X] niet op kan gaan. Wel verklaart [de verdachte] dat hij wisselend voor en achteruit heeft gelopen, maar op het moment van het raken van de politie wegliep.

Daartegenover staan de verklaringen van de politieambtenaren die nagenoeg allemaal verklaren dat [de verdachte] op hen toestapte met het mes en dat daarop is geschoten. In deze lezing kan zeer wel sprake zijn geweest van een noodweersituatie. Ook na de confrontatie met de uitslag van het Gerechtelijk Laboratorium blijven zij dit met stelligheid verklaren. Zij stellen dat [de verdachte] vrijwel de gehele tijd halfgedraaid achteruit (stevig doorlopend) heeft gelopen. Niet uitgesloten is dat hij zich op het laatste moment heeft omgedraaid, waardoor het schot hem aan de achterzijde van het been heeft getroffen.

Er is geen sprake van een verdachte die vuurwapengevaarlijk is. Ook is er geen sprake van een verdenking van een ernstig misdrijf dat tevens moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde. Door de aanvankelijke dreiging met het mes is er meteen naar het vuurwapen gegrepen. Toen even later [X] een poging met de wapenstok ondernam was het achteraf gezien beter geweest dat collega's deze waren gaan ondersteunen met de wapenstok en op deze wijze [de verdachte] hadden overmeesterd. Alleen bij een gerechtvaardigd beroep op noodweer gaat de schutter vrijuit.

Het blijft de vraag of de aanhouding op dat tijdstip nodig en noodzakelijk was. Kennelijk bestond er bij [X] twijfel over die vraag omdat hij uitdrukkelijk verklaart dat hij tot twee maal toe een bevestiging voor deze opdracht bij de meldkamer heeft ge-

vraagd. Verdachte had een bekende woon- en verblijfplaats en kon derhalve ook op een later tijdstip aangehouden worden.

Conclusie: Het gebruik van het vuurwapen was niet conform de geweldsinstructie. Wel kan in de lezing van de ambtenaren van politie van een noodweer(exces)situatie worden gesproken. Nu het hier een groot aantal door de politieambtenaren afgelegde verklaringen betreft waar tegenover ‘slechts’ de verklaring van [de verdachte] en het rapport van het Gerechtelijk Laboratorium staat, zal een beroep op noodweer(exces) vermoedelijk wel door de rechter worden gehonoreerd. Om die reden neem ik mij voor om niet tot een strafvervolgning over te gaan. Wel zal ik de korpschef en de betrokken districtschef in overweging geven betrokken ambtenaren op indringende wijze te onderhouden over de aanpak van de aanhouding en de keuze van de geweldsmiddelen welke bij deze aanhouding zijn gebruikt.’ De procureur-generaal schrijft dat zijns inziens disproportioneel vuurwapengebruik niet kan worden aangetoond.

In de overige vijf zaken van noodweerexces geeft de hoofdofficier van Justitie aan dat geschoten is in een heftige emotie.

Was de noodweersituatie te voorkomen?

Er hebben zich situaties voorgedaan, waarin de vraag op zijn plaats is of de politieambtenaar zich niet ten onrechte in een voor zichzelf en ook voor anderen risicovolle situatie heeft begeven. Te denken valt aan voorvallen waarbij politieambtenaren willens en wetens een risicovolle situatie met een (vuurwapen) gevaarlijke verdachte niet uit de weg gaan. Hoewel vuurwapengebruik in deze situaties is toegestaan, is het waarschijnlijk dat met een tactischer optreden de noodzaak tot vuurwapengebruik voorkomen had kunnen worden. Niet om te provoceren (culpa in causa), maar vanwege overhaast optreden laten de politieambtenaren het willens en wetens aankomen op een gewelddadig treffen, terwijl zij de hulp kunnen inroepen van een arrestatieteam. Arrestatieteams verrichten niet alleen geplande aanhoudingen, maar opereren ook in acute gevaarlijke situaties (zie Hoofdstuk 8).

In tien zaken is er een duidelijk beslismoment aan te wijzen waarop de betreffende politieambtenaren voor een andere strategie hadden kunnen kiezen, na-

melijk de situatie bevrozen en de komst van assistentie of van een arrestatieteam afwachten, of niet ingrijpen omdat met ingrijpen slechts een minimaal belang is gediend, terwijl de kans op escalatie groot is. De hoofdofficier van Justitie maakt met betrekking tot Casus 15.12 expliciet gewag van dit beslismoment.

► *Casus 15.12, Dolle man met schoffel wordt in been geschoten (1992)* (zie voor een uitgebreidere versie Casus 6.7 Hoofdstuk 6)

Bij de meldkamer komen diverse meldingen binnen over een man die zich luidruchtig op straat begeeft en diverse vernielingen aanricht. Ook zou de man hebben bedreigd met een stuk tuingereedschap. Verder zou hij een woning zijn binnen gedrongen, maar deze informatie blijkt niet juist.

De drie politieambtenaren die naar de opgegeven plek gaan bespreken onderweg wel een strategie, maar komen niet tot een afgerond plan. Zij treffen de verdachte bij het postkantoor. Hij loopt zwaaiend met een schoffel op de politieambtenaren af terwijl hij onverstaaanbaar schreeuwt. Hoofdagent X pakt de lange wapenstokken uit de auto. Een van zijn collega's kan nog net een slag met de schoffel ontwijken met behulp van de wapenstok. X probeert de aandacht van de verdachte te trekken, waarin hij slaagt. De verdachte komt nu op hem af. X roept meermalen dat de verdachte moet ophouden. De afstand tussen hem en de verdachte is vijf meter.

X trekt zijn pistool en loopt een eindje naar achteren. Hij dreigt met zijn pistool terwijl hij de verdachte in het Nederlands waarschuwt dat hij zal schieten als hij dichterbij komt. Dit heeft geen resultaat, waarop X een waarschuwingsschot lost. De verdachte blijkt ook hiervan niet onder de indruk. Hij blijft hakkende bewegingen maken met zijn schoffel. De afstand van hoofdagent X tot de schoffel is ongeveer 1,5 meter. X lost vervolgens een gericht schot op de benen van de verdachte, maar ook dit heeft niet het gewenste effect. Het tweede gerichte schot heeft tot gevolg dat de verdachte op straat gaat liggen.

Beide schoten zijn raak geweest. De verdachte heeft een schotwond opgelopen in de buikwand en in een bovenbeen. Er is geen inwendig letsel veroorzaakt.

De hoofdofficier van Justitie toetst het schietgeval uitgebreid aan de noodweerbepaling, waarbij hij ook de vraag opwerpt of de politieambtenaren ook anders op de melding hadden kunnen reageren:

‘[Hoofdagent X] kan zich er met succes op beroepen, dat hij in een noodweersituatie verkeerde: [de verdachte] trachtte bij herhaling om hem met een schoffel op het hoofd te slaan. Die dreiging was niet alleen verbaal, maar er werd ook gericht geslagen. De originele foto’s van de schoffel en het metalen deel eraan maken mij duidelijk dat dit een ‘lelijk’ wapen is. Een slag met de scherpe zijkant ervan kan mijns inziens met gemak door het schedeldak heen gaan, ook als er een pet gedragen wordt.

Een gecombineerde vraag behoeft nog beantwoording: was een andere benadering van [X] mogelijk geweest en/of hadden de ambtenaren zich niet beter even kunnen terugtrekken?

Ik sluit dat bepaald niet uit. Ik heb de indruk, dat de drie politieambtenaren niet een nauwkeurig aanvalsplan gemaakt hebben, voor zij gingen optreden. Ze beschikten over (te) weinig informatie en de voorhanden zijnde informatie was ook niet volledig juist. Het laatste kan men echter de politieambtenaren niet aanrekenen: bij hen is de indruk gewekt, dat [de verdachte] een acute bedreiging vormde voor de veiligheid van personen en niet alleen van goederen. Ik veronderstel, dat de politieambtenaren dan ook meenden, dat direct moest worden ingegrepen vanwege het feit dat personen gevaar liepen. In dat kader past natuurlijk niet de voor de hand liggende gedachte dat de politieambtenaren na het eerst weinig succesvolle optreden zich beter even hadden kunnen verwijderen om een aanvalsplan te maken en/of assistentie c.q. betere verdedigingsmiddelen af te wachten. Er is ook geen overleg geweest met de meldkamer. Ik lees nergens dat bijvoorbeeld portofoons voorhanden waren en/of uit de politie-auto zijn meegenomen.

Ik heb de indruk dat – zonder groot gevaar voor personen – een andere benadering mogelijk was geweest. Gelet op de onder andere [X] ter beschikking staande info mocht men echter niet verlangen, dat deze zich met zijn collega’s eerder in haast terugtrok in plaats van iets later te schieten.

Conclusie: Ik acht het geweldgebruik onder de omstandigheden gerechtvaardigd, en in elk geval niet formeel laakbaar. Daarmee beweer ik niet, dat ik het totale optreden op alle onderdelen aanbevelenswaardig vind: een eventueel doodschieten van [de verdachte] is wel erg a-proportioneel, wanneer diens voorafgaande gedrag eerst alleen uit het aanrichten

van vernielingen en het onbeheerst schreeuwen bestaat.’

Operationele opmerkingen bij noodweer

Meestal behelst de beoordeling van de hoofdofficier van Justitie uitsluitend het vuurwapengebruik en laat hij zich over het politieoptreden als geheel niet uit. In een aantal gevallen zegt de hoofdofficier van Justitie wel iets over de operationele aspecten van het voorval. Daarmee bedoelen wij die opmerkingen die niet (alleen) het vuurwapengebruik betreffen, maar (ook) het optreden daaraan voorafgaand dat relevant is geweest voor de ontwikkeling van gebeurtenissen die uiteindelijk hebben geleid tot het vuurwapengebruik. In 12 van de 101 noodweerszaken maakt de hoofdofficier van Justitie een opmerking over het politieoptreden als geheel. In reactie op vijf voorvallen is het oordeel over dit optreden positief, in zeven gevallen laat de hoofdofficier van Justitie zich hierover negatief uit.

In de positieve beoordelingen noemt de hoofdofficier van Justitie het politieoptreden ‘kalm en overwogen’, ‘uitermate correct’ en ‘professioneel en beheerst’. Het gaat om de volgende vijf zaken:

- politieambtenaren schakelen een man uit die dreigt met een sabel (1988);
- een politieambtenaar ziet hoe zijn collega door een andere collega zonder directe aanleiding wordt beschoten en schiet de laatste in de benen (1992, zie Casus 15.10);
- twee politieambtenaren stuiten tijdens een controle op twee criminelen met een vuurwapen en houden hen aan (1994);
- een politieambtenaar benadert een man opnieuw nadat deze hem op het balkon van zijn woning heeft bedreigd met een mes en nog steeds over het mes beschikt (1995).

Ook in Casus 15.13 weerstaat een politieambtenaar een man met een mes. Naast lovende woorden had de hoofdofficier van Justitie in casu ook reden om kritische kanttekeningen bij het politieoptreden te maken, zoals blijkt uit de volgende weergave van het gebeuren.

► Casus 15.13, Man met mes in trappenhuis bedwongen door poederblusser en dienstwapen (1995)

Hoofdagent X staat op de eerste etage van een nauw trappenhuis en praat op een man in die enkele trapptreden onder hem staat en zijn vrouw wil spreken. De

vrouw woont op de tweede etage en weigert een gesprek. Collega Y staat op de tweede verdieping om te voorkomen dat de man naar de woning van zijn vrouw gaat. De man drinkt ondertussen iets alcoholisch. Eigenlijk is hij vrij rustig. Omdat de agenten de melding hebben doorgekregen dat de man een bijl heeft, proberen zij hem naar beneden te praten. Dit lukt niet. De politieambtenaren noteren wel zijn gegevens en vragen of hij een wapen bij zich heeft, een mes of een pistool of zo. De man haalt een mes tevoorschijn. Hij klapt het open en houdt het vast zonder ergens op te richten. Daarop trekt X zijn pistool. Hij wil beletten dat de man naar boven gaat, naar de woning van zijn vrouw.

X verklaart tegenover de rijksrecherche dat achteraf gezien dit moment het begin is geweest van de escalatie. X houdt de loop van zijn pistool op de man gericht. De man is niet van plan zijn mes weg te doen. Hij zegt: 'Jij trekt je pistool, dan ik mijn mes.' De politieambtenaren blijven daar langere tijd staan, terwijl de man af en aan een wat agressieve houding aanneemt. Dan weer bergt X zijn pistool, dan trekt hij het weer. Op een gegeven moment vraagt Y om assistentie van collega's, omdat er geen verandering zit in de situatie. Vier politieambtenaren arriveren, onder wie wijkteamchef Z. X en Y staan nog steeds met de man te praten, die nu een agressievere en meer onvoorspelbare houding aanneemt. Z zoekt een methode om de man te overmeesteren zonder vuurwapengebruik. In de politiebus die buiten staat, ziet hij een lange koevoet liggen en een poederblusser. Deze neemt hij mee naar boven.

Opeens roept de man: 'Ik ga nu naar boven.' Met het mes vooruit gericht stapt hij op X af. X richt het pistool op de benen van de man. Z ziet wat er gebeurt en pakt de poederblusser en spuit deze poeder tegen het lichaam van de man, waardoor hij zijn evenwicht verliest en tegen de muur valt. Met de lange koevoet drukt een collega de man tegen de muur. Op dat moment gaat er een schot af. X ziet namelijk dat de man opeens aan zijn zicht wordt ontnomen door een witte wolk. Hij begrijpt niet wat het is en haalt de trekker over. Hij schiet de man in een been. Verder zijn geen medische gegevens bekend.

De hoofdofficier van Justitie prijst hoofdagent X als volgt om zijn aanpak:

'Ik ben van mening dat [X] van het schieten op [de

verdachte] geen verwijt kan worden gemaakt. Integendeel, hij heeft gedurende een uur in een voor hem niet ongevaarlijke situatie, al het mogelijke gedaan om [de verdachte] tot rede te brengen en geweld door alle betrokkenen te voorkomen.

Ik heb [X] van mijn beslissing in kennis gesteld.' Negatief commentaar betreft zeven gevallen waaronder de eerder weergegeven Casus 15.3 (1988) en Casus 15.12 (1992). In Casus 15.3 vindt de hoofdofficier van Justitie dat de veiligheidsfouillering te summier is geweest. Maar: 'Het lijkt echter onjuist de bedreiging van beide politiemensen door [de verdachte] daarmee te rechtvaardigen.' Verder is er naar aanleiding van het gijzelingsdrama met de kolonel, dat zich afspeelde in juni 1989 op de A12 te Arnhem veel te doen geweest over de communicatie tussen de betrokkenen en over de procedures (zie Hoofdstuk 9).

Naar aanleiding van een spoedaanhouding van een vuurwapengevaarlijke crimineel van wie de identiteit bekend was, merkt de hoofdofficier van Justitie op dat de politieambtenaren over te weinig portofoons beschikten en niet voldoende herkenbaar waren als politieambtenaren (1994). Verder maakt de hoofdofficier van Justitie opmerkingen over het aanlaten van de akoestische signalen terwijl verdachten werden aangeroepen (1986). Het meest negatief heeft de hoofdofficier van Justitie zich uitgesproken over een geplande aanhouding waarbij met de inzet van zes politieambtenaren een gestoorde man wordt aangehouden die zich ophoudt in een tentje in het bos. Op zeker moment ontstaat een situatie waarbij de man een agente bedreigt met een bijl en zij uiteindelijk ter verdediging op hem schiet. Zij raakt de man in de borst en in de buik. De man overleeft het. De hoofdofficier van Justitie is van oordeel dat in een noodweersituatie is geschoten, maar maakt ook kritische kanttekeningen:

'Wel merk ik volledigheidshalve op dat de voorbereiding van de onderhavige aanhouding niet voldoende zorgvuldig is geweest, in dien zin dat m.b.t. de aanhoudingstactiek geen duidelijke afspraken zijn gemaakt tussen de districtelijk operationeel coördinator en de zes betrokken ambtenaren van politie, die met de daadwerkelijke aanhouding werden belast. Ik zal de districtschef dan ook om een nadere evaluatie van deze aanhouding tussen politie en OM verzoeken en deze met betrokken ambtenaren doen bespreken.'

Wettelijk voorschrift

Een beroep op de geweldsinstructie, dat wil zeggen de geweldsbepalingen in de Politiewet 1993 en de Ambtsinstructie 1994, betekent een beroep op de strafuitsluitingsgrond 'ter uitvoering van een wettelijk voorschrift', die te vinden is in artikel 42 Sr:

'Niet strafbaar is hij die een feit begaat ter uitvoering van een wettelijk voorschrift.'

Artikel 8 Politiewet 1993 en de daarop gebaseerde en meer gedetailleerde Ambtsinstructie 1994 zijn wettelijke voorschriften zoals bedoeld in artikel 42 Sr (zie Hoofdstuk 3). Artikel 7 Ambtsinstructie 1994 noemt de voorwaarden waaronder het de politieambtenaar geoorloofd is van zijn vuurwapen gebruik te maken. Hierin komt naast de hieronder vermelde situaties eveneens 'het beteugelen van woelingen' voor. In de onderzochte zaken heeft vuurwapengebruik met dit doel niet plaatsgevonden, reden waarom wij de bepalingen daaromtrent achterwege laten. De volgende bepalingen, te weten artikel 7 lid 1 tot en met 3, zijn hier van belang:

- 1 Het gebruik van een vuurwapen, niet zijnde een vuurwapen waarmee automatisch vuur of langeafstandprecisievuur kan worden gegeven, is slechts geoorloofd:
 - a. om een persoon aan te houden ten aanzien van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken;
 - b. om een persoon aan te houden die zich aan zijn aanhouding, voorgeleiding of andere rechtmatige vrijheidsbeneming tracht te onttrekken of heeft onttrokken en die wordt verdacht van of is veroordeeld wegens het plegen van een ernstig misdrijf, dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde.(...)
- 2 Het gebruik van het vuurwapen in de gevallen, bedoeld in het eerste lid, onder a en b, is slechts geoorloofd tegen personen en vervoermiddelen waarin of waarop zich personen bevinden.
- 3 In de gevallen, bedoeld in het eerste lid, onder a en b, wordt van het vuurwapen geen gebruik gemaakt, indien de identiteit van de aan te houden persoon bekend is en redelijkerwijs mag worden aangenomen dat het uitstel van de aanhouding geen onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich brengt.

Deze bepalingen wijken nauwelijks af van artikel 3 Ambtsinstructie 1988, behalve dat de verwijzing naar het noodweerartikel, die nog voorkwam in de oude regeling achterwege is gelaten in de nieuwe Ambtsinstructie 1994.

In 30 van de 164 technische sepots voert het OM de geweldsinstructie aan als rechtvaardigingsgrond. Onder deze 30 afdoeningsberichten bevinden zich beoordelingen die duidelijk verwijzen naar één van de in de ambtsinstructie genoemde gevallen. Ook komt het voor dat de hoofdofficier van Justitie verwijst naar de ambtsinstructie in het algemeen. Van de 30 zaken is de volgende onderverdeling te maken:

- aanhouding van een persoon met een vuurwapen, vijf zaken;
- aanhouding van een persoon die wordt verdacht van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde, 15 zaken;
- aanhouding van een persoon met een vuurwapen die eveneens wordt verdacht van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde, twee zaken;
- verwijzing naar de ambtsinstructie in het algemeen, zes zaken;
- het artikel van de ambtsinstructie (van de gemeentepolitie, eind jaren '70, begin jaren '80) is onbekend, twee zaken.

De twee beoordelingen met een verwijzing naar artikelen uit de onbekende ambtsinstructies waren niet te herleiden noch te achterhalen en laten wij verder buiten beschouwing. Na een algemene opmerking over de door de justitiële autoriteiten gehanteerde beoordelingssystematiek, komen wij toe aan de verschillende subcategorieën.

De beoordelingssystematiek bij wettelijk voorschrift

In de afdoeningsberichten met een verwijzing naar de Ambtsinstructie 1994 is over het algemeen geen aandacht voor de context bestaande uit de artikelen 2 en 8 Politiewet 1993, artikel 42 Sr en artikelen uit het Wetboek van Strafvordering waarin de politietoekadering is gespecificeerd. Blijkbaar wordt deze context als bekend of vanzelfsprekend beschouwd. Hierop zijn enkele uitzonderingen waaronder de beoordeling van Casus 15.14, die opvalt door de systematische opzet waarmee de officier van Justitie de verschillende relevante regelingen aangeeft.

► *Casus 15.14, Aanhouding verdachte die agent heeft mishandeld (1995)*

Twee agenten worden door de meldkamer met spoed op weg gestuurd vanwege een melding van een inbraak. Bij de inbraak zouden drie jongens zijn betrokken. Van twee van hen geeft de meldkamer het signalement. De agenten vinden deze twee verdachten en gaan over tot de aanhouding. Beide verdachten verzetten zich met geweld tegen de aanhouding. Totaal buiten zinnen, stompen zij zonder ophouden de agenten op het hoofd en op de rug. Eén agent weert zich met haar wapenstok. Dan gaat een van de verdachten ervan door. De door hem mishandelde agent trekt haar pistool en roept: 'Stop of ik schiet.' De verdachte reageert niet, waarop de agent eenmaal op de benen van de verdachte schiet. De kogel raakt een kuit waardoor de verdachte zijn vluchtpoging staakt en kan worden aangehouden.

De beoordeling in het ambtsbericht van de officier van Justitie gericht aan de procureur-generaal is trapsgewijs van opbouw:

'Gelet op bovengenoemde, uit het proces-verbaal van de rijksrecherche blijkende omstandigheden, ben ik van oordeel dat is gehandeld in overeenstemming met art. 8 lid 1 van de Politiewet 1993 en met art. 7, lid 1 aanhef en onder b., jo. lid 3 van de Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar, Besluit van 8 april 1994, Stb. 275:

Het was de taak van [de politieambtenaar] de verdachte op grond van artikel 53 van het Wetboek van Strafvordering aan te houden, terwijl zij onder de geschetste omstandigheden bevoegd was van het haar rechtens toegekende vuurwapen gebruik te maken.'

Vervolgens toetst de officier van Justitie aan de ver-eisten van artikel 7 lid 1 sub b, waarbij zij ook de uitzonderingsbepalingen van het derde lid van hetzelfde artikel en de proportionaliteitseis in acht neemt. Dezelfde redenering is terug te vinden in de brief gericht aan de betreffende politieambtenaar: 'Ik ben van oordeel dat gehandeld is ter uitvoering van een wettelijk voorschrift (art. 8 Politiewet 1994 jo art. 7 Ambtsinstructie 8/4/1994).'

Aanhouding van een verdachte met een vuurwapen

Bekijken we artikel 7 lid 1 sub a en lid 3 van de Ambtsinstructie 1994, dan is er een aantal specifieke aspecten

die in een toetsing een rol van betekenis spelen. Mochten de politieambtenaren aannemen dat de verdachte een vuurwapen bij zich had? Mochten zij aannemen dat de verdachte dit vuurwapen tegen personen zou gebruiken? In vijf zaken wordt gesteld dat het vuurwapengebruik op grond van dit artikel gerechtvaardigd is. Van drie zaken is het afdoeningsbericht summier, in de andere twee laat de hoofdofficier van Justitie zich uitvoeriger uit. Eerst bekijken wij de korte afdoeningen en de bijbehorende zaken, daarna belichten wij de zaken met een uitgebreidere beoordeling.

De zaken met een summier beoordeling betreffen twee recente voorvallen (1990 en 1994) en één uit 1978. Deze twee recente zaken hebben met elkaar gemeen dat de politiemensen het vuurwapen zelf hebben gezien in de hand van de verdachte. In één geval heeft de verdachte zich bij de aanhouding inmiddels wel van het vuurwapen ontdaan. De hoofdofficier van Justitie stelt in beide gevallen vast dat de politieambtenaren te maken hadden met 'een persoon die ervan werd verdacht een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich te hebben, zulks in een zodanige situatie en op een plaats en tijdstip dat gevaar voor de politieambtenaren en derden moest worden gevreesd toen de verdachte zich aan de aanhouding trachtte te onttrekken.' De oudere zaak is exemplarisch voor de periode, eind jaren '70 en begin jaren '80, waarin in het zuiden van het land de zogenaamde 'Kempenbendes' opereerden. Zij waren berucht wegens het plegen van snelkraken, zoals ook het geval is in Casus 15.15. Voorbereidingshandelingen van strafbare feiten waren toen nog niet strafbaar gesteld (1994).

► *Casus 15.15, Karabijschutters vuren ter aanhouding van snelkrakers (1978)*

Het komt de politie ter ore dat een groep snelkrakers op een bepaald moment hun slag willen slaan in een tapijtenhal. Die nacht nemen zes karabijschutters positie in tegenover de hal. Daarnaast zijn drie aanhoudingseenheden actief, ieder bestaande uit drie rechercheurs en een hondengeleider met een dienst-hond. Drie mannen worden er op heterdaad betrapt. Aan het bevel te blijven staan geven zij geen gehoor. Zij reageren evenmin op een gericht schot op de voorband van hun auto. Dan geeft een leidinggevende de karabijschutters het afgesproken teken om het vuur

te openen. Dit leidt tot de aanhouding van twee verdachten. De derde weet te ontkomen. Eén van de aangehouden verdachten is getroffen in zijn kaak. In totaal zijn zo'n 16 kogels verschoten.

In een ander, vergelijkbaar geval werden zelfs enkele scherpschutters tegenover het te overvallen object opgesteld. De overval ging echter niet door. De scherpschutters hebben niet geschoten. De hoofdofficier van Justitie oordeelt met betrekking tot Casus 15.15:

‘Men mocht en moest ervan uitgaan dat men te doen had met schietgevaarlijke criminelen van het zogenaamde ‘Kempentype.’ Toen niet werd gereageerd op het commando te blijven staan, moest van de vuurwapens gebruik gemaakt worden, zowel ter aanhouding (de verdachten waren niet bekend) als uit zelfverdediging.’

In de twee zaken met uitgebreidere beoordeling staat de vraag centraal of de agenten redelijkerwijs hebben mogen aannemen dat de verdachte een vuurwapen bij zich had. Het gaat om de volgende gevallen:

► *Casus 15.16, Aanhouding in het donker van gevaarlijke verdachte in onderbroek (1985)*

Een speciale aanhoudingseenheid houdt een vuurwapengevaarlijke verdachte in zijn huis aan. Bij het binnentreden van de slaapkamer waar het schemerig of donker is, ziet een politieambtenaar een man, de verdachte, naar hem toegekeerd staan en met zijn armen bewegen. De politieambtenaar hoort een kreet en heeft de indruk dat de verdachte een vuurwapen in de hand houdt. Hij lost een gericht schot op de borst van de verdachte en raakt een bovenarm. De verdachte blijkt alleen een onderbroek aan te hebben en heeft geen vuurwapen bij zich. Onder het matras bevindt zich wel een vuurwapen.

► *Casus 15.17, Aanhouding vuurwapengevaarlijke verdachte (1987)*

Een man maakt problemen in het huis van zijn vriendin en lost daarbij pistoolschoten. Politieambtenaren zien hem met een vuurwapen in de hand. Na een wilde achtervolging lukt het twee andere politieambtenaren de verdachte aan te houden. Zij verkeren in de veronderstelling dat de verdachte in het bezit is van een vuurwapen. Voordat de verdachte onder controle is, heeft een van de agenten drie waarschu-

wingsschoten en vijf gerichte schoten gelost. De verdachte heeft zich dreigend opgesteld en met een hand onder zijn jas gegrepen. Hij wordt door een kogel in zijn borst geraakt.

De advocaat van verdachte/slachtoffer dient namens hem een klacht in tegen het optreden en houdt de hoofdofficier van Justitie voor dat het de politie bekend was dat de verdachte ver voordat er op hem geschoten werd zijn pistool, dat een alarmpistool was, had weggegooid. Vermoedelijk door een communicatiestoornis tussen de meldkamer en de agenten, waren de laatsten hiervan niet op de hoogte. Verder voert de advocaat aan dat collega's wisten dat het om een alarmpistool ging.

Ten aanzien van Casus 15.16 oordeelt de hoofdofficier van Justitie dat de schutter de situatie redelijkerwijs zo kon interpreteren dat hij te maken had met een persoon die een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich had en dit tegen personen zou gebruiken. ‘De potentiële bedreiging was zo groot dat vuurwapengebruik gerechtvaardigd was.’ De verdachte/het slachtoffer dient wel een vordering tot schadevergoeding in. Het dossier vermeldt niet of deze is gehonoreerd.

In Casus 15.17 voert de hoofdofficier van Justitie aan dat de betreffende politieambtenaar niet het risico had willen lopen dat de verdachte nog een wapen bij zich zou hebben. Bovendien had de verdachte, nadat hij met zijn alarmpistool had lopen schieten, zich aan de aanhouding proberen te onttrekken door zeer hard en zeer gevaarlijk te rijden. ‘Door schijn op schijn tegen zich op te stapelen heeft de klager zichzelf in een zeer gevaarlijke situatie gebracht. Dat achteraf de politiereactie overdadig blijkt te zijn geweest, is aan de betrokken hoofdagent niet te wijten.’ De hoofdofficier van Justitie stelt sepot voor en afwijzing van de door verdachte ingediende klacht. In het afdoeningsbericht is overigens geen aandacht voor de voorbehouden van artikel 7 lid 3 Ambtsinstructie 1994, namelijk dat het vuurwapengebruik ter aanhouding niet gerechtvaardigd is wanneer de identiteit van de verdachte bekend is en uitstel van de aanhouding aanvaardbaar is.

Uit de afdoeningsberichten is te concluderen dat wanneer een verdachte bekend staat als vuurwapengevaarlijk of wanneer hij kort tevoren is gezien met een voorwerp dat een vuurwapen zou kunnen zijn,

een politieambtenaar er redelijkerwijs van uit mag gaan met een verdachte met een vuurwapen te maken te hebben in de zin van artikel 7 lid 1 sub a. Hij is dan gerechtigd ter aanhouding te schieten.

Aanhouding van een persoon wegens ernstig misdrijf

In 15 van de 30 gevallen waarin sprake is van een wettelijk voorschrift als rechtvaardigingsgrond, bepaalt de hoofdofficier van Justitie dat terecht van het vuurwapen gebruik is gemaakt:

‘(...) om een persoon aan te houden die zich aan zijn aanhouding (...) tracht te onttrekken en die verdacht wordt van of is veroordeeld wegens het plegen van een ernstig misdrijf, dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde’ (art. 7 lid 1 sub b Ambtsinstructie 1994, voorheen art. 3 lid 1 sub b Ambtsinstructie 1988).

De terminologie

De betekenis van de kwalificatie van een delict als genoemd in artikel 7 lid 1 sub b, te weten ‘een ernstig misdrijf dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde’ roept nogal wat vragen op, zo is gebleken uit de evaluatie van de Ambtsinstructie 1994 (Hoofdstuk 12). Ook uit de afdoeningsberichten blijkt dat hierover onduidelijkheid bestaat. De Nota van Toelichting 1994 vermeldt over deze bepaling, evenals de Nota behorende bij de Ambtsinstructie 1988:

‘Bij ernstig misdrijf gaat het in hoofdzaak om misdrijven die een ernstige aantasting gevormd hebben voor de lichamelijke integriteit. Of er sprake is van een grove aantasting van de rechtsorde zal afhangen van de omstandigheden waaronder het misdrijf is gepleegd, de wijze waarop het misdrijf is gepleegd of de frequentie waarmee het misdrijf is gepleegd.’

Helaas ontbreekt van acht van de 15 gevallen het ambtsbericht van de procureur-generaal in antwoord op het afdoeningsvoorstel van de hoofdofficier van Justitie. Zeven zaken zijn wel voorzien van een reactie van de procureur-generaal. Naar aanleiding van twee van deze zeven zaken ontstond een meningsverschil over de toepassing van deze bepaling. Verder uit de hoofdofficier van Justitie in één geval openlijk zijn twijfels over de interpretatie van de bepaling. Ook anderszins blijkt dat de begrippen niet voor iedereen helder zijn. Zo adviseert de hoofdofficier

van Justitie naar aanleiding van een voorval uit 1994 de politieleiding van de betreffende afdeling een duidelijke instructie op te stellen met betrekking tot vuurwapengebruik ‘bij feiten die niet zonder meer uit hun aard een grove aantasting van de rechtsorde vormen.’

Met betrekking tot zaken met een verdachte van een misdrijf waarbij het leven van mensen gevaar liep, is de beoordeling beperkt. Blijkbaar moeten de feiten voor zich spreken. De hoofdofficier van Justitie is meer geneigd zijn oordeel toe te lichten wanneer er niet direct sprake is van aantasting van de lichamelijke integriteit. Met name de vraag of diefstal uit een auto of een woning te duiden is als een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde, roept vragen en discussie op.

In 1983 beoogt de hoofdofficier van Justitie in Den Bosch enig houvast te bieden over deze kwestie. Hij licht de politiechefs in over het gevoelen van de ressortvergadering, namelijk dat bij betrapting op heterdaad van een verdachte van inbraak in bewoonde woningen in beginsel sprake is van een schietwaardige situatie. Aan de politiechefs wordt verzocht in de voorkomende gevallen hiermee rekening te houden. De betreffende bepaling in de geweldsinstructie in die tijd is overigens eensluidend aan de huidige. De brief van de hoofdofficier van Justitie leidt tot Kamervragen. In maart 1984 stelt PPR-kamerlid Lankhorst de vraag of de minister van Justitie deze conclusie deelt. De minister van Justitie antwoordt hierop dat hij van oordeel is dat een inbraak in een bewoonde woning in het algemeen wel als een ernstig misdrijf is aan te merken. Hij neemt hierbij het bedreigende karakter van het misdrijf voor de bewoners, de inbreuk die daarbij wordt gemaakt op de persoonlijke levenssfeer en de strafbedreiging in aanmerking. De minister vindt *niet* dat in het algemeen kan worden gesteld dat dit misdrijf een grove aantasting van de rechtsorde oplevert. Met betrekking tot de vraag wanneer zich een grove aantasting van de rechtsorde voordoet, verwijst hij naar de Nota van Toelichting, die toen op dit punt luidde als zojuist geciteerd.

Hiermee is gezegd dat het ter aanhouding schieten op een verdachte van een inbraak in een bewoonde woning niet zonder meer gerechtvaardigd is. Zonder dit met zoveel woorden te zeggen, heeft de minister van Justitie daarnaast met zijn antwoord tevens een

interpretatie gegeven van hetgeen in de Nota van Toelichting staat betreffende de term 'ernstig misdrijf'. Spreekt de Nota van Toelichting over 'een ernstige aantasting voor de lichamelijke integriteit', de minister heeft het over 'de inbreuk die daarbij wordt gemaakt op de persoonlijke levenssfeer.' Hieruit is te concluderen dat de wetgever onder een ernstig misdrijf zowel een ernstige aantasting van de lichamelijke integriteit verstaat als een inbreuk in de persoonlijke levenssfeer.

De voorvallen

De 15 zaken bevatten aanhoudingen van verdachten van de hieronder opgesomde misdrijven:

-
- a vier zaken met een gewapende overval;
 - b doodslag;
 - c mishandeling en bedreiging met een mes;
 - d winkeldiefstal en bedreiging met geweld;
 - e poging diefstal uit een woning en mishandeling;
 - f brandstichting in een woning;
 - g poging diefstal van/uit een auto en dreigen met een (alarm)pistool;
 - h vier zaken met een diefstal uit een woning, waarvan één een poging;
 - i diefstal uit een woning en diefstal van een auto.
-

Met betrekking tot de tien rake zaken genoemd onder a tot en met g staat vast dat een aantasting van de lichamelijke integriteit in de beoordeling een rol zou kunnen spelen. Of deze ook 'ernstig' is, zoals de Nota van Toelichting bepaalt, moeten de concrete omstandigheden van het geval uitwijzen. Dat er in de vijf zaken genoemd onder h en i sprake is geweest van een aantasting van de lichamelijke integriteit lijkt minder aannemelijk. In die zaken is de vraag op zijn plaats of een inbreuk in de persoonlijke levenssfeer aan de orde is. In de zaken genoemd onder h is dit wel waarschijnlijk. De poging tot diefstal uit of van een auto roept wat dat betreft echter vragen op.

Om beter inzicht te krijgen in de wijze waarop deze bepaling van de ambtsinstructie in de praktijk toepassing vindt, verdelen wij de 15 zaken naar gelang de beoordeling een geweldsdelict of diefstal (uit een woning of uit een auto) betreft. Brandstichting rekenen wij in deze ook als geweldsdelict. Omdat de vraag naar de betekenis van de ambtsinstructie zich dwingender voordoet bij de diefstalzaken dan bij de geweldsdelicten, krijgt deze categorie meer aandacht.

Geweldsdelicten

In negen afdoeningsberichten staat een geweldsdelict centraal (genoemd onder a tot en met f). De hoofdofficier van Justitie gebruikt in deze gevallen weinig woorden om aan te tonen dat het delict een ernstig misdrijf in de zin van de ambtsinstructie oplevert, vermoedelijk omdat een geweldsdelict zo duidelijk een schending van de lichamelijke integriteit vormt. In zes gevallen geeft de hoofdofficier van Justitie geen toelichting op de rechtvaardigingsgrond. In drie ambtsberichten geeft de hoofdofficier van Justitie aan waarom het misdrijf ook een grove aantasting van de rechtsorde is. Zo noemt de officier van Justitie ten aanzien van de eerder beschreven Casus 15.14 de volgende omstandigheden: het misdrijf wederspanning (art. 180 Sr) werd gepleegd 'op klaarlichte dag, op de openbare weg en onder de ogen van publiek.' Ook in een ander bericht (1994) wordt in deze zin de aanwezigheid van publiek aangevoerd. In weer een andere zaak (1990) betoogt de hoofdofficier van Justitie dat aan de vereisten van het artikel is voldaan vanwege de willekeurige wijze waarop de verdachte een vrouw heeft neergestoken. Ook hier was publiek bij aanwezig.

Diefstal

De vraag of de politieambtenaar op een persoon die wordt verdacht van diefstal had mogen schieten, staat in zes zaken centraal (genoemd onder g tot en met i). Al in 1979 stelt een hoofdofficier van Justitie dat een inbraak in de plaatselijke context moet worden gezien. Vele kleine inbraakjes kunnen uitmonden in een grove aantasting van de rechtsorde. Ook naar aanleiding van een woninginbraak in 1989 komt het aspect van de frequentie van de inbraken naar voren en de effecten daarvan op de gevoelens van onveiligheid bij de bewoners. In twee gevallen vindt omtrent deze vraag een discussie plaats. Zo zorgt het vuurwapengebruik ter aanhouding van een verdachte van inbraak en diefstal in 1993 voor een meningsverschil tussen de hoofdofficier van Justitie en de commissaris toegevoegd.

► *Casus 15.18, Worstelschot bij aanhouding verdachte van diefstal (1993)*

In november krijgen twee wachtmeesters X en Y op surveillance van de meldkamer het bericht dat er een diefstal van een Opel Kadett plaatsvindt. De wacht-

meesters nemen in de buurt positie in. Niet lang daarna komt de Kadett aangereden met gedoofde lichten. Met de optische en geluidssignalen in werking zetten X en Y de achtervolging in. Zij komen naast de verdachten te rijden en maken duidelijk dat zij moeten stoppen. Hierop proberen de verdachten de politieauto van de weg te drukken. De verdachten rijden hard en gevaarlijk. Collega's komen te hulp. Tijdens de achtervolging rammen de verdachten een van de politieauto's. Hierdoor krijgt het andere politiekoppel de kans de Opel klem te rijden. De wachtmeesters trekken bij het uitstappen hun pistolen, omdat zij de verdachten aanmerken als gevaarlijk en omdat het een onoverzichtelijke situatie is.

X rent naar het linker portier. Hij houdt de loop van zijn wapen naar boven gericht. Hij ziet de verdachte op wie hij toe rent en kan ook zijn handen zien. De verdachte heeft geen wapen in de hand. X concludeert dat de situatie onder controle is en dat er geen direct gevaar dreigt. Hij besluit zijn vuurwapen op te bergen. Inmiddels is hij bij de verdachte gekomen en grijpt hem met de linkerhand bij de schouder vast. Op dat moment hoort hij een knal en ruikt hij kruit. De verdachte die hij vast heeft, zet het op een gillen. X kijkt naar zijn pistool en ziet dat dit zich in de *single action*-stand bevindt. X realiseert zich dat de knal uit zijn eigen wapen kwam. Hij laat vervolgens de aanhouding van de verdachte aan een collega over. Hij kan niet geloven dat er een schot uit zijn pistool is afgegaan.

De autosleutels van de Kadett blijken te zijn gestolen bij een woninginbraak. De verdachte is in zijn bovenarm geraakt.

Anders dan bij het merendeel van de 'ongewilde schoten' richt de beoordeling zich in deze zaak niet op het afgaan van het schot en op de schuldvraag van de politieambtenaar, maar op de vraag of de wachtmeesters gerechtigd waren het vuurwapen te trekken. De hoofdofficier van Justitie is van oordeel:

'dat woninginbraak waarbij de sleutels van de auto werden gestolen, buitengewoon gevaarlijk rijgedrag door de verdachte, een dubbele poging van verdachte bij de achtervolging om de betrokken politieambtenaren van de weg te rijden en een onoverzichtelijke situatie bij de aanhouding een 'ernstig misdrijf, dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde' oplevert.'

De commissaris toegevoegd is daarentegen van mening dat het vuurwapengebruik ongeoorloofd is, omdat er geen sprake was van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde. Bij een ernstig misdrijf gaat het in hoofdzaak om misdrijven die een ernstige aantasting hebben gevormd voor de lichamelijke integriteit.

'Of er sprake was van een grove aantasting van de rechtsorde zal afhangen van de omstandigheden waaronder het eerste feit is gepleegd, de wijze waarop en de frequentie. Ik concludeer hieruit dat de beoordeling van de bevoegdheid om het vuurwapen te gebruiken in beginsel haar grondslag moet vinden in de aard van het eerste feit. In dit geval betrof dat een woninginbraak en een diefstal van een personenauto. Deze feiten kunnen, voor zover ik dat uit gevoegde stukken kan beoordelen, niet gelden als een ernstig misdrijf en worden niet aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde.'

De commissaris toegevoegd vindt dat het gevaarlijke rijgedrag van de verdachten niet een op zichzelf staand feit is, maar geplaatst moet worden in de context van de achtervolging. Hij vraagt zich vervolgens af of zo'n wilde achtervolging van verdachten van autodiefstal redelijk is. Bovendien is hij van mening dat de onoverzichtelijkheid van een situatie eerder een reden moet zijn terughoudend te zijn met het gebruik van vuurwapens, dan dat het een reden zou zijn om tot vuurwapengebruik over te gaan.

Na kennis te hebben genomen van de argumenten van de commissaris toegevoegd, schrijft de hoofdofficier van Justitie uiteindelijk aan de procureur-generaal dat hij het uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen door de wachtmeesters voorstelbaar acht uit het oogpunt van beveiliging. Hij vindt, net als de commissaris toegevoegd, dat de wijze van achtervolgen niet in verhouding stond tot de ernst van het feit waarvan verdachten op het moment van de achtervolging werden verdacht. Hij stelt voor de korpschef in overweging te geven een disciplinaire correctie te treffen ten aanzien van X. Ook zal X nog nadere training moeten volgen. De hoofdofficier van Justitie zal voorts adviseren de gehele gang van zaken met de betrokkenen te evalueren. De procureur-generaal ten slotte zegt in een brief aan de hoofdofficier van Justitie dat het voorhanden hebben van het vuurwapen onjuist is geweest. Hij laat zich verder niet uit over de

vraag of het misdrijf waarvan het latere slachtoffer werd verdacht, vuurwapengebruik rechtvaardigt.

Ook in het volgende geval zijn de beoordelaars het niet met elkaar eens.

► *Casus 15.19, Agent schiet ter aanhouding op heterdaad op inbreker (1994)*

De meldkamer krijgt om ongeveer 21.30 uur een melding binnen dat twee verdachte figuren zich ophouden bij een vrijstaande woning in een chique buurt. Brigadier X en hoofdagent Y gaan ter plaatse in uniform. Twee buurmannen komen op hen af en vertellen dat de bewoners op vakantie zijn en dat de inbrekers al binnen zijn. Zowel beneden als boven brandt licht. Op de benedenverdieping lopen twee mensen in gebukte houding. X gaat naar de achterkant van het huis, terwijl Y voor het huis blijft. X ziet aan de achterkant in een kleine kamer een man gehurkt bij een stereotoeren zitten. Naast hem staat een grote zak.

X trekt zijn pistool. Hij wil de verdachte overrompelen en denkt dat als hij met zijn pistool dreigt de verdachte wel zal blijven waar hij is. Daartoe slaat hij een ruit in. Voor de rijksrecherche verklaart X dat hij zich niet meer weet te herinneren hoe en waarmee hij dat heeft gedaan. Hij steekt zijn pistool door het gat in de ruit, richt het pistool op de verdachte en roept: 'Politie, ga liggen of ik schiet.' De verdachte schrikt op, laat vallen wat hij in zijn handen heeft, komt overeind en rent richting de deur, weg van X. X beseft dat zijn overrompelingsactie is mislukt. Op het allerlaatste moment dat X de verdachte nog in het kamertje ziet, richt hij op de benen en drukt af. De kogel gaat door het bovenbeen van de verdachte. Op bevel van X komt de verdachte naar hem toe met de handen omhoog. X zegt hem de deuren naar de tuin te openen en op zijn buik te gaan liggen. Voordat X de verdachte fouilleert, bergt hij zijn pistool. De twee politieambtenaren houden in totaal vier verdachten aan.

De hoofdofficier van Justitie zet zijn standpunt tegenover de advocaat van de verdachte en de procureur-generaal uiteen:

'Ik ben tot oordeel gekomen dat het vuurwapengebruik geoorloofd was. Dat het vuurwapengebruik was ter aanhouding van een verdachte die zich aan zijn aanhouding trachtte te onttrekken door uit het vertrek weg te rennen en die verdacht werd van een

inbraak staat buiten kijf. Het enige punt van discussie kan zijn of dit misdrijf tevens moest worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde.

Ik wil voorop stellen dat naar mijn mening een inbraak in beginsel niet als een grove aantasting van de rechtsorde aangemerkt kan worden. Slechts wanneer er bijzondere omstandigheden zijn zal dat wel het geval zijn. In dit concrete geval is er naar mijn mening wel sprake van een grove aantasting van de rechtsorde op grond van de volgende omstandigheden:

- inbraak in een woning
- de inbraak vond plaats om ca 21.45 uur, dus absoluut niet in het holst van de nacht
- de inbraak vond plaats zichtbaar voor omwonenden die zelf de politie alarmeren
- de inbraak werd gepleegd door tenminste drie personen
- tijdens de inbraak brandde er zowel op de boven- als op de benedenverdieping licht, hetgeen er in alle openlijke brutaliteit kennelijk op duidt dat men niet bang was voor ontdekking en waaruit de conclusie getrokken mocht worden, dat men niet met 'doorsnee'-inbrekers te maken had.'

De procureur-generaal stemt niet in met het oordeel van de hoofdofficier van Justitie:

'Ondanks de analyse van de Rijksrecherche ben ik er na lezing van het proces-verbaal niet van overtuigd dat brigadier [X] zich bevond in een situatie als bedoeld in artikel 7-b Ambtsinstructie; vide het antwoord van de minister van Justitie naar aanleiding van vragen van het kamerlid Lankhorst.

In zijn conclusie en afdoeningsadvies wijdt Rijksrechercheur [naam] ook veel aandacht aan de zorg die het korps besteedt aan de opleiding van agenten voor wat betreft het hanteren van vuurwapens en de vigerende Ambtsinstructie.'

Toen wij mondeling navraag deden om na te gaan welk bericht is uitgegaan naar de betrokken politieambtenaar, bleek dat X niet op de hoogte is gesteld van het bestaan van de brief van de procureur-generaal en alleen kennis heeft genomen van de visie van de hoofdofficier van Justitie. Ook de beroepsmatig betrokkene die ons te woord stond had geen weet van de afwijkende mening van de procureur-generaal. Deze betrokkene wist verder te vertellen dat het licht in de woning was aangegaan met behulp van door de

bewoners ingestelde elektrische aan/uitschakelaars. Het licht was dus niet door de verdachten aangedaan.

In een andere zaak schiet een hoofdagent ter aanhouding op een vluchtende verdachte van een poging tot diefstal uit of van een auto (1994). Dit vuurwapengebruik gaat verder dan het schieten op een verdachte van diefstal uit een woning. Het is immers minder aannemelijk dat diefstal uit of van een auto kan worden aangemerkt als een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer, laat staan als een aantasting van de lichamelijke integriteit. Overigens bedreigde de verdachte in dit voorval de agent tijdens zijn vlucht met, naar later bleek, een alarmpistool. Opmerkelijk genoeg vindt de hoofdofficier van Justitie de legitimatie van het vuurwapengebruik niet hierin, maar in de verdenking van de diefstal. De procureur-generaal onderschrijft de visie van de hoofdofficier van Justitie, die luidt als volgt:

‘In het proces-verbaal van de Rijksrecherche wordt vrij uitvoerig aandacht besteed aan de problemen die de politie met name in [plaatsnaam] heeft ondervonden op het gebied van auto-inbraken en autodiefstallen. (...)

Uit de verklaring van [de hoofdagent] blijkt ook dat deze problematiek de doorslag heeft gegeven om desnoods met behulp van vuurwapengebruik verdachte aan te houden. Naar mijn mening kunnen gekwalificeerde diefstallen ten aanzien van objecten met een niet-geringe waarde (zoals auto’s) in het algemeen als ernstige feiten worden aangemerkt.

Daarnaast stelt de Ambtsinstructie als eis dat het betreffende misdrijf als een grove aantasting van de rechtsorde moet worden aangemerkt. Het antwoord op de vraag of ook aan deze eis is voldaan wordt mijns inziens (mede) bepaald door de plaats en de tijd waarin het feit is gepleegd. Ik ben van mening dat tegen het licht van de relatief grote inbreuk die in deze periode plaats vond op de belangen van een kleine gemeenschap als [plaatsnaam] de politie het onderhavige feit heeft kunnen aanmerken als een grove aantasting van de rechtsorde in [plaatsnaam]. Ik concludeer derhalve dat de betrokken ambtenaar van politie conform de Ambtsinstructie heeft gehandeld.’

In twee zaken oordeelt de hoofdofficier van Justitie dat de politieambtenaren te maken hadden met een

persoon die over een vuurwapen beschikte én die verdacht werd van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde. Beide gevallen betreffen de aanhouding van verdachten van een gewapende overval, de één op een snackbar, de ander op een bank. Het vuurwapengebruik kan op grond van beide bepalingen worden gelegitimeerd. Er bestaat dus een overlap tussen verschillende rechtvaardigingsgronden.

Eén van de twee schietgevallen (1993) betreft de aanhouding van verdachten van een gewapende overval die achteraf niet de daders blijken te zijn, maar die wel in hetzelfde type auto reden als de daders. De kleur van de auto kwam echter niet overeen. Het feit dat de personen bij nader inzien niet de verdachten blijken te zijn, staat honorering van het beroep op de betreffende bepalingen niet in de weg. Net als in een vergelijkbaar geval in de categorie ‘ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde’ (1978) stelt de hoofdofficier van Justitie vast dat de politieambtenaren ervan uit mochten gaan dat zij met de verdachten te maken hadden.

Verwijzing naar de ambtsinstructie in het algemeen

In de beoordeling van zes schietgevallen verwijst de hoofdofficier van Justitie naar de ambtsinstructie als geheel of naar het artikel met de gevallen waarin vuurwapengebruik gelegitimeerd is. Op welke bepaling de hoofdofficier doelt, valt niet op te maken uit de strekking van het ambtsbericht. Een verwijzing naar de Ambtsinstructie 1988 kan drie verschillende gronden inhouden: verdachte met een vuurwapen, verdachte van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde of noodweer. Noodweer komt echter in de Ambtsinstructie 1994 niet meer voor.

De voorvallen

Twee van de zes voorvallen betreffen de aanhouding van een verdachte met een vuurwapen (1981, 1993). Verder veronderstellen de politieambtenaren in één zaak, Casus 15.20 (1992, zie hierna), vuurwapenbezit.

In twee zaken schieten de politiemensen ter aanhouding van een persoon die wordt verdacht van vernieling en bedreiging met geweld (1992, 1993). De verdachten, respectievelijk gestoord en onder invloed van verdovende middelen, zijn ook agressief tegen de agenten. Het ligt voor de hand dat deze misdrijven op

te vatten zijn als ‘ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde.’

Ten slotte draait één zaak om de aanhouding van twee verdachten van autodiefstal door een AT (1981). Er zijn geen aanwijzingen dat de onbekende verdachten zouden beschikken over vuurwapens. De legitimatie van het vuurwapengebruik in dit voorval is twijfelachtig. De actie lijkt niet te voldoen aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit.

De afdoeningsberichten

Vijf keer verwijzen de hoofdofficieren van Justitie in hun beoordeling kortweg naar de ambtsinstructie. Daarbij vermelden de officieren een keer dat terecht een uitzondering is gemaakt op de regel dat een verdachte van wie de identiteit bekend is in beginsel niet met behulp van vuurwapens aangehouden wordt. Ten aanzien van één geval, Casus 15.20, gaat de hoofdofficier van Justitie dieper op de merites van de zaak in.

► *Casus 15.20, Wilde achtervolging mondt uit in dramatische aanhouding (1992)*

Een auto van het merk Fiat rijdt een straat in die is verboden voor auto's. Twee politieambtenaren op surveillance zien dit en geven een stopteken. De bestuurder negeert het stopteken en gaat er in grote vaart vandoor. Hierbij rijdt hij tegen de politieauto aan. De politieambtenaren geven aan de meldkamer door dat zij drie verdachten achtervolgen die hen hebben aangereden en die zich vervolgens aan hun aanhouding hebben onttrokken. Al snel sluiten meer en meer politieauto's zich bij de achtervolging aan. Op drie plaatsen worden wegversperringen opgericht zonder dat deze de verdachten tot stoppen kunnen dwingen. Omdat de verdachten zich er veel aan gelegen laten liggen om te ontsnappen, vermoeden de achtervolgende politiemensen dat zij zware criminelen zijn.

Op een gegeven moment komt de verdachte auto toch tot stilstand. Wanneer de Fiat bijna stilstaat hoort de politieambtenaar X een knal als een schot. Om te verhinderen dat de auto opnieuw weggrijpt en ter verdediging van zichzelf schiet hij van links gericht op het bovenlichaam van de bestuurder. Een collega roept: ‘Er wordt geschoten.’ Agent Y lost twee schoten op de rechter voor- en achterband van de Fiat. Een andere politieambtenaar, Z, schiet zeven maal eveneens

van rechts op het bovenlichaam van de passagier. De schutters weten niet waarvan de personen op wie zij schieten, worden verdacht. Tijdens het schieten staat de Fiat stil. Wel probeert de bestuurder weg te rijden. Hij geeft veel gas waardoor het voorwiel spint.

Het schieten duurt al met al minder dan 3,5 seconden, de tijd die de flitser van de aanwezige fotojournalist nodig heeft om op te laden. De verdachten worden uiteindelijk uit de auto gehaald en aangehouden. Zij beschikken niet over vuurwapens. De verdachte op de passagiersplaats is door drie kogels geraakt: in een long, in een elleboog en in een knie. Het letsel aan de knie is mogelijk blijvend. De bestuurder wordt wonderwel niet geraakt.

De hoofdofficier van Justitie stelt voorop dat bij de beoordeling van het schietincident voorzichtigheid past vanwege de spanningen van het moment. Hij stelt vast dat het vuurwapengebruik niet nodig is geweest. De auto was al zodanig beschadigd dat verder rijden niet meer mogelijk was. Vervolgens maakt hij onderscheid tussen de situatie zoals deze zich in werkelijkheid voor moet hebben gedaan en de subjectieve beleving van de agenten:

‘Hoewel de situatie objectief gezien niet schietwaardig bleek, was dit in de beleving van de achtervolgers/schutters, zowel op grond van het eerder door hen waargenomen gedrag van de inzittenden van het voertuig alsmede op grond van de omstandigheden ter plaatse, anders. (...) Omdat het voertuig een achterwaartse beweging maakte en [X] twee collega's achter het voertuig zag staan, achtte hij de situatie dermate bedreigend dat hij tweemaal gericht op de bestuurder van het voertuig schoot.

Deze motivering om tot schieten over te gaan is acceptabel, nu zich, subjectief gezien, een schietwaardige situatie voordeed, als bedoeld in artikel 3 van de Ambtsinstructie voor de politie [1988]. Vrijwel direct nadat [X] zijn eerste schot op het voertuig loste, gingen ook [Y] en [Z] tot schieten over. (...) [Z] verkeerde in de veronderstelling dat er vanuit het voertuig op hem werd geschoten en voelde zich daardoor ernstig bedreigd. Hij schoot mitsdien gericht op de persoon, gezeten naast de bestuurder. Deze persoon, [naam], werd door kogels afkomstig uit het vuurwapen van [Z] getroffen. (...) Ook de gronden waarop [Y] en [Z] besloten tot schieten over gaan kunnen deze beslissing dragen.

Subjectief gezien deed zich een schietwaardige situatie voor, als bedoeld in artikel 3 van de Ambtsinstructie voor de politie [1988].

Gezien het aantal door hem geloste schoten heeft [Z] helaas blijk gegeven van onvoldoende beheersing. (...) Gelet op wat zijn beide collega's wèl vermochten had van [Z] verwacht mogen worden dat hij, nu het door hem uitgekozen doel (voor hem zichtbaar) niet met een vuurwapen in de weer was, en hij volgens zijn verklaring schoot uit zelfverdediging denkende dat hij zelf beschoten werd, zich tot één schot of enkele schoten had beperkt.'

Aan de laatste conclusie verbindt de hoofdofficier van Justitie geen consequenties. De commissaris toegevoegd wijst in zijn reactie de korpsleiding aan om Z te onderhouden over zijn handelen. Ook verklaart de commissaris toegevoegd zich een voorstander van een evaluatie van de gehele actie. Een ambtsbericht van de procureur-generaal ontbreekt.

Overmacht in de zin van noodtoestand

Slechts in één zaak wordt overmacht in de zin van noodtoestand van toepassing verklaard. Artikel 40 Sr waarin deze strafuitsluitingsgrond is vastgelegd luidt als volgt:

'Niet strafbaar is hij die een feit begaat waartoe hij door overmacht is gedrongen.'

Hiermee is gezegd dat degene die door een van buiten komende kracht of dwang een strafbaar feit pleegt onder bepaalde omstandigheden straffeloos blijft. Overmacht valt uiteen in psychische overmacht en overmacht-noodtoestand. In het eerste geval is de dwang van buitenaf zo sterk dat van een wilsbepaling geen sprake meer kan zijn. Weerstand te bieden tegen zo'n drang mag men van een gemiddelde persoon niet verlangen, dat is alleen voor helden weggelegd. Overmacht-noodtoestand heeft betrekking op een conflict van belangen waartussen moet worden gekozen. De betrokkene pleegt een strafbaar feit om zich uit het belangenconflict te redden. Dit is een rechtvaardigingsgrond.

Na een uitvoerige toetsing komt de officier van Justitie in een ambtsbericht bestemd voor de hoofdofficier van Justitie in de hieronder beschreven zaak tot de conclusie dat van het vuurwapen gebruik is gemaakt in een rechtvaardigende noodtoestand.

► *Casus 15.21, Aanhouding vuurwapengevaarlijke verdachte bij sexclub (1986)*

Rond half tien 's avonds worden alle dienstdoende politieambtenaren onder wie een rechercheur op het bureau geroepen. De wachtcommandant vertelt dat iemand heeft gemeld dat een man die zich op een parkeerterrein van een sexclub ophoudt, heeft gedreigd iedereen die de sexclub verlaat, neer te schieten. Volgens de melder heeft de verdachte een geladen geweer in de kofferbak van zijn auto liggen.

Ondanks de aard van de melding zegt de wachtcommandant tegen zijn collega's dat hij de situatie niet vuurwapengevaarlijk inschat. Hij zegt verder dat het zijn bedoeling is eerst poolshoogte te nemen om vervolgens opdrachten te geven. Afgesproken wordt dat de hoofdagenten X en Y als eerste ter plaatse gaan en dat zij om assistentie kunnen vragen wanneer dit nodig is. X en Y kennen noch het signalement van de verdachte noch de kenmerken van zijn auto. Zij weten alleen dat hij van Hindoestaanse afkomst is.

Bij de sexclub aangekomen zien X en Y de man van wie de melding afkomstig is. Deze man wijst hen waar de verdachte zich op het parkeerterrein bevindt. X en Y lopen op de verdachte af. Y roept: 'Politie! Handen omhoog en blijf staan!' en neemt tegelijkertijd zijn vuurwapen ter hand. De verdachte staat in de lichtstraal van de koplampen van de dienstauto, zodat de agenten hem goed kunnen zien. Hij heeft geen wapen in de hand. De verdachte voldoet niet aan de sommaties maar loopt in de richting van een Ford. Daar staat Y ook. Y ziet dat de verdachte onder zijn kleding rommelt. Even later heeft hij een mes in zijn handen. Y sommeert de verdachte nogmaals zijn handen omhoog te doen.

Omdat hij de situatie niet meer vertrouwt, trekt X zijn pistool dat niet doorgeladen is. Hij ziet dat de verdachte plotseling naar Y loopt met een mes in zijn handen. Dan loopt de verdachte in de richting van de sexclub. X en Y roepen hem meermalen toe dat hij moet blijven staan en zijn mes moet laten vallen. De verdachte maakt een apathische indruk en loopt gewoon door. X laadt zijn pistool door en lost een waarschuwingsschot, waar de verdachte niet op reageert. Y gooit zijn wapenstok tegen de verdachte. Hierop draait de verdachte zich om en komt op Y af tot een afstand van 2,5 meter. X staat op vier tot vijf meter afstand van de verdachte en schiet hem in zijn rechterbeen. De verdachte valt neer en laat het mes vallen.

Uit het technisch onderzoek komt naar voren dat de inschotopening van de kogel zich aan de binnenzijde en de uitschotopening aan de buitenzijde van de broekspijp bevindt. Dit betekent dat het schot niet gevallen kan zijn nadat de verdachte zich volledig heeft omgedraaid. De kogel verbrijzelt het dijbeen van de verdachte. In de kofferbak van zijn auto ligt een geladen geweer.

De officier van Justitie neemt als uitgangspunt van de beoordeling van het vuurwapengebruik dat gericht schieten op een persoon onder omstandigheden geoorloofd is ter aanhouding van een persoon met een vuurwapen of van een verdachte van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde en verder in gevallen van noodweer. Ook met betrekking tot dit voorval constateert de hoofdofficier van Justitie een verschil tussen de objectieve feiten en de subjectieve beleving van de politieambtenaren. Hij besteedt hier uitgebreid aandacht aan.

‘[X] stelt dat hij uit noodweer heeft geschoten. (...) Objectief gezien kan er gelet op de uitslag van het technisch onderzoek slechts sprake zijn geweest van een begin van dreiging gericht tegen [Y]. Volgens de verklaringen van [X] en [Y] (...) was sprake van een concrete bedreiging van [Y]. Er gaapt hier een kloof tussen de objectieve feiten en de subjectieve verklaringen. Er zijn dan twee mogelijkheden: de verklaringen zijn bewust onjuist of de verklaringen behelzen een subjectieve waarheid, de subjectieve beleving van de werkelijkheid, maar wel naar beste eer en geweten weergegeven. De voltooid omdraaiing is in het geheugen blijven hangen en wordt als waarheid weergegeven. Een dergelijke vastzetting in het geheugen kan worden versterkt, indien die interpretatie wordt gedeeld met anderen. (...) Ook de wijze van verhoren kan daarbij een rol hebben gespeeld. Opvallend is dat de verklaringen van [X] en [Y] soms woordelijk overeenstemmen. Aannemelijk is dat zij in elkaars aanwezigheid zijn gehoord door de adjudant [naam]. (...)’

Het beginnen van een omdraaiende beweging in de richting van een collega die op slechts korte afstand staat kan naar mijn oordeel onder die omstandigheden als potentieel zo gevaarlijk worden geïdentificeerd, dat de reactie van een gericht schot te rechtvaardigen is. De ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding is dan gelegen in het redelijkerwijze te

verwachten gevolg dat de begonnen omdraaiing [gevolg] zal krijgen, namelijk de aanval op [Y].

Inmiddels is dan wel het terrein van de noodweer verlaten en bevinden wij ons in de sfeer van de verschoonbare dwaling of de rechtvaardigende noodtoestand. (...)

Mijn indruk is dat [X] volstrekt oprecht meent dat de bedreiging zich volledig heeft voltrokken. De korpschef en de plaatsvervangend korpschef delen dit oordeel. ...)

Gelet op de omstandigheden van het geval neig ik voorts naar de rechtvaardigende noodtoestand. De zogenaamde ‘Garantenstellung’ die meebrengt dat aan politiemensen hogere eisen gesteld dienen te worden, doet daar in casu niet aan af. (...)

Conclusie.

Het gericht schieten door [X] op [de verdachte] was gerechtvaardigd. Het afvuren van het waarschuwingsschot was niet geoorloofd. Gezien de omstandigheden waaronder dit is geschied, behoeft evenwel geen sanctie te worden overwogen. In een gesprek met [X] zou dit aspect aan de orde kunnen worden gesteld. (...) Het verdient overweging in ruimer verband binnen het korps de merites van deze zaak te bespreken.’

De officier van Justitie doelt met de ‘verschoonbare dwaling’ op de dwaling omtrent de feiten. De ‘rechtvaardigende noodtoestand’ houdt een belangen- of plichtenconflict in. Het is jammer dat de officier van Justitie deze belangen niet expliciteert. In dit geval moet het om de plicht gaan een collega te verdedigen die strijdig is met de plicht de lichamelijke integriteit van de verdachte te respecteren.

Rechtmatig, zonder toelichting

Doorgaans noemt de hoofdofficier van Justitie, als hij het vuurwapengebruik gerechtvaardigd acht, de wettelijke grond die dit oordeel moet dragen. In 20 zaken volstaat hij echter met de opmerking dat het vuurwapengebruik terecht was, zonder zijn oordeel toe te lichten of te verwijzen naar de ambtsinstructie of een wetsartikel.

De voorvallen

De 20 voorvallen hebben plaatsgevonden tussen 1978 en 1995, waarvan 11 na 1990. Deze voorvallen betreffen onder meer: een dode verdachte door een ongewild schot, een gewonde verdachte door een (onbe-

doeld raak) waarschuwingsschot, een douaneambtenaar die in een vuurgevecht om het leven komt en een politieambtenaar die dodelijk wordt getroffen door een kogel van een verdachte. De voorvallen zijn in het kort als volgt te omschrijven:

- zeven gevallen van vuurwapengebruik ter aanhouding van een vuurwapengevaarlijke verdachte. In vijf zaken schiet de politie tevens ter verdediging;
- in vier zaken is geschoten op een man die dreigt met een mes;
- twee zaken betreffen een dreigende maar niet-vuurwapengevaarlijke verdachte;
- in twee zaken schiet de politieambtenaar ter verdediging tegen mishandeling door middel van fysieke kracht;
- een heterdaad-aanhouding van snelkrakers;
- een onbedoeld raak waarschuwingsschot tijdens een aanhouding op heterdaad van snelkrakers;
- agenten schieten op een verdachte van autodiefstal die met een voorwerp dreigt dat lijkt op een vuurwapen;
- vuurwapengebruik ter aanhouding op heterdaad van verdachten van inbraak in een school;
- een ongewild schot tijdens een planmatige aanhouding van een vuurwapengevaarlijke verdachte.

De afdoeningsberichten

De hoofdofficier van Justitie geeft onder andere in de volgende termen aan dat hij het vuurwapengebruik legitiem acht: Het vuurwapengebruik is 'toelaatbaar en proportioneel', 'juist en adequaat', 'niet wederrechtelijk', 'een redelijk en doelmatig middel', 'in overeenstemming met het daaromtrent bepaalde', 'terecht', 'geheel gerechtvaardigd door de omstandigheden'. Of er staat: 'dat de betrokken politieambtenaar zich niet aan een strafbaar feit heeft schuldig gemaakt', 'er bestaat geen aanleiding tot strafvervolging', 'dat het tot op heden niet de bedoeling is geweest om hem als verdachte aan te merken en strafrechtelijk te vervolgen.' In één geval (1992) vindt de officier van Justitie in de rechtmatigheid van het vuurwapengebruik zelfs reden om af te zien van het instellen van een onderzoek door de rijksrecherche.

Beleidssepot

Wanneer een zaak om andere dan technisch-juridische redenen wordt geseponeerd, is er sprake van een beleidssepot. Het station van het technisch sepot is

dan gepasseerd. De zaak is juridisch rond, maar strafrechtelijke vervolging wordt niet opportuun geacht. Uiteenlopende overwegingen kunnen hieraan ten grondslag liggen. De hoofdofficier van Justitie is bijvoorbeeld van mening dat het handelen in zekere mate verontschuldigd wordt door de dreigende of spanningsvolle situatie, dat de politieambtenaar al geleden heeft onder de emotionele gevolgen van het gebeuren of dat een disciplinaire sanctie passender is. Bij de afweging of de politieambtenaar als verdachte al dan niet zal worden vervolgd, geldt het algemeen belang als leidraad. Maar ook de specifieke belangen van het slachtoffer en van de politieambtenaar leggen gewicht in de schaal.

In tegenstelling tot een technisch sepot kan de officier van Justitie aan een beleidssepot voorwaarden stellen, zoals het betalen van een geldbedrag. Er bestaan derhalve twee soorten beleidssepots: het kale of onvoorwaardelijke beleidssepot en het voorwaardelijke beleidssepot. Een kaal sepot betekent dat de officier van Justitie zonder meer van vervolging afziet. Met een voorwaardelijk sepot brengt de hoofdofficier van Justitie tot uitdrukking dat hij van mening is dat een sanctie wel op zijn plaats is, maar dat hij een rechterlijke uitspraak buiten proporties vindt. Deze overweging kan hem er eveneens toe brengen een transactievoorstel te doen, dat wil zeggen aan te bieden de vervolging af te kopen. Het voorwaardelijk sepot en de transactie verschillen niet veel van karakter. Beide behelzen, volgens Knigge (1995:466):

'een toezegging van het OM of de politie dat van strafvervolging wordt afgezien in ruil waarvoor de verdachte toezegt de gestelde voorwaarde(n) te vervullen, resp. deze heeft vervuld.'

Er bestaat geen wettelijke regeling van het sepot onder voorwaarde. Wel is de mogelijkheid ervan genoemd in artikel 244 lid 3 Sv. De transactie is wel wettelijk geregeld (art. 74 Sr).

Op 26 rake schietgevallen is een beleidssepot gevolgd. Op een zaak na zijn dit onvoorwaardelijke sepots. Geen van de rake zaken is afgedaan met een transactie. In een aantal gevallen is het de wens van het OM dat langs andere weg dan het strafrecht een sanctionerend optreden plaatsvindt, namelijk via het tuchtrecht van de politie. In vier zaken laat de hoofdofficier van Justitie zijn vervolgingsbeslissing afhangen van de getroffen disciplinaire maatregelen en verzoekt hij de korpsleiding nadrukkelijk hem hier-

over in te lichten. Wij spreken in deze gevallen van ‘uitgestelde’ beleidssepots. De wens van het OM dat de korpsbeheerder de schutter een disciplinaire sanctie oplegt, leent zich in principe niet voor de vorm van een voorwaarde verbonden aan een beleidssepot (zie ook Hoofdstuk 12). De gedachte van een voorwaardelijk beleidssepot is nu juist dat de verdachte zelf strafrechtelijke vervolging kan voorkomen door de voorwaarde te vervullen.

De afdoeningsberichten bij beleidssepot

In de meeste gevallen noemt de hoofdofficier van Justitie een of meer specifieke redenen die hem ertoe hebben gebracht de zaak te seponeren. In drie zaken laat hij zich hier niet over uit of acht hij vervolging in zijn algemeenheid niet opportuun. In een aantal gevallen wordt een combinatie van argumenten aangevoerd. Wij zetten de aangehaalde argumenten op een rij:

- zeven zaken: verzachtende omstandigheden samenhangende met het moment waarop tot vuurwapengebruik werd overgegaan, zoals: de dreigende situatie, spanningen vanwege mogelijke confrontatie met zware criminelen, het gedrag van het slachtoffer;
- vijf zaken: de persoon van de politieambtenaar, te weten: onervarenheid, geen macho-gedrag, goede politiemans, eerdere traumatische ervaring met vergelijkbare situatie, de emoties op het moment zelf;
- vijf zaken, waaronder de uitgestelde sepots: een disciplinaire maatregel is passender dan een strafrechtelijke;
- drie zaken: het optreden werd medebepaald door het optreden van leidinggevend (niet voldoende sturend en matigend, onvoldoende informatie en instructie, de schriftelijke order was verwarrend);
- twee zaken: de emotionele gevolgen van het vuurwapengebruik voor de politieambtenaar;
- twee zaken: geringe verwijtbaarheid;
- twee zaken: doofpotargumenten, namelijk: strafvervolging zou gezichtsverlies voor het hele politieapparaat betekenen en: voorkomen van discussie over het politieoptreden ter terechtzitting;
- een zaak: de reeds getroffen maatregelen met betrekking tot de functie van de politieambtenaar;
- een zaak: de politieambtenaar erkent dat hij een fout heeft gemaakt;
- een zaak: een aanhouding volgens het boekje (zonder gebruikmaking van vuurwapens) levert niets op.

Voorwaardelijk beleidssepot

In één zaak (1993) verbindt het OM een voorwaarde aan het sepot. Zowel de hoofdofficier van Justitie, de commissaris toegevoegd als de procureur-generaal zijn van mening dat het lossen van een waarschuwingsschot, terwijl de politieambtenaar achter een vluchtende verdachte van autodiefstal aanrent, ongeoorloofd is. Het waarschuwingsschot raakt onbedoeld de verdachte in de rechteronderarm. Alleen wat betreft de wijze van afdoen verschillen de hoofdofficier, de commissaris toegevoegd en de procureur-generaal van mening. De eerste geeft ‘de voorkeur aan een goed gesprek tussen de districtschef en de betrokkene.’ De commissaris toegevoegd vindt deze afdoening ‘te licht’ en geeft de procureur-generaal in overweging de zaak onder voorwaarde te seponeren. De procureur-generaal kan zich vinden in dit laatste advies: ‘Ik stel voor deze zaak af te doen met een sepot onder voorwaarde, waarbij ik denk aan een schriftelijke berisping c.q. geldboete.’ Ons is niet bekend welke maatregel uiteindelijk is getroffen.

Uitgesteld beleidssepot

In vier zaken spreken wij van een ‘uitgesteld’ beleidssepot. De hoofdofficier van Justitie laat zijn beslissing omtrent het al dan niet vervolgen afhangen van de maatregelen die door de korpsbeheerder dan wel de korpschef in de disciplinaire sfeer worden genomen. Omdat de korpsleiding de politieambtenaar disciplinair bestraft, gaat de hoofdofficier van Justitie vervolgens over tot het seponeren van de zaak. Het gaat om de volgende zaken:

- een politieambtenaar schiet ter aanhouding op een vluchtende gestoorde die een verkeersovertreding heeft begaan (1982);
 - een ongewild schot gaat af tijdens voorlichting over de politie op een basisschool (1992);
 - een brigadier schiet op een persoon verdacht van poging tot inbraak met een glinsterend voorwerp in de hand (1994);
 - een politieambtenaar schiet ter aanhouding op een auto met verdachten van diefstal van benzine (1995).
- De eerste twee zaken zijn disciplinair afgedaan met een schriftelijke berisping. In de derde zaak is het recht op verlof van de schutter verminderd met vijf dagen. Van het laatste geval is ons de sanctie niet bekend.

Onvoorwaardelijk beleidssepot

De hoofdofficier van Justitie seponert onvoorwaardelijk wanneer hij na afweging van het algemene belang en bijzondere belangen vervolging niet geïndiceerd acht. Naast het voorwaardelijke en de vier uitgestelde sepots, tellen wij 21 onvoorwaardelijke sepots. Het afzien van vervolging en het achterwege laten van een, aan het sepot te verbinden, voorwaarde betekent niet dat de hoofdofficier van Justitie vindt dat de zaak in het geheel zonder gevolgen moet blijven. Verschillende mogelijkheden staan nog open: de hoofdofficier van Justitie kan de korpsleiding meedelen dat hij van mening is dat de politieambtenaar in aanmerking komt voor een disciplinaire maatregel, hij kan een inhoudelijke evaluatie met verschillende betrokkenen initiëren of hij ontbiedt de politieambtenaar ten parkette. Wij gaan deze mogelijkheden hier een voor een langs.

Aandringen op disciplinaire maatregel

In Hoofdstuk 3 is uiteengezet dat het strafrechtelijke en het disciplinaire onderzoek in beginsel twee gescheiden trajecten vormen. Toch worden er meer of minder directe dwarsverbindingen gelegd. Hierboven hebben wij de situatie geschetst dat een hoofdofficier van Justitie zijn beslissing laat afhangen van de resultaten van het disciplinaire onderzoek. Hier belichten wij de negen gevallen waarin de hoofdofficier van Justitie de zaak weliswaar seponert, maar daarbij de wens uitspreekt dat de politieambtenaar door de eigen organisatie wordt gecorrigeerd. Dit gebeurt in verschillende bewoordingen. Vanuit een hiërarchisch perspectief: 'De korpsleiding heb ik opgedragen de zaak in disciplinaire sfeer af te handelen.' (1994) en vanuit een gelijkwaardiger standpunt: 'Ik acht het raadzaam dat de commandant van het district (...) persoonlijk de wachmeesters zeer ernstig onderhoudt over het ongeoorloofde vuurwapengebruik in kwestie' (1992).

De voorvallen

De negen voorvallen die zich afspelen in de periode van 1987 tot 1995 zien er als volgt uit:

- in drie gevallen wordt geschoten ter verdediging;
- in drie zaken dient het vuurwapengebruik de aanhouding van een verdachte van diefstal uit een woning (twee) en van een auto;
- een voorval betreft een aanhouding van een be-

kende verdachte van mishandeling;

- in drie zaken gaat een ongewild schot af. Een schot gaat af terwijl een wachmeester zijn pistool schoonmaakt en raakt een voorbijganger op de fiets (1983). Een reflexschot valt tijdens een aanhouding door het AT (1990). Een schot verwondt een collega-politieambtenaar als hem een Heckler & Koch MP 5 wordt getoond (1991).

Het rijksrecherchedossier geeft in de meeste gevallen geen uitsluitsel over de vraag of daadwerkelijk tot een disciplinaire straf is besloten. Hierop vormen drie zaken een uitzondering. Op het ongewilde schot uit 1983 is een disciplinaire straf gevolgd, te weten het intrekken van vijf vakantiedagen. De politieambtenaar die heeft geschoten ter aanhouding van een hem bekende verdachte van mishandeling krijgt een schriftelijke berisping (1987). Ten slotte zijn er in de zaak met een reflexschot (1990) al maatregelen getroffen op het moment dat de hoofdofficier van Justitie zijn afdoeningsbericht schrijft. Omdat de betrokken politieambtenaar inmiddels uit zijn functie bij het AT is ontheven, sluit de hoofdofficier van Justitie de zaak af. Als illustratie dient de meest recente zaak. Een politieambtenaar schiet ter verdediging.

► *Casus 15.22, Voorbijganger wordt verwond door politiekogel (1994)*

Agent X en hoofdagent Y rijden assistentiesurveillance en zijn beiden in uniform gekleed. Tegen zes uur 's avonds horen zij de melding van een collega dat hij achter een motorrijder aan zit die hoge snelheden maakt. De collega klinkt nogal paniekerig. Aanvankelijk rijdt de verdachte niet in de buurt van X en Y, maar dan komt de melding dat hij zich in hun richting begeeft. Het berichtenverkeer is bijzonder heftig. X geeft door dat zij en Y de motor zullen opvangen. X is nog maar zeer kort in dienst en wacht een voorstel van Y af. Y zegt dat zij de rijweg af zullen zetten. X en Y spreken met elkaar af dat zij het verkeer voor de stoplichten zullen stilhouden, zodat de motor zichzelf klemrijdt. Omdat het druk is zijn de rijstroken snel vol. Het lijkt de agenten voor de verdachte onmogelijk om door de blokkade te komen. De motor wordt gedwongen de linker rijstrook te nemen, waar de politieambtenaren de verdachte zullen opvangen.

Vlak nadat de opstelling gereed is, komt de verdachte aangereden. X maakt een stopteken met de handen. De verdachte rijdt op haar toe terwijl hij vaart

mindert. Y loopt X voorbij om de verdachte tot stoppen te dwingen. X heeft oogcontact met de verdachte en ziet hem naar een uitweg zoeken. Ineens ziet zij de verdachte naar voren duiken en gas geven. De motor brult. X vreest voor haar leven en voor dat van haar collega. Beide agenten trekken hun pistool en richten op de verdachte. Y heeft de verdachte op de korrel, maar realiseert zich dat hij weg kan stappen en dat een schot fatale gevolgen kan hebben. Hij springt opzij en de motor vliegt hem voorbij. Ondertussen schreeuwt X naar de verdachte dat hij moet stoppen, maar deze rijdt recht op haar in. X doet een paar stappen opzij, maar heeft het gevoel dat de verdachte haar daarin volgt. X ervaart een intense angst.

Op een gegeven moment schiet zij op de verdachte om het gevaar te keren. Zij blijft nog even met het pistool op de verdachte richten en ontspant en bergt dan het wapen. De motor rijdt door de opgezette fuik. Als de politieambtenaren aanstalten maken om de verdachte achterna te rijden, maakt een omstander hen attent op een groepje mensen. Dit groepje staat om een bejaarde dame heen die in een arm is geraakt door de kogel. Even later wordt de motor gevonden en de verdachte aangehouden. De motor blijkt gestolen te zijn.

De hoofdofficier van Justitie pleit niet voor strafvervolging.

‘Het incident is er een schoolvoorbeeld van hoe de ene verkeerde beslissing de volgende uitlokt en tot escalatie leidt. De beide agenten hebben ingegrepen terwijl hun niet duidelijk was tegen wie men optrad en waarvan de betrokkene eigenlijk werd verdacht. Door bij het opstellen van hun fuik gebruik te maken van nietsvermoedende burgers in hun auto’s hebben zij dezen nodeloos in een gevaarlijke situatie gebracht die eigenlijk niet veel ruimte liet voor een ander gevolg dan het desnoods met geweld afstoppen van de motorrijder. (...)’

Eventuele strafvervolging zou zich moeten richten op de vrouwelijke schutter. Het gebruik door haar van het vuurwapen wordt niet gedekt door de geweldsinstructie, zij beroept zich daar ook niet op, maar stelt in paniek tot een vorm van noodweerreactie gekomen te zijn. Het is dubieus of in deze van strafrechtelijk noodweer gesproken kan worden, al was het alleen maar omdat zij zelf de benarde situatie mede in het leven heeft groepen. Maar

ook al zou in technische zin de elementen van een strafbaar feit te construeren zijn, weerhouden opportuniteitsoverwegingen mij ervan strafvervolging aan te brengen. De argumenten daarvoor zijn, in willekeurige volgorde, haar onervarenheid, het gegeven dat haar oudere collega ook het dienstwapen ter hand nam, wiens voorbeeld zij volgde en mijn overtuiging dat zij zich in de geschetste situatie zeer wel ernstig bedreigd kan hebben gevoeld en de achteraf nog gelukkige afloop. In een persoonlijk gesprek gaf zij toe beoordelingsfouten te hebben gemaakt die hebben geleid tot het ongeoorloofd vuurwapengebruik. Voor mij staat vast dat zij niet in staat was tot een redelijke afweging. In die omstandigheden geef ik een beginnende en goed gemotiveerde politieambtenaar het voordeel van de twijfel.

Beide ambtenaren van politie heb ik nadrukkelijk gewezen op het onverantwoordelijke van hun gedrag. De korpsleiding heb ik opgedragen de zaak in disciplinaire sfeer af te handelen, waarbij de nadruk wat mij betreft niet zozeer op sancties als op (her)instructie en begeleiding zou behoren te worden gelegd.’

Een brief van de procureur-generaal is niet aange troffen.

Ontbieding ten parkette

In vier zaken wordt de schutter door de hoofdofficier van Justitie ontboden op het parket voor een onderhoud. Het gesprek kan een informatief karakter hebben. De hoofdofficier stelt de betrokkene op de hoogte van de sepotbeslissing. Hierbij kan hij de betrokkene waarschuwen over de gevolgen bij herhaling van het begane feit. Maar ook kan de hoofdofficier van Justitie de betrokkene straffend toespreken over het ongeoorloofde vuurwapengebruik. Over dit zogenoemde ‘parketstandje’ heeft de Nationale ombudsman (No, rapport 90/847) zich in negatieve zin uitgesproken. De Nationale ombudsman vindt een gesprek op het parket met het oog op informatievoorziening en het geven van een waarschuwing behoorlijk. Niet behoorlijk vindt de Nationale ombudsman het wanneer de betrokkene bestraffend wordt toegeproken naar aanleiding van het begane feit. De Nationale ombudsman is van oordeel dat de hoofdofficier van Justitie hiermee sanctionerend optreedt, terwijl daaraan geen wettelijke bevoegdheid ten

grondslag ligt en de schuld van de betrokkene niet onherroepelijk is komen vast te staan.

De bedoeling die de hoofdofficier van Justitie met het gesprek heeft is moeilijk op te maken uit het ambtsbericht. Het lijkt er op dat in ieder geval in de zaak uit 1979 een standje is uitgedeeld. Drie van de vier voorvallen zijn als volgt te omschrijven:

- een politieambtenaar schiet na een lange achtervolging ter aanhouding op een persoon, jegens wie de verdenking onduidelijk is (1979);
- tijdens een aanhouding van verdachten van diefstal gaat een dodelijk reflexschot af (1988, zie Casus 10.11, Hoofdstuk 10);
- een politieambtenaar schiet op de bestuurder van een auto die zich aan een controle heeft onttrokken en vervolgens op de schutter af rijdt (1995).

Ten slotte betreft de minst recente zaak (1978) een optreden tegen de Kempenbendes, die vuurwapenge-weld niet schuwden. Dit vuurwapengebruik en het brutale criminele optreden leidde eind jaren '70 en begin jaren '80 tot verhoogde alertheid van de politie. Er werd fors opgetreden tegen de bendes. Dit werd min of meer geformaliseerd doordat de commandant rijkspolitie van het district Eindhoven een nachtdienstorder uitvaardigde met 'vuurbevelen'. Deze luiden als volgt:

'artikel 8 Vuurbevelen

a) Indien u een melding krijgt, dat er een BMW of Mercedes is gestolen of dat er inbraak is gepleegd met zo'n auto en er is een signalement van de auto gegeven, kunt u op de auto schieten indien u de betrokken auto signaleert en deze opzettelijk niet reageert op het stopteken. Dit geldt ook als de identiteit van de verdachte bekend is.

b) Indien een BMW of Mercedes opzettelijk door een stopteken rijdt zonder dat er nog een misdrijf is gepleegd en bij een wegafzetting die duidelijk is aangegeven door een politie-auto met zwaailicht wederom doorrijdt, kunt u gericht op de auto vuren.'

Casus 15.23 speelt zich af in de sfeer van deze vuurbevelen. Politieambtenaren schieten een bewoner van een woonwagenkamp dood. Na wat heen en weer gepraat over de tegen de schutters te nemen maatregelen, wordt besloten hen ten parkette te ontbieden voor een standje.

► *Casus 15.23, Wachtmeester lost dodelijk schot op vluchtende stropers (1978)*

Wachtmeesters X en Y rijden midden in de nacht surveillance in een herkenbare politieauto. Zij horen over de mobilfoon dat collega's vier stropers hebben gesignaleerd en dat de stropers vervolgens wegrijden in een BMW. De wachtmeesters, die niet ver zijn van de aangegeven plek, controleren de twee hen tegemoetkomende auto's om te kijken of de BMW zich daarbij bevindt. De achterste auto is inderdaad een BMW. De wachtmeesters associëren stropers met woonwagenbewoners en die weer met vuurwapens. De bestuurder van de BMW zet zijn auto in de berm. De inzitenden vluchten de een na de ander de bosjes in. De politieambtenaren waarschuwen dat zij zullen schieten als de verdachten niet stil houden en zetten hun woorden kracht bij met een waarschuwingsschot. Ook al hebben de wachtmeesters geen wapens gezien, toch houden zij er rekening mee dat de verdachten deze bij zich hebben. X lost een schot op de benen van een verdachte. Ook Y schiet op de vluchtende verdachten. Hij lost twee gerichte schoten. De wachtmeesters horen vlak na het schieten een schreeuw. Zij vinden dit intimiderend.

De volgende dag blijkt, tot grote verontwaardiging van de woonwagenbewoners, dat een van de verdachten door een kogel dodelijk in de rug is geraakt. De woonwagenbewoners stellen dat 'hij is gedood voor het stropen van een konijntje.' Politie en OM houden de identiteit van de schutters angstvallig geheim.

De inspecteur van de rijksrecherche oordeelt dat niet overeenkomstig de bepalingen van de Instructie Korps Rijks Politie is gehandeld. Ook de officier van Justitie komt tot deze conclusie. De laatste voegt daar het volgende aan toe: de combinatie van woonwagenbewoners met een BMW doet denken aan rooftochten. De wachtmeesters wisten dat de verdachten zich op harde wijze aan de aanhouding zouden trachten te onttrekken. Verder heeft de nachtdienstorder, de 'vuurbevelen', van de districtscommandant verwar-ring gezaaid. Hoewel de order niet meer van kracht is, blijft de strekking, een harde aanpak van deze vormen van criminaliteit, gehandhaafd. De beide wachtmeesters hebben weinig ervaring. De officier van Justitie stelt voor de wachtmeesters te ontbieden om hen erop te wijzen dat zij te ver zijn gegaan. De hoofd-

officier van Justitie is het met de overwegingen van de officier eens, maar is van mening dat een verdergaande maatregel op het disciplinaire vlak is vereist. De commissaris toegevoegd vindt de ontbieding ten parkette een goed idee. Hij meent verder dat een duidelijke herinstructie over vuurwapengebruik dringend gewenst is. De kabinetschef merkt op in een brief aan de procureur-generaal dat de nachtdienst-order is ingetrokken en dat er een duidelijke herinstructie heeft plaatsgevonden. Verder meent hij dat het onjuist zou zijn als het OM een suggestie doet omtrent een disciplinaire straf. Het OM kan hoogstens naar voren brengen dat deze op zijn plaats is. De procureur-generaal stemt in met het voorstel de wachtmeesters ten parkette te ontbieden.

Inhoudelijke evaluatie

Op drie voorvallen zou volgens het OM geen sanctionerend optreden, maar een inhoudelijke evaluatie moeten volgen. Het betreft, naast Casus 15.24 (zie hierna), de volgende gevallen:

- een agent schiet ter aanhouding op een verdachte van een poging tot inbraak (1979);
- doordat de leidinggevendende twee hoofdagenten, die belast zijn met het verrichten van een aanhouding, niet voldoende informeren, schiet een van de hoofdagenten op een informant in de veronderstelling dat hij een vuurwapengevaarlijke verdachte is (1986). Ook is er sprake van onvoldoende coördinatie van de geplande actie waardoor er ernstige operationele fouten worden gemaakt.

Het evaluerend gesprek zou respectievelijk moeten plaatsvinden tussen een leidinggevende en de betrokken politieambtenaren (1979) en tussen het OM en de korpsleiding (1986).

In casus 15.24 nemen de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal zich voor gezamenlijk overleg te plegen over de gehanteerde aanhoudingstechniek.

► *Casus 15.24, Reflexschot tijdens het openen van autoportier verwondt verdachte (1986)*

Drie politieambtenaren volgen een Duitse auto waarin zich drie personen bevinden die zij verdenken van heroïnehandel. Deze personen hebben vlak daarvoor een pand bezocht waarin een heroïnehandelaar huist. Nadat de politieambtenaren de auto van de verdachten klemrijden, gaan de agenten over tot de aan-

houding. Bij aanhoudingen van Duitsers verdacht van heroïnegebruik of -handel, is het gebruikelijk dat een van de politieambtenaren zijn pistool ter hand neemt. Duitsers zouden nogal eens een gaspistool bij zich hebben. De 'instructie aanhouding gevaarlijke verdachten' schrijft voor dat de politieambtenaren de verdachten uit de auto praten. De politieambtenaren zijn echter van mening dat de verdachten dan alle gelegenheid krijgen zich te ontdoen van het bewijsmateriaal, de heroïne. Daarom rijden de politieambtenaren de verdachte auto klem in plaats van een stopteken te geven en is het hun doel de verdachten uit de auto te halen in plaats van te praten.

Afgesproken is dat hoofdagent Y degene is die zijn pistool zal trekken. Dit doet Y, terwijl hij naar een portier rent. Hij roept hard en duidelijk 'Polizei!' Vanwege de beweging die de door Y aan te houden verdachte met zijn hand maakt, denkt Y dat deze het portier op slot doet. Y neemt zijn pistool over van zijn rechter- naar zijn linkerhand, zodat hij met de rechterhand het portier met kracht kan opentrekken. Tegen zijn verwachting in gaat het portier direct open als hij er aan trekt. Doordat de deur open zwaait, maakt ook Y een onverwachte beweging. Op dat moment gaat er een schot af. De kogel dringt via een arm in de romp van de verdachte. Kans op blijvend letsel is aanwezig.

De officier van Justitie schrijft in zijn brief aan de procureur-generaal dat 'de schutter een plausibele verklaring levert dat niet volgens het boekje gehandeld wordt namelijk dat aanhouding volgens dit model nooit iets oplevert.' Hij onderschrijft verder de conclusie van het Gerechtelijk Laboratorium dat het onwaarschijnlijk is dat de functionele schuld aan het afgaan van het schot de politieambtenaar kan worden verweten.

De advocaat-generaal mengt zich in de zaak en is van mening dat het vuurwapengebruik 'flagrant in strijd is met de geweldsinstructie', maar dat er voor strafvervolgning geen reden is. Wel vindt hij dat de gang van zaken disciplinair zou moeten worden getoetst. De procureur-generaal neemt deze mening niet over, maar dringt wel aan op overleg omtrent de toegepaste benaderings- en aanhoudingstechniek. Het slachtoffer ontvangt een schadevergoeding vanwege het veroorzaakte letsel.

Geen gevolgen

In de beoordelingen van vier zaken wordt van justitiezijde geen gevolg verbonden aan het oordeel dat het vuurwapengebruik niet volgens de regels is. Ook dringen de justitiële autoriteiten niet aan op een disciplinaire sanctie. Deze zaken geven wij als volgt weer:

- vanwege een melding van een gestolen bestelauto, schieten politieambtenaren ter aanhouding op personen die in een bestelauto rijden en die, wanneer zij tot stoppen worden gedwongen, op de vlucht slaan (1982). De verdachten worden in ver-

band gebracht met de Kempenbendes;

- een agent lost vijfgerichte schoten op een agressieve jongen die verdacht wordt van vernieling (1983);
- tijdens een planmatige aanhouding van een vuurwapengevaarlijke verdachte lost een politieambtenaar een schot op de verdachte (1984);
- een agent lost vijf schoten op een verdachte van winkeldiefstal die er in een auto vandoor gaat (1990).

De zaken zijn voornamelijk afkomstig van het begin van de jaren '80. Dit kan erop duiden dat het OM sindsdien het standpunt inneemt dat een onrechtmatig schot niet onbesproken mag blijven.

*Rechercheurs, met getrokken vuurwapen, kijken toe bij ontruiming van kraakpand in Amsterdam in 1980
Foto: Eduard de Kam/ Hollandse Hoogte*

Hoofdstuk 16 – Rake schoten vervolgd en berecht

Van de 214 rake zaken waarvan ons de justitiële afdoening bekend is, heeft het OM in 24 zaken (11 procent) vervolging ingesteld. Daarvan zijn er 17 (acht procent) uitgemond in een strafproces. In dit hoofdstuk beschrijven wij deze 24 zaken. Tabel 16.1 geeft weer hoe deze zaken getalsmatig over de verschillende afdoeningsmogelijkheden zijn verdeeld.

Om te beginnen komen drie zaken aan bod waarvan de vervolging alsnog is beëindigd door een kennisgeving van niet verdere vervolging door het OM. Daarnaast is de politieambtenaar in één geval buiten vervolging gesteld door de rechter. Er zijn drie zaken waarvan wij de afloop niet kennen. In één zaak heeft het OM vervolging ingesteld na daartoe de opdracht te hebben gekregen van het gerechtshof.

Vervolgens geven wij van 15 van de 17 rechterlijke uitspraken waarover wij beschikken een casusbeschrijving. Van twee van de 17 rechtszaken hebben wij de rechterlijke uitspraak niet kunnen achterhalen. Tabel 16.1 laat zien dat de rechter de politieambtenaar in drie zaken heeft vrijgesproken en in vier zaken heeft ontslagen van rechtsvervolging. In zeven zaken is een (voorwaardelijke) straf opgelegd. In vier gevallen werd de politieambtenaar (voorwaardelijk) veroordeeld tot het betalen van een boete en in drie gevallen tot een gevangenisstraf. Eén keer oordeelde de

rechter dat de politieambtenaar schuldig was, zonder een straf op te leggen.

Voorts gaan wij in op de betekenis van de rechterlijke uitspraken. Wij zetten uiteen welke omstandigheden de rechter in de beoordeling heeft betrokken. Ten slotte buigen wij ons over de vraag hoe de uitspraken van de rechter zich verhouden tot de afdoeningen door het OM.

Kennisgeving van niet verdere vervolging

Artikel 242 Sv geeft het OM de mogelijkheid om, nadat de vervolging een aanvang heeft genomen, de zaak alsnog te seponeren. De officier van Justitie stelt de verdachte in kennis van deze beslissing (art. 243 Sv). Wij hebben drie van deze sepots aangetroffen.

De minst recente zaak (1981) betreft een aanhouding van een man met een mes, die een vrouw zou hebben bedreigd. Een hoofdagent schiet op de verdachte als na verloop van tijd blijkt dat de verdachte niet voornemens is zijn mes te laten vallen. De verdachte vormt op dat moment geen directe bedreiging voor de hoofdagent of voor iemand anders. De kogel verbrijzelt het bot van het bovenbeen van de verdachte. De hoofdofficier van Justitie is weifelend in zijn oordeel. Hij stelt dat de hoofdagent zich bedreigd heeft gevoeld, zozeer dat hij een schot heeft

Tabel 16.1 Vervolging en berechting rake zaken 1978-1995 (aantallen)

Politie	Vervolgingsbeslissing openbaar ministerie	Eindbeslissing rechter			
Totaal rake zaken, afdoening bekend	214	<i>Strafvervolging</i>			
		Kennisgeving niet verdere vervolging	3		
		Buitenvervolginstelling (door rechtbank)	1		
		Onbekend	3		
		Totaal strafvervolging zonder dagvaarding	7		
		Dagvaarden	16		
		Dagvaarden in opdracht gerechtshof	1		
		Totaal strafvervolging	24		
				<i>waarvan rechtszaken</i>	
				Uitspraak onbekend	2
				Vrijspraak	3
		Ontslag van rechtsvervolging	4		
		Schuldig zonder strafoplegging	1		
		Boete	4		
		(Voorwaardelijke) gevangenisstraf	3		
		Totaal rechtszaken	17		

afgevuurd op de verdachte. De hoofdofficier betwijfelt of de politieambtenaren op een andere wijze een einde hadden kunnen maken aan de bedreigende toestand, omdat weglopen voor ambtenaren van politie als alternatief niet in aanmerking komt. Hij vervolgt:

‘Of in dit geval de geweldsinstructie naar de letter gevolgd is, acht ik twijfelachtig. Trouwens [de hoofdagent] en [de collega] hebben zelf ook getwijfeld. Onder deze omstandigheden acht ik het instellen van een strafvervolgning tegen [de hoofdagent] juist. Daarbij komt nog dat [de hoofdagent] inmiddels op zijn verzoek ontslag is verleend uit de politiedienst. Betrokkene is thans werkzaam bij de bewakingsdienst in [regionaam].’

De procureur-generaal kan zich met de zienswijze van de hoofdofficier van Justitie verenigen. Uit een brief van de advocaat van de verdachte/het slachtoffer aan de hoofdofficier van Justitie vier maanden later, blijkt dat de advocaat bericht heeft ontvangen dat geen strafvervolgning zal worden ingesteld tegen de politieambtenaar. Hieruit maken wij op, bij gebrek aan andere gegevens, dat in een later stadium kennelijk alsnog is afgezien van verdere vervolging.

Het tweede geval (1986) waarin de politieambtenaar niet verder is vervolgd, betreft een aanhouding verricht door een AT. Tijdens het uitvoeren van de zogeheten autoprocedure gaat een ongewild reflexschot af. Een hoofdagent heeft het vuurwapen in de ene hand terwijl hij met de andere hand kracht zet om het autoportier van de verdachte auto open te trekken. Volgens de onderzoekend rijksrechercheur betreft het een ‘bedrijfsongeval’ en is er vermoedelijk geen sprake van een strafbaar feit. De brief van de hoofdofficier van Justitie ontbreekt. Uit de brief van de procureur-generaal aan de hoofdofficier van Justitie blijkt dat, nadat een gerechtelijk vooronderzoek is gevorderd, de zaak alsnog wordt geseponneerd vanwege onvoldoende aanwijzing van schuld.

Ook de derde zaak (1994) draait om een ongewild schot, in dit geval een worstelschot. Een hoofdagent onderbreekt zijn dienst om buitenlandse vrienden te ontmoeten. Terwijl hij met zijn vrienden is, ziet hij een vechtpartij ontstaan waarbij een man met een vuurwapen een rol speelt. In een poging om tot aanhouding over te gaan, raakt de agent in gevecht met de verdachte. Er gaat een schot af. De kogel raakt de kaak van een van de vrienden van de agent die aan de

kant stonden te kijken. Er wordt een gerechtelijk vooronderzoek gestart. Wanneer de toedracht van het voorval duidelijker is geworden, concludeert de hoofdofficier van Justitie dat de schutter ‘strafrechtelijk geen enkel verwijt’ treft. Hij geeft een kennisgeving van niet verdere vervolging.

Buitenvervolginstelling door rechtbank

In het reguliere strafrecht zijn er twee mogelijkheden om de vervolgingsbeslissing van het OM te laten toetsen door een rechter. Ten eerste kan het slachtoffer of een andere belanghebbende ingevolge artikel 12 Sv beklag doen bij het gerechtshof over de beslissing niet te vervolgen of de vervolging niet voort te zetten. Het gerechtshof kan de vervolging of de voortzetting daarvan bevelen. Het gerechtshof laat bij de beslissing het algemeen belang meewegen.

Ten tweede kan de verdachte bezwaar maken bij de rechtbank tegen de kennisgeving verdere vervolging, respectievelijk tegen de dagvaarding (art.en 250-255 en 262 Sv). Wanneer de rechtbank oordeelt dat de officier van Justitie niet-ontvankelijk is, het feit waarop de vervolging betrekking heeft of de verdachte niet strafbaar is of er onvoldoende aanwijzing voor schuld aanwezig is, stelt de rechtbank de verdachte geheel of gedeeltelijk buiten vervolging.

Eén rake zaak is in dit stadium geëindigd met een rechterlijke uitspraak over de vervolgingsbeslissing, maar volgens een andere procedure, namelijk het militaire strafrecht. Ten tijde van dit voorval (1978) nam de zogeheten ‘verwijzingsofficier’, een hoge militair die geen lid was van het OM, de vervolgingsbeslissing. Besliste de verwijzingsofficier dat vervolging geïndiceerd was, dan ging de zaak vervolgens voor de verdere behandeling naar het OM. De verwijzingsofficier kon ook beslissen om af te zien van vervolging. Als het OM niet instemde met deze beslissing, kon het de zaak voorleggen aan het hoog militair gerechtshof (HMG). Het HMG bepaalde dan of de verdachte vervolgd moest worden of niet en dus of de zaak al dan niet aan de militaire rechter zou worden voorgelegd. Inmiddels is het militaire strafrecht afgeschaft.

In Casus 16.1 beslist de verwijzingsofficier een marchaussee die gebruik heeft gemaakt van zijn vuurwapen, niet te vervolgen. Het OM stemt niet met deze beslissing in en wendt zich tot het HMG.

► *Casus 16.1, Wachtmeester lost dodelijk schot op dief (1978)*

Een wachtmeester van de Koninklijke marechaussee, gedetacheerd bij de gemeentepolitie te Amsterdam krijgt op 6 februari 1978 toestemming tijdens zijn dienst boodschappen te doen. Hij draagt burgerkleding. Hij betrapt twee dieven die bezig zijn spullen uit een auto weg te nemen. De verdachten vluchten weg. Op een afstand van ruim 15 meter schiet de marechaussee gericht op de benen van een verdachte, maar raakt hem in het hoofd. Het schot is dodelijk.

Tegenover de rijksrecherche verklaart een hoofdinspecteur van gemeentepolitie:

‘Wanneer [de wachtmeester] bij ons als gemeentepolitieman werkzaam zou zijn geweest, zou ik als straf adviseren: 14 dagen strafdienst waarvan de helft voorwaardelijk. Deze strafdienst omvat in ons korps 2 uur per dag extra dienst doen en bestaat dan uit 1 uur straatdienst en 1 uur bureaudienst. (...) [De wachtmeester] heeft een goede staat van dienst en heeft nimmer eerder gebruik gemaakt van zijn vuurwapen.’

Het HMG oordeelt dat het feit waarvan het slachtoffer wordt verdacht weliswaar een ernstig misdrijf oplevert, maar niet kan worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde. Het schieten is daarom strafbaar. Met betrekking tot de strafbaarheid van de verdachte overweegt het HMG onder meer dat de wachtmeester tijdens de introductieweek ter voorbereiding van zijn plaatsing bij de gemeentepolitie gedurende drie uur instructie gehad heeft over de geweldsinstructie. De wachtmeester heeft volgens het HMG een beoordelingsfout gemaakt door te menen dat dit een geval is waarin vuurwapengebruik is geëigend. Het HMG is van oordeel dat de wachtmeester zich kan beroepen op de ongeschreven schuldsluitingsgrond ‘afwezigheid van alle schuld’, omdat hij te goeder trouw meende en gezien zijn ervaring en opleiding te goeder trouw kon menen, dat hij op grond van de geweldsinstructie in casu gerechtigd was van zijn vuurwapen gebruik te maken. Hij heeft verschoonbaar gedwaald omtrent de wederrechtelijkheid van het feit. De grens tussen delicten die wel en die niet een grove aantasting van de rechtsorde vormen, is immers vloeïend. Het HMG acht het hoogst onwaarschijnlijk dat een strafrechter de wachtmeester strafbaar zal achten. Het instellen van vervol-

ging zou onnodig kwetsend zijn ‘zeker nu het een persoon betreft die zijn politiedienst op goede wijze heeft vervuld.’

Gevolg onbekend

Van drie zaken zijn wij het spoor bijster geraakt na het moment dat de hoofdofficier van Justitie kenbaar heeft gemaakt dat hij voornemens is de zaak aan de rechter voor te leggen. De uitspraak maakte geen deel uit van het dossier. Navraag bij zowel de parketten als bij de rechtbanken heeft niets opgeleverd. Deze zaken dateren van 1983, 1986 en 1990. Het gaat om twee voorvallen waarbij geschoten wordt ter aanhouding. Hierbij is niet voldaan aan de bepalingen van de geweldsinstructie.

In het andere voorval wordt een politieambtenaar vervolgd ter zake van zwaar lichamelijk letsel door schuld. De wachtmeester lost een schot op een hond die hem aanvalt, draait een kwartslag en lost ongewild een schot op de eigenaar van de hond waarbij hij de eigenaar raakt in de schouder.

Casus 16.2 betreft een van de aanhoudingssituaties, in reactie waarop de hoofdofficier van Justitie uitdrukkelijk verwijst naar de vuurwapenopleiding. In Casus 16.2 vervult het gerechtelijk vooronderzoek een soort educatieve functie.

► *Casus 16.2, Agent schiet ter aanhouding op vluchtende druggebruiker (1983)*

Agent Z ziet een man in een ruimte met verschillende druggebruikers een zakje met witte poeder weggooien. Z houdt de verdachte aan, maar deze weet zich los te rukken waardoor Z van een trapje valt en zijn knie stoot. Hierdoor is Z niet in staat de verdachte die ervan door gaat lang achterna te rennen. Z roept hem een aantal keren na en schiet dan één keer gericht op de benen van de verdachte op een afstand van 15 meter. De verdachte is geraakt in zijn dijbeen, maar rent toch door. De collega van Z krijgt hem uiteindelijk te pakken. De verdachte dient een klacht in tegen het optreden van de agenten.

Allereerst wijst de hoofdofficier van Justitie op het feit dat geen gerichte opsporing ten aanzien van ‘eigen gebruikers’ plaatsvindt. Dat agent Z niet weet dat de rechter in deze gevallen slechts een geldboete oplegt vindt de hoofdofficier van Justitie niet het ergste. Ernstiger is dat hij van het bestaan van de op-

sporingsrichtlijnen met betrekking tot verdovende middelen niet op de hoogte is.

‘En dat is, dunkt me, nu juist van het allergrootste belang voor de beoordeling van de situatie die ontstaat wanneer de arrestant de benen neemt. (...) Aanbevolen wordt het vuurwapen niet te gebruiken als de schutter zelf niet in lichamelijk optimale conditie is, nimmer uit prestigeoverwegingen het vuurwapen te gebruiken en niet in geëmotioneerde toestand tot vuurwapengebruik over te gaan (Handboek voor vuurwapenopleiding).

Ik meen dat de proportionaliteit in dit geval zoek is (...). Het lijkt mij gewenst dat alsnog een gerechtelijk vooronderzoek tegen [Z] wordt ingesteld waarin met name de vuurwapenopleiding van betrokkenen nog eens precies wordt doorgenomen.

Bovendien biedt een gerechtelijk vooronderzoek de mogelijkheid om klager die zich tot dusver niet heeft willen laten horen door de rijksrecherche als getuige door de rechter-commissaris te doen oproepen (c.q. zijn medebrenging te gelasten).’

De rechtszaken getypeerd

In de onderzoeksperiode van 18 jaar hebben, voorzover na te gaan, 17 rake schietgevallen tot een rechtszaak geleid waarin een politieambtenaar terecht stond op verdenking van mishandeling, doodslag, zwaar lichamelijk letsel door schuld of dood door schuld. De 17 rechtszaken zijn voortgekomen uit negen voorvallen met een dodelijk schot en acht schietgevallen waarbij het slachtoffer verwond is door een politiekogel. De verwondingen zijn in zes gevallen ernstig tot zeer ernstig, te weten in hoofd, borst of buik en in de overige twee zaken minder ernstig. De categorie rechtszaken heeft geen gemeenschappelijk kenmerk wat betreft het soort voorval waar het om draait, in tegenstelling tot bijvoorbeeld

de noodweezaken waarin altijd een verdedigingsselement vervat is. Wij geven in deze paragraaf een algemeen beeld van de voorvallen die tot een rechtszaak hebben geleid. Daartoe delen wij deze in naar de verschillende typen gevaarsituaties, naar gewilde en ongewilde schoten en naar de vraag of zij zich gedurende of buiten diensttijd hebben afgespeeld.

Typen gevaarsituaties

Een eerste indeling van de 17 rechtszaken vindt plaats volgens de ontwikkelde ‘typen gevaarsituaties met politieel vuurwapengebruik’, waarbij de verschillende aanhoudingstypen zijn samengetrokken. De verdeling van de rechtszaken in Tabel 16.2 komt in grote lijnen overeen met de procentuele verdeling van alle voorvallen gericht schieten over deze typen (zie Hoofdstuk 6). Tabel 16.2 laat zien dat in zes voorvallen ter verdediging is geschoten en in zeven voorvallen in een aanhoudingssituatie. De typen ‘gestoorde’, ‘twist’ en ‘ongeluk’ scoren beduidend minder.

Gewilde en ongewilde schoten

Richten wij ons op de ‘schotintentie’ van de schoten waar de rechtszaken om draaien, dan zien wij in Tabel 16.3 dat van de 17 rechtszaken, het politieel vuurwapengebruik in zes gevallen uit ongewilde schoten bestaat. Hiervan zijn er drie aan te merken als reflexschoten, twee als klungelschoten en een als worstelschot. In twee gevallen zijn de schoten onbedoeld raak (zie Hoofdstuk 10). Van de zes ongewilde schoten zijn er vijf gedurende diensttijd gelost, net als de beide schoten die onbedoeld raak waren. Een ongewild schot ging af buiten diensttijd. Tabel 16.3 laat de verdeling van de ongewilde en onbedoeld rake schoten zien over de typen gevaarsituaties. Tabel 16.3 toont aan dat de ongewilde schoten met name te vinden zijn bij het type ‘aanhouding’.

Schietgevallen gedurende en buiten diensttijd

In een schietgeval buiten diensttijd wendt de politieambtenaar zijn vuurwapen aan in een situatie waarin hij, hoewel niet in de uitvoering van de politiedienst, toch als politieambtenaar optreedt of waarin hij vanwege de politiedienst het pistool bij zich heeft. In Casus 16.7 – een grensgeval – hebben de verwickelingen die de politieambtenaar ertoe brengen gebruik te maken van zijn dienstpistool direct met zijn politiewerkzaamheden te maken.

Tabel 16.2 Type gevaarsituatie met politieel vuurwapengebruik naar aantal rechtszaken (aantallen en percentages)

	aantal	%
<i>Type gevaarsituatie</i>		
verdediging	6	35
aanhouding	7	41
gestoorde	1	6
twist	1	6
ongeluk	2	12
totaal	17	100

Elf van de 17 voorvallen die aanleiding hebben gegeven tot een rechtszaak speelden zich af gedurende de werktijd van de politieambtenaar. Zes rechtszaken betreffen vuurwapengebruik buiten diensttijd. Het gaat hier om minder recente zaken. Het laatste voorval speelde zich af in 1984. Van de negen dodelijke schoten in deze 17 rechtszaken, vielen er acht gedurende en een na diensttijd. Tabel 16.4 geeft aan hoe de schietgevallen gedurende en buiten diensttijd zich verhouden tot de typen gevaarsituaties. Een van de twee voorvallen getypeerd als een ongeluk en drie van de zes voorvallen waarin ter verdediging is geschoten, spelen zich buiten diensttijd af.

De rechterlijke uitspraken

Van de 17 rechtszaken met betrekking tot vuurwapengebruik ontbreekt in twee gevallen de rechterlijke uitspraak. Deze waren, ondanks verschillende zoekpogingen, niet te vinden. Het gaat in het ene geval om een ongewild worstelschot, dat afgaat tijdens het fouilleren van een verdachte (1978). In het andere geval verdedigt een politieman zich buiten diensttijd met gebruikmaking van zijn dienstpistool tegen een belager (1984).

In 15 rake zaken beschikken wij wel over het rechterlijke oordeel met betrekking tot de strafbaarheid van het vuurwapengebruik, hoewel niet altijd in de vorm van een vonnis of arrest. In sommige gevallen beschikken wij alleen over het gegeven of de rechter een straf heeft opgelegd of niet en zo ja, welke. In andere gevallen kennen wij ook de overwegingen die ten grondslag liggen aan de uitspraak. Met name de in de Nederlandse Jurisprudentie (NJ) gepubliceerde uitspraken maken deze inzichtelijk.

Tot de uitspraken behoren zowel rechtbankvonnissen als arresten van het gerechtshof en de Hoge Raad. De rechtbankvonnissen zijn in de meerderheid. Tabel 16.5 geeft weer in hoeveel zaken welke rechter in laatste aanleg uitspraak heeft gedaan en van welke informatiebron de gegevens over de uitspraak afkomstig zijn.

In de rechtszaken spreken de officier van Justitie, de advocaat en uiteindelijk de rechter zich uit over de strafbaarheid van het vuurwapengebruik, ieder vanuit een eigen positie. Dit betekent doorgaans dat de beoordeling van het vuurwapengebruik grondiger gebeurt dan van de geseponeerde zaken. Om deze redenen besteden wij aan elke rechtszaak aandacht. Wij

geven van elk voorval dat een rechtszaak is geworden een korte beschrijving. De zaken zijn, in chronologische volgorde, verdeeld over een categorie 'opzettelicten' en een categorie 'schulddelicten'.

De categorie opzettelicten bevat het vuurwapengebruik dat is tenlaste gelegd als een van de volgende delicten:

- 'doodslag' (het opzettelijk een ander van het leven beroven, art. 287 Sr);
- 'mishandeling' (art. 300 Sr);
- 'zware mishandeling' (het opzettelijk zwaar lichamelijk letsel toebrengen, art. 302 Sr).

Ten aanzien van de opzettelicten is het duidelijk dat de opzet gericht is geweest op het gevolg. Waar het

HOOFDSTUK 16
RAKE SCHOTEN
VERVOLGD EN
BERECHT

Tabel 16.3 Type gevaarsituatie naar 'schotintentie' (aantallen)

Type gevaarsituatie	ongewild schot	Schotintentie		totaal
		onbedoeld raak	bedoeld raak	
zelfverdediging	1	0	5	6
aanhouding	3	2	2	7
gestoorde	0	0	1	1
twist	0	0	1	1
ongeluk	2	0	0	2
totaal	6	2	9	17

Tabel 16.4 Type gevaarsituatie naar diensttijd (aantallen)

Type gevaarsituatie	gedurende diensttijd	Diensttijd		totaal
		buiten diensttijd		
verdediging	3	3		6
aanhouding	6	1		7
gestoorde	1	0		1
twist	0	1		1
ongeluk	1	1		2
totaal	11	6		17

Tabel 16.5 Vorm uitspraak naar rechtsprekende instantie in laatste aanleg (aantallen)

Vorm uitspraak	Rechtsprekende instantie			totaal
	rechtbank	gerechtshof	Hoge Raad	
kopie vonnis/arrest	5	1	0	6
anders dan kopie vonnis/arrest	4	0	1	5
uitspraak gepubliceerd (Nederlandse Jurisprudentie)	0	1	3	4
totaal	9	2	4	15

met betrekking tot deze categorie met name om gaat, zijn de vragen of het feit en de dader strafbaar zijn. Met andere woorden: is een strafuitsluitingsgrond van toepassing?

De categorie schulddelicten bevat het vuurwapengebruik dat het OM heeft aangemerkt als een van de volgende delicten:

- 'dood door schuld' (de dood aan schuld te wijten zijn, art. 307 Sr),
- 'zwaar lichamelijk letsel door schuld' (aan schuld te wijten zijn dat een ander zwaar lichamelijk letsel bekommt, art. 308 Sr).

Deze categorie bestaat voornamelijk uit de ongewilde en de onbedoeld rake schoten. Het gaat in deze zaken vooral om de vraag of schuld kan worden bewezen.

Ten behoeve van de analyse van de rechtszaken inventariseren wij eerst het standpunt van het OM in de betreffende zaken. Hierna komen de door de rechter opgelegde straffen aan bod. In Tabel 16.6 zijn verschillende relevante gegevens van de zaken weergegeven, te weten: de eis van het OM, de uitspraak van de rechter, het soort schot, de kwalificatie van het delict en de strafuitsluitingsgrond.

Stellingname van het openbaar ministerie in rechtszaken

Het oordeel van het OM over de strafbaarheid van het feit en van de verdachte komt ter terechtzitting tot uitdrukking in de eis van de officier van Justitie (voor de rechtbank) of van de advocaat-generaal danwel de procureur-generaal (voor het gerechtshof). De rechter is in zijn beslissing niet gebonden aan deze eis, maar kan daarvan afwijken. Het OM en de verdediging kunnen tegen het vonnis van de rechtbank hoger beroep instellen bij het gerechtshof. Het gerechtshof behandelt de zaak in zijn geheel opnieuw. Tegen het arrest van het gerechtshof is beroep in cassatie mogelijk bij de Hoge Raad. De Hoge Raad gaat niet in op de feiten, maar oordeelt alleen of er sprake is van schending van het recht of verzuim van vormen (art. 441 Sv).

Eerder is uiteengezet dat het OM de beslissingsbevoegdheid is toegekend om al dan niet vervolging in te stellen. Doorgaans zal het OM van vervolging afzien wanneer het van oordeel is dat de rechter hoogstwaarschijnlijk niet tot een schuldigverklaring zal kunnen komen. Het OM stelt over het algemeen alleen vervolging in wanneer het de schuld van de verdachte

aannemelijk acht. Niettemin hebben wij vier zaken gevonden die het OM aan de rechter heeft voorgelegd, terwijl het vervolgens ontslag van rechtsvervolging eist. In deze gevallen moet er dus een andere reden zijn voor de strafvervolging dan de veroordeling van de verdachte. In één geval heeft het gerechtshof ingevolge een artikel 12 Sv-procedure het OM opdracht gegeven alsnog tot vervolging over te gaan. In de overige drie zaken komt de reden voor vervolging niet expliciet naar voren. Nu in twee van deze drie gevallen het vuurwapengebruik een dode heeft veroorzaakt, zouden de ernst van de gevolgen en het belang van de nabestaanden redenen kunnen zijn geweest voor vervolging.

Zoals uit Tabel 16.6 blijkt, is in twee van de 15 rechtszaken de eis van het OM niet bekend. In de andere zaken kennen wij niet altijd de eis in laatste instantie. Van de 13 zaken waarvan de eis bekend is, heeft het OM zoals gezegd in vier zaken ontslag van rechtsvervolging geëist, in zes zaken (voorwaardelijke) gevangenisstraf en in drie zaken een (voorwaardelijke) boete.

Opgelegde straf

Tabel 16.6 laat zien dat in zeven van de 15 rechtszaken de politieambtenaar is veroordeeld tot een straf, te weten in vier gevallen tot het (voorwaardelijk) betalen van een boete en in drie gevallen tot een (voorwaardelijke) gevangenisstraf. In één zaak sprak de rechter een schuldigverklaring uit zonder een straf op te leggen. In acht zaken is de politieambtenaar niet veroordeeld, ofwel omdat het tenlaste gelegde niet bewezen kon worden verklaard (vrijspraak), ofwel omdat de politieambtenaar of het feit niet strafbaar werd bevonden (ontslag van rechtsvervolging).

Op twee van de zeven tenlaste gelegde opzetdelicten is een veroordelend vonnis gevolgd. In beide gevallen gaat het om zware mishandeling. In zes van de acht zaken met betrekking tot een schulddelict acht de rechter de politieambtenaar en het tenlaste gelegde feit strafbaar. Het is opvallend dat van de acht zaken met een dodelijk schot, er slechts in één geval een straf is opgelegd.

Rechterlijke uitspraken met betrekking tot opzetdelicten

► *Casus 16.3, Ruzie op de weg (1978) (rechtbank)*
Agent Y rijdt in burger in zijn auto van het werk op

weg naar huis. Er ontstaat een ruzie met twee mannelijke medeweggebruikers. Beschuldigingen van ergerlijk rijgedrag worden over en weer geuit. Y zou zich op een gegeven moment bedreigd hebben gevoeld door een van de mannen. Ter verdediging schiet hij de man in de buik. Het slachtoffer moet een nier missen.

De eis van de officier van Justitie luidt: zes maanden gevangenisstraf waarvan twee voorwaardelijk. De rechtbank legt Y twee maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf op. De bewezenverklaring is niet bekend. Vermoedelijk is dit mishandeling met zwaar lichamelijk letsel ten gevolge of zware mishandeling (art. 300 en 302 Sr). Y wordt ontslagen uit de politiedienst.

► *Casus 16.4, Tijdens avondje uit schiet agent op man met mes (1979) (NJ 1982, 384, Hoge Raad)*

Een groepje agenten gaat na afloop van een dienst stappen in Amsterdam. Zij zijn gekleed in burgerkleding. Er ontstaat op een gegeven moment een vechtpartij tussen de agenten en enkele jongeren. Een van de jongeren trekt een groot mes, provoceert en loopt vervolgens weg met het mes in de hand. Agent X achtervolgt deze verdachte om hem aan te houden. X roept de verdachte toe dat hij het mes moet laten vallen. Plotseling staat de verdachte stil terwijl hij met het mes zwaaiende bewegingen maakt in de richting van X. Deze voelt dat hij aan het hoofd gewond is en meent dat hij door het mes is geraakt. X trekt daarop zijn pistool, laadt het door en schiet in de richting van de romp van de verdachte. De long van de verdachte wordt geraakt. Het schot is niet dodelijk.

HOOFDSTUK 16
RAKE SCHOTEN
VERVOLGD EN
BERECHT

Tabel 16.6 Gegevens rechtszaken naar casus

Casusnummer	Eis OM	Uitspraak rechter	Schotintentie	Kwalificatie (bewezenverklaard, bij vrijspraak telastegelegd)	Strafuitsluitingsgrond
Opzetdelicten					
►16.3 (1978)	6 maanden gevangenisstraf waarvan 2 voorwaardelijk	2 maanden onvoorwaardelijk gevangenisstraf	gewild	zware mishandeling	geen
►16.4 (1979)	ontslag rechtsvervolgning	boete	gewild	zware mishandeling	geen
►16.5 (1980)	ontslag rechtsvervolgning	ontslag rechtsvervolgning	gewild	doodslag	overmacht
►16.6 (1981)	1 jaar gevangenisstraf	ontslag rechtsvervolgning	gewild	doodslag	noodweer
►16.7 (1983)	1,5 jaar gevangenisstraf	vrijspraak	gewild	doodslag	geen
►16.8 (1986)	ontslag rechtsvervolgning	ontslag rechtsvervolgning	gewild	doodslag	noodweer
►16.9 (1994)	ontslag rechtsvervolgning	ontslag rechtsvervolgning	gewild	zware mishandeling	wettelijk voorschrift
Schulddelicten					
►16.10 (1979)	onbekend	boete	gewild	vernieling	geen
►16.11 (1980)	boete	vrijspraak	onbedoeld raak	dood door schuld	geen
►16.12 (1983)	boete	boete, voorwaardelijk	ongewild klungel	zwaar lichamelijk letsel door schuld	geen
►16.13 (1985)	boete	boete	ongewild worstel	lichamelijk letsel door schuld	geen
►16.14 (1986)	1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf	schuldigverklaring zonder straf	ongewild worstel	dood door schuld	geen
►16.15 (1986)	1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf en boete	vrijspraak	derde geraakt	dood door schuld	geen
►16.16 (1989)	onbekend	1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf	ongewild worstel	dood door schuld	geen
►16.17 (1994)	6 weken gevangenisstraf	6 weken gevangenisstraf	ongewild klungel	zwaar lichamelijk letsel door schuld	geen

Voor de rechtbank eist de officier van Justitie ontslag van alle rechtsvervolging op grond van noodweer. De verdediging is van mening dat de rechter de politieambtenaar moet ontslaan van rechtsvervolging omdat hij heeft geschoten in het kader van een ambtelijk bevel. De ambtsinstructie voor ambtenaren van de gemeentepolitie zou de politieambtenaar verplichten geweld te gebruiken als hij een binnen de taakomschrijving gesteld doel niet op een andere wijze kan bereiken. De rechtbank veroordeelt agent X ter zake van zware mishandeling tot een geldboete van duizend gulden.

In hoger beroep komen beide strafuitsluitingsgronden opnieuw aan de orde. Het gerechtshof verwerpt beide verweren. Ten aanzien van noodweer oordeelt het gerechtshof dat:

‘niet aannemelijk is geworden dat [X] zich niet in plaats van het pistool uit het holster te trekken, dit door te laden en het op [de verdachte] te richten – aan de ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding door [de verdachte] had kunnen onttrekken door enkele stappen achter – of zijwaarts te doen en vervolgens [de verdachte] onder de dreiging van zijn (intussen getrokken) pistool de nodige waarschuwingen te geven.’

Het gerechtshof verwerpt het beroep op het ambtelijk bevel op grond van het proportionaliteitsvereiste:

‘... dat toch het belang van bedoelde aanhouding en het nadeel waarmee moest worden gerekend als die aanhouding niet werd bewerkstelligd, niet opwegen tegen het dodelijk risico verbonden aan het op korte afstand met een vuurwapen schieten op de borst van [de verdachte].’

Het gerechtshof bevestigt het vonnis van de rechtbank. De Hoge Raad vindt dat het gerechtshof de door de verdediging gevoerde verweren voldoende heeft weerlegd en laat het arrest van het gerechtshof in stand.

► *Casus 16.5, In paniek lost agent fataal schot (1980) (rechtbank)*

Agent X bevindt zich met een collega 's middags in een woning waar zij in een huiselijk conflict bemiddelen. De moeder durft haar huis niet in te gaan, omdat zij bang is voor haar agressieve zoon, die vermoedelijk is binnen gedrongen. De agenten treffen de zoon slapend aan op zolder en vragen hem te vertrekken. Er ontstaat een vechtpartij die buiten wordt voort-

gezet. De zoon heeft een stiletto en raakt X in de hals, voordat deze door heeft dat de zoon een mes heeft. X raakt in paniek en bij de tweede aanval van de verdachte trekt hij zijn pistool. X denkt dat hij aan zijn verwonding dood zal gaan. In een waas van angst schiet hij drie keer op de verdachte. Deze valt neer en komt niet meer overeind. Na een halve tot een hele minuut komt X, die enkele meters van de verdachte is weggelopen, weer naar de verdachte toe. De verdachte ligt kermend op de grond, het mes een meter van hem vandaan. X schreeuwt luid, nadert de verdachte op twee tot drie meter, richt zijn pistool op de borstkas van de verdachte en schiet. De kogel penetreert onder andere het hartzakje en een long. De verdachte overlijdt.

De officier van Justitie brengt de zaak wel voor de rechter, maar vordert ontslag van rechtsvervolging omdat X zou hebben gehandeld ‘ten gevolge van voorstellingen die een zo overweldigende indruk op de dader hebben gemaakt, dat het te begrijpen valt, dat hij de onjuistheid van de door hem gekozen gedragslijn niet heeft ingezien.’ Het psychologisch rapport concludeert dat X zijn handelen niet of nauwelijks kan worden toegerekend. Het rapport sluit af met het advies dat opvang en intensieve begeleiding plaats zouden moeten vinden voordat X terugkeert in de maatschappij.

De rechtbank komt tot de conclusie dat X ten tijde van het laatste schot in een zodanige psychische uitzonderingstoestand is komen te verkeren als gevolg van door de verwonding in zijn hals ontstane voorstellingen, dat ‘te begrijpen valt dat hij de onjuistheid van de door hem gekozen gedragslijn (...) niet heeft ingezien.’ Dit betekent dat de rechtbank doodslag wel bewezen acht, maar X niet strafbaar, omdat hij door overmacht tot doodslag is gedrongen. De rechtbank ontslaat X van alle rechtsvervolging. Er worden geen disciplinaire maatregelen tegen hem getroffen.

► *Casus 16.6, Agent verdedigt zich tegen vrouw met mesje (1981) (NJ 1983, 468, Hoge Raad)*

De meldkamer van de gemeentepolitie Amsterdam dirigeert twee politiemannen naar een adres waar volgens een melding iemand flessen naar buiten zou gooien. Bij het adres aangekomen, bevestigt een man die daar staat de melding. De deur naar het trapportaal van de betreffende woning is open. Hoofdagent

Y verwacht een vechtpartij en laadt daarom op de trap naar de eerste etage zijn FN-pistool door. Y zegt dit niet tegen zijn collega Z. De bewoner van de eerste verdieping verwijst de agenten naar de woning op de derde verdieping, waar een vrouw woont. De deur van deze woning is niet op slot. De woonkamer is een enorme ravage. De bewoonster, die later Meta Hofman (hierna: H) blijkt te heten, ligt op het bed in de slaapkamer. De agenten tikken haar op de schouder en vragen haar wat er in de woning is gebeurd. H antwoordt niet en maakt een versufte indruk. Zij staat op van het bed en vraagt of zij naar de keuken mag om water te drinken, zodat zij wat kan kalmeren. De agenten vinden dit goed. Y loopt achter haar aan de keuken in. H draait de kraan open. Meteen hierna keert zij zich in de richting van Y met een keukenmes in de ondergreep in de hand. H zegt tegen Y dat zij hem kapot zal steken. Y trekt het doorgeladen dienstpistool en richt het op de vrouw om haar af te schrikken. Hij zegt tegen haar dat zij het mes op het aanrecht moet gooien. Z, die zich tot dat moment in de huiskamer bevindt, hoort zijn collega dit zeggen en komt ook naar de keuken waar hij schuin achter Y gaat staan. H stelt zich uitdagend op, zegt: 'Schiet maar, ik ben toch sneller. Ik steek je kapot.' Y lost een waarschuwingschot, de loop gericht naar het plafond. Hij sommeert H opnieuw het mes weg te doen. Terwijl zij stekende bewegingen maakt, loopt H op Y af. Y deinst naar achteren en loopt bijna tegen Z aan. Y kan niet uitwijken. Hij is bang dat H hem echt dood zal steken en lost een gericht schot in haar richting. H valt direct achterover en overlijdt ter plekke. De kogel perforiert het hart, het middenrif, de lever en de aorta. Het mes dat H in de hand hield is een aardappelschilmesje. H was psychisch in de war.

De Meta Hofman-zaak heeft in de samenleving de nodige beroering teweeggebracht, niet in het minst omdat de zaak aan het licht bracht hoe weinig politieambtenaren opgewassen zijn tegen hun taak. Maar ook in juridisch opzicht doet de zaak veel stof opwaaien. De subsidiariteitskwestie komt zeer dwingend aan de orde. Rechtaardigt een bedreiging met een aardappelschilmesje een op de romp gericht – en naar later blijkt dodelijk – schot? De rechtbank beantwoordt deze vraag ontkennend, acht hoofdagent Y schuldig aan doodslag en legt een gevangenisstraf van een jaar op. Zowel het OM, dat twee jaar gevan-

genisstraf had geëist, als de verdediging gaan in beroep tegen dit vonnis.

In hoger beroep eist de procureur-generaal een jaar gevangenisstraf. Het gerechtshof acht bewezen dat Y het slachtoffer opzettelijk van het leven heeft beroofd, maar honoreert – in tegenstelling tot de rechtbank – het beroep van de verdediging op noodweer. Dat H zich in de keuken onverwachts omdraaide terwijl zij zei: 'Ik steek je kapot', vormde een dreigende aanranding. Het gerechtshof overweegt daaromtrent:

'Weglopen – waartoe ook overigens geen noodzaak bestond – lag niet in de lijn van een goede taakuitoefening. Mede in het belang van de vrouw zelf en van derden moest zij meteen van verdere agressie worden weerhouden en ertoe gebracht worden het mes weg te leggen.'

Volgens het gerechtshof was dit echter geen schietwaardige situatie, omdat er (nog) geen aanranding had plaatsgevonden. Met betrekking tot de subsidiariteitskwestie stelt het gerechtshof nog vast dat Y om tegen de dreigende aanranding op te treden, had kunnen kiezen voor zijn vuist of de wapenstok in plaats van voor zijn vuurwapen.

Y wilde H met het vuurwapen afschrikken. Het gerechtshof acht het aannemelijk dat het tonen van het vuurwapen en het schieten in het algemeen een hevige schrikreactie zal veroorzaken. Niet ondenkbaar is, volgens het gerechtshof, dat Y van deze reactie gebruik had kunnen maken om H te ontwapenen. Er waren vantevoren in ieder geval geen aanwijzingen dat het vuurwapengebruik een averechtse werking zou hebben.

Bij de beoordeling van het gedrag van Y laat het gerechtshof voorts nog de volgende factoren meespelen:

- Y was noch geoefend in conflictoplossing, noch in het gebruik van de korte wapenstok, noch in het afweren met de hand van een aanval met een mes;
- Y was onvoldoende geoefend in het gebruik van het vuurwapen en had het noodweerschot nog nooit geoefend;
- begeleiding van jong politiepersoneel in Amsterdam heeft vrijwel ontbroken;
- toen de schutter achteruit stapte kwam hij met zijn rug tegen zijn collega aan waardoor hij zich geheel ingesloten voelde.

Het gerechtshof oordeelt dat Y door te dreigen met het vuurwapen en het lossen van het waarschuwings-

schot, nog voordat er een noodweersituatie bestond, ‘mogelijk’ de geweldsinstructie heeft overtreden. Maar dit neemt niet weg dat Y in een later stadium het vuurwapen ter verdediging mocht gebruiken. Het gerechtshof oordeelt:

‘Nu de tijd en de afstand te kort waren geworden voor een andere verdediging, zoals het gebruik van de wapenstok of het schieten op de benen van de vrouw, was er geen andere uitweg meer dan het noodlottige schot.’

Hieruit volgt dat Y uit noodweer heeft geschoten. Het gerechtshof ontslaat hoofdagent Y van alle rechtsvervolging.

De procureur-generaal gaat tegen dit arrest in casus bij de Hoge Raad en voert aan dat het gerechtshof in het oordeel dat geschoten is in een noodweersituatie, al te zeer is uitgegaan van de subjectieve waarnemingen van de schutter. Verder bestrijdt de procureur-generaal de opvatting van het gerechtshof dat Y niet mag worden verweten dat hij het vuurwapen gebruikte vanwege het afschrikwekkende effect, terwijl op dat moment het trekken van het wapen niet was gerechtvaardigd op basis van noodweer en niet werd gedekt door de geweldsinstructie. In bepaalde situaties is de rechtsorde beter gediend met een terugtreden wanneer optreden grote risico's met zich meebrengt, vindt de procureur-generaal.

De advocaat-generaal stelt in zijn conclusie dat het gerechtshof niet duidelijk maakt ‘waarom [Y] als politiemans niet heeft kunnen voorkomen dat hij in zo'n acute noodsituatie is geraakt dat hij zich daaruit tenslotte alleen maar schietend kon bevrijden.’ De advocaat-generaal adviseert de Hoge Raad het arrest te vernietigen en de zaak opnieuw te laten berechten door een ander gerechtshof. De Hoge Raad volgt het advies niet, maar verworpt het beroep van de procureur-generaal en laat het arrest en de overwegingen van het gerechtshof in stand.

► *Casus 16.7. Agent doodt kwelgeest (1983) (Hoge Raad)*
A, bijgenaamd ‘de cowboy van Heenvliet’, oefent om persoonlijke redenen een ware terreur uit op hoofdagent Z van het Rotterdamse politiekorps. Hij heeft gezworen Z kapot te maken. A dient bij de korpsleiding klachten in over Z. Naar aanleiding van deze klachten wordt Z overgeplaatst van een recherchefunctie naar de afdeling verkeerszaken. De rijksrecherche stelt een onderzoek in naar de aantijgingen

van A en haalt de beschuldigingen dat Z misdrijven zou hebben gepleegd onderuit. De dreigementen van A gaan ondertussen door. Bij zijn superieuren kan Z niet op steun rekenen. De ingestelde disciplinaire procedure wordt niet stopgezet.

Op een vrijdagavond verlaat Z in een overspannen toestand en na alcohol te hebben gedronken het huis. Hij heeft zijn dienstpistool bij zich. Hij verstopt zich in de tuin achter het huis van A en wacht tot deze naar buiten komt. Dan schiet hij hem neer. Hij meldt zichzelf bij de politie. A overleeft de schoten niet.

Volgens een bericht in *NRC Handelsblad* (15 juni 1983) over deze zaak heerste er onder het lager politiepersoneel in brede kring onvrede over de arrogante en zelfgenoegzame houding van de korpsleiding in deze affaire. Deze houding van de korpsleiding was niet alleen kenmerkend voor deze zaak, maar was de politiemensen ook bekend uit andere situaties. Zij hoopten dat de handelwijze van de korpsleiding ter terechtzitting ter sprake zou komen. Volgens het *NRC*-artikel wilde de officier van Justitie dit juist voorkomen. De officier zou de raadsman van Z hebben voorgesteld dat hij het psychiatrisch rapport over Z zou accepteren in ruil waarvoor de raadsman zou moeten afzien van een uitgebreid getuigenverhoor van hogere politiefunctionarissen. De raadsman gaat op dit voorstel in.

De rechtbank spreekt Z vrij. De rechtbank is er wel van overtuigd dat Z zijn kwelgeest heeft doodgeschoten, maar ‘hoofdagent [Z] verkeerde op dat tijdstip in een dusdanige gemoeds- en geestesgesteldheid dat van de door de officier van justitie aangevoerde opzet geen sprake kon zijn geweest’ (*NRC Handelsblad*, 15 juni 1983). In hoger beroep eist de procureur-generaal anderhalf jaar gevangenisstraf. Het gerechtshof bevestigt het vonnis van de rechtbank. Uiteindelijk verklaart de Hoge Raad de procureur-generaal in casus niet ontvankelijk.

► *Casus 16.8. Dodelijk schot in portiek (1986) (rechtbank)*

Drie politieambtenaren worden gedirigeerd naar een woning waar een man zou zijn neergestoken. Bij het betreffende pand aangekomen, een portiekwoning met twee etages, staat een vrouw de politieambtenaren al op te wachten. Zij zegt dat haar zoon boven is neergestoken. De agenten snellen naar boven, omdat

zij hebben begrepen dat de verdachte zich daar nog steeds bevindt. De vrouw roept hen nog na: 'Hij vermoordt jullie', of woorden van die strekking. De agenten maken geen afspraken over een plan van aanpak. Toevallig rent agent X voorop. Hij klopt aan de deur. De vrouw roept nogmaals een waarschuwing. Het portiek is krap, de collega's staan op de trap. X trekt zijn dienstpistool. De deur wordt geopend door een man die een fors mes vasthoudt en hiermee zwaait. X bevindt zich op 1,5 meter van de deuropening. De verdachte lijkt een beweging naar voren te gaan maken. Zonder iets te zeggen lost X twee schoten op de verdachte. De verdachte valt neer. Een kogel heeft het hoofd geraakt en de ander de borst. De verdachte overlijdt die avond aan zijn verwondingen.

De hoofdofficier van Justitie maakt zijn voornemen bekend om de zaak te seponeren, waarop de weduwe van de verdachte een artikel 12 Sv-procedure aanspant. Het gerechtshof stelt haar in het gelijk. Er komt een terechtzitting. De houding van het OM blijft ongewijzigd. De officier van Justitie acht doodslag bewezen, maar is van mening dat de agent X op grond van noodweer moet worden ontslagen van rechtsvervolging. De rechtbank volgt het oordeel van het OM. Er was sprake van een aanranding van de kant van de verdachte die gevaar voor het lijf van X vormde. Verdediging was geboden. X kon zich niet uit het portiek verwijderen.

► *Casus 16.9, Dodelijk schot ter aanhouding van inbreker met bijl (1994) (rechtbank)*

Twee politiemensen worden midden op de dag naar een huis geroepen waarin zich een inbreker zou bevinden. Bij de betreffende woning aangekomen, spoedt brigadier Y zich naar boven om te kijken of de inbreker zich daar ophoudt. Collega X loopt op enige afstand achter hem aan. Op een gegeven moment hoort Y gestommel achter een deur naast de trap. De deur wordt plotseling met een zwaai geopend. Een man, totaal buiten zinnen, stapt de gang in terwijl hij schreeuwt en met een bijl zwaait. De verdachte haalt met een bijl uit naar Y. Y springt weg, is totaal verrast. Voor hij het beseft is de verdachte weer de kamer ingegaan. Y gaat hem behoedzaam achterna en ziet de verdachte nog net via het raam de kamer verlaten. Bij het raam aangekomen ziet Y dat de verdachte door de tuin wegrent. Hij beschouwt hem als een

psychopaat, iemand die met zijn bijl een gevaar vormt. Y trekt dan zijn pistool. Vanaf zo'n 12 meter afstand lost Y een gericht schot op de benen van de verdachte. Hij ziet de verdachte neervallen in de tuin.

X bereikt Y op het moment dat deze constateert dat de verdachte via het raam naar buiten is gevlucht. Hij vangt op dat Y zegt: '... door het raam naar buiten.' X rent snel naar beneden om de verdachte te onderscheppen en bereikt de achtertuin, waar hij de verdachte ziet liggen.

Nadat hij het schot heeft gelost, bergt Y zijn pistool en springt de verdachte achterna, via het platte dak. Op het dak ziet hij de bijl van de verdachte liggen.

De verdachte laat X en Y de schotwond in zijn buik zien. Hij is nog redelijk te spreken. Die avond overlijdt hij in het ziekenhuis door verbloeding.

Y heeft nog nooit eerder in zijn 14-jarige loopbaan bij de politie gebruikgemaakt van zijn pistool. Ook zeer bedreigende situaties heeft hij altijd met praten weten op te lossen.

De officier van Justitie eist ontslag van alle rechtsvervolging op grond van de rechtvaardigingsgrond wettelijk voorschrift (art. 42 Sr), te weten de artikelen 2 en 8 Politiewet 1993 en artikel 7 Ambtsinstructie 1994. Het verweer van de raadvrouw is gelijklopend. De rechtbank verklaart het tenlaste gelegde bewezen, te weten het opzettelijk toebrengen van zwaar lichamelijk letsel, ten gevolge waarvan de verdachte (hierna: A) is overleden (art. 302 lid 2 Sr). De rechtbank acht het bewezene echter niet strafbaar omdat zij van oordeel is dat brigadier Y het feit heeft begaan ter uitvoering van een wettelijk voorschrift. De rechtbank overweegt met betrekking tot de keuze om te schieten:

'Gezien deze situatie moest [Y] op dat moment de afweging maken of hij [A] zou laten lopen, met alle risico's voor andere mensen, of dat hij gebruik zou maken van zijn vuurwapen om hem te stoppen. [Y] koos ervoor om te schieten.

De rechtbank is van oordeel dat [Y] een juiste afweging heeft gemaakt. Hij heeft gehandeld ter uitvoering van een wettelijk voorschrift.'

De rechtbank oordeelt dat artikel 7 lid 1 sub b Ambtsinstructie 1994, aanhouding van een persoon verdacht van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde, van toepassing is. Wij zetten de overwegingen die hieraan ten grondslag liggen uit-

een, omdat deze termen, zoals eerder in deze studie is uiteengezet, nogal eens stof voor discussie opleveren.

‘Op grond van artikel 53 Wetboek van Strafrecht [lees: Strafvordering; de auteurs] behoorde het tot de taak van [Y] om [A] aan te houden en op grond van art. 7, lid 1 onder b en lid 3 van het Besluit van 8 april 1994 (Stb. 275), de Ambtsinstructie voor de Politie, Koninklijke Marechaussee en buitengewoon opsporingsambtenaar, mocht hij onder de geschetste omstandigheden gebruikmaken van zijn vuurwapen om [A] tot stoppen te dwingen. [A] trachtte zich aan zijn aanhouding te onttrekken en werd verdacht van het plegen van een ernstig misdrijf, namelijk poging tot doodslag op een politieambtenaar terwijl hij werd betrapt bij een inbraak in een woning. [Y] kende [A] niet en uitstel van de aanhouding zou een onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich meebrengen.

[Y] vond het een onaanvaardbaar risico [A] in die omstandigheden te laten lopen en heeft gehandeld binnen de grenzen van de Ambtsinstructie. [Y] had op dat moment geen andere mogelijkheid [A] te stoppen, dan hem in de benen te schieten en hem zo te verhinderen te ontkomen. Zijn collega [X] was niet zo dicht in de buurt dat hij [A] in de tuin kon aanhouden. [Y] heeft op [A] geschoten.’

Het oordeel dat het laten lopen van A een ‘onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde’ met zich mee zou brengen, baseert de rechtbank op het agressieve gedrag van A en het feit dat Y mocht veronderstellen dat A op zijn vlucht de bijl nog bij zich had. Verder bevond de woning zich in een woonwijk en het was een zomerse dag, zodat veel mensen in de tuin zaten.

Y heeft op benen gericht, maar A in de rug geraakt. De rechtbank neemt toch aan dat Y op de benen heeft gericht, gezien het beeld van Y als een politieman die durft op te treden, maar die zijn hoofd niet verliest en zichzelf onder controle had en gezien zijn zeer goede resultaten bij de schietopleiding. Verder acht de rechtbank het niet onaannemelijk dat A zich op het moment van het afvuren van het schot heeft gebukt om in het struikgewas te vluchten. De stand van het lichaam van A kan daardoor in fractie van een seconde zijn gewijzigd. De rechtbank oordeelt tenslotte:

‘De rechtbank is van oordeel dat [Y] overeenkomstig de geweldsinstructie heeft gehandeld en binnen de grenzen van de subsidiariteit en proportio-

naliteit, overigens is ook niet gebleken dat [Y] bij het maken van de afweging om tot schieten over te gaan ondoordacht heeft gehandeld.

De rechtbank acht het bewezene niet strafbaar nu [Y] het feit heeft begaan, ter uitvoering van een wettelijk voorschrift.’

Opmerkelijk is dat de rechtbank wel aangeeft dat de aan te houden persoon verdacht werd van een ernstig misdrijf, maar in het midden laat of het misdrijf ook aangemerkt kan worden als een grove aantasting van de rechtsorde. Bij de vaststelling dat de aanhouding geen uitstel duldde, komt de rechtsorde wel ter sprake. Namelijk uitstel van de aanhouding zou naar het oordeel van de rechtbank een onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich meebrengen. De Ambtsinstructie 1994 vereist echter dat het misdrijf waarvan de persoon in kwestie wordt verdacht niet alleen ernstig is, maar tevens een grove aantasting van de rechtsorde oplevert.

Rechterlijke uitspraken met betrekking tot schulddelicten

► *Casus 16.10, Gericht schot vanwege verkeersovertreding (1979) (rechtbank)*

Een wachtmeester ziet op weg naar huis een autobestuurder een verkeersovertreding begaan. Hij maakt de bestuurder met een gebaar duidelijk dat deze zijn auto aan de kant moet zetten. De bestuurder doet dit, maar gaat er dan weer zo snel mogelijk vandoor. Hij herkent de wachtmeester niet als politieambtenaar en kan zijn gedrag niet plaatsen. De wachtmeester zet de achtervolging in. Omdat de bestuurder bang is, geeft hij geen gevolg aan het stopteken dat de wachtmeester maakt. De wachtmeester stapt dan uit en schiet twee keer gericht op de achterbanden van de auto. Eén kogel raakt het hoofd van de bestuurder. Hij raakt hierdoor licht gewond.

De wachtmeester dient bij de rechtbank een beklagschrift in tegen de dagvaarding. De rechtbank verklaart dit ongegrond. De rechtbank veroordeelt de wachtmeester vervolgens terzake vernieling tot een boete van tweeduizend gulden. De motivering van het vonnis is ons onbekend. Wij veronderstellen dat tevens lichamelijk letsel door schuld tenlaste is gelegd maar dat dit niet bewezen is verklaard.

► *Casus 16.11 Onbedoeld dodelijk waarschuwingsschot bij vreemdelingencontrole (1980) (NJ 1981, 560, gerechtshof)* (Zie voor een uitgebreidere versie Casus 10.20 Hoofdstuk 10)

Twee wachtmeesters controleren in Rhooon de identiteitspapieren van drie mannen. Een van hen wordt aangehouden op basis van de Vreemdelingenwet. Hij blijkt geen papieren bij zich te hebben. Bij de politiebuis aangekomen geeft de verdachte wachtmeester Y een harde klap in de nek, waarop de verdachte hard wegrent. Y zet te voet de achtervolging in. Y sommeert de verdachte meermalen stil te houden en dreigt anders te zullen schieten. Al rennende trekt Y zijn pistool en laadt het door. Dan houdt Y even stil en lost ter aanhouding een waarschuwingsschot. De verdachte blijft doorrennen. Y vuurt even later nogmaals in de lucht, maar blijft dan rennen. Tijdens het lossen van dit schot glijdt hij met zijn voet van de stoeprand of struikelt hij over een verkeersdrempel. Hij verliest zijn evenwicht en kan nog net voorkomen dat hij valt. De verdachte zet zijn vlucht voort. Y staakt de achtervolging. Die middag ziet iemand de verdachte levenloos in de tuin liggen. De kogel heeft hem in de rug geraakt en een long en een slagader geperforeerd.

De officier van Justitie eist duizend gulden boete. Volgens een krantenbericht eist de officier geen gevangenisstraf, omdat de wachtmeester al de zware gang naar de openbare terechtzitting moet maken. De rechtbank acht dood door schuld bewezen en veroordeelt de wachtmeester tot een maand onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De wachtmeester gaat tegen dit vonnis in hoger beroep bij het gerechtshof.

Het gerechtshof spreekt de wachtmeester vrij van het hem tenlaste gelegde feit, dood door schuld. Het gerechtshof neemt het volgende in overweging: het vuurwapengebruik is niet gerechtvaardigd. De aan te houden persoon werd namelijk niet verdacht van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde. Y is vijf jaar als politieambtenaar in dienst en heeft nooit eerder gebruikgemaakt van zijn dienstwapen. Hij heeft onvoldoende instructie gehad over de praktische toepassing van de geweldsinstructie. Het gerechtshof komt tot de conclusie dat Y handelde onder de drang der omstandigheden, te weten de slag in zijn nek. Hem treft niet een zodanig verwijt dat gesproken kan worden van 'min of meer grove of aanmerkelijke schuld, welke is vereist voor een ver-

oordeling wegens handelen in strijd met art. 307 Sr als hem is ten laste gelegd.'

► *Casus 16.12 Klungelschot bij ontladen raakt vriend (1983) (rechtbank)*

Hoewel dat niet is voorgeschreven, ontaadt wachtmeester Z bij thuiskomst altijd zijn pistool. Hij vindt het gevaarlijk dat hij de Walther P5 ontspannen en met een kogel in de kamer moet dragen, zoals de regels voorschrijven. De dag voordat hij met vakantie gaat, legt hij het pistool echter geladen weg. Wanneer hij, van vakantie thuisgekomen, met zijn vrienden over vuurwapens praat, denkt hij weer aan zijn pistool. Hij wil het dienstpistool alsnog ontladen, waarbij hij nogal wat kracht moet zetten. Terwijl Z hiermee bezig is, gaat er een schot af. De kogel raakt een vriend in de buik. Deze moet een operatie ondergaan en verblijft daarna nog een maand in het ziekenhuis.

De officier van Justitie verwijt wachtmeester Z drie fouten: dat hij het pistool in het bijzijn van anderen heeft ontladen, dat hij de slede naar achteren heeft getrokken voordat hij de houder heeft verwijderd en dat hij met zijn vinger aan de trekker heeft gezeten. De verdediging voert aan dat Z minder heeft geoffend dan de norm en dat de instructie van de overgang van de FN naar de WP5 ontoereikend is geweest. De rechtbank verklaart Z schuldig aan het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel, omdat hij de veiligheidsvoorschriften niet in acht heeft genomen. De rechtbank legt hem een voorwaardelijke straf op tot het betalen van vijfhonderd gulden boete.

► *Casus 16.13 Agent geeft verdachte met pistool klap op hoofd – ongewild worstelschot (1985) (NJ 1988, 809, Hoge Raad)*

Politieambtenaren voeren 's nachts bij Oude Pekela een verkeerscontrole uit. Een automobilist negeert het door hoofdagent X gegeven stopteken en scheidt hem. X loopt een schaaftwond op aan zijn been. Hij trekt zijn dienstwapen en laadt het door. Na een korte achtervolging stopt de verdachte uit eigen beweging. X heeft het doorgeladen pistool in de hand als hij het portier van de auto van de verdachte opent. Als de verdachte weigert uit de auto te stappen, trekken X en een collega hem er uit. De verdachte zwaait met zijn armen om zich heen. Om dit verzet te breken geeft X hem met zijn een pistool van boven naar beneden een

HOOFDSTUK 16
RAKE SCHOTEN
VERVOLGD EN
BERECHT

klap op zijn voorhoofd. Hierbij gaat het pistool af. De kogel treft de verdachte in een arm.

De officier van Justitie legt zwaar lichamelijk letsel door schuld ten laste en eist een boete van duizend gulden.

Het vonnis van de rechtbank is ons niet bekend. Hoofdagent X beroept zich voor het gerechtshof op verschillende strafuitsluitingsgronden. Ten eerste beroept hij zich op de strafuitsluitingsgrond ambtelijk bevel. De Bijstandsinstructie gemeentepolitie 1984 bevat een bepaling waarin de politieambtenaren in bepaalde situaties verplicht zijn geweld te gebruiken. Het gerechtshof verwerpt dit beroep door vast te stellen dat de bestuurder zijn auto al vrijwillig tot stilstand had gebracht en een collega hem bij het haar en X hem bij de kleding hadden vastgegrepen. Hieruit leidt het gerechtshof af dat er geen verplichting bestond om geweld te gebruiken op de wijze zoals is gebeurd. Twee of eventueel drie politieambtenaren die ter plaatse aanwezig waren, hadden de aanhouding ook zonder dit geweld kunnen voltooien.

Het gerechtshof verwerpt tevens het beroep op noodweer dan wel noodweereces met de stelling dat niet aannemelijk is geworden dat de agenten door de bestuurder werden aangevallen. Als reactie op de vingerwijzing van de raadsman naar het eerdere agressieve gedrag van de bestuurder, zegt het gerechtshof dit gedrag niet in aanmerking te kunnen nemen, omdat op het moment van het afgaan van het schot dit gedrag verleden tijd was en er dus geen sprake meer kon zijn van een aanranding in de zin van de noodweerbepaling.

De verdediging voert vervolgens aan dat door de gebeurtenissen voorafgaand aan de aanhouding, X in een zodanige psychische stresstoestand verkeerde, dat het vrijelijk bepalen van zijn wil daardoor ernstig werd bemoeilijkt. Het gerechtshof verwerpt ook dit verweer omdat X redelijkerwijs weerstand had behoren te bieden aan de drang om de bestuurder met een doorgeladen vuurwapen te slaan om zo zijn verzet te breken (*Garantenstellung*). Het gerechtshof overweegt verder dat X toen reeds 5,5 jaar bij de politie werkzaam was en dat er enige tijd was verstreken sinds het inrijden door de bestuurder op X. Het gerechtshof acht zwaar lichamelijk letsel door schuld bewezen omdat X 'grove, min of meer aanmerkelijke schuld' had aan het gebeuren. Het gerechtshof veroordeelt X

tot het betalen van een geldboete van vierhonderd gulden.

De Hoge Raad laat het arrest van het gerechtshof in stand en bepaalt onder meer dat het beroep op overmacht ook verworpen had kunnen worden op grond van de overweging dat X 'zich in een positie heeft gebracht waarin hij ernstig rekening moest houden met de kans dat er iets fout zou gaan' (culpa in causa).

Annotator G.E. Mulder vergelijkt dit arrest met het arrest van Casus 16.11 (Rhoon, 1980). Hoewel de annotator van mening is dat de schuld van de schutter in de Oude Pekela-casus groter is dan van de schutter te Rhoon, vindt hij dat het verschil in de mate van schuld uiterst gering is. Het oordeel of de schuld aan te merken is als 'grof, min of meer aanmerkelijk' is een subjectief oordeel, dat per persoon en dus per rechter, kan verschillen. Onder andere om deze reden heeft in het algemeen een beroep in cassatie op het niet-bewezen zijn van grove schuld weinig succes. De Hoge Raad buigt zich immers niet meer over de feiten.

► *Casus 16.14 Door val tijdens worsteling gaat fataal ongewild schot af (1986) (gerechtshof)*

Na een melding over een angstig schreeuwende vrouw vanuit een etagewoning, begeeft een politiekoppel zich ter plaatse. Tot tweemaal toe opent een Antilliaanse man de deur van de woning en slaat deze direct weer dicht. Omdat de politieambtenaren zich zorgen maken over de vrouw, verschaffen zij zich met geweld toegang tot de woning. Meteen na binnenkomst geeft de Antilliaanse man agent Z een vuistslag in zijn gezicht. Er ontstaat een worsteling tussen Z en de man. Z raakt op een gegeven moment in de verdrukking. Hij kan niet bij zijn wapenstok en trekt zijn pistool. Zijn collega heeft geen pistool bij zich. De man laat Z even los, maar geeft hem dan zo'n klap dat hij achterover valt. Tijdens de val gaat een schot af dat de man dodelijk treft.

De officier van Justitie eist een schuldigverklaring zonder straf. De rechtbank acht dood door schuld bewezen, verwerpt het beroep op noodweer van de verdediging en veroordeelt agent Z tot twee maanden voorwaardelijke gevangenisstraf.

In hoger beroep eist de procureur-generaal een maand voorwaardelijke gevangenisstraf. Ook tegenover het gerechtshof beroept Z zich op noodweer. Z

voelde zich zodanig bedreigd door de verdachte, dat hij zijn dienstpistool heeft getrokken om daarmee te dreigen en zodoende de verdachte te intimideren. Z zag hierin de enige manier om de situatie meester te worden. Hij vond de situatie echter niet 'schietwaardig'. Hij heeft dan ook niet gericht geschoten of een waarschuwingsschot gelost.

Het gerechtshof stelt bij de beoordeling van het verweer voorop dat Z op het moment van het voorval sinds 4,5 jaar als politieagent werkzaam was en bekend was met de geweldsinstructie.

'Hij wist dus dat het niet is toegestaan het dienstpistool als zelfstandig intimidatiemiddel te gebruiken, juist vanwege de grote risico's die aan het gebruik van het vuurwapen zijn verbonden.'

Kon het dreigen met het vuurwapen om een schrikreactie te veroorzaken in Casus 16.6 (Meta Hofman) nog op de instemming van het gerechtshof rekenen, in deze zaak keurt het gerechtshof deze handeling af. Het gerechtshof verwerpt het verweer dat de situatie waarin Z zich bevond zodanig bedreigend was 'dat, hoewel gericht schieten niet geboden was, niettemin het trekken van het pistool wel geboden en door de omstandigheden gerechtvaardigd werd.'

Het gerechtshof acht dood door schuld bewezen en het feit en Z strafbaar. Met betrekking tot de straf neemt het gerechtshof een aantal verzachtende omstandigheden in aanmerking:

- Z heeft in een hectische situatie en in een zeer korte tijdsperiode ('onderdelen van seconden') beslissingen moeten nemen, terwijl het gerechtshof zich in alle rust een oordeel kan vormen;
- de melding die de aanleiding vormde voor het voorval moest serieus genomen worden;
- vanwege de urgentie van de melding, is het Z niet te verwijten dat hij zich niet heeft laten weerhouden door de onvoldoende uitrusting van zijn collega.

Het gerechtshof heeft er begrip voor dat Z na de confrontatie met de agressieve verdachte ervan overtuigd was dat hij hulp moest verlenen aan de vrouw en daartoe de woning moest betreden. Z heeft een 'tragische beoordelingsfout' gemaakt door zijn vuurwapen te trekken. Het gerechtshof legt hem om deze redenen geen straf op (art. 9a Sr). De strekking van deze redenering doet denken aan de gedachte achter het beleidssepot. De schutter is wel strafbaar, maar gezien de omstandigheden van het geval is vervolging danwel straf niet op zijn plaats.

► *Casus 16.15 Verdwaalde kogel doodt voorbijganger (1986) (rechtbank)*

Tijdens een achtervolging te voet 's nachts in het centrum van Amsterdam, schiet een hoofdagent in de richting van een vluchtende verdachte. Deze heeft op dat moment een vuurwapen op zak. Een onschuldige voorbijganger wordt omstreeks dat moment dodelijk door een kogel getroffen. De kogel zou afkomstig zijn uit het vuurwapen van de hoofdagent.

De officier van Justitie legt de politieambtenaar dood door schuld ten laste en eist een maand voorwaardelijke gevangenisstraf en een boete van tweeduizend gulden. De rechtbank spreekt de verdachte vrij van het tenlaste gelegde.

► *Casus 16.16 Dodelijk worstelschot bij autoprocedure surveillancedienst (1989) (rechtbank)* (Zie voor een uitgebreidere versie Casus 10.16, Hoofdstuk 10)

Hoofdagent X trekt een verdachte van autodiefstal die zich aan zijn aanhouding heeft proberen te onttrekken uit zijn auto. X heeft zijn dienstpistool in de hand. Tijdens het trekken gaat een schot af. De verdachte wordt in de linker borstholte getroffen waardoor onder meer de linker long geperforeerd raakt. Hij overleeft zijn verwondingen niet.

De rechtbank veroordeelt hoofdagent X ter zake dood door schuld (art. 307 Sr) tot een maand voorwaardelijke gevangenisstraf. De rechtbank geeft aan welke normen zijn overtreden en wat van een politieambtenaar in deze situatie mag worden verwacht:

'De rechtbank is van oordeel dat [X] zich in die situatie had behoren te realiseren dat het met geweld trekken van een passagier uit een auto onder de geschetste omstandigheden zo riskant was, dat dit pas had mogen geschieden, nadat [X] zich op enigerlei wijze van zijn dienstpistool had ontdaan.'

X voert aan dat hij zich op het moment dat hij de verdachte uit de auto trok niet meer realiseerde dat hij het dienstwapen in zijn rechterhand had. Dit zou het gevolg zijn geweest van de stress-situatie waarin hij verkeerde. Deze stress-situatie werd gecreëerd door de verdachte die op de politieauto inreed en later doordat hij nog gas gaf terwijl X al naast de auto stond. De rechtbank is echter van oordeel dat:

'de situatie waarin [X] zich bevond en tot aanhouding van het latere slachtoffer wilde overgaan, even-

wel niet wezenlijk afwijkend was van andere gevallen, waarin een politieman onder zekere dreiging voor zijn veiligheid tot aanhouding van een verdachte moet overgaan.

De dreiging die van de situatie, waarin [X] moest optreden, uitging was echter niet zodanig dat van [X], gezien zijn functie en ervaring als politieman, niet in redelijkheid gevergd kon worden dat hij bij zijn optreden zijn dienstpistool niet dan met de grootst mogelijke voorzichtigheid had mogen hanteren. [X] had zich daarentegen juist dienen te realiseren dat door met beide handen te trachten het latere slachtoffer uit de auto te trekken, een te groot risico zou ontstaan dat het geladen vuurwapen zou afgaan. Door dit zich niet te realiseren, is [X] hoogst onvoorzichtig te werk gegaan en is het daardoor ontstane ongeval met dodelijke afloop aan zijn schuld te wijten.’

► *Casus 16.17 Spelletje met vuurwapens leidt tot ongewild klungelschot (1994) (rechtbank)*

Twee marechaussees spelen een spelletje met hun dienstwapens tijdens een beveiligingspatrouille in een gebouw van het ministerie van Defensie. Marechaussee X meent zeker te weten dat zich geen patroon in de kamer bevindt en dat hij de houder uit het pistool *Glock 17* heeft gehaald. Hij haalt de trekker over, terwijl hij zijn pistool op marechaussee Y richt. Zij staan in de lift. Tot zijn ontzetting klinkt er een schot als X de trekker overhaalt. De kogel raakt Y in de buik. Hij zal mogelijk nooit meer geheel herstellen.

Marechaussee X staat terecht voor de militaire kamer van de rechtbank te Arnhem. De rechtbank verklaart bewezen dat hij ‘grovelijk onvoorzichtig in strijd met de geldende voorschriften’ heeft gehandeld. X heeft het dienstpistool ter hand genomen zonder zich er afdoende van te hebben vergewist dat de patroonhouder eruit was genomen en dat er geen patroon in de kamer van het pistool aanwezig was. Hij heeft dit pistool op zijn collega gericht en de trekker overgehaald. Hierdoor is het aan de schuld van X te wijten dat Y zwaar lichamenlijk letsel heeft bekomen, zo bepaalt de rechtbank.

Conform de eis van de officier van Justitie veroordeelt de rechtbank X tot een onvoorwaardelijke militaire detentie voor de duur van zes weken, die wordt omgezet in 80 uur dienstverlening. Naast verzach-

tende omstandigheden stelt de rechtbank:

‘dat [X] meerdere dienstvoorschriften heeft overtreden en acht de rechtbank het voor iemand, die is aangesteld als marechaussee-beveiliging met een staat van dienst van ruim twee jaar, met een dusdanig voldoende schietopleiding als [X] heeft gehad, ernstig verwijtbaar dat hij kennelijk in ernstige mate onbedachtzaam zijn pistool heeft gehanteerd, waarbij het slachtoffer – wellicht blijvend – ernstig lichamenlijk letsel heeft opgelopen door het onvoorzichtig handelen van [X].

X wordt uit de dienst ontslagen.

Betekenis rechterlijke uitspraken

Het is de vraag in hoeverre zich algemene conclusies laten trekken uit de hiervoor vermelde casuïstiek. Rechterlijke uitspraken richten zich op een concreet geval op basis van een op het geval toegesneden tenlastelegging en bevatten doorgaans geen rechtsopvattingen in algemene bewoording. Het is daarom voor ons niet mogelijk uit de rechterlijke uitspraken een algemene visie van de rechter op politieel vuurwapengebruik te destilleren. Omdat de regelgeving op het gebied van politieel vuurwapengebruik toereikend lijkt te zijn – wij hebben tenminste geen lacunes kunnen vaststellen – betreft de betekenis die wij aan de rechterlijke uitspraken ontleen primair de interpretatie en de toepassing van bestaande regelgeving.

Een rechterlijke uitspraak heeft formeel geen precedentwerking. Maar juristen houden wel degelijk rekening met eerdere uitspraken van rechters. Zeker als die zijn gepubliceerd in de Nederlandse Jurisprudentie, zoals veelal het geval is met arresten van de Hoge Raad. In de hierna volgende paragrafen sluiten wij Deel 3 af door de betekenis van de 15 door de rechter afgedane rake zaken op enkele hoofdpunten samen te vatten of te beschrijven.

Bezwarende en verzachtende omstandigheden in rechtszaken

De rechter beoordeelt een concreet voorval en weegt concrete omstandigheden tegen elkaar af. De rechter merkt daarbij bepaalde omstandigheden als bezwarend en andere als verzachtend aan. Wij kijken welke omstandigheden de rechter relevant acht om het vuurwapengebruik te beoordelen en welk gewicht zij in de schaal leggen.

Bezwarende omstandigheden

In de rechtszaken zijn de volgende omstandigheden genoemd, die bijdragen aan de verwijtbaarheid van het vuurwapengebruik:

- er is een gedragsalternatief aan te wijzen (Casus 16.4, 1979);
- de schutter werkte ten tijde van het voorval 5,5 jaar bij de politie (Casus 16.13, 1985);
- de schutter werkte 4,5 jaar bij de politie (Casus 16.14, 1986);
- de schutter was bekend met de geweldsinstructie en wist dat de wijze waarop hij het vuurwapen aanwendde niet toegestaan en risicovol is (Casus 16.14, 1986);
- de schutter heeft een staat van dienst van twee jaar en voldoende schietopleiding (Casus 16.17, 1994).

Verzachtende omstandigheden

De omstandigheden die de rechter aanmerkt als verzachtend, dus die het vuurwapengebruik begrijpelijk of verontschuldigbaar zouden maken, zijn de volgende:

- de schutter is vijf jaar als politieambtenaar in dienst en heeft nooit eerder van zijn vuurwapen gebruik gemaakt (Casus 16.11, 1980);
- de schutter heeft onvoldoende instructie gekregen over de praktische toepassing van het dienstwapen (Casus 16.11, 1980);
- opvattingen omtrent de taakuitoefening van een politieambtenaar die bepalen dat weglopen niet in de lijn van een goede taakuitoefening ligt (Casus 16.6, 1981);
- de schutter was niet geoefend in alternatieve methoden om het geweld af te wenden (conflictoplossing, het gebruik van de korte wapenstok, het afweren met de hand, Casus 16.6, 1981);
- de schutter was onvoldoende geoefend in het gebruik van het vuurwapen en in het noodweerschot (Casus 16.6, 1981);
- het ontbreken van begeleiding van jong personeel (Casus 16.6, 1981);
- de schutter heeft in een hectische situatie en in een zeer korte tijdspanne beslissingen moeten nemen (Casus 16.14, 1986);
- de melding die de aanleiding vormde voor het voorval moest serieus genomen worden. De schutter heeft vervolgens een tragische beoordelingsfout gemaakt (Casus 16.14, 1986);

- het beeld dat de schutter oproept als iemand die durft op te treden maar zijn hoofd niet verliest en zichzelf onder controle heeft (Casus 16.9, 1994);
- de zeer goede resultaten van de schutter bij de schietopleiding (Casus 16.9, 1994).

Verzachtende omstandigheden worden vaker genoemd dan bezwarende. De verzachtende omstandigheden betreffen veelal de opleiding en begeleiding van de politieambtenaar en zijn persoonlijkheid. Deze overwegingen vinden wij eveneens terug in de afdoeningsberichten van het OM. De spanningen van het moment en het feit dat de politieambtenaar in een fractie van een seconde heeft moeten beslissen over zijn handelwijze worden regelmatig door de hoofdofficier van Justitie aangedragen als verzachtend, maar treffen wij alleen in het arrest van Casus 16.14 aan.

De rechter vergeleken met het Openbaar Ministerie

In het algemeen richt het OM zich bij het beoordelen van rake zaken niet expliciet op de jurisprudentie met betrekking tot politieel vuurwapengebruik. De Meta Hofman-zaak is zeer bekend, ook voor juristen en zal om die reden regelmatig als oriëntatiepunt dienen. Andere zaken hebben lang niet zoveel aandacht gekregen, noch in de media, noch in de juridische literatuur. Dit betekent allerminst dat zij daarom van minder betekenis zouden zijn. In de Meta Hofman-zaak heeft de rechter bij de beoordeling van het vuurwapengebruik veel gewicht toegekend aan de mate van instructie en begeleiding van politieambtenaren. Verder bieden de veel minder bekende arresten van het gerechtshof en de Hoge Raad in Casus 16.4 (1979) relevante inzichten ten aanzien van noodweer. De zaken met ongewilde schoten tonen aan dat politieambtenaren zich wel schuldig kunnen maken aan een strafbaar feit, ook al hebben zij het schot niet bewust afgevuurd.

Straffen

Evenals het OM weinig geneigd is een politieambtenaar die van zijn vuurwapen gebruik heeft gemaakt te vervolgen, zo lijkt de rechter weinig geneigd te zijn politieel vuurwapengebruik te bestraffen. In zeven van de 15 zaken legt de rechter de schutter een straf op. In deze gevallen geeft de opgelegde straf de indruk relatief licht te zijn in verhouding tot de zwaarte van het delict (zware mishandeling, dood door schuld, zwaar lichamelijk letsel door schuld).

In de vier zaken waarin het OM ontslag van rechtsvervolgung eist, volgt de rechter deze eis in drie gevallen op (Casus 16.5, 16.8, 16.9). Uitzondering hierop vormt Casus 16.4, waarin de rechter een boete oplegt. In de gevallen dat het OM wel een straf eist, legt de rechter een lichtere (Casus 16.3, 16.12, 16.13) of geen straf op (Casus 16.6, 16.7, 16.11, 16.14, 16.15). In Casus 16.17 is de uitspraak gelijk aan de eis van het OM.

Noodweer

In vier zaken komt de vraag aan de orde of noodweer van toepassing is. In Casus 16.4 (1982) staat de vraag centraal of een politieambtenaar die wordt bedreigd met een mes, gerechtvaardigd van zijn vuurwapen gebruik mag maken (dit is niet de Meta Hofmanzaak). Het OM acht noodweer van toepassing, de rechter niet. De rechter is van oordeel dat het schieten niet aan het subsidiariteitsbeginsel voldoet. De politieambtenaar had een stap naar achteren of opzij kunnen doen om zich aan de bedreiging te onttrekken. Dan had hij in plaats van te schieten kunnen proberen de belager van zich af te houden door te dreigen met het vuurwapen.

Casus 16.4 bevestigt onze bevinding (zie Hoofdstuk 15) dat het OM bij de beoordeling van een voorval over het algemeen niet nagaat of de schutter de aanranding uit de weg had kunnen gaan. De rechter verwacht in Casus 16.4 niet van de politieambtenaar dat hij op de vlucht slaat als hij wordt geconfronteerd met een man met een mes. Dit zou in veel gevallen niet overeenstemmen met de politietaak. De rechter verwacht echter wel van de politieambtenaar dat hij of zij anticipeert op een aanval en deze ontwijkt wanneer dat mogelijk is. In Casus 16.4 stelt de rechter nadrukkelijk dat een mogelijkheid om een aanval te ontwijken bij de beoordeling moet worden onderzocht en dat deze mogelijkheid een beroep op noodweer in de weg kan staan.

Wanneer de politieambtenaar een dreigende aanval ontwijkt, staan er andere mogelijkheden open om de belager te stoppen dan te schieten, zo stelt de rechter. Hiermee wijst de rechter de schutter op een gedragsalternatief. In de afdoeningsberichten van het OM komt een gedragsalternatief maar hoogstzelden voor. Wel maakt de hoofdofficier van Justitie in bijna de helft van de noodweerezaken waarin direct gericht is geschoten, de opmerking dat een andere aanwending van het vuurwapen volgens hem niet afdoende zou

zijn geweest (zie Hoofdstuk 15 onder 'Het subsidiariteitsbeginsel').

In Casus 16.6 (1981, Meta Hofman) en 16.8 (1986) honoreert de rechter het beroep op noodweer. De rechter constateert in deze zaken dat de schutter geen mogelijkheid had om te vluchten omdat hij klem stond in een krappe keuken, respectievelijk in een nauw portiek. In Casus 16.6 bepaalt de rechter dat weglopen in een eerder stadium, toen dat praktisch nog wel mogelijk was, niet in de lijn van een goede taakuitoefening lag. Dit oordeel doet niet af aan de uitspraak in Casus 16.4. In Casus 16.4 zegt de rechter niet dat de politieambtenaar weg had kunnen lopen, maar dat hij een stap opzij had kunnen doen.

In Casus 16.14 (1986) verwerpt de rechter het beroep op noodweerecces. De politieambtenaar kon in Casus 16.14 geen kant op omdat hij door de verdachte werd vastgehouden. De rechter houdt de schutter aan zijn verklaring dat hij zelf de situatie niet schietwaardig vond. Tegen de achtergrond van het standpunt van de schutter is de rechter van oordeel dat de situatie niet zo bedreigend was dat het trekken van en het dreigen met het vuurwapen gerechtvaardigd was, terwijl gericht schieten dit niet zou zijn.

Schuld bij ongewild schot

Met betrekking tot de vraag of de schutter schuld heeft aan het afgaan van een ongewild schot, wijzen wij op een uitspraak van de Duitse rechter in februari 1996, zoals vermeld aan het slot van Hoofdstuk 13. Een politieambtenaar stelt dat hij reflexmatig een schot heeft afgevuurd. Hij schrok omdat een inbreker uit een dakgoot viel. Het schot is dodelijk. De rechter veroordeelt de schutter tot het betalen van een geldboete van achtduizend mark. De rechter stelt dat een politieambtenaar gezien de trekkerdruk van het dienstpistool strafrechtelijk verantwoordelijk is voor het 'onbewust nalatig' ('unbewusst fahrlässig') afvuren van een dodelijk schot (Diederichs 1996:76).

Onder de acht rechtszaken die wij tot de schuldlicten rekenen, bevinden zich vijf zaken met een ongewild schot en een met een onbedoeld raak schot. De rechter heeft de politieambtenaar die een onbedoeld raak schot heeft gelost vrijgesproken van dood door schuld (Casus 16.11, 1980). De rechter verklaart in alle vijf de zaken met een ongewild schot schuld aan zwaar lichamelijk letsel of dood bewezen. Dit is opmerkelijk omdat het OM 24 van de 35 ongewilde

en onbedoeld rake schoten heeft geseponneerd (zie Tabel 14.8, Hoofdstuk 14). In tien van deze 24 septs is de grond daarvoor 'gebrek aan bewijs'. In zeven van de 24 gevallen seponeert het OM de zaak om opportunitere redenen. In het licht van de zojuist geschetste jurisprudentie is het de vraag of al deze septs gerechtvaardigd zijn. Een kritischer toetsing van ongewilde schoten lijkt zeker op zijn plaats.

Tot slot

Na afsluiting van het manuscript kwam ons het vonnis van de Militaire kamer van de Rechtbank Arnhem van 13 augustus 1996 onder ogen. Het gaat om een voorval dat zich op 3 mei 1996 in de gemeente Beetgum (Friesland) afspeelde. Weliswaar valt deze casus buiten de onderzoeksperiode, maar hij is te opmerkelijk om hier niet te vermelden.

► *Casus 16.18 Dodelijk schot op man zonder autopapieren (1996) (rechtbank)*

Wachtmeester 1e klasse der Koninklijke marechaussee X voert met een collega een verkeerscontrole uit. Zij controleren een bestuurder die geen rijbewijs en geldig kenteken kan laten zien, noch kan aantonen dat hij WA-verzekerd is. De politieambtenaren zien hierin reden de klassieke Alfa Romeo in beslag te nemen. Als dat duidelijk wordt, start de bestuurder zijn auto en rijdt weg. Wachtmeester X trekt zijn pistool en lost een schot in de richting van de auto. De kogel treft het hoofd van de bestuurder. De auto belandt op z'n kop in een sloot. De bestuurder overleeft het schot niet, zijn dochter die naast hem in de auto zat, komt

er met een shock vanaf. In tegenstelling tot hetgeen wachtmeester X verklaart, neemt de rechtbank aan dat hij niet voor, maar naast de auto van de verdachte heeft gestaan. Om deze reden verwerpt de rechtbank het beroep op noodweereces. De rechtbank stelt dat:

'hij zich als ervaren politieman [had] moeten realiseren dat zijn lijf niet werd bedreigd door de positie waarin hij zich bevond ten opzichte van het voertuig. De buitensporige reactie is derhalve aan hemzelf te wijten.'

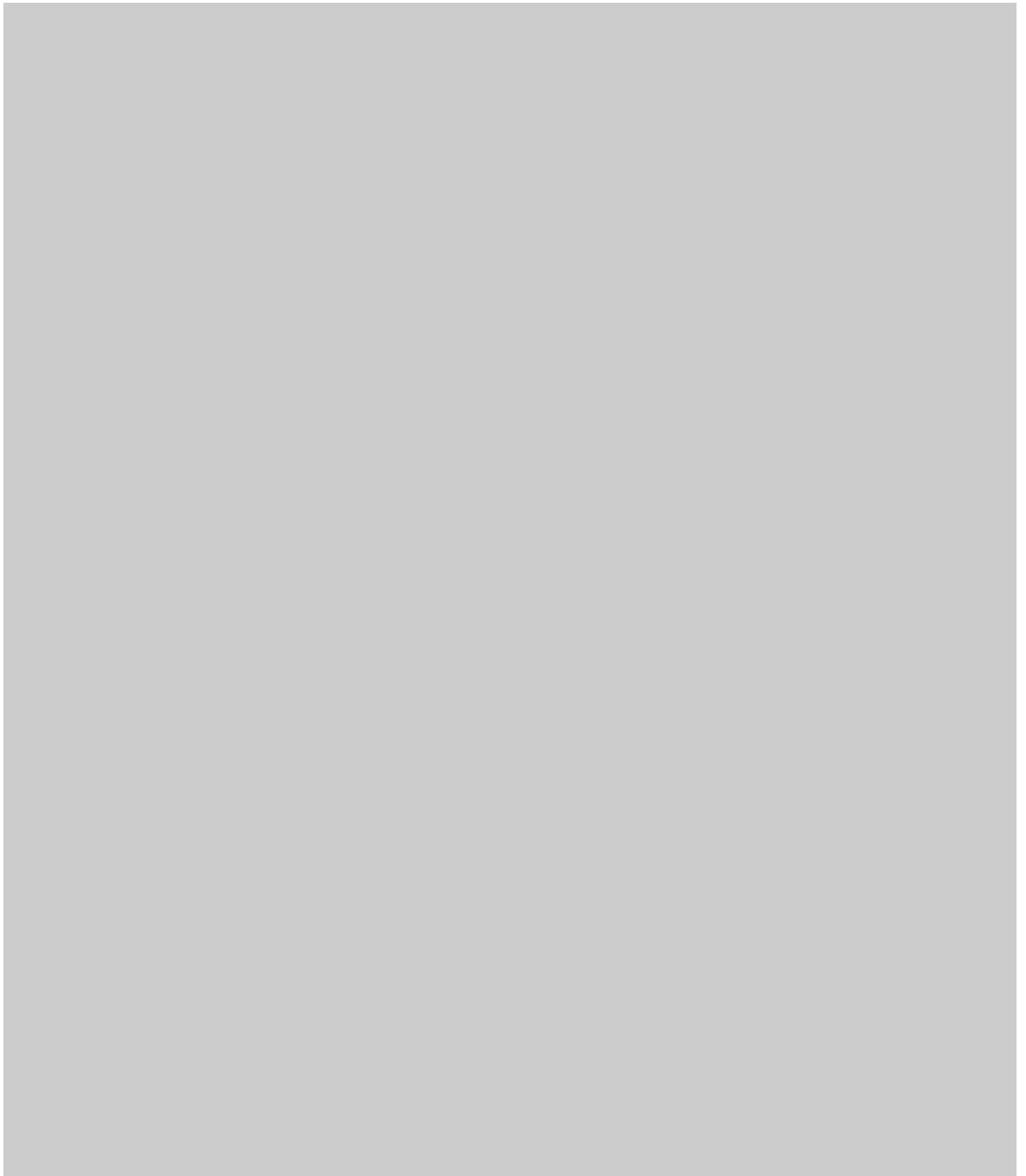
De rechtbank wijst in haar vonnis expliciet op de geschokte rechtsorde. Dit is opmerkelijk, omdat dit gezichtspunt in de andere rechterlijke uitspraken tot nog toe niet met zoveel woorden naar voren is gekomen. De rechtbank stelt dat het publiek van politieambtenaren die in hun werk een vuurwapen bij zich dragen, verwacht en ook mag verwachten dat zij op verantwoorde wijze met dat vuurwapen omgaan. Verder voert de rechtbank aan dat de wachtmeester in deze situatie de nodige zelfbeheersing aan de dag had behoren te leggen.

Overigens wordt de wachtmeester verminderd toerekeningsvatbaar geacht. Zowel het OM als de verdediging hebben hoger beroep aangetekend tegen het vonnis (*Trouw*, 17 augustus 1996).

Casus 16.18 is in zoverre atypisch dat de rechtbank in casu doodslag, dat wil zeggen opzettelijke levensberoving bewezen acht. Dit is in de gehele onderzoeksperiode 1978-1995 niet voorgekomen. De straf van twee jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf gaat de eerdere straffen voor politieel vuurwapengebruik van de afgelopen 18 jaar dan ook ver te boven.

*Hoofdagent bedreigt krakers in de Staatsliedenbuurt in Amsterdam met zijn wapen in 1983
Foto: Jos van der Hamsvoord/
Hollandse Hoogte*

Deel 4 – Tot slot

DEEL 4

Hoofdstuk 17 – Beantwoording van de onderzoeksvragen

‘We agree with other researchers that the ideal subject of research on police shootings is the officer’s decision whether to pull the trigger, not the fortuitous result that a person was struck by a bullet. The best approach to examining this decision would involve comparing instances in which police used their guns with those in which no shots were fired.’ Geller en Kevin 1981:2).

Deze studie heeft betrekking op de harde kern van het geweldsmonopolie van de overheid: het gebruik van vuurwapens door de politie tegen burgers. Het onderzoek gaat *niet* over al die gevallen waarin politieambtenaren door deëscalerend optreden vuurwapengebruik succesvol weten te voorkomen, maar legt voor dergelijk onderzoek wel de basis. Evenmin wordt het gebruik van andere geweldsmiddelen of van fysiek geweld onderzocht. Het geweld van burgers tegen de politie komt alleen ter sprake voorzover dat een rol speelt in de gevallen waarin de politie van het vuurwapen gebruik maakt.

Het onderzoeksveld is ons bij het verzamelen van de gegevens steeds zeer ter wille geweest, wat niet wegneemt dat het al met al een intensieve en tijdrovende zoektocht in de archieven van politie en Justitie is geweest. Het onderzoek vond plaats op de valreep van een ingrijpende overgang van 148 korpsen gemeentepolitie en 16 districten rijkspolitie naar 25 regiokorpsen en een Korps landelijke politiediensten (KLPD). Net op tijd kon nog een aantal archieven met geweldsmeldingen van de papiervernietiger worden gered. Uiteindelijk leverde dit een databestand op van totaal 3.360 meldingen vuurwapengebruik over de periode 1978-1995. Dit betreft 1.368 gevallen van dreiging, 1.157 gevallen van waarschuwend schieten en 835 gevallen waarin de politie gericht heeft geschoten.

In dit hoofdstuk vatten wij de bevindingen van ons onderzoek naar het politieel vuurwapengebruik 1978-1995 samen aan de hand van de in Hoofdstuk 1 geformuleerde hoofd- en deelvragen. In Hoofdstuk 18 trekken wij per hoofdvraag conclusies en formuleren wij aanbevelingen.

DEEL I – JURIDISCH KADER

1 Op grond waarvan is politieel vuurwapengebruik tegen personen toegelaten?

Ingevolge artikel 2 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) en artikel 6 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten heeft eenieder recht op bescherming van het leven en mag niemand – het geval van noodweer, rechtmatige aanhouding of het onderdrukken van oproer uitgezonderd – opzettelijk van het leven worden beroofd. Het recht op bescherming van leven is een van de meest fundamentele rechten. Als verdragspartij heeft de Nederlandse overheid de plicht dit fundamentele recht op leven te beschermen door middel van wet- en regelgeving en passende maatregelen.

Het recht op leven impliceert – mede in het licht van de algemene plicht om ingevolge artikel 1 EVRM aan eenieder de in het verdrag neergelegde rechten en vrijheden te garanderen – dat er een of andere vorm van effectief openbaar onderzoek moet volgen in het geval van dodelijk vuurwapengebruik. Aan de overheid moeten op dit punt eisen worden gesteld, zoals blijkt uit de zaak McCann en anderen versus het Verenigd Koninkrijk over het in 1988 in Gibraltar doodschieten van drie ongewapende IRA-leden door Britse militairen van de Special Air Services (SAS). Het Europees Hof voor de rechten van de mens veroordeelde het Verenigd Koninkrijk tot schadevergoeding aan de nabestaanden op grond van schending van artikel 2 EVRM. Het belang van deze uitspraak ligt in het feit dat het Europese Hof de schending baseert op het gebrek aan voorzichtigheid die ten aanzien van het gebruik van vuurwapens van de overheid in een democratische samenleving mag worden verwacht – zelfs als het gaat om gevaarlijke terroristen – en het gebrek aan de juiste zorgvuldigheid ten aanzien van het controleren en organiseren van aanhoudingsoperaties (EHRM 27 september 1995, vol 324 series A.).

De Nederlandse Grondwet kent geen afzonderlijke bepaling inzake het recht op leven, maar in het kader van de grondwetsherziening in 1983 is wel een artikel

opgenomen met betrekking tot de lichamelijke integriteit. Artikel 11 Grondwet bepaalt dat eenieder het recht heeft op de onaantastbaarheid van zijn lichaam, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen. Omdat politieel vuurwapengebruik per definitie daarop een inbreuk maakt, werd op 20 december 1988 in artikel 33a Politiewet 1957 een wettelijke grondslag voor de bevoegdheid tot geweldsgebruik vastgelegd, gekoppeld aan een Ambtsinstructie voor de politie. Bij de totstandkoming van de nieuwe Politiewet 1993 werd artikel 33a letterlijk overgenomen in het huidige artikel 8 Politiewet 1993. Tevens is op 1 april 1994 een nieuwe *Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar* (Stb. 1994, 275) van kracht geworden. Samen met een uitgebreid stelsel van aanvullende bewapenings- en uitrustingsregelingen is hiermee voor het eerst een landelijke uniforme regeling van het politieel vuurwapengebruik totstand gekomen.

De politieambtenaar die geweld gebruikt, kan zich voortaan beroepen op een rechtvaardigingsgrond in de vorm van een wettelijk voorschrift (art. 42 Sr). Artikel 8 Politiewet 1993 bepaalt namelijk dat de ambtenaar van politie bevoegd is in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening geweld te gebruiken, wanneer het daarmee beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik van geweld verbonden gevaren, rechtvaardigt (proportionaliteit) en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt (subsidiariteit). De wettelijke grondslag voor de bevoegdheid tot geweldsgebruik is hiermee onomstotelijk vastgelegd.

2 Wie is bevoegd tot vuurwapengebruik?

De bevoegdheid tot vuurwapengebruik is ingevolge artikel 8 Politiewet 1993 exclusief toegekend aan iedere ambtenaar van politie die is aangesteld voor de uitvoering van de politietak; aan de bijzondere ambtenaren van politie (rijksrecherche); aan de militairen van de Koninklijke marechaussee voorzover zij optreden in de rechtmatige uitoefening van hun bediening; aan de militairen van de krijgsmacht die op grond van de Politiewet 1993 bijstand verlenen aan de politie en aan de door de minister van Justitie op grond van art. 142 Sv, hetzij in persoon hetzij per categorie of eenheid, aangewezen buitengewone opsporingsambtenaren van de douane, de Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst, de Economische

controledienst, de Algemene inspectiedienst, de spoorwepolitie en dergelijke.

3 Wanneer is er sprake van politieel vuurwapengebruik?

Onder 'vuurwapengebruik' wordt volgens de Ambtsinstructie 1994 verstaan: het richten en gericht houden en het daadwerkelijk gebruik van het vuurwapen. Vuurwapengebruik valt onder het ruimere begrip 'aanwenden van geweld', waaronder volgens de Ambtsinstructie 1994 wordt verstaan: het gebruik van geweld en het dreigen met geweld, waaronder niet wordt begrepen het uit voorzorg ter hand nemen van een vuurwapen. Het verschil tussen dreigen en daadwerkelijk vuurwapengebruik en het uit voorzorg ter hand nemen is van belang in verband met de meldingsplicht.

Onder het 'uit voorzorg ter hand nemen' wordt verstaan het in verband met de eigen veiligheid of die van anderen ter hand nemen van het vuurwapen in situaties waarin redelijkerwijs mag worden aangenomen dat een situatie ontstaat waarin de politieambtenaar bevoegd is het vuurwapen te gebruiken. Het uit voorzorg ter hand nemen behoeft ingevolge de Ambtsinstructie 1994 niet aan de meerdere te worden gemeld.

Het begrip 'trekken' is in de Ambtsinstructie 1994 niet nader omschreven, maar op basis van taalkundige en systematische interpretatie moet 'trekken' worden opgevat als 'het vuurwapen uit de holster nemen met de bedoeling het te gaan gebruiken en het daartoe in de aanslag brengen'. Het trekken van een vuurwapen is ingevolge artikel 11 Ambtsinstructie 1994 slechts geoorloofd in gevallen waarin ook het gebruik van een vuurwapen is toegestaan: het is dus geen zelfstandig intimidatiemiddel.

Het 'richten en gericht te houden' van het vuurwapen valt onder de definitie van geweldsgebruik en dus ook onder de daaraan verbonden meldingsplicht. Voor het richten en gericht houden gelden identieke voorwaarden als voor het waarschuwend en gericht schieten.

Onder 'daadwerkelijk gebruik' wordt verstaan gericht schieten ter aanhouding of ter beteugeling van woelingen (semi-automatisch vuur), in situaties waarin sprake is van noodweer (automatisch vuur) of ter afwending van direct gevaar voor het leven (lange afstandprecisievuur).

4 Welke vuurwapens en welke munitie mag de politie gebruiken?

In de Bewapeningsregeling politie 1994 wordt bepaald welke vuurwapens aan de politie ter beschikking worden gesteld en door wie deze mogen worden aangewend. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de standaard bewapening van elke ambtenaar van politie en die van de bijzondere eenheden. De toegelaten wapens zijn:

- a voor iedere politieambtenaar het pistool Walther P5, kaliber 9 x 19 mm met de munitie Action 3, 9 x 19 mm Parabellum;
- b voor de mobiele eenheden (ME) het pistool Walther P5 en de semi-automatische pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5;
- c voor de aanhoudings- en ondersteuningseenheden (arrestatieteams) het pistool Walther P5 en de pistoolmitrailleur Heckler & Koch, type MP5 in de uitvoeringen A2 (met vaste schoudersteun, eventueel automatisch) en A3 (met inschuifbare schoudersteun, eventueel automatisch). Verder beschikken de arrestatieteams ten behoeve van beveiligingstaken over de korte uitvoering van de automatische MP5K, in de wandeling de 'Baby Heckler' genoemd. De munitie voor de MP5 is dezelfde als die van het pistool Walther P5.
- d voor de bijzonder bijstandseenheden BBE-politie en BBE-krijgsmacht het semi-automatische geweer Heckler & Koch PSG 1, kaliber 7,62 x 51 mm (NATO) met speciale smunitie en in de nabije toekomst een grendelgeweer van de fabrikant Mauser, kaliber .300 Winchester Magnum.
- e voor de BBE-mariniers onder meer de pistoolmitrailleur Heckler & Koch, type MP5 in diverse uitvoeringen.

De Bewapeningsregeling politie betreft een limitatieve opsomming; andere dan in de regeling genoemde vuurwapens zijn niet toegelaten, zij het dat de vakministers toestemming kunnen geven voor het beproeven van andere wapens. Voor de toelaatbaarheid van uitrustingsstukken die niet worden aangemerkt als bewapening, zoals bijvoorbeeld explosieven, surveillankehonden, handboeien, helmen en kogelwerende vesten, zijn afzonderlijke regels gegeven in de Uitrustingsregeling politie 1994.

De Koninklijke marechaussee valt buiten de regelingen voor bewapening en uitrusting van de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken. Het dienst-

pistool van de Koninklijke marechaussee is de Glock 17, geladen met de Action 3-patroon. Daarnaast beschikken enkele onderdelen van de Koninklijke marechaussee ook over de semi-automatische pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5. Evenals bij de politie beschikt het arrestatieteam van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) Koninklijke marechaussee ook over de pistoolmitrailleur Heckler & Koch, type MP5 in de diverse uitvoeringen. De BSB heeft als persoonlijk wapen het pistool Heckler & Koch P9S.

5 Zijn er binnen de korpsen interne regels met betrekking tot het vuurwapen?

Ingevolge artikel 18 Bewapeningsregeling politie is aan de korpsbeheerders opgedragen regels te geven met betrekking tot het dragen, het onderhoud en het in een inbraakvrije ruimte bewaren van de toegelaten wapens en munitie. Binnen de korpsen wordt verschillend gedacht over de vraag of een politieambtenaar verplicht is zijn dienstpistool te dragen tijdens dienstdienst. In negen korpsen geldt een draagplicht terwijl in 16 korpsen hieromtrent niets is geregeld. Over het mee naar huis nemen en de wijze van bewaren wordt eveneens verschillend gedacht. Het thuis voorhanden hebben en het dragen van het dienstpistool buiten dienstdienst is in strijd met de Bewapeningsregeling politie. Negen politieregio's, het KLPD en de spoorwegpolitie kennen interne voorschriften voor het innemen van het dienstpistool in het geval van bijvoorbeeld het niet-voldoen aan de eisen van kennis en vaardigheid, de vrees voor onverantwoord gebruik of het buiten functie stellen of schorsing, terwijl zeven politieregio's, het KLPD en de spoorwegpolitie interne voorschriften hebben gemaakt voor het geval van langdurige afwezigheid, bijvoorbeeld wegens ziekte of ongeval, waarbij minimumtermijnen worden genoemd die variëren van twee tot vier weken.

6 Onder welke voorwaarden wordt vuurwapengebruik toegelaten?

Voor de ambtenaar van politie die op grond van artikel 8 lid 1 Politiewet 1993 bevoegd is tot vuurwapengebruik gelden de volgen de algemene voorwaarden: a Sinds 1 april 1994 is ingevolge artikel 4 Ambtsinstructie 1994 het gebruik van een vuurwapen uitsluitend toegestaan voorzover de politieambtenaar optreedt ter uitvoering van de taak met het oog

- waarop het vuurwapen hem rechtens is toegekend én voorzover hij in het gebruik daarvan is geoefend. Door de bevoegdheid afhankelijk te stellen van het geoefend zijn, wordt de verantwoordelijkheid voor het juiste gebruik van het vuurwapen, nadrukkelijker dan voorheen, gelegd bij de individuele ambtenaar. De korpsbeheerder is, als flankerende beleid, in artikel 16 Bewapeningsregeling politie verantwoordelijkheid gesteld er voor te zorgen dat de politieambtenaar slechts over een wapen beschikt indien hij voldoet aan de door de ministers gestelde eisen van bekwaamheid. Ten einde de juiste graad van geoefendheid te bereiken, moet de politieambtenaar vanaf 1 januari 1996 voldoen aan de Regeling training en toetsing vuurwapengebruik politie 1995. Nieuw is dat in deze regeling is vastgelegd dat periodiek, door middel van een toets, ook daadwerkelijk wordt beoordeeld of kennis en vaardigheden op voldoende niveau zijn. Onvoldoende resultaten moeten onverwijld worden medegedeeld aan de korpsbeheerder. Slaagt een ambtenaar er niet in om met een voldoende resultaat de toets af te sluiten, dan dient ingevolge artikel 16 Bewapeningsregeling politie, de korpsbeheerder het wapen te (doen) innemen totdat blijkt dat de resultaten voldoende zijn.
- b Een vuurwapen waarmee automatisch vuur kan worden afgegeven mag ingevolge artikel 8 Ambtsinstructie 1994 slechts worden meegevoerd voor de aanhouding van vuurgevaarlijke personen na toestemming van de officier van Justitie en met (schriftelijke) machtiging van de minister van Justitie. Daarnaast mogen automatische wapens ook worden meegevoerd in het kader van de bewaking en beveiliging van personen en objecten na toestemming van het bevoegd gezag en met (schriftelijke) machtiging van de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken gezamenlijk.
- c Een machtiging voor het meevoeren van een vuurwapen voor lange afstandsprecisievuur kan ingevolge artikel 9 Ambtsinstructie 1994 alleen worden afgegeven ten behoeve van de daadwerkelijke bestrijding van zeer ernstige misdrijven waarbij sprake is van direct levensbedreigende omstandigheden, na toestemming van het bevoegd gezag en met (schriftelijke) machtiging van de minister van Justitie.
- d Indien de politieambtenaar onder leiding van een ter plaatse aanwezige meerdere optreedt, mag hij ingevolge artikel 5 Ambtsinstructie 1994 niet van zijn vuurwapen gebruik maken dan na uitdrukkelijke last van deze meerdere, tenzij de meerdere vooraf anders heeft bepaald. De politieambtenaar zal zonder uitdrukkelijke last dus alleen mogen schieten wanneer er sprake is van noodweer (art. 41 Sr).
- e De speciale aanhoudings- en ondersteuningseenheden voor het optreden tegen vuurgevaarlijke personen (arrestatieteams) mogen ingevolge artikel 6 Ambtsinstructie 1994 uitsluitend na toestemming van het bevoegd gezag worden ingezet. Dat laatste geldt ook voor de inzet van de BSB van de Koninklijke marechaussee (behoudens beveiligingsopdrachten) en alle andere militaire eenheden die op basis van artikel 59 Politiewet 1993 als 'harde bijstand' worden ingezet. Voor de inzet van lange afstandprecisieschutters van de BBE-politie, BBE-krijgsmacht en BBE-mariniers of onderdelen daarvan geldt een speciale toestemmingsregeling: de minister van Justitie beslist zowel over het verzoek om bijstand als over de daadwerkelijke inzet.
- f Ingevolge artikel 8 Politiewet 1993 en artikel 12 Ambtsinstructie 1994 moet aan het gebruik van het vuurwapen zo mogelijk een waarschuwing voorafgaan. Een mondelinge waarschuwing waarin de verdachte duidelijk wordt gemaakt wat hij moet doen of laten om te voorkomen dat er geschoten wordt, heeft de voorkeur maar kan zo nodig vervangen worden door een waarschuwingsschot. Alleen wanneer de omstandigheden de waarschuwing niet toelaten, mag deze achterwege blijven. Voor het gebruik van een vuurwapen waarmee lange afstandsprecisievuur kan worden afgegeven, geeft de Ambtsinstructie 1994 geen specifieke waarschuwingplicht. Scherpschutters mogen dus een onverwacht precisieschot afvuren.

7 In welke gevallen wordt gebruik van het dienstpistool toegelaten?

In artikel 7 Ambtsinstructie 1994 worden vier gevallen genoemd waarin het gebruik van het dienstpistool Walther P5 (en de eveneens semi-automatische Heckler & Koch MP5A2) geoorloofd is. Het betreft een limitatieve opsomming.

a In het eerste geval gaat het om de aanhouding van een persoon ten aanzien van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk

gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken (aanhouding van vuurwapengevaarlijke personen).

b In het tweede geval gaat het om de aanhouding van een persoon die zich aan zijn aanhouding, voorgeleiding of andere rechtmatige vrijheidsbeneming tracht te onttrekken of heeft onttrokken en die wordt verdacht van of is veroordeeld wegens het plegen van een ernstig misdrijf, dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde (aanhouding van vluchtgevaarlijke personen).

De Ambtsinstructie 1994 verbiedt in deze gevallen van het vuurwapen gebruik te maken indien de identiteit van de aan te houden persoon bekend is en redelijkerwijs mag worden aangenomen dat het uitstel van de aanhouding geen onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich brengt. Bovendien is het gebruik van het vuurwapen slechts geoorloofd tegen personen en tegen vervoermiddelen waarin zich personen bevinden.

c In het derde geval gaat het om in gesloten verband en onder leiding van een meerdere beteugelen van woelingen, dat wil zeggen grootschalige ordeverstoringen (rellen).

d In het vierde geval gaat om het in gesloten verband en onder leiding van een meerdere beteugelen van militaire woelingen, munitierij of militaire oproer in opdracht van de minister van Defensie of de officier van Justitie te Arnhem.

De Ambtsinstructie 1994 bevat geen aparte regeling voor het gebruik van het vuurwapen ter aanhouding van verdachten met bijvoorbeeld een mes of een bijl. Indien er geen sprake is van noodweer wordt ervan uit gegaan dat de politieambtenaar ter aanhouding andere, minder ingrijpende middelen zal gebruiken. In uiterste gevallen kan vuurwapengebruik worden gerechtvaardigd met een beroep op noodweer.

8 In welke gevallen wordt gebruik van automatische vuurwapens toegelaten?

Ingevolge artikel 8 Ambtsinstructie 1994 is gebruik van automatische vuurwapens uitsluitend geoorloofd tegen personen en tegen vervoermiddelen waarin of waarop zich personen bevinden, mits er sprake is van een ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding van eigen of eens anders lijf. Het betreft een beperkte vorm van noodweer. De automatisch wapens mogen

niet worden ingezet ter bescherming van de eerbaarheid of een goed. Het moet dus echt gaan om ernstige levensbedreigende situaties.

9 In welke gevallen wordt gebruik van lange afstandsprecisievuurwapens of de inzet van eenheid voor het nabij gevecht toegelaten?

Het gebruik van een vuurwapen waarmee lange afstandsprecisievuur kan worden afgegeven, is ingevolge artikel 9 Ambtsinstructie 1994 slechts geoorloofd op bevel van een aangewezen commandant in geval van 'zeer ernstige misdrijven ter afwendings van direct gevaar voor het leven van personen.' Dit geldt tevens voor de inzet van een eenheid voor het nabij gevecht (*close combat*). Een daadwerkelijke inzet betekent dat de eenheid ter plaatse is, de leden hun posities innemen en een interventie kan worden geëffectueerd. Ingevolge artikel 5 Regeling BBE vindt de daadwerkelijke inzet van bijzondere bijstandseenheden slechts plaats na goedkeuring van de plannen van inzet door de minister van Justitie, die daartoe overleg voert met het zogenoemde beleidsteam van de regering, bestaande uit de minister-president, de minister van Algemene Zaken, de minister van Binnenlandse Zaken, aangevuld met eventueel andere betrokken ministers.

10 In welke gevallen moet het vuurwapengebruik worden gemeld?

Doel van de geweldsmelding is, aldus de toelichting bij de Ambtsinstructie 1994, om de korpsbeheerder inzicht te geven in de wijze waarop zijn ambtenaren omgaan met de bevoegdheid geweld te gebruiken. De meldingsplicht houdt in dat in alle gevallen waarin de politieambtenaar geweld heeft aangewend, hij dit aanwenden, de redenen die daartoe hebben geleid en de daaruit voortvloeiende gevolgen, onverwijld moet melden aan zijn hiërarchisch meerdere binnen de politieorganisatie waartoe hij behoort. Deze melding is vormvrij.

Indien de aanwending van het geweld lichamenlijk letsel van meer dan geringe betekenis tot gevolg heeft gehad en in alle gevallen waarin van een vuurwapen gebruik is gemaakt, dient deze melding tevens ter kennis te worden gebracht van de officier van Justitie van het arrondissement waarbinnen het geweld is aangewend. Deze melding is eveneens vormvrij. Hoewel de huidige Ambtsinstructie 1994 dat niet

met zoveel woorden vermeldt, valt ook het schieten op dieren onder de meldingsplicht.

De melding moet binnen 48 uur geschieden in de vorm van een schriftelijk rapport indien de gevolgen van het aangewende geweld daartoe, naar het oordeel van de meerdere, aanleiding geven, of indien gebruik is gemaakt van enig gewelddmiddel en lichamelijk letsel dan wel de dood veroorzaakt is. In dat geval wordt het rapport opgemaakt overeenkomstig het daarvoor door de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken vastgestelde meldingsformulier.

De meldingsplicht is ook van toepassing op de leden van *KMAR* en de aangewezen buitengewone opsporingsambtenaren bij de bijzondere opsporingsdiensten.

Ingevolge artikel 17 Besluit beheer regionale politiekorpsen zijn de korpsbeheerders formeel verantwoordelijk voor het toezenden van de gewelddrapporten en het periodiek verstrekken van gegevens over het gewelddgebruik van het regionale politiekorps aan de minister van Binnenlandse Zaken die daarvan jaarlijks verslag doet. Door de invoering van een uniforme, landelijke gewelddrapportage is de noodzakelijke basis gelegd voor jaarlijkse (vergelijkende) analyse en verslaglegging.

II Is de rapportageplicht in strijd met het zwijgrecht?

De meldingsplicht heeft, aldus de toelichting bij artikel 17 Ambtsinstructie 1994, niet tot doel de politieambtenaar te incrimineren, maar vormt wel mede het uitgangspunt voor de officier van Justitie om in een concreet geval te onderzoeken of een politieambtenaar zodanig de grenzen van zijn bevoegdheid heeft overschreden dat hij als verdachte moet worden aangemerkt en eventueel moet worden vervolgd. Daarmee staat de verplichting tot melden op gespannen voet met het *nemo tenetur*-beginsel op grond waarvan niemand gedwongen kan worden belastend bewijsmateriaal tegen zichzelf te produceren en meer in het bijzonder met het zwijgrecht dat ingevolge artikel 29 Sv aan elke verdachte toekomt. De meldingsplicht staat ook op gespannen voet met de wettelijke plicht om proces-verbaal op te maken van hetgeen 'ter opsporing is verricht of bevonden' (art. 152 Sv). Dit proces-verbaal moet persoonlijk en op ambts-eed worden opgemaakt en moet zoveel mogelijk de redenen van wetenschap bevatten. Voorzover vuurwapengebruik strekt ter aanhouding zal het dus vol-

ledig en eerlijk moet worden gerapporteerd.

De opvatting dat de rapportageplicht in strijd zou zijn met het zwijgrecht moet echter in zijn algemeenheid worden verworpen. In Nederland is volgens de Hoge Raad in ieder geval nergens een onvoorwaardelijk recht of beginsel verankerd op grond waarvan een verdachte op enigerlei wijze kan worden verplicht tot het verlenen van medewerking aan het verkrijgen van voor hem mogelijk bezwarend bewijsmateriaal (NJ 1977:557). Maar met de meldings- of verbaliseringsplicht als instructienorm voor de wijze waarop de politieambtenaar zijn werk moet doen, wordt diens zwijgrecht niet terzijde gesteld. Iedere verdachte, ook aan de politieambtenaar die verdacht wordt van strafbaar vuurwapengebruik, mag in strafzaken in volle vrijheid zijn proceshouding bepalen. Zijn weigering om een meldingsrapport op te maken of anderszins te verklaren, zal als zodanig dus niet kunnen bijdragen aan het bewijs van het feit waarvoor hij verdacht wordt, ook niet via eigen waarneming van de rechter ter terechtzitting. Wel zou zijn weigering om een redelijke verklaring te geven voor door hem gestelde feiten of omstandigheden die van belang zijn voor de beoordeling van een strafuitsluitingsverweer, kunnen bijdragen aan verwerping van zo'n verweer door de strafrechter (NJ 1996, 540).

Ten principale maakt de politieambtenaar dus zelf uit of hij rapporteert of zwijgt. Deze keuzevrijheid is gebaseerd op zijn dubbele rechtspositie: die van ambtenaar en die van verdachte. Maar de politieambtenaar die, met een beroep op zijn wettelijk zwijgrecht, weigert zijn vuurwapengebruik (naar waarheid) te melden, verzuimt daarmee wel zijn meldingsplicht en dat is plichtsverzuim (art. 76 *BARP*). Op grond hiervan staat aan zijn korpsbeheerder dan wel de korpschef zonder enige beperking de mogelijkheid open van disciplinaire straf. Alleen wanneer het nemen van disciplinaire maatregelen de bedoeling heeft om langs deze weg de politieambtenaar te dwingen belastende informatie te verstrekken, zal dat als strijdig kunnen worden beschouwd met het *fair trial*-beginsel, getuige het arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak Funke tegen Frankrijk (NJ 1993:485).

Geen rechtsregel verbiedt de rechter overigens de inhoud van de gewelddrapportage te gebruiken voor het bewijs tegen de betrokken politieambtenaar, noch is dit in strijd met het beginsel van een goede

procesorde. Het geweldsrapport is als zodanig niet onrechtmatig verkregen omdat de rapportage geschiedt op basis van een ambtsplicht. De rechter-commissaris zou van dergelijke rapporten ingevolge artikel 105 Sv de uitlevering kunnen vorderen. Ook zouden collega's of een meerdere op de zitting door de rechter kunnen worden gedwongen te getuigen omdat politieambtenaren geen verschoningsrecht toekomt. Het feit dat de geweldsrapportage volgens de vakministers in hun toelichting bij artikel 17 Ambtsinstructie, in het geval van strafrechtelijke vervolging, door de officier van Justitie zou moeten worden teruggestuurd naar de meerdere, vormt dus geen echte garantie dat het meldingsrapport nooit een rol speelt in de strafrechtelijke procedure tegen de betrokken politieambtenaar.

12 Hoe verloopt het onderzoek naar en de afdoening van het politieel vuurwapengebruik als er personen zijn geraakt?

Een politieambtenaar zal moeten billijken dat letsel of de dood, veroorzaakt door zijn vuurwapengebruik, niet zonder grondig onderzoek kan blijven. 'Geen bevoegdheid zonder verantwoordelijkheid, geen verantwoordelijkheid zonder verantwoording', aldus de gulden regel in het Eindrapport van de Enquêtecommissie opsporingsmethoden (Inzake opsporing 1996:9).

Op grond van de uit 1969 daterende 'Regeling inzake strafrechtelijke en disciplinaire onderzoeken naar gedragingen van politieambtenaren' kan de hoofdofficier van Justitie in geval van politieel vuurwapengebruik de procureur-generaal verzoeken om de rijksrecherche een onderzoek in te laten stellen naar het gebeuren. De procureur-generaal beschikt daartoe over een aantal bijzondere ambtenaren van politie, te weten de 'commissarissen van politie toegevoegd aan de procureur-generaal' en de ambtenaren van rijksrecherche, tezamen een kleine 70 executieve politiemensen. In principe wordt de betrokken politieambtenaar door de rijksrecherche als verdachte gehoord. Het verhoor vangt aan met de mededeling dat de politieambtenaar niet verplicht is om op de gestelde vragen te antwoorden. De rijksrecherche stelt de hoofdofficier van Justitie via rapporten of processen-verbaal in kennis van de bevindingen.

In de praktijk verschilt de wijze van afdoening door het OM per ressort. Het lijkt niet geheel duidelijk wie nu eigenlijk de eindverantwoordelijkheid draagt voor

de vervolgingsbeslissing, de hoofdofficier van Justitie of de procureur-generaal. De hoofdofficier van Justitie kan in alle vrijheid beslissen over de opportuniteit van de strafrechtelijke vervolging. Hij heeft geen vervolgingsplicht en kan van vervolging afzien op gronden aan het algemeen belang ontleend (opportuniteitsbeginsel). Zijn beslissing stoelt allereerst op zijn inschatting of de vervolging zal kunnen leiden tot een schuldigverklaring door de rechter ter terechtzitting. Daarbij anticipeert met name op de aanwezigheid van een strafuitsluitingsgrond op grond waarvan de rechter zal vrijspreken of ontslaan van rechtsvervolging. Wanneer schuldigverklaring niet voor de hand ligt, zal hij seponeren (technisch sepot). Als strafrechtelijke vervolging niet opportuun is, volgt een zogenaamd beleidssepot. Ook een beleidssepot kan geheel zonder gevolgen blijven; men spreekt van een 'kaal sepot'. Maar een beleidssepot kan ook worden gecombineerd met het uitdelen van een waarschuwing, schriftelijk dan wel mondeling (parketstandje of ontbieding ten parkette). In de loop van ons onderzoek hebben wij geen beleidsmatige benadering ten aanzien van de afdoening van politieel vuurwapengebruik kunnen vaststellen (zie verder Onderzoekvraag 45).

Wanneer het OM van oordeel is dat de politieambtenaar vanwege zijn vuurwapengebruik moet worden vervolgd, gaat het daartoe zo snel mogelijk over. Een politieambtenaar die met een kogel uit zijn vuurwapen een burger raakt, vervult afhankelijk van de gevolgen en zijn intentie, de delictsinhoud van diverse strafbepalingen, te weten in volgorde van de maximum strafbedreiging: doodslag (art. 287 Sr), zware mishandeling (art. 302 Sr), mishandeling (art. 300), bedreiging met een misdrijf (art. 285 Sr), dood door schuld (art. 307 Sr, dwang (art. 284 Sr) of zwaar lichamelijk letsel door schuld (art. 308 Sr). In geval van dood door schuld of zwaar lichamelijk letsel door schuld kan de rechter de straf met een derde verhogen vanwege de ambtelijke status van de politieambtenaar (art. 309 Sr). Wanneer de politieambtenaar door zijn vuurwapengebruik een bijzondere ambtsplicht schendt of misbruik maakt van zijn dienstvuurwapen, kan de straf voor de andere hier genoemde strafbare feiten eveneens met een derde worden verhoogd (art. 44 Sr).

Het rechterlijk beslissingsmodel laat zich als volgt schematiseren. De rechter moet op de grondslag der

telastlegging en naar aanleiding van het onderzoek op de terechtzitting beslissen over vier materiële vragen (art. 350-352 Sv) en over de schadevergoedingsvordering van de benadeelde partij als die zich in de strafzaak heeft gevoegd. Bij elke vraag geldt dat een positieve beslissing leidt tot het beantwoorden van de daarop volgende vraag (zie Tabel 17.1).

Wanneer het OM besluit om niet tot vervolging van de politieambtenaar over te gaan, kan het slachtoffer van het vuurwapengebruik of een andere rechtstreeks belanghebbende hierover bij het gerechtshof schriftelijk beklag doen (art. 12 Sv). In het omgekeerde geval, waarin de officier van Justitie de politieambtenaar wél heeft gedagvaard, kan de verdachte politieambtenaar daartegen een bezwaarschrift indienen bij de rechtbank (art. 250 Sv).

Wanneer het slachtoffer een klacht over het politieoptreden indient, zal de klacht worden onderzocht door de burgemeester van de gemeente waar het optreden heeft plaats gevonden. De korpsbeheerder zal de klacht, al dan niet na advisering door de klachtencommissie, vervolgens moeten afdoen (art. 61-66 Politiewet 1993). Wanneer deze klachtbehandeling niet tot een bevredigend resultaat leidt, kan een ieder aan de Nationale ombudsman verzoeken een onderzoek in te stellen naar de behoorlijkheid van het politieoptreden. Niet behoorlijk optreden van een individuele politieambtenaar wordt in beginsel toegerekend aan de korpsbeheerder die als administratief orgaan voor dat optreden verantwoordelijkheid draagt. Disciplinaire bestraffing ligt in handen van de korpsbeheerder, en voorzover gemandateerd, bij de korpschef danwel de chef van het onderdeel waartoe de politieambtenaar behoort.

13 Hoe dient de geweldsinstructie te worden geïnterpreteerd in het licht van de bedoeling van de wetgever?

De wettelijke normering van het politieel geweldsgebruik beoogt de burger bescherming te bieden tegen

de uitoefening van het geweldsmonopolie door de overheid. De wetgever heeft in artikel 8 Politiewet 1993 de grondslag en daarmee het beoordelingsschema voor het politieel vuurwapengebruik vastgelegd. De rechtmatigheid van het vuurwapengebruik dient te worden getoetst aan deze wettelijke grondslag. De Ambtsinstructie schrijft de politieambtenaar voor onder welke voorwaarden, in welke gevallen en op welke manier hij van deze bevoegdheid gebruik dient te maken. De wetgever heeft meer gedetailleerde voorschriften dan de Ambtsinstructie 1994 niet wenselijk geacht. Dit zou de uitvoering van de politietaken al te zeer in de weg staan vanwege de complexiteit van de praktijk. Vanwege de abstractie van de gehanteerde begrippen, acht de wetgever toetsing achteraf, waarbij rekening gehouden kan worden met alle relevante omstandigheden, des te meer noodzakelijk.

De kern van de geweldsbevoegdheid is vastgelegd in artikel 8 Politiewet 1993 annex artikel 7 Ambtsinstructie 1994. In het eerste lid van artikel 8 Politiewet 1993 is de bevoegdheid tot geweldsgebruik direct gekoppeld aan het proportionaliteits- en het subsidiariteitsvereiste. Het proportionaliteitsvereiste is in het vijfde lid verder geobjectiveerd door de vereisten van redelijkheid en gematigdheid. Het onderscheid tussen proportionaliteit en subsidiariteit is minder scherp dan het lijkt. Tezamen worden zij ook wel beschouwd als een uitwerking van het materiële beginsel van redelijke en billijke belangenafweging.

Artikel 8 Politiewet 1993 geeft geen zelfstandige bevoegdheid tot geweldsgebruik. Er zal steeds sprake moeten zijn van een op zichzelf genomen bevoegd en rechtmatig optreden in verband waarmee het geweldsgebruik noodzakelijk en onvermijdelijk is. Omgekeerd zal het oordeel, dat er van bevoegd optreden sprake is, niet automatisch kunnen leiden tot de conclusie dat geweld gerechtvaardigd was. Binnen het strafrechtelijk optreden moet rekening worden gehouden met de beginselen van een goede procesorde. In de geweldsbevoegdheid ligt de opdracht

Tabel 17.1 Beslissingsmodel rechter

1. Is het telastegelegde feit door de verdachte begaan?	→	Feit niet bewezen: vrijspraak
2. Welk strafbaar feit levert het bewezenverklarde feit op?	→	Feit niet strafbaar: ontslag van rechtsvervolging
3. Is de verdachte strafbaar?	→	Verdachte niet strafbaar: ontslag van rechtsvervolging
4. Welke straf of maatregel moet worden opgelegd?	→	Volgt strafoplegging
5. Moet schadevergoeding worden toegekend?	→	Volgt schadevergoeding aan de benadeelde partij

besloten de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid te respecteren beginselen laten zich ook in een algemeen model zetten (zie Schema 2.1 in Hoofdstuk 2).

De hantering van de geweldsbevoegdheid dient plaats te vinden op basis van afwegingen zowel in abstracto, dat wil zeggen ook op beleidsniveau, als in concreto, waarbij alle relevante omstandigheden in aanmerking moeten worden genomen. Het is naar de stellige overtuiging van de regering inherent aan de politietask dat steeds achteraf, aan de hand van overigens zo nauwkeurig mogelijk te omschrijven kwalificerende criteria, gelet op alle omstandigheden van het geval, wordt vastgesteld of bevoegdlijk geweld is gebruikt. Een andere benadering zou verder reiken dan de polsstok van de wetgever lang is. 'Wanneer de politieambtenaar ten onrechte maar overigens te goeder trouw meent dat schieten geboden is, is er desondanks geen bevoegdheid, hoezeer de politieambtenaar mogelijkerwijs geen enkel verwijt treft' (Tweede Kamer 1987-1988, 19 535, nr. 10:15). De subjectieve beoordeling door de politieambtenaar behoort daarom eerst ter sprake te komen bij de vraag of de overschrijding van de bevoegdheid de betreffende politieambtenaar te verwijten is. De uitoefening van het geweldsmonopolie is aldus gebonden aan een geobjectiverende beoordeling achteraf.

14 In hoeverre kan een politieambtenaar aanspraak maken op een strafuitsluitingsgrond?

Een politieambtenaar die met zijn vuurwapen een burger verwondt of doodt en daarmee een strafbaar feit pleegt, zal zonder strafoplegging vrijuit kunnen gaan wanneer hij zich kan beroepen op een strafuitsluitingsgrond. Zo'n beroep kan allereerst worden gebaseerd op de rechtvaardigingsgronden die de wederrechtelijkheid aantasten, zoals noodweer (art. 41 lid 1 Sr), wettelijk voorschrift (art. 42 Sr) en 43 (ambtelijk bevel) en anderzijds op de schuldsluitingsgronden die de schuld in de zin van verwijtbaarheid wegnemen, zoals noodweer-exces (art. 41 lid 2 Sr) en het onbevoegd gegeven ambtelijk bevel (art. 43 lid 2 Sr). Een aanvullende rol wordt gespeeld door de ongeschreven strafuitsluitingsgronden 'afwezigheid van alle schuld.'

In de rechterlijke beraadslaging komt de beoordeling van een eventuele rechtvaardigingsgrond aan de orde bij de vraag naar de strafbaarheid van het bewe-

zenverklaarde feit, waar dat voor een schuldsluitingsgrond aan de orde is bij de vraag naar de strafbaarheid van de verdachte (zie Schema 17.2). Wanneer de aanwezigheid van een strafuitsluitingsgrond wordt aangenomen, luidt de rechterlijke uitspraak 'ontslag van alle rechtsvervolging'. Ingeval van een telastelegging op grond van de schulddelicten 307 en 308 Sr wordt een beroep op een strafuitsluitingsgrond door de rechter verwerkt als een bewijsverweer dat bij gegrondbevinding tot vrijspraak zal leiden.

In de rechtspraak wordt aangenomen dat politieambtenaren een deel van de overheidstaak vervullen en als 'sterke arm' een zekere plicht hebben om niet te versagen daar waar gewone burgers zullen mogen vluchten. In de rechtspraak wordt van hen verlangd dat zij met een zakelijke en doordachte aanpak ook moeilijke taken tot een goed einde kunnen brengen (*Garantenstellung*). Hun bevoegdheden, uitrusting, opleiding en bewapening zijn daarop afgestemd. Meer dan van een doorsnee-burger mag van een politieambtenaar zelfbeheersing en tactisch vernuft worden verwacht. Bij een toenemende professionalisering van het politieoptreden zullen de marges voor een geslaagd beroep op een strafuitsluitingsgrond aldus navenant smaller worden.

Een verdachte politieambtenaar die op het eerste gezicht een beroep lijkt te kunnen doen op de aanwezigheid van een strafuitsluitingsgrond, kan bij nader inzien toch strafbaar worden geacht omdat het aan hem zelf te wijten is dat hij in een situatie verzeild is geraakt waarin hij het strafbare feit heeft gepleegd. In dat geval wordt in de doctrine gesproken van *culpa in causa*. Dit beginsel kan gezien worden als een aanscherping van de zorgplicht die de politieambtenaar op grond van zijn specifieke kennis en ervaring heeft om adequaat te voorzien in wat voor een situatie hij terecht zou kunnen komen. Onder omstandigheden zal professioneel gedrag er toe moeten leiden dat hij terugtreedt vanwege de aanmerkelijke kans op fatale escalatie (zie Schema 17.1). Met name bij een beroep op noodweer zal dit een rol kunnen spelen.

De rechtspraak van de Hoge Raad heeft het moment van beoordeling van het politieel vuurwapengebruik eind jaren '80 uitgebreid tot de aanloopfase naar het schot en de mate van geoefendheid van de schutter. Doordat de Ambtsinstructie 1994 de bevoegdheid tot het vuurwapengebruik nadrukkelijk afhankelijk stelt van het geoefend zijn met het vuur-

wapen, zal een politieambtenaar - anders dan voorheen - zich niet meer met vrucht op een strafuitsluitingsgrond kunnen beroepen wegens een gebrekkige opleiding of training. Het 'recht' op het maken van fouten is daarmee afgenomen.

DEEL 2 – POLITIEEL VUURWAPENGE- BRUIK GEMETEN EN BESCHREVEN

15 Hoeveel personen dragen in het kader van de uitvoering van de politietaak van dienstwege een vuurwapen en tot welke diensten behoren zij?

Medio 1995 waren er in Nederland ongeveer 36.000 ambtenaren belast met de politietaak rechtens bewapend met een dienstpistool van het type Walther P5 (politie) of Glock 17 (Koninklijke marechaussee). Daarnaast zijn 2.660 van hen bewapend met een Heckler & Koch pistoolmitrailleur MP5. Verder zijn er bij de 12 bijzondere opsporingsdiensten in totaal ongeveer 3.000 pistolen Walther P5 in gebruik. Tot slot beschikt nog een vertrouwelijk aantal ambtenaren over wapens voor de bijzondere bijstandseenheden. In de onderzoeksperiode 1978-1995 is het aantal wapendragenden op zijn hoogst enkele duizenden lager geweest.

16 Wat is de frequentie van het gedocumenteerde politieel vuurwapengebruik in de periode 1978-1995?

Over de periode 1978-1995 hebben wij 3.360 gevallen van politieel vuurwapengebruik kunnen traceren. In 1.368 van deze gevallen is er met het wapen bedreigd (41 procent), in 1.157 gevallen is er een waarschuwingsschot gelost (34 procent) en de resterende 835 gevallen hadden betrekking op voorvallen waarin de politie gericht op burgers heeft geschoten (25 procent).

Het dreigen en schieten vormt naar schatting ongeveer een kwart van alle gevallen waarin politieambtenaren melden dat zij enigerlei vorm van geweld hebben gebruikt.

17 Hoe verhouden de onderzoeksbevindingen zich tot het gedocumenteerd vuurwapengebruik zoals dat door de ministeries van Binnenlandse Zaken en Justitie is gepubliceerd?

Van de eerste tien jaren (1978-1988) hebben wij tussen de 60 à 80 procent van het gepubliceerde voorvallen vuurwapengebruik van de gemeente- en rijks-

politie teruggevonden. Over de periode 1989-1992 hebben wij ruim tweemaal zoveel gedocumenteerde voorvallen van vuurwapengebruik gevonden als de vakministeries over die jaren hebben gepubliceerd.

Door extra goed te zoeken naar dossiers vuurwapengebruik uit 1992, hebben wij 150 gevallen van daadwerkelijk vuurwapengebruik (waarschuwend en gericht schieten) in ons databestand kunnen opnemen (waarvan wij er 145 in de vorm van een dossier hebben), terwijl hiervan maar 98 gevallen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken waren gemeld. Over de periode 1993-1995 hebben wij uitsluitend gebruikgemaakt van de meldingen vuurwapengebruik, zoals die door de politiekorpsen naar het ministerie van Binnenlandse Zaken zijn verzonden. De onderzoeksbevindingen laten zien dat een aanmerkelijk deel van de binnen de politiekorpsen gemelde voorvallen vuurwapengebruik *niet* ter kennis van de minister van Binnenlandse Zaken wordt gebracht.

De Koninklijke marechaussee en de 12 bijzondere opsporingsdiensten melden hun vuurwapengebruik met betrekking tot de politietaak niet (systematisch) aan het ministerie van Binnenlandse Zaken.

18 Wat is het doel van het politieel vuurwapengebruik?

Het politieel vuurwapengebruik heeft volgens opgave van de daarbij betrokken politieambtenaren in 48 procent van de gevallen tot doel om een verdachte aan te houden terzake van een ernstig misdrijf dat zij tevens een grove aantasting van de rechtsorde achten. In 26 procent van de gevallen gebruikt de politie het vuurwapen ter noodzakelijke verdediging, meestal 'noodweer' genoemd. Dat is minder dan doorgaans wordt aangenomen. In 13 procent van het vuurwapengebruik betreft het een aanhouding terzake van een niet-ernstig misdrijf zoals bijvoorbeeld wegens inbraak of autodiefstal. In zes procent van de gevallen wordt het vuurwapen gebruikt om een automobilist tot stoppen te dwingen. Eén procent van de schietgevallen heeft betrekking op openbare-ordeproblemen en de resterende zes op diverse andersoortige optredens.

19 Waartegen is het politieel vuurwapengebruik gericht?

In bijna de helft van de gevallen (46 procent) maakt de politie van het vuurwapen gebruik zonder dat er

sprake is van een bedreiging tegen de politie. Dit is niet zo vreemd, immers ook bijna de helft van de gevallen had tot doel het aanhouden van een (vluchtende) verdachte terzake van een ernstig misdrijf. Anders dan veelal wordt verondersteld, is de aard van de bedreigingen tegen de politie door de tijd tamelijk constant. Ook in het vuurwapengeweld tegen de politie of de dreiging daarmee zijn de fluctuaties van geringe betekenis. Politieel vuurwapengebruik vindt in gemiddeld negen procent van de voorvallen vuurwapengebruik plaats in reactie op een burger die zich met een vuurwapen tegen de politie keert. De aard van de bedreigingen tegen de politie die politieel vuurwapengebruik uitlokken is door de tijd tamelijk constant. Bedreigingen met vuurwapens laten daarin ook de laatste jaren geen toename zien.

20 Wanneer vindt het politieel vuurwapengebruik plaats?

's Nachts schiet de politie aanmerkelijk vaker dan overdag, vooral in de vroege ochtenduren. Dit komt overeen met de aard en de omvang van de bedreigingen tegen de politie in de nachtelijke uren.

De politie schiet in het weekeinde in absolute termen noch in relatieve termen meer dan door de week. Ook naar doel van het optreden (aanhouden en noodweer) zijn de verschillen minimaal en in ieder geval niet significant. Wel komen in het weekeinde vaker bedreigingen tegen de politie voor dan in de week. Qua bedreigingen tegen de politie is het weekeinde de toptijd, maar dat leidt dus niet tot meer vuurwapengebruik.

De politie schiet in het warme seizoen niet vaker en sneller dan in het koude seizoen. Het aantal voorvallen vuurwapengebruik is in de voorjaars- en zomermaanden iets groter dan in de winter en in het najaar, maar het aandeel van het waarschuwend en gericht schieten verandert niet met de wisseling van de seizoenen. Ook het doel van het vuurwapengebruik verschilt niet per seizoen. Wel krijgt de politie in de maand januari en in de voorzomer vanaf mei iets vaker dan gemiddeld te maken met bedreigingen met vuurwapens. Bedreiging met steekwapens komt in de maanden juni en juli iets vaker voor.

21 Onder welke omstandigheden vindt politieel vuurwapengebruik plaats?

De omstandigheden licht en donker hebben geen

statistisch significante invloed op het politieel vuurwapengebruik. Een prominente omstandigheid blijkt het achtervolgen van auto's te zijn. Van alle voorvallen politieel vuurwapengebruik in 1992 vond 20 procent plaats na een (wilde) achtervolging. Het vuurwapengebruik na achtervolging was in dat jaar goed voor 45 procent van de waarschuwingsschoten en 25 procent van de gerichte schoten.

22 Wie en welke eenheden maken van vuurwapens gebruik?

Van alle meldingen vuurwapengebruik over de periode 1978-1995 is 92 procent afkomstig van de basispolitiezorg, drie procent van de arrestatieteams, twee procent van bijzonder geüniformeerde onderdelen zoals de verkeersdienst en de ME en drie procent van overige diensten zoals de Koninklijke marchaussee en de spoorwegpolitie.

Minder ervaren politieambtenaren gebruiken het vuurwapen niet vaker en sneller dan hun meer ervaren collega's. Wij hebben geen significante oververteenwoordiging van politieambtenaren met relatief weinig dienstjaren kunnen vaststellen.

23 Hoe (positie, houding) wordt er geschoten en over welke afstand?

De politie gebruikt het vuurwapen zelden in liggende positie maar voor het merendeel staand. Een klein deel van de schoten wordt lopend gelost. Dit zijn voornamelijk waarschuwingsschoten. Van de gerichte schoten op personen bedraagt in 62 procent van de gevallen de afstand minder dan vijf meter. Over een afstand van meer dan 20 meter wordt slechts in vier procent van de gevallen geschoten. In de gevallen waarin een persoon wordt getroffen, valt 73 procent van de schoten op een afstand kleiner dan vijf meter. Ook het gericht schieten op auto's vindt voornamelijk plaats op een afstand van nul tot 20 meter. Slechts vijf procent van de schoten valt op een afstand van meer dan 20 meter. De auto wordt op een afstand van nul tot vijf meter in 65 procent van de gevallen geraakt.

24 Met welk wapen en welke munitie is geschoten?

Van alle meldingen vuurwapengebruik over de periode 1978-1995 heeft 75 procent betrekking op schieten met het huidige dienstpistool Walther P5. Het oude FN dienstpistool (tot ongeveer 1983 in gebruik) maakt nog 24 procent van de voorvallen uit.

Minder dan één procent meldingen betreft het gebruik van de Winchester karabijn (tot 1988 in gebruik), de Heckler & Koch pistoolmitrailleur MP5 of de Glock 17 (Koninklijke marechaussee).

Van de in totaal 1.865 voorvallen waarschuwend en gericht schieten in de periode 1978-1995 hebben er 1.422 (76 procent) betrekking op het schieten met de oude volmantelmunitie en 443 (24 procent) met de Action 3-munitie (in gebruik sinds 1990).

25 Waarop wordt geschoten en wat wordt geraakt?

In de helft van de gevallen waarin de politie gericht schiet, schiet zij op auto's, voor het merendeel rijdende en altijd met personen erin. In de andere helft van de gevallen schiet de politie op personen. Gericht schieten op personen leidt in 54 procent van de gevallen tot een raak schot, voor gericht schieten op auto's is dat 36 procent. Wanneer de politie gericht op een auto schiet, wordt in de helft van de gevallen gemikt op de banden. Als die banden zeer nabij zijn (nul tot vijf meter), worden zij soms wel geraakt, op grotere afstand vrijwel nooit.

26 Wat zijn de gevolgen van daadwerkelijk politieel vuurwapengebruik?

In de periode 1978-1995 zijn er als gevolg van daadwerkelijk politieel vuurwapengebruik totaal 53 doden en 244 gewonden gevallen. Meer dan de helft van de doden en gewonden (64 procent) valt in situaties waarin de politie schiet uit zelfverdediging. Verder blijkt dat verdedigingsvuur 'dodelijker' is dan aanhoudingsvuur. Verdedigingsvuur is spontaner, minder weloverwogen en geschiedt in meer emotionele omstandigheden dan aanhoudingsvuur. Door de emotionele en tijdsdruk kan de schutter minder goed richten en vuurt hij of zij op het deel van de aanvaller met de meeste trefkans: de romp.

Tien van de 53 doden (19 procent) en 28 van de 244 gewonden (11 procent) vallen door een ongewild schot. Bijna de helft van deze ongewilde schoten valt als de politieambtenaar het vuurwapen 'uit voorzorg ter hand' heeft. In de meeste gevallen van een ongewild schot is de schutter, op het moment dat het schot valt, zich er niet van bewust dat dit uit zijn of haar pistool afkomstig is.

Zes van de dodelijke ongewilde schoten vallen door een zogeheten 'reflexschot', een schot dat afgaat door een ongecontroleerde spierreflex. De andere vier

dodelijke vallen door klungelig gebruik van het pistool of tijdens een worsteling waarbij de schutter het pistool nog in de hand heeft. Bij de gewonden door ongewilde schoten gaat het om zeven reflexschoten, tien 'worstelschoten' en 11 'klungelschoten'.

27 Wat zijn de gevolgen van het privégebruik van politievuurwapens?

In de periode 1978-1995 vielen er zeven doden en zeven gewonden door (poging tot) zelfdoding met behulp van een politievuurwapen of door (poging tot) doodslag in privé kwesties. Vrijwel al deze incidenten hebben zich voorgedaan, terwijl de politieambtenaar het vuurwapen thuis bewaarde of buiten diensttijd droeg.

28 Wat is de effectiviteit van het politieel vuurwapengebruik?

De drie soorten vuurwapengebruik (dreigen, waarschuwend schieten en gericht schieten) verschillen sterk in de mate van doeltreffendheid. Het dreigen met het vuurwapen lijkt effectief, want in 92 procent van deze meldingen is volgens opgave van de politieambtenaar het beoogde doel bereikt. Hierbij moet worden opgemerkt dat het dreigen zónder dat het beoogde effect volgt, mogelijk tot daadwerkelijk vuurwapengebruik heeft geleid en dat is zo'n geval in ons databestand dan ook alleen als zodanig geïdentificeerd. Waarschuwend schieten is minder effectief, slechts in 46 procent van de voorvallen wordt daarmee het doel bereikt. Met gericht schieten wordt in 53 procent van de gevallen het gestelde doel bereikt.

Het schieten op auto's is niet doeltreffend. Slechts in een kwart van de gevallen bereikt de politie daarmee het gestelde doel, namelijk het stoppen van de auto en/ of het aanhouden van inzittenden. Dat wil zeggen dat in 75 procent van de gevallen de auto ondanks het schot of de schoten gewoon doorrijdt. Bij gericht schieten op (bewegende) personen bereikt de politie daarentegen in 75 procent van de gevallen het gestelde doel wel, namelijk het afwenden van geweld en/of het aanhouden van een of meer personen.

29 Wat is de betekenis van de arrestatieteams in het geheel van het politieel vuurwapengebruik?

De arrestatieteams (formeel geheten: aanhoudings- en ondersteuningseenheden) lijken het daadwerkelijk politieel vuurwapengebruik of de eventuele toe-

name daarvan te hebben gedempt. De laatste jaren hebben deze teams met in totaal ruim 150 medewerkers, samen gemiddeld zo'n 1.300 vuurwapengevaarlijke verdachten per jaar aangehouden. Ondanks het feit dat het veelal om de meest risicovolle situaties van het politiewerk gaat, schieten de arrestatieteams daarbij de laatste jaren hooguit een enkele maal per jaar. Daaruit blijkt dat deze goed getrainde teams door een planmatige en beheerste werkwijze in vrijwel alle gevallen vuurwapengebruik kunnen voorkomen. Hun geweldadige reputatie ten spijt hebben de arrestatieteams in de periode 1992-1995 totaal 5060 aanhoudingen verricht zonder dat daarbij doden vielen en met maar 5 gewonde arrestanten. Daarbij werd in 1242 gevallen een vuurwapen aangetroffen en werden vier personeelsleden gewond.

In de periode van 1987-1991 lag dat nog anders. Het vuurwapengebruik van de arrestatieteams veroorzaakte toen totaal zeven dode en 13 gewonde arrestanten. Een aanzienlijk deel daarvan viel door ongewilde schoten. Door de aanhoudingsprocedures aan te passen, hebben de arrestatieteams deze ongewilde letselschoten met succes uitgebannen. Het laatste ongewilde letselschot van een arrestatieteam viel in 1990. Daarmee laten de arrestatieteams zien dat zij van fouten willen en kunnen leren.

30 Wat is de betekenis van de bijzondere bijstandseenheden in het geheel van het politieel vuurwapengebruik?

De Nederlandse overheid beschikt thans voor de 'harde' bijstandsverlening aan de politie bij de bestrijding van zeer ernstige misdrijven, waarbij sprake is van direct levensbedreigende omstandigheden, over manschappen voor de inzet als scherpschutter of in het nabij gevecht. Het gaat hier allereerst om:

- a de full-time medewerkers van de BBE-mariniers;
- b de part-time scherpschutters van de BBE-politie (gerekruteerd uit de politie-arrestatieteams);
- c de part-time scherpschutters van de BBE-krijgsmacht (gerekruteerd uit de Koninklijke marechaussee, de Koninklijke landmacht en de Koninklijke marine).

Daarnaast zijn er de full-time medewerkers van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) van de Koninklijke marechaussee. Deze BSB is ook inzetbaar op bijzondere aanwijzing van de minister van Justitie in kader van de strafrechtelijke handhaving van de

rechtsorde en de beveiliging van de burgerluchtvaart tegen terroristische aanslagen. De BSB beschikt eveneens over lange vuurwapens. Daarmee lijkt de inzetbaarheid van deze brigade het geweldsniveau van de arrestatieteams te boven te gaan en te kruipen tussen dat van de AT's en dat van de bijzondere bijstandseenheden. Welgeteld gaat het in totaal om zo'n 200 ambtenaren

In Nederland heeft de politiek er de voorkeur aan gegeven om de 'harde bijstand' in handen te laten van afzonderlijk aan te sturen en te controleren eenheden. Door de alarmering en inzet van deze geweldsspecialisten te binden aan bijzondere toetsingsprocedures wordt recht gedaan aan de algemene uitgangspunten van proportionaliteit en subsidiariteit. Het voordeel van deze aanpak is ook dat het actief, fysiek handelend optreden van de arrestatieteams wordt gescheiden van het meer secundaire en rustige optreden van de scherpschutters. Wat dit betreft zou het te overwegen zijn om de leden van de BBE-politie niet langer te rekruteren uit de arrestatieteams. Het psychologische profiel van de juiste persoon voor deze twee activiteiten lijkt daarvoor te zeer uiteen te lopen. Dat is de reden dat de scherpschutters van de BBE-krijgsmacht uitdrukkelijk niet worden gerekruteerd uit bijvoorbeeld de AT-gelederen van de Koninklijke marechaussee. Bij de politie vindt men die profielen echter niet noodzakelijkerwijs strijdig. De recrutering van scherpschutters van de BBE-politie uit de arrestatieteams van de politie mede ingegeven door overwegingen van doeltreffendheid en doelmatigheid. AT'ers zijn reeds streng geselecteerd uit politiekandidanten. De tests voor de BBE bouwen daarop voort en doen er nog een schepje bovenop. Het BBE-werk vergt daarnaast veel kennis en vaardigheden die AT'ers qualitate qua ook al hebben, zodat er wordt bespaard op opleiding en training.

De scherpschutters van de politie zijn in de onderzoeksperiode 1978-1995 vijf keer gealarmeerd of ingezet, waarvan zij in één geval hebben geschoten. Dat was in juni 1989, tijdens de gijzeling van een kolonel van de landmacht. Daarbij kwam de gegijzelde om het leven. Dit incident heeft laten zien dat het ontbrak aan goede procedures en afspraken en aan een heldere verdeling van verantwoordelijkheden. De bijzondere bijstandseenheden van de krijgsmacht zijn in de onderzoeksperiode 1978-1995 éénmaal ingezet, namelijk in maart 1978 bij de bezetting

van het Provinciehuis in Assen. Zij hebben toen niet geschoten.

31 Het verloopt de registratie, administratie, archivering en verantwoording van het politieel vuurwapengebruik?

Administratie, registratie en archivering door politie en Justitie van politieel vuurwapengebruik laten te wensen over, zelfs bij de rijksrecherche. De systematiek van de administratie, registratie en archivering verschilt per korps. In sommige korpsen is een en ander in het verleden nauwgezet bijgehouden en bewaard. In andere korpsen is dat geheel nagelaten. De meeste korpsen zitten hier ergens tussenin. Gevolg is dat er een duidelijke onderrapportage is, zowel kwantitatief als kwalitatief. De bekendheid met de wet- en regelgeving met betrekking tot registreren en archiveren is tamelijk gering. Reeds veel van de vuurwapenadministratie over 1993 en 1994 was door ons niet meer terug te vinden, terwijl de wettelijke bewaartermijn minimaal vijf jaar is. Bij 100 van de 148 politiekorpsen is vermoedelijk nooit een archief van geweldsmeldingen bijgehouden. In ieder geval was dit niet meer terug te vinden. Zelfs bij de rijksrecherche is naar schatting 15 procent van de tussen 1978 en 1993 opgemaakte processen-verbaal met betrekking tot politieel vuurwapengebruik waarbij doden en/of gewonden vielen, niet meer te achterhalen.

De gebruikte meldingsformulieren laten, in het verlengde van de (terminologie in de) Ambtsinstructie 1994, eveneens te wensen over. Niet alleen verschillen de meldings- en beoordelingsprocedures sterk van korps tot korps, ook de kwaliteit van de informatie is niet wat binnen een politiek-bestuurlijke verantwoording van het professioneel gebruik van het geweldsmonopolie mag worden verwacht.

32 Wat is de werkelijke omvang van het politieel vuurwapengebruik?

Omdat niet alle meldingen vuurwapengebruik ter kennis van de minister van Binnenlandse Zaken worden gebracht, moet de werkelijke omvang van het politieel vuurwapengebruik worden gebaseerd op schattingen. Het vuurwapengebruik van de Koninklijke marechaussee en de 12 bijzondere opsporingsdiensten hebben wij daarbij buiten beschouwing gelaten omdat deze diensten hun vuurwapengebruik met betrekking tot de politietaak niet (systematisch)

aan het ministerie Binnenlandse Zaken melden.

De 2.431 gevallen politieel vuurwapengebruik, zoals door ons over de periode 1978-1992 verzameld, kan als een zeer representatieve steekproef worden beschouwd. Op zoek naar een betrouwbare schatting van de absolute cijfers hebben wij getracht te schatten hoeveel meldingen er door administratieve problemen en dergelijke in die periode uit het zicht zijn geraakt.

Als in geheel Nederland het politieel vuurwapengebruik (dreigen en schieten) geadmistreerd en beoordeeld zou worden volgens de methode van het ressort 's-Hertogenbosch, dan zou het gevonden aantal meldingen vuurwapengebruik voor de periode 1978-1992 naar schatting 4.140 à 4.184 zijn en niet de 2.431 die wij hebben gevonden.

Voor het jaar 1992 hebben wij veel moeite genomen om op het niveau van de politiekorpsen zo veel mogelijk dossiers politieel vuurwapengebruik te verzamelen. De politiekorpsen waarin wij dergelijke dossiers hebben aangetroffen, hadden tezamen ongeveer 67 procent van alle executieve politieambtenaren in dienst. Wij nemen aan dat de voor de politie relevante maatschappelijke werkomstandigheden in de resterende politiekorpsen (met 33 procent van alle executieve politieambtenaren) waarin wij geen dossiers politieel vuurwapengebruik 1992 hebben kunnen vinden, in grote lijnen gelijk zijn geweest als in de politiekorpsen waarvan wij wel dossiers politieel vuurwapengebruik hebben gevonden. Vanuit die veronderstelling schatten wij het daadwerkelijk aantal voorvallen politieel vuurwapengebruik (dreigen en schieten) in 1992 tussen 500 en 563 (in plaats van de gevonden 376) en het werkelijke aantal schietgevallen tussen 217 en 193 (in plaats van de gevonden 145).

Wanneer wij de werkelijke omvang van het vuurwapengebruik door de politie in Nederland schatten op zeker anderhalf keer zo hoog als wij op basis van dit onderzoek hebben kunnen vaststellen (variërend van 1,33 tot 1,97), dan is dat aan de voorzichtige kant.

33 Wat zijn de veranderingen in de tijd met betrekking tot het politieel vuurwapengebruik?

Ondanks de (vermeende) groei van het bezit en gebruik van (vuur)wapens onder de burgerij en de groei van het aantal executieve politieambtenaren, blijkt het aantal malen dat de politie van het vuurwapen gebruik maakt, en het aantal doden en gewonden ten

gevolge daarvan, in de periode 1978-1995 niet eenduidig toe te nemen (zie Grafiek 17.1).

Voor zover het gedocumenteerde politieel vuurwapengebruik verschillen in de tijd laat zien (begin jaren '80 een stevige daling en de tweede helft jaren '80 een lichte stijging met een piek in 1992 die in 1995 weer terugloopt) moeten dit met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd en zeker niet als harde trendgegevens. In de jaren '80 is waarschijnlijk sprake van (aanzienlijke) onderrapportage (naar wij aannemen groter dan in de jaren '70) terwijl de piek in 1992 ongetwijfeld zal zijn veroorzaakt door het feit dat wij specifiek voor dat jaar, met het oog op kwalitatieve analyse, binnen alle politiekorpsen een aanzienlijke extra inspanning hebben verricht om alle gevallen politieel vuurwapengebruik te traceren. Voor zover in 1994 sprake is van een stijging in het aantal gewonden is die stijging in 1995 weer geheel verdwenen en terug naar het niveau in het midden van de jaren '80. Of het een echte stijging is of een vorm van minder onderrapportage laten wij in het midden, maar over de jaren 1993-1995 zijn door het ministerie van Binnenlandse Zaken de regiokorpsen wel aangeschreven om hun geregistreerde vuurwapenzaken in te zenden ten behoeve van ons onderzoek. Dat het aantal doden en gewonden over de periode 1978-1995 min of meer stabiel is gebleven en niet is gestegen ondanks bevolkingsgroei, toename van het aantal vuurwapendragende politieambtenaren en het toenemend vuurwapengebruik door burgers, lijkt niet alleen te verklaren door toeval. Behalve meer en betere opleiding bij de politie en scherpere normstelling en -handhaving, vormt mogelijk ook de komst van speciaal getrainde teams voor het aanhouden van vuurwapengevaarlijke verdachten (arrestatieteams) daarvoor een verklaring.

34 Wat is de spreiding van vuurwapengebruik over de politieregio's?

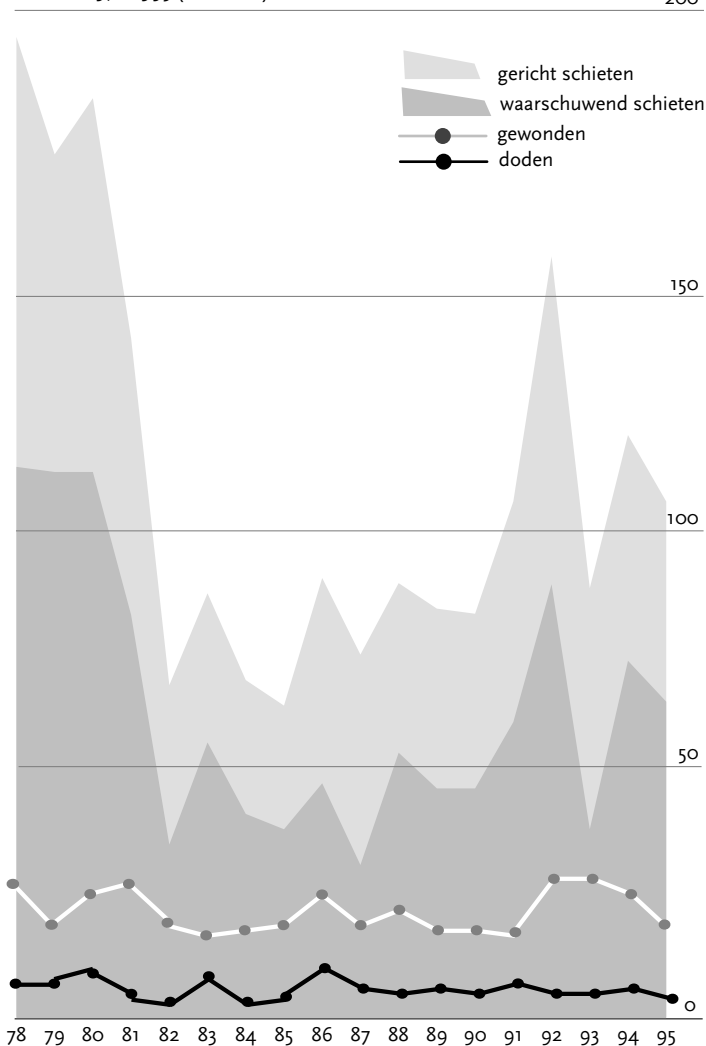
De grootstedelijk regio's Rotterdam-Rijnmond, Amsterdam-Amstelland, Haaglanden en Utrecht blijven alle vier onder het landelijk gemiddeld aantal schietgevallen per 1.000 executieve medewerkers. De regio's Drenthe, Gooi- en Vechtstreek en de vier zuidelijke regio's daarentegen komen boven het landelijk gemiddelde. Deze bevindingen zijn vermoedelijk vooral toe te schrijven aan de onderlinge verschillen in de kwaliteit van de administratie, registratie en

archivering van het politieel vuurwapengebruik en mogelijk aan verschillen in organisatorische en operationele omstandigheden (afstanden, personeelsdichtheid). Over de verschillen in onderrapportage door uitvoerende politieambtenaren in de verschillende regio's kunnen wij op basis van dit onderzoek geen uitspraken doen.

35 Laten de voorvallen van vuurwapengebruik zich passen in een beschrijvende typologie?

Op basis van de dossiers vuurwapengebruik met daarin processen-verbaal, geweldsrapportages, mutaties uit dag- en nachtrappen en rijksrechercheon-

Grafiek 17.1 Doden, gewonden en waarschuwend en gericht schieten 1978-1995 (aantallen)

derzoeksdossiers en geïnspireerd door verschillende theoretische en praktisch-operationele invalshoeken, hebben wij een beschrijvende ‘typologie van gevaarsituaties met politieel vuurwapengebruik’ ontwikkeld. De verdeling van de 1.298 voorvallen van politieel vuurwapengebruik (dreigen, waarschuwend of gericht schieten) in de periode 1992-1995 over de typen gevaarsituaties ziet er volgens Tabel 17.1 uit. Tussen haakjes staan vermeld de percentages berekend over de voorvallen gericht schieten.

Tabel 18.2 Vuurwapengebruik naar type gevaarsituatie

	vuurwapengebruik	gericht schieten
1 verdediging	18%	(23%)
2 aanhouding	33%	(8%)
3 spoedaanhouding	28%	(20%)
4 planmatige aanhouding	8%	(8%)
5 rijdende verdachte	6%	(29%)
6 gestoorde	2%	(2%)
7 openbare orde	2%	(0%)
8 twist	3%	(0%)
9 ongeluk	1%	(1%)
10 uitzonderlijke ingreep	0%	(0%)

Het type ‘uitzonderlijke ingreep’ duidt op enkele gevallen waarin arrestatieteams met bijzondere bewapening (automatische vuurwapens, traangas of iets dergelijks) hebben opgetreden. Het aantal hiervan is te gering om in hele percentages uit te drukken.

Uit deze onderverdeling in typen gevaarsituaties is af te leiden dat aanhoudingssituaties domineren in het politieel vuurwapengebruik. De training in integrale beroepsvaardigheden (IBT) bij de korpsen is evenwel geconcentreerd op het zogeheten ‘noodweervuur’. Het is dus de vraag of de huidige vuurwapenopleiding bij politieambtenaren wel alle vaardigheden aankweekt die in de praktijk noodzakelijk zijn voor een adequaat optreden. Het gebruik van het vuurwapen vormt immers het sluitstuk van handelend optreden. De daaraan voorafgaande keuze- en beslismomenten vereisen inzicht in de handelingsalternatieven, benaderings- en communicatietechnieken die in de huidige training in geweldsbeheersing en vuurwapengebruik ter verdediging een prominente plaats behoren in te nemen. Dit geldt met name ten aanzien van de bijzondere categorie vuurwapengebruik die buiten de typologie is gebleven, namelijk vuurwapengebruik na achtervolging. In 1992 viel namelijk 45 procent van de waarschuwingsschoten en 25 procent van de gerichte schoten tijdens of

na afloop van een achtervolging met de dienstauto. Het voorkomen van de aan achtervolgingen verbonden risico’s en niet in de laatste plaats de vereiste verkeers- en voertuigvaardigheden voor dergelijke optreden worden niet of nauwelijks onderwezen aan politieambtenaren.

36 Zijn er uitspraken te doen over het Nederlandse vuurwapengebruik in vergelijking met het buitenland?

Het Nederlandse politieel vuurwapengebruik is, gemeten naar het aantal gedode en gewonde burgers, vergeleken met Engeland extreem hoog en vergeleken met de Verenigde Staten extreem laag. Gezien de verschillen in het aantal wapendragende politieambtenaren in Engeland en het hoge geweldsniveau en de obsessie voor vuurwapens in de Verenigde Staten, zijn deze gegevens voor de beoordeling van het Nederlandse politieel vuurwapengebruik van weinig waarde.

De Nederlandse kerncijfers laten zich wel vergelijken met de recente Duitse cijfers. In de periode 1978-1991 (exclusief het voormalige Oost-Duitsland) waren de Nederlandse cijfers hoger maar in de periode 1992-1995 ontlopen de cijfers elkaar niet veel, behalve wat het aantal gewonden betreft: dat ligt in Nederland ongeveer de helft hoger dan in Duitsland. Daarmee kan het Nederlandse vuurwapengebruik, gemeten naar de gevolgen voor burgers, vergeleken met Duitsland, worden beoordeeld als niet laag.

De vergelijking tussen de deelstaat Hamburg enerzijds (1.707.000 inwoners) met de politieregio’s Amsterdam-Amstelland tezamen met Rotterdam-Rijnmond anderzijds (tesamen 2.056.628 inwoners), leidt tot de vaststelling dat er in deze twee politieregio’s in de periode 1992-1994 vaker op personen maar beduidend minder vaak op auto’s wordt geschoten dan in Hamburg. Maar als het raak is, dan is het in Hamburg vaker met dodelijk gevolg terwijl dat in de twee Nederlandse regio’s in deze periode alleen tot letsel heeft geleid.

De vergelijking van de Nederlandse vuurwapencijfers over de periode 1993-1994 met die van de dichtbevolkte deelstaat Nordrhein-Westfalen (ongeveer 17.750.000 inwoners en 40.000 wapendragende politieambtenaren), leidt tot de vaststelling dat het aantal gevallen van gericht schieten in Nederland verhoudingsgewijs ongeveer tweemaal zo hoog is,

terwijl het schieten op auto's in Nederland in die periode ongeveer tien maal zo hoog is.

37 Op welke wijze en om welke redenen is het pistool Walther P5 als standaardpistool voor de politie gekozen en ingevoerd?

De keuze voor het dienstpistool Walther P5 als opvolger voor de FN Browning in verschillende versies is het resultaat geweest van afgewogen besluitvorming. De FN Browning voldeed niet meer aan de vereisten van de praktijk van het politiewerk. Het dienstwapen moet doorgeladen kunnen worden gedragen en moet daarom zijn voorzien van diverse veiligheden tegen het ongewild afgaan van schoten. Daarom moet in *double action* de trekkerdruk aanzienlijk zijn. Het wapen moet 'valveilig' zijn. Het wapen moet door iedere politieambtenaar goed te hanteren zijn en het moet zonder herladen minstens zes patronen kunnen verschieten en vervolgens gemakkelijk opnieuw te laden zijn. Uitgaande van de gewenste munitie, 9 x 19 'Parabellum', heeft de Bewapeningscommissie eind jaren '70 uiteindelijk de voorkeur gegeven aan de Walther P5.

Bij de invoering van de Walther P5 is bewust gekozen voor een pistool dat de geüniformeerde politieambtenaar doorgeladen en in ontspannen toestand draagt, in een open holster aan de buitenzijde van de kleding aan de schiethandzijde. Deze keuze heeft uitdrukkelijk tot doel dat het vuurwapen zo lang mogelijk in het holster blijft en pas wordt getrokken als er daadwerkelijk en onafwendbaar gebruik van moet worden gemaakt.

38 Op welke wijze en om welke redenen is de Action 3 als munitie voor de politie gekozen en ingevoerd?

Deze keuze voor de munitie heeft lang op zich laten wachten. Rond keuze en besluitvorming voor de huidige Action 3-munitie is mede daardoor nogal wat onduidelijkheid en mythevorming ontstaan. De sterk vervormende kogel die de Bewapeningscommissie aanvankelijk adviseerde, krijgt op zeker moment de naam 'stopkogel' mee, vanwege de grote stoppende werking die het projectiel zou hebben. De mythe is, dat er een stopkogel zou zijn, die reeds bij het eerste rake schot de tegenstander handelingsonbekwaam maakt maar niet al te ernstig verwondt en het lichaam niet verlaat waardoor er geen gevaar voor derden zou ontstaan. Ook zou deze kogel in staat zijn harde

oppervlakken te doorboren én toch nog de zich daarachter bevindende tegenstander te kunnen uitschakelen. Regering en parlement hebben begin jaren '80 een 'stopkogel' echter afgewezen, primair op grond van verplichtingen voortvloeiend uit internationale afspraken (verklaring van 's-Gravenhage 1899 en de aanvullende protocollen op de Rode Kruisverdrag 1949) en secundair vanwege medisch-ethische afwegingen. Daarbij schijnt alleen het laatste argument bij de betrokkenen in het politieveld te blijven hangen. Ten onrechte, zo blijkt uit onze reconstructie van de besluitvorming.

39 Voldoet het pistool Walther P5 aan de doelen die bij invoering daarvan zijn gesteld?

Een vergelijking tussen 386 voorvallen raak schieten met de Walther P5 en 262 voorvallen met rake schoten uit het FN-pistool, laat zien dat bij de Walther P5 in 63 procent het beoogde doel geheel of gedeeltelijk wordt bereikt, terwijl dit 50 procent is voor de FN.

Er is kritiek op de technische kwaliteiten van het huidige dienstpistool, maar deze is weinig consistent en slecht onderbouwd. In de praktijk doen zich weinig technische problemen voor met het wapen. Wel kunnen zich 'valschoten' voordoen als het wapen van tenminste 1,5 meter hoogte op een harde ondergrond valt, onder een bepaalde hoek. Deze ongeveer 15 valschoten sinds 1987 hebben in Nederland geen letsel tot gevolg gehad. Inmiddels is een aanvang gemaakt met het zodanig aanpassen van het dienstpistool dat valschoten tot het verleden zullen behoren. Een deel van de valschoten is mogelijk toe te schrijven aan het gebruik van een holster van twijfelachtige kwaliteit. Anders dan bij de invoer van de Walther P5 was bedoeld, heeft de minister van Binnenlandse Zaken anno mei 1996 nog steeds geen voorgeschreven holsters aangewezen.

In de praktijk komen relatief veel ongewilde schoten voor. Maar liefst 19 procent van de doden en 11 procent van de gewonden valt als gevolg van ongewilde schoten. Voorzover wij kunnen nagaan is het aantal ongewilde schoten uit de Walther P5 relatief hoger dan uit de oude FN pistolen. Mogelijk wreekt zich hier het concept van het open holster. Het voordeel van dit holster is dat het trekken en afvuren van het dienstpistool in één beweging kan plaatsvinden, hetgeen met name in noodgevallen voor de politieambtenaar extra veiligheid betekent. In de praktijk

wordt het dienstpistool echter frequent in een eerder stadium 'uit voorzorg' ter hand genomen, hetgeen door het open holster extra gemakkelijk wordt gemaakt. Dit is ongetwijfeld mede in de hand gewerkt door het feit dat de Ambst instructie 1994 heeft bepaald dat het uit voorzorg ter hand nemen niet hoeft te worden gemeld. Maar nu blijkt dat bijna de helft van de ongewilde letselschoten afgaat als de politieambtenaar het vuurwapen tijdens zijn optreden 'uit voorzorg' ter hand heeft genomen, is het de vraag of een en ander een verstandige keus is geweest. De arrestatieteams hebben eind jaren '80, begin jaren '90 met succes hun procedures op dit punt gewijzigd. Zij nemen hun wapens bij voorkeur uit voorzorg *niet* ter hand. Dit heeft tot doel de ongewilde schoten uit te bannen en met succes. Na 1990 zijn er geen gewonden of doden meer gevallen door ongewilde schoten uit Walthers P5 van arrestatieteams. Bovendien leert de ervaring dat sneller en beter (doeltreffender) een schot af te geven is onmiddellijk vanuit het holster dan vanuit een naar beneden of naar boven gerichte 'veilige' positie.

40 Voldoet de in 1990 ingevoerde munitie Action 3 aan de verwachte verbetering ten opzichte van de oude volmantelmunitie?

Experimentele beproevingen laten zien dat de zogeheten 'energieafdracht' van de Action 3-munitie beter is dan die van de oude volmantelmunitie. Geeft de Action 3-kogel 60 procent van zijn energie af op gelatineblokken, de volmantel slechts 27 procent. De Action 3-kogel voldoet net als de Action 3 aan de eis van internationale afspraken dat het projectiel na inslag op het doel niet groter mag worden dan zijn oorspronkelijke kaliber.

Berekeningen op basis van ons databestand laten zien dat de politie met rake volmantelmunitie-schoten in het algemeen in 71 procent van de gevallen het beoogde doel geheel of gedeeltelijk bereikte. Met rake Action 3 schoten is dat 79 procent. Voor rake volmantelschoten op personen was dat 87 procent en op auto's 50 procent. Rake Action 3-schoten op personen bereiken in 90 procent van de gevallen het beoogde doel, rake schoten op auto's in 67 procent. Bij deze cijfers is ons niet bekend of de personen in kwestie ook daadwerkelijk 'handelingsonbekwaam' waren of alleen maar hun verzet opgaven. Van de rake schoten op auto's is ons bekend dat deze de auto niet om tech-

nische redenen tot stoppen dwingen, maar in de meeste gevallen de bestuurder dusdanig intimideren dat deze zich gewonnen geeft.

Om de effectiviteit van de Action 3 nauwkeurig te kunnen beoordelen, hebben wij de 79 rake schoten op personen met de Action 3-munitie in de periode 1992-1995 vergeleken met de 79 rake schoten met volmantelmunitie in de periode 1984-1989, inclusief ongewilde schoten maar exclusief rake schoten op autobanden. Met de Action 3-munitie is vaker een tweede of derde raak schot nodig geweest om de tegenstander in zijn handelen te stoppen. Maar in de Action 3 gevallen zijn er zeven minder doden en acht meer gewonden gevallen dan in de volmantel-gevallen. Dit ondanks het feit dat de politie de laatste jaren vaker dan voorheen ter verdediging heeft geschoten en de ervaring en dit onderzoek leren dat verdedigingsvuur eerder dodelijk is dan aanhoudingsvuur. De verklaring van deze verschillen moet hoogstwaarschijnlijk worden gezocht in het feit dat de politie onder invloed van de vuurwapenopleiding vaker op de benen en minder vaak op de romp of het hoofd is gaan schieten. Een meer vervormende en daardoor dodelijker munitie dan de Action 3 zou in gelijke omstandigheden het aantal doden in geval van rompschoten vermoedelijk verhogen.

Met rake Action 3-schoten is sprake van minder doorschot dan bij rake volmantelschoten. Maar in tegenstelling tot de door de Bewapeningscommissie en de regering gewekte verwachtingen is het aantal schoten per voorval sinds de invoering van de Action 3-munitie niet afgenomen.

DEEL 3 – POLITIEEL VUURWAPENGE- BRUIK GEWOGEN EN GETOETST

41 Hoe is het politieel vuurwapengebruik gemeld, geregistreerd en verantwoord?

Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft tot en met 1993 het aldaar gemelde vuurwapengebruik van de gemeente- en rijkspolitie geregistreerd en daarvan regelmatig verslag gedaan. De wijze waarop politieel vuurwapengebruik in de onderzoeksperiode 1978-1995 binnen de politiekorpsen is gemeld, varieert zowel qua procedure als gebruikt meldingsformulier. Vaststaat dat niet alle meldingen bij het bevoegd gezag (korpsbeheerder en OM) dan wel bij de ministeries van Justitie of Binnenlandse Zaken terecht zijn

gekomen. Nu door de reorganisatie het aantal politiekorpsen is teruggebracht tot 25 regiokorpsen en een Korps landelijke politiediensten, mag worden verondersteld dat de variatie zal zijn afgenomen. Formeel moeten de politiekorpsen thans ingevolge art. 17 Ambtsinstructie 1994 het vuurwapengebruik met behulp van een voorgeschreven formulier melden aan het ministerie van Binnenlandse Zaken, maar de meldingsprocedure als zodanig is niet landelijk voorgeschreven. Gezien de meldingsdiscipline in het verleden, kan aan de huidige meldingsplicht niet zonder meer de zekerheid worden ontleend dat alle gevallen van politieel vuurwapengebruik ook inderdaad bij het ministerie van Binnenlandse Zaken terecht komen.

In de huidige situatie is er geen controle op het al dan niet melden van vuurwapengebruik door de politiekorpsen. De Koninklijke marechaussee en de bijzondere opsporingsdiensten melden hun vuurwapengebruik nog steeds niet (systematisch) aan het ministerie van Binnenlandse Zaken, hoewel de Ambtsinstructie daartoe wel verplicht. Het ministerie van Justitie heeft in de periode 1974-1987 door middel van jaarverslagen van het daar gemelde vuurwapengebruik door de rijkspolitie verslag gedaan. Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft over de periode 1978-1993 verslag gedaan van het gemelde vuurwapengebruik van de gemeentepolitiekorpsen in de vorm van een jaarstatistiek op kerncijfers. De Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt voor het overige alleen op basis van Kamervragen of naar aanleiding van incidenten over het politieel vuurwapengebruik geïnformeerd. Zowel de publieke discussie over concrete vuurwapenincidenten als de discussie binnen politie en bestuur over andere munitie, beschermende uitrusting en dergelijke, heeft mede daardoor tot nu toe een tamelijk ad hoc karakter.

In de huidige situatie laat maar een enkele korpsbeheerder zich van het politieel vuurwapengebruik op de hoogte stellen. De meeste korpsbeheerders rekenen dat kennelijk niet tot hun directe verantwoordelijkheid, althans blijken hiermee geen bemoeienis te hebben.

42 Door wie en met welk resultaat is het gedocumenteerde politieel vuurwapengebruik beoordeeld?

In de periode 1992-1995 hebben wij van 418 gevallen politieel vuurwapengebruik (dreigen, waarschuwend schieten en gericht schieten) de afdoening kunnen

vaststellen. In ongeveer 75 procent van de gevallen acht de hoofdofficier van Justitie het vuurwapengebruik geoorloofd. Het vuurwapengebruik in de periode 1978-1995 dat door de rijksrecherche is onderzocht, benadert de hoofdofficier van Justitie iets kritischer. In die gevallen, vrijwel altijd met rake schoten, keurt de hoofdofficier van Justitie gemiddeld 60 procent goed.

Het resultaat van de beoordeling door het OM (geoorloofd of niet geoorloofd) is door de jaren heen nauwelijks veranderd. Deze cijfers laten zien dat het OM een substantieel gedeelte van het politieel vuurwapengebruik in het algemeen afkeurt en van het waarschuwend schieten in het bijzonder.

In de diverse archieven en informatiebronnen hebben wij over de onderzoeksperiode 1978-1995 in totaal 297 burgers geteld die door schoten uit het dienstpistool waren geraakt. Het ging hierbij om 53 doden en 244 gewonden. Deze rake schoten hebben wij kunnen herleiden tot 275 zaken. Hierbij is het gebruik van het dienstpistool in privé aangelegenheden en (poging tot) zelfdoding van politieambtenaren of hun partners niet meegeteld. Van deze 275 zaken konden wij in 214 gevallen de afdoening vaststellen. Van deze 214 gevallen werden er 190 gevallen door het OM geseponeerd en 24 gevallen strafrechtelijk vervolgd. Dit resulteerde uiteindelijk tot 17 gevallen waarin de strafrechter een uitspraak op de strafwaardigheid van het politieel vuurwapengebruik heeft gedaan (zie Tabel 17.3).

43 Werd de rijksrecherche bij het onderzoek ingeschakeld?

Over de onderzoeksperiode 1978-1995 hebben wij 275 zaken kunnen traceren waarin burgers door een politiekogel zijn geraakt. Driekwart van deze 'rake zaken' zijn aangetroffen in de archieven van de rijksrecherche. Vijfentwintig procent is boven water gekomen via de bestanden van de geweldsmeldingen bij een van de parketten van de procureurs-generaal of via krantenarchieven. In 213 van deze 275 rake zaken (77 procent) heeft de rijksrecherche, zoals is voorgeschreven wanneer een politieambtenaar wordt verdacht van een strafbaar feit, onderzoek verricht. In 30 gevallen (11 procent) bleek een onderzoek door de rijksrecherche achterwege te zijn gebleven. Van 32 zaken (12 procent) kon niet worden vastgesteld of de rijksrecherche onderzoek heeft verricht.

Wij hebben van 214 van de 275 rake zaken (77 procent) een afdoeningsbericht van het OM aangevonden in het rijksrecherchedossier of kunnen achterhalen bij de parketten.

44 Werd over het politieel vuurwapengebruik een klacht ingediend?

In 16 van de 214 afgedane rake zaken heeft het slachtoffer of een nabestaande een klacht ingediend bij het OM, de Nationale ombudsman of de korpsleiding over een raak schot danwel over de afdoening daarvan. Vijf keer heeft een betrokkene zich tot de hoofdofficier van Justitie gewend met een verzoek tot het verrichten van onderzoek of het instellen van strafvervolging. In tien zaken heeft het slachtoffer of een andere betrokkene schadevergoeding geëist en in vier zaken hebben de Justitie- en politie-instanties op eigen initiatief schadevergoeding aangeboden.

In vijf zaken heeft het slachtoffer of een andere belanghebbende volgens de procedure van artikel 12 Sv beklag gedaan bij het gerechtshof tegen de beslissing van het OM om af te zien van strafvervolging van de schutter. Dit heeft in een geval tot resultaat gehad dat het gerechtshof het OM opdroeg de ingestelde vervolging voort te zetten en de zaak niet te seponeren.

Hoewel wij niet meer acties van gedupeerden hebben kunnen achterhalen, zijn er aanwijzingen dat er vaker is geklaagd dan ons bekend is geworden.

45 Hoeveel rake zaken zijn door het OM geseponeerd? Op welke grond?

Van de 275 zaken waarin een burger werd gedood of gewond door een politiekogel, beschikken wij in 214 gevallen over de justitiële afdoening daarvan (Tabel 17.3) In 164 gevallen is de zaak door het OM afgedaan in de vorm van een technisch sepot, omdat het OM een schuldigverklaring door de rechter in casu niet waarschijnlijk acht. De in de afdoeningsberichten aangegeven gronden voor de technische sepots zijn gebrek aan bewijs (12 zaken) en toepasbaarheid van een strafuitsluitingsgrond (132 zaken). De strafuitsluitingsgronden die daarbij worden genoemd zijn in de eerste plaats noodweer en noodweereces (101 zaken) en daarna pas wettelijk voorschrift (29 zaken) en overmacht (één geval). Daarnaast komt het voor dat de hoofdofficier van Justitie aangeeft het vuurwapengebruik gerechtvaardigd te vinden zonder dat hij naar een bepaalde grond of wetsartikel verwijst (20 zaken). Verder heeft het OM 26 zaken op grond van opportuniteitsredenen geseponeerd.

Tabel 17.3 Afdoening van rake zaken 1978-1995 (aantallen)

Politie		Vervolgingsbeslissing openbaar ministerie		Eindbeslissing rechter	
Totaal aantal rake zaken	275	Technisch sepot			
Afdoening onbekend	61	Gebrek aan bewijs	12		
		Strafuitsluitingsgrond noodweer en noodweereces	101		
		Strafuitsluitingsgrond wettelijk voorschrift	30		
		Strafuitsluitingsgrond overmacht	1		
		Zonder toelichting	20		
		Totaal technisch sepot	164		
		Beleidssepot	26		
		Strafvervolging zonder dagvaarding			
		Kennisgeving niet verdere vervolging	3		
		Buitenvervolginstelling (door rechtbank)	1		
		Onbekend	3		
		Totaal strafvervolging zonder dagvaarding	7		
		Strafvervolging met dagvaarding			
		Dagvaarden	16	Uitspraak onbekend	2
		Dagvaarden in opdracht gerechtshof	1	Vrijspraak	3
		Totaal strafvervolging met dagvaarding	17	Ontslag van rechtsvervolging	4
				Schuldig zonder strafoplegging	1
				Boete	4
				(Voorwaardelijke) gevangenisstraf	3
Totaal rake zaken, afdoening bekend	214	Totaal	214	Totaal rechtszaken	17

Lang niet alle afdoeningsberichten in kwestie bevatten een gemotiveerde onderbouwing van de sepotbeslissing. Eenderde van de afdoeningsberichten houdt slechts een enkele verwijzing in naar de sepotgrond. Nog eens een derde van de berichten is redelijk tot zeer uitgebreid en bevat naast een uiteenzetting van de feiten, tevens een weerslag van een daadwerkelijke toetsing van de casus aan de relevante wettelijke bepalingen. De overige ambtsberichten houden het midden tussen deze twee categorieën.

Gebrek aan bewijs

De 12 zaken die zijn geseponeerd vanwege gebrek aan bewijs kenmerken zich doordat de schutter niet de opzet had om lichamelijk letsel toe te brengen. De zaken betreffen negen ongewilde schoten, één onbedoeld raak schot en twee gewilde schoten. In deze gevallen staat de vraag centraal of het culpose delict dood door schuld (art. 307 Sr) of zwaar lichamelijk letsel door schuld (art. 308 Sr) bewezen kan worden. Het OM is in deze 12 zaken van mening dat de dood danwel het letsel niet aan de schuld van de schutter verweten kan worden. In vier van de 12 afdoeningsberichten motiveert het OM de sepotbeslissing, in de overige acht ambtsberichten blijft een motivering achterwege.

Noodweer en noodweerexces

Bijna de helft van de rake schoten met een bekende justitiële afdoening, te weten 101 van de 214, wordt op grond van de rechtvaardigingsgrond noodweer (art. 41 lid 1 Sr) geseponeerd. In slechts een klein aantal hiervan (6 van de 101) wordt door de hoofdofficier van Justitie expliciet verwezen naar de schulduitsluitingsgrond noodweer-exces (art. 41 lid 2 Sr).

In alle noodweerezaken gaat het om de verdediging tegen een aanval van de verdachte op de lichamelijke integriteit van de politieambtenaar zelf of van zijn collega's. In slechts vier gevallen gaat het om verdediging van een burger terwijl in één geval een politieambtenaar schiet als iemand zijn diensthond mishandelt. In de meerderheid van de gevallen wordt de aanval uitgevoerd met een wapen of met een voorwerp dat als een wapen dient. In de gevallen waarin de aanvaller zijn aanval met de dood heeft moeten bekopen, vormde de aanval een reële dreiging voor het leven van de politieambtenaar.

Naar onze inschatting lijken de meeste voorvallen

te voldoen aan de wettelijke criteria van noodweer(-exces). Niettemin zijn wij van oordeel dat in een tental van de 101 noodweerezaken twijfel mogelijk is over de vraag of aan de vereisten van een 'aanranding' is voldaan. In één zaak is naar ons oordeel de verdedigingshandeling niet proportioneel. In zeker tien zaken hadden de betrokken politieambtenaren de noodweersituatie kunnen voorkomen door assistentie van collega's of de komst van een arrestatieteam af te wachten.

Wettelijk voorschrift

Het OM seponeert 30 van de 214 rake zaken met bekende justitiële afdoening op grond van de strafuitsluitingsgrond 'wettelijk voorschrift', te weten de geweldsbevoegdheid zoals vastgelegd in art. 8 Politiewet 1993 en de Ambtsinstructie 1994. Van deze 30 zaken gaat het volgens het OM in 15 gevallen om de aanhouding van een persoon die wordt verdacht van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde. Onder ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde verstaat de Nota van toelichting bij de Ambtsinstructie 1994 misdrijven die een ernstige aantasting vormen voor de lichamelijke integriteit. Het OM past de bepaling echter ook toe op misdrijven die een inbreuk hebben gemaakt op de persoonlijke levenssfeer, zoals woninginbraak. Binnen het OM bestaat geen overeenstemming over de reikwijdte van deze bepaling.

Beleidssepot

Het OM seponeert 26 van de 214 rake zaken met bekende justitiële afdoening in de vorm van een beleidssepot omdat het OM, hoewel de zaak juridisch rond is, strafrechtelijke vervolging niet wenselijk acht. De redenen daarvoor zijn verschillend. In een aantal gevallen vindt de hoofdofficier van Justitie het vuurwapengebruik vanwege de spanningen van het moment verontschuldigbaar. Ook is de hoofdofficier van Justitie een aantal keren van mening dat een tuchtrechtelijke maatregel passender is dan een strafrechtelijke maatregel. In slechts één geval is er sprake van een voorwaardelijk sepot en in vier gevallen heeft de hoofdofficier van Justitie de vervolgingsbeslissing uitgesteld tot bekend was dat op disciplinair terrein maatregelen zouden worden genomen.

46 In hoeveel zaken werd de politieambtenaar door het OM vervolgd? Met welk resultaat?

Van de 214 zaken van politieel vuurwapengebruik waardoor een persoon werd gedood of verwond en waarvan wij een justitiële afdoening hebben aange troffen, is in 24 gevallen een strafrechtelijke vervolging ingesteld, resulterend in 17 rechtszaken. Zoals uit Tabel 17.3 blijkt, ontving de politieambtenaar in drie gevallen in een later stadium een kennisgeving van niet-verdere vervolging van het OM. In een geval stelde de rechtbank de schutter buiten vervolging. In drie gevallen bleek niet te achterhalen waartoe de vervolging heeft geleid.

Van de 17 rechtszaken kennen wij in 13 gevallen de eis van het OM. Dat het OM vervolging instelt, betekent niet dat het OM ook overtuigd is van de strafbaarheid van de politieambtenaar en het telastegelegde feit. In vier zaken eist het OM ontslag van rechtsvervolging. In zes zaken vordert het OM (voorwaardelijke) gevangenisstraf en in drie zaken een geldboete.

47 Hoe deed de strafrechter de vervolgte zaken af? Met welk resultaat?

De 214 rake zaken met bekende justitiële afdoening resulteren uiteindelijk in totaal 17 gevallen waarin de strafrechter zich moet uitspreken over de strafwaardigheid van het politieel vuurwapengebruik. In deze 17 rechtszaken gaat het om relatief veel doden (negen), ongewilde schoten (zes) en onbedoeld rake schoten (twee). In twee gevallen bleek de uitspraak onvindbaar. Van de resterende 15 rechtszaken volgt in negen gevallen een einduitspraak door de rechtbank. In twee gevallen wordt de zaak beslist in hoger beroep door het gerechtshof terwijl in vier gevallen de zaak in cassatie eindigt bij de Hoge Raad.

Zeven van de 15 rechtszaken hebben betrekking op een opzetdelict (mishandeling of doodslag) en acht op een schuld delict (zwaar lichamenteel letsel of dood door schuld). Tabel 17.3 geeft aan dat de rechter de politieambtenaar in drie zaken heeft vrijgesproken van het telastegelegde feit. In vier zaken volgde ontslag van rechtsvervolging vanwege een strafuitsluitingsgrond. In vier zaken veroordeelt de rechter de politieambtenaar tot een (voorwaardelijke) boete en in drie zaken tot een (voorwaardelijke) gevangenisstraf. In één zaak spreekt de rechter een schuldigverklaring uit zonder een straf op te leggen. De hoogste

straf werd opgelegd in 1978 en bedraagt twee maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf ter zake zware mishandeling.

48 Voldoet de Ambtsinstructie 1994 als sturingsinstrument onder operationele omstandigheden en als toetsingsinstrument achteraf?

Binnen politie en Justitie zijn de beoordelaars van politieel vuurwapengebruik over het algemeen redelijk tevreden met de hanteerbaarheid van de Ambtsinstructie 1994 als toetsingsinstrument. Toch onder vinden de hoofdofficieren van Justitie en de politiechefs in de beoordelingspraktijk wel enige problemen met de definitie en interpretatie van enkele begrippen in de Ambtsinstructie 1994, namelijk:

- 1 'uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen';
- 2 'een persoon [...] van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken' ('vuurwapengevaarlijk'); en
- 3 'een ernstig misdrijf dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde.'

Blijkens onze enquête zijn het vooral de politiechefs en politiebonden die deze problemen signaleren. Maar ook binnen het OM is hierover discussie. Op basis van ronde-tafelgesprekken, individuele consultaties en vragenlijstonderzoek, kan worden gesteld dat de verschillen van interpretatie van de Ambtsinstructie 1994 geen academische kwestie is.

In de uitvoeringspraktijk wekt de terminologie van de Ambtsinstructie 1994 met betrekking tot het 'uit voorzorg ter hand nemen' en het 'trekken' dan wel 'richten en gericht houden' van het vuurwapen verwarring en onduidelijkheid. Politieambtenaren gebruiken de termen door elkaar en er zijn regio's waar het trekken uit voorzorg – anders dan de Ambtsinstructie 1994 voorschrijft – toch moet worden gemeld.

Het meldingsformulier geweldsgebruik dat tegelijk met de Ambtsinstructie 1994 is ingevoerd, voldoet niet als informatiebron voor een adequate beoordeling door de hoofdofficier van Justitie. Parketmedewerkers moeten vooral uit de processen-verbaal destilleren hoe, waarom en met welk effect het vuurwapen nu precies is gebruikt. Nogal eens moet men zich daartoe verstaan met (staf)medewerkers van de korp-

sen, soms met de verbalisanten zelf vanwege onvolledigheid, het gebruik van kwalificerende termen en het ontbreken van de redenen van wetenschap. Het stellen van aanvullende vragen kan bij de betrokken politieambtenaar het gevoel van verdacht zijn aanwakkeren. Wat de hoofdofficier verifiëren noemt zal de politieambtenaar al snel een strafrechtelijk onderzoek noemen.

De enquête over een gefingeerde casus met dodelijke afloop laat zien dat de hoofdofficieren van Justitie tamelijk eensluidend beslissen: allen willen een strafvorderlijke danwel strafrechtelijke aanpak, op één na die het schieten gerechtvaardigd vindt. De korpsbeheerders en de korpschefs daarentegen ver-

schillen onderling sterk van mening, zowel over de te nemen (disciplinaire) maatregelen als over de rol die het OM zou moeten spelen. Vooral de interpretatie van het begrip ‘ernstig misdrijf tevens grove aantasting’ genereert (in potentie) een zekere rechtsonduidelijkheid voor de politieambtenaar. Dit betekent dat een politieambtenaar onder omstandigheden in het ene korps of arrondissement een geheel andere reactie op zijn vuurwapengebruik mag verwachten dan in een ander.

De OM-deelnemers aan de ronde-tafelgesprekken sloten de gedachtenwisseling af met de vaststelling dat deskundigheidsbevordering en landelijke uitwisseling daarvan binnen het OM gewenst is.

DEEL 4

Hoofdstuk 18 – Conclusies en aanbevelingen

Politieambtenaren zijn wettelijk bevoegd om in het uiterste geval hun dienstpistool te trekken en een schot af te vuren ter aanhouding of verdediging. Met het dienstpistool in de hand beslissen zij zo over leven en dood. Deze bevoegdheid en de operationele beleidsruimte die daarbij aan de politie toekomt, staan haaks op het recht op bescherming van het leven en de lichamelijke integriteit zoals dat door internationale mensenrechtenverdragen en onze Grondwet aan iedere burger wordt gegarandeerd. In de relatie politie-publiek is politieel vuurwapengebruik dus per definitie problematisch. Het dienstpistool is geen rustig bezit, want het gebruik ervan is onherroepelijk. De kogel is geen papieren beslissing. Dat betekent dat de Nederlandse overheid een bijzondere verantwoordelijkheid heeft om er voor te zorgen dat de politie het geweldsmonopolie met grote terughoudendheid hanteert en dat ieder vuurwapengebruik zorgvuldig wordt verantwoord.

In Hoofdstuk 17 hebben wij de belangrijkste onderzoeksresultaten samengevat. In dit Hoofdstuk trekken wij de belangrijkste conclusies en doen wij aanbevelingen op basis van onze onderzoeksbevindingen. Daarbij houden wij zo veel mogelijk de volgorde aan van de onderzoeksvragen. Ter inleiding maken wij nog een korte opmerking over de bijzondere strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de politieambtenaar die met zijn vuurwapen een burger heeft geraakt.

De politie heeft als ‘sterke arm’ tot op zekere hoogte de plicht om niet te versagen waar gewone burgers zullen mogen vluchten. Bevoegdheden, uitrusting, opleiding en bewapening zijn daarop afgestemd. Van de politie mag worden verwacht dat zij met een zakelijke en doordachte aanpak ook moeilijke taken tot een goed einde kunnen brengen. Minimaal geweldsgebruik vormt de kern van behoorlijk politieoptreden. Maar wanneer een politieambtenaar met een kogel uit zijn dienstpistool een burger raakt, vervult hij, afhankelijk van zijn intentie en de gevolgen, de delictsinhoud van een strafbaar feit. Het onderzoek naar de toelaatbaarheid het schot valt onder de verantwoordelijkheid van de hoofdofficier van Justitie

en de korpsbeheerder. De laatste zal, al dan niet samen met de korpsleiding, het schot beoordelen op beleidsmatige en disciplinaire aspecten. De hoofdofficier zal vanuit zijn strafrechtelijk perspectief in concreto onderzoeken of de politieambtenaar met het schot zodanig de grenzen van zijn bevoegdheden heeft overschreden dat hij als verdachte moet worden aangemerkt en moet worden vervolgd, bijvoorbeeld wegens (zware) mishandeling, dood door schuld of doodslag.

In de praktijk blijken politieambtenaren er moeite mee te hebben dat zij door zo’n onderzoek achteraf de status van verdachte krijgen. Op het eerste gezicht lijkt dat bezwaar gegrond. Wanneer politieambtenaren naar een bankoverval of vechtpartij worden gestuurd en zich genoodzaakt zien om – naar zij aannemen conform de geweldsinstructie – van het dienstpistool gebruik te maken, doen zij dat in het belang van de misdaadbestrijding. Als representant van de overheid moeten zij doortastend optreden opdat burgers zich veilig weten. Aldus zouden zij mogen rekenen op een eervolle thuiskomst. Een strafrechtelijk onderzoek waarin de schutter door de rijksrecherche als verdachte wordt aangemerkt, staat haaks op deze verwachting. Iedere politieambtenaar zal het desondanks moeten billijken dat het systeem van de geweldsbevoegdheid zo is opgezet dat letsel of de dood, veroorzaakt door (vuurwapen)geweld, niet zonder grondig onderzoek kunnen blijven en alleen straffeloosheid verzekerd is wanneer het vuurwapengebruik kan worden gerechtvaardigd met een beroep op een wettelijk voorschrift dan wel, wanneer dat niet mogelijk is, met een beroep op noodweer(-exces). Iedere politieambtenaar zal verder moeten accepteren dat aan hem hogere eisen worden gesteld dan aan een doorsnee-burger.

De toegenomen professionaliteit en rol-verantwoordelijkheid van de individuele politieambtenaar versmallen de marges voor een geslaagd beroep op een strafuitsluitingsgrond. Met name doordat de Ambtsinstructie 1994 nu de bevoegdheid tot geweldsgebruik nadrukkelijk afhankelijk stelt van de juiste mate van geoefendheid, zal geen beroep meer kunnen worden gedaan op een gebrekkige opleiding

of training. Ook in het politieonderwijs is het inzicht gegroeid dat politieambtenaren zichzelf nogal eens in situaties manoeuvreren waarin niets anders overblijft dan te schieten. Als voorbeelden worden genoemd het onnodig voor een rijdende auto springen, wilde achtervolgingen tegen elke prijs, dekkingsmogelijkheden onbenut laten en taakverdeling met collega's verwaarlozen.

Een politieambtenaar gaat in strafrechtelijk opzicht niet zonder meer vrijuit wanneer het aan hem zelf te wijten is dat hij zich, zonder duidelijke noodzaak, in een situatie heeft gemanoeuvreed waarin het vervolgens afvuren van het fatale schot redelijkerwijs voorspelbaar is. In de rechtspraak is een tendens te bespeuren de beoordeling van het politieel vuurwapengebruik zodanig uit te breiden dat daarbij, naast het moment waarop geschoten is, ook de aanloopfase naar het schot wordt betrokken. Daarmee komt ook de niet-professionele aanpak en de mate van ongevoelendheid in het vizier van de strafrechter. Dit kan gezien worden als een aanscherping van de zorgplicht die de politieambtenaar heeft om, op grond van zijn specifieke kennis en ervaring, adequaat te voorzien in wat voor een situatie hij terecht zou kunnen komen.

Wanneer aan de vaardigheid en zelfbeheersing van individuele politieambtenaren hoge eisen worden gesteld, moeten zij kunnen rekenen op adequate sturing door het bevoegd gezag. Veel van de hierna volgende aanbevelingen richten zich dan ook op de verantwoordelijke vakministers, korpsbeheerders en hoofdofficieren van Justitie.

DEEL I - JURIDISCH KADER

Geweldsbevoegdheid: een cyclisch afwegingsproces

In artikel 8 Politiewet 1993 is het geweldsgebruik en dus ook het politieel vuurwapengebruik gekoppeld aan het proportionaliteits- en het subsidiariteitsvereiste: het beoogde doel moet het geweldsgebruik rechtvaardigen én het doel kan niet op een andere wijze worden bereikt. De uitoefening van de geweldsbevoegdheid dient bovendien in verhouding tot het beoogde doel 'redelijk en gematigd' te zijn. Artikel 8 Politiewet 1993 geeft geen zelfstandige bevoegdheid tot geweldsgebruik. Er zal steeds sprake moeten zijn van een op zichzelf genomen bevoegd en rechtmatig optreden in verband waarmee het geweldsgebruik

noodzakelijk en onvermijdelijk is. De geweldsbevoegdheid moet worden gelezen als een opdracht om de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid te respecteren. Deze beginselen laten zich voor het aanhouden van verdachte personen in een algemeen beslissingsmodel zetten, zoals weergegeven in Tabel 18.1.

Tabel 18.1 Vuurwapengebruik ter aanhouding

Wanneer het noodzakelijk is om daadwerkelijk tot aanhouding van de verdachte over te gaan:

- a Kies voor een geweldloze aanpak. Als dat niet mogelijk is:
- b Kies voor het minst gewelddadige middel om de aanhouding te realiseren.

Als de aanhouding alleen maar met behulp van het vuurwapen kan worden gerealiseerd:

- c Treed terug wanneer uitstel van de aanhouding zonder verlies van geloofwaardigheid aanvaardbaar is.
- d Treed terug wanneer de vluchtende verdachte een bekende is en uitstel geen onaanvaardbaar gevaar oplevert.

Als tot gebruik van het vuurwapen moet worden overgegaan:

- e Hanteer het vuurwapen voorzichtig ter voorkoming dat het vuurwapen ongewild afgaat.
- f Waarschuw op een wijze zodat het voor de verdachte begrijpelijk is onder welke voorwaarden hij kan voorkomen dat het schot daadwerkelijk wordt afgevuurd.

Als uitstel van de aanhouding zonder verlies van geloofwaardigheid niet langer aanvaardbaar is en gericht moet worden geschoten:

- g Hanteer het vuurwapen zorgvuldig ter voorkoming dat de verdachte of derden onbedoeld worden getroffen.
- h Hanteer het vuurwapen zodanig dat de verdachte geraakt wordt op een plaats in het lichaam die het minste letsel veroorzaakt.

In alle fasen van het vuurwapengebruik geldt:

- i Treed terug zodra de mate van geweld niet meer evenredig is met het belang van de aanhouding.
- j Treed terug zodra de aanhouding in redelijkheid niet meer kan worden bereikt.

Aldus wordt geïllustreerd dat de genoemde beginselen functioneren in een cyclisch afwegingsproces, waarbij het belang om het doel te bereiken met behulp van het vuurwapen steeds moet worden afgezet tegen de mogelijkheden van een geweldloos alternatief of de keuze voor een minder ingrijpend geweldsmiddel. Geweldsgebruik behoort *ultimum remedium* te zijn. Als algemeen uitgangspunt geldt bovendien dat (het risico van) een dodelijk schot haaks staat op de doelrationaliteit van de geweldsinstructie, namelijk het in handen krijgen van de verdachte ten behoeve van de strafvordering.

Ambtsinstructie 1994

Binnen politie en Justitie zijn de beoordelaars van politieel vuurwapengebruik over het algemeen redelijk tevreden met de hanteerbaarheid van de Ambtsinstructie 1994. Toch ondervinden zij in de beoordelingspraktijk wel enige problemen met de interpretatie van de enkele begrippen in de Ambtsinstructie 1994. Het gaat daarbij om vier knelpunten in oplopende graad van moeilijkheid van interpretatie:

- 'uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen';
- 'letsel van meer dan geringe betekenis';
- 'een persoon (...) van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken' (vuurwapengevaarlijk);
- 'een ernstig misdrijf dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde'.

De definities in de Ambtsinstructie 1994 met betrekking tot het vuurwapengebruik wekken verwarring. Het onderscheid tussen enerzijds 'het uit voorzorg ter hand nemen' en anderzijds 'het richten' en 'gericht houden' (artikel 1 lid 3 onder j) of "trekken" (artikel 11) is onduidelijk. In artikel 1 lid 3 onder c verwijst de Ambtsinstructie 1994 met zoveel woorden naar 'het dreigen met geweld'. Wij zien niet in waarom verderop in hetzelfde artikel moet worden gesproken van 'het richten' of 'het gericht houden'. Iedere onduidelijkheid in de gehanteerde terminologie kan in de praktijk leiden tot ongewenste interpretatie en onduidelijkheid voor politieambtenaren en doet dat ook. Overigens is de Ambtsinstructie 1994 behalve onduidelijk ook inconsequent, want in artikel 1 lid 3 onder j wordt gesproken over 'richten' en 'gericht houden', terwijl in artikel 11 datzelfde vuurwapengebruik wordt aangeduid als 'trekken'. In verscheidene politiekorpsen spreekt en schrijft men in de praktijk over 'dreigen' met het vuurwapen als men refereert aan het 'richten', 'gericht houden' en 'trekken' van het vuurwapen.

Voor het overige is de toelichting van de vakministers bij de geweldsbepalingen in de Ambtsinstructie 1994 tamelijk formeel en grotendeels een herhaling van de geweldsbepalingen zelf. Begrippen als 'vuurwapengevaarlijk' en 'een ernstig misdrijf dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde' worden niet of alleen in ab-

stracto uiteengezet. Dat laatste geldt ook voor het beroep op noodweer waarover in de toelichting wordt volstaan met de opmerkingen dat de politieambtenaar alleen een beroep op noodweer kan doen wanneer hij strafrechtelijk wordt vervolgd. Over de invulling van het begrip noodweer wordt met geen woord gerept. Voor de executieve politieambtenaar is de toegankelijkheid van de geweldsinstructie daardoor niet optimaal.

- 1 *Het verdient aanbeveling om de toelichting bij de geweldsbepalingen in de Ambtsinstructie 1994 zodanig aan te vullen dat executieve politieambtenaren onder operationele omstandigheden beter worden gestuurd en gesteund in het maken van de juiste afwegingen.*
- 2 *Het verdient aanbeveling om artikel 1 lid 3 onder c Ambtsinstructie 1994 zo te wijzigen dat het 'uit voorzorg ter hand nemen' van het vuurwapen onder de meldingsplicht komt te vallen (schrappen van het woord 'niet' in artikel 1 lid 3 onder c).*
- 3 *Het verdient aanbeveling om het woord 'trekken' in artikel 11 Ambtsinstructie 1994 integraal te vervangen door 'het richten en het gericht houden'.*
- 4 *Het verdient aanbeveling dat in de toelichting op artikel 7 lid 1 sub b Ambtsinstructie 1994 beter wordt omschreven wat moet worden verstaan onder het begrip 'ernstig misdrijf, dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde.'*
- 5 *Het verdient aanbeveling om relevante casuïstiek en jurisprudentie op het gebied van het politieel vuurwapengebruik overzichtelijk te bundelen ten behoeve van de politieke uitvoeringspraktijk en de beoordeling door korpsleiding en openbaar ministerie.*

Meldingsplicht versus zwijgrecht

Door de circulaire van 20 april 1994 is een landelijk formulier ingevoerd voor het rapporteren van vuurwapengeweld. In deze circulaire wordt de rapportageplicht, zoals neergelegd in artikel 17 Ambtsinstructie 1994, verder aangescherpt: ieder gebruik van officiële geweldsmiddelen moet worden gerapporteerd én ieder geval waarin als gevolg van het toegepaste geweld lichamelijk letsel van meer dan geringe betekenis of de dood is veroorzaakt. Teneinde de reikwijdte van de rapportageplicht voor de executieve politieambtenaar zo nauwkeurig mogelijk vast te leggen, zou artikel 17 Ambtsinstructie 1994 zodanig moeten worden geredigeerd dat het gebruik van het landelijk meldingsformulier verplicht wordt in alle gevallen

waarin óf gebruik is gemaakt van een officieel toegelaten geweldsmiddel óf lichamenlijk letsel of de dood is veroorzaakt, ongeacht of het letsel van meer dan geringe betekenis is.

- 6 *Het verdient aanbeveling om artikel 17 lid 3 onder b Ambtsinstructie 1994 het woord 'en' te vervangen door de woorden 'dan wel'.*
- 7 *Het verdient aanbeveling in artikel 17 Ambtsinstructie 1994 de verplichting op te nemen dat het landelijk meldingsformulier moet worden gebruikt in alle gevallen waarin lichamenlijk letsel of de dood is veroorzaakt, ongeacht of het letsel van meer dan geringe betekenis is.*

DEEL 2 – POLITIEEL VUURWAPENGE- BRUIK GEMETEN EN BESCHREVEN

Registratie en politiek-bestuurlijke verantwoording: onderrapportage

Wij stellen vast dat de politie vaker gebruik maakt van het vuurwapen dan de vakministeries hebben bekend gemaakt en dat de politie vuurwapengebruik slechter registreert en verantwoordt dan zou moeten. De administratieve zorgvuldigheid en archivering binnen korpsen, de doorzending van de geweldsrapportage naar het OM en naar Binnenlandse Zaken hebben ernstig te wensen overgelaten. Daarnaast is er slecht gemeld (veel vragen blijven onbeantwoord) en wordt het bevoegd gezag (OM en korpsbeheerder) in kwalitatief en kwantitatief opzicht onvoldoende geïnformeerd, evenals het ministerie van Binnenlandse Zaken en daarmee het parlement. De politiek-bestuurlijke verantwoording over de uitvoering van het geweldsmonopolie van de overheid lijkt onvoldoende serieus te worden genomen. Het gevolg hiervan is dat de tot nu toe gepubliceerde jaarcijfers van politieel vuurwapengebruik *niet* accuraat zijn en discussies over de hieraan gerelateerde onderwerpen een ad hoc-karakter hebben.

Er is – in ieder geval de laatste tien jaar – sprake van een aantoonbare onderrapportage. Zo stellen wij vast dat het jaaroverzicht van het ministerie van Binnenlandse Zaken voor het jaar 1992 totaal 98 gevallen telde van daadwerkelijk vuurwapengebruik (waarschuwingsschoten en gerichte schoten), terwijl wij voor datzelfde jaar 150 soortgelijke gevallen in ons databestand hebben (en 145 als dossier) en een voor-

zichtige schatting van het werkelijk aantal gevallen op een getal van 193 uitkomt. Bij deze schatting hebben wij buiten beschouwing gelaten het feit dat de Koninklijke marechaussee en de 12 bijzondere opsporingsdiensten, in strijd met artikel 17 Ambtsinstructie 1994, hun vuurwapengebruik niet (systematisch) melden bij het ministerie van Binnenlandse Zaken.

Ter vermindering van een bureaucratische onverschilligheid die niet passend is in een rechtsstaat zouden de vakdepartementen, korpsbeheerders, korpschefs meer systematische aandacht moeten schenken aan de uitvoeringspraktijk van het geweldsmonopolie.

- 8 *Het verdient aanbeveling dat het parlement zich jaarlijks over het geweldsgebruik van de politie laat informeren.*
- 9 *Het verdient aanbeveling dat het ministerie van Binnenlandse Zaken een regeling opstelt met het oog op een uniforme wijze van (geautomatiseerd) registreren van geweldsaanwendingen door individuele politieambtenaren.*
- 10 *Het verdient aanbeveling dat de korpsbeheerder jaarlijks een geweldsverslag opmaakt waarin hij, naast de wijze van afdoening in concrete gevallen, ook aangeeft of er sprake is van structurele tekortkomingen en welke de mogelijkheden zijn om deze tekortkomingen op te heffen.*
- 11 *Het verdient aanbeveling dat het ministerie van Binnenlandse Zaken met de korpsbeheerders, de Koninklijke marechaussee en de bijzondere opsporingsdiensten nadere afspraken maakt omtrent de wijze waarop de te verstrekken informatie ter kennis van het ministerie moet worden gebracht.*
- 12 *Het verdient aanbeveling om het politieel geweldsgebruik, en het vuurwapengebruik in het bijzonder, periodiek te laten onderzoeken door een onafhankelijke, wetenschappelijke instelling.*

Registratie door de rijksrecherche

De administratie en de archivering van de rijksrecherche laten te wensen over. Van een kleine 20 procent van de schietgevallen die de rijksrecherche in de periode 1978-1995 heeft onderzocht, hebben wij geen dossier meer aangetroffen. De rijksrecherche doet van de onderzoeken naar het politieel vuurwapengebruik geen regelmatig verslag – noch aan het ministerie van Justitie, noch aan dat van Binnenlandse Zaken – en geeft de cijfers die hierop be-

trekking hebben (aantallen schietgevallen, aantallen slachtoffers) niet systematisch door aan het ministerie van Binnenlandse Zaken. Aangezien de politiekorpsen van ongeveer 30 procent van de schietgevallen die zijn onderzocht door de rijksrecherche, de desbetreffende melding bij het ministerie van Binnenlandse Zaken doet belanden, is er met betrekking tot de meer ernstige gevallen dus eveneens sprake van onderrapportage. Zo kon het gebeuren dat in het Jaarverslag 1993 van de directie Politie van het ministerie van Binnenlandse Zaken van één dode door politieel vuurwapengebruik melding wordt gemaakt in plaats van de twee en van tien gewonden in plaats van de 20 die er dat jaar werkelijk vielen.

Onzeker geworden over de betrouwbaarheid van de politie- en justitiearchieven hebben wij eind 1995 een zoekactie gestart in verschillende persarchieven. Langs deze weg vonden wij nog een extra aantal schietgevallen uit de periode 1978-1995 met in totaal 12 dodelijke slachtoffers en 60 gewonden.

13 *Het verdient aanbeveling dat de rijksrecherche een geweldsverslag opmaken, waarin zij, naast de wijze van afdoening in concrete gevallen, ook aangeven of er sprake is van structurele tekortkomingen en welke de mogelijkheden zijn om deze tekortkomingen op te heffen.*

Documentatie en onderzoek ten behoeve van opleiding

De commissie bezinning op het geweldsgebruik van de politie (commissie-Heijder) adviseerde om, met het oog op vorming en training van politieambtenaren en gezagsdragers, een centrale documentatie op te bouwen waar de gemelde gevallen, relevante jurisprudentie en buitenlandse ontwikkelingen toegankelijk zijn en van waaruit ook periodiek publikaties zouden kunnen worden verzorgd. Sinds het verschijnen van het rapport van de commissie-Heijder in 1987 is op dit vlak nauwelijks enige voortgang geboekt. Het lijkt ons wenselijk om deze aanbeveling van de commissie-Heijder voortvarend uit te voeren aangezien adequate vorming en training een kardinale rol speelt bij de geweldsbeheersing.

14 *Het verdient aanbeveling een structurele voorziening te treffen voor het registreren en analyseren van politieel geweldgebruik ten behoeve van opleiding en training.*

Representativiteit

Omdat het aannemelijk is dat de onderrapportage groter is ten aanzien van het dreigen met het dienstpistool dan ten aanzien van het gericht schieten waarbij een burger letsel bekomt of dodelijk wordt getroffen, nemen wij aan dat de meer ernstige gevallen van het politieel vuurwapengebruik in ons databestand goed vertegenwoordigd zijn. Maar ook al zouden de 3.360 door ons verzamelde gevallen maar de helft van het werkelijke aantal vertegenwoordigen, dan nog moet de representativiteit van ons databestand op zijn minst als meer dan voldoende worden beschouwd. Wat dit betreft staat de betrouwbaarheid van de kwantitatieve en kwalitatieve beschrijving buiten kijf.

Aan het aantal gedocumenteerde gevallen vuurwapengebruik per regiokorps mag niet zonder meer de conclusie worden verbonden dat een korps met een hoge score meer schiet dan een korps met een lage score. Het eerste korps heeft het politieel vuurwapengebruik vermoedelijk beter gemeld ter beoordeling en registratie. Een andere factor in deze kwantitatieve verschillen is de controlerende en registrerende rol van het OM in het vuurwapengebruik. De vijf zuidelijke regio's zijn vooral zo goed in onze cijfers vertegenwoordigd, doordat het parket van de procureur-generaal in Den Bosch de hoofdofficier van Justitie adviseert in de beoordeling van het geweldsgebruik en daarvan consequent een archief bijhoudt.

Doel van politieel vuurwapengebruik

Meer dan de helft van het gedocumenteerde politieel vuurwapengebruik (dreigen, waarschuwend en gericht schieten) heeft primair tot doel het aanhouden van verdachten, merendeels ter zake van een 'ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde'. Ruim een kwart van het vuurwapengebruik wendt de politieambtenaar primair aan ter verdediging van eigen of andermans lijf.

Bedreigingen en gevaar

Bedreigingen tegen de politie die de aanleiding vormen tot politieel vuurwapengebruik zijn in volgorde van de frequentie waarmee dat voorkomt: voertuigen, vuurwapens, fysiek geweld, steek- en slagwapens en geïmproviseerd geweld. Dreigen en waarschuwend schieten is vooral gericht tegen fysiek geweld en slagwapens. Wanneer de politie gericht

schiet, heeft dat merendeels betrekking op bedreigingen met steekwapens, vuurwapens en vooral auto's. De getalsmatige verhoudingen tussen deze bedreigingen onderling zijn door de tijd constant.

Op grond van ons onderzoeksmateriaal kunnen wij vaststellen dat het politieel vuurwapengebruik, als reactie op vuurwapendreiging van de zijde van gewapende burgers, in de periode 1978-1995 niet is toegenomen. Het ontbreekt ons verder aan gegevens over de wijze waarop de politie, anders dan met het vuurwapen, op bedreigingen van burgers reageert. Evenmin konden wij beschikken over gegevens over de wijze waarop en de mate waarin de politie door burgers wordt bedreigd met geweld. De fixatie op vuurwapens in handen van gevaarlijke burgers en de geringe aandacht voor andersoortige bedreigingen, zoals messen en dergelijke, vormen naar onze inschatting een veiligheidsrisico voor politieambtenaren. Deze fixatie klinkt door in de emotionele discussies over (on)veiligheid van het politievak en de relatief geringe aandacht voor andere aanhoudings- en verdedigingsvaardigheden dan het trekken van het dienstpistool. De discussie over de aanschaf van meer kogelwerende vesten en zwaardere kogels leidt de aandacht af van de noodzaak tot het aanleren van vaardigheden om messteken of vuistslagen fysiek af te weren. Politieambtenaren worden immers aanmerkelijk vaker geconfronteerd met messen en fysiek geweld dan met vuurwapens.

15 *Het verdient aanbeveling om wetenschappelijk onderzoek te doen naar (bedreigingen met) geweldsgebruik tegen de politie en de interactie daarbij tussen politie en burgers.*

Typologie gevaarssituaties

Het politieel vuurwapengebruik laat zich op basis van de 1298 gevallen van politieel vuurwapengebruik in de periode 1992-1995 in een typologie van gevaarssituaties beschrijven. Zoals weergegeven in Tabel 18.2.

Uit de typologie gevaarssituaties is af te leiden dat niet noodweer maar aanhoudingssituaties domineren in het politieel vuurwapengebruik.

Gericht schieten op auto's

Wanneer de politie gericht schiet, valt de ene helft van de schoten op personen en de andere helft op rijdende auto's. Dit ondanks het feit dat in achtereenvolgende gewelds- en ambtsinstructies (behalve in de

Tabel 18.2 Vuurwapengebruik naar type gevaarssituatie

	vuurwapengebruik	gericht schieten
1 verdediging	18%	(23%)
2 aanhouding	33%	(8%)
3 spoedaanhouding	28%	(20%)
4 planmatige aanhouding	8%	(8%)
5 rijdende verdachte	6%	(29%)
6 gestoorde	2%	(2%)
7 openbare orde	2%	(0%)
8 twist	3%	(0%)
9 ongeluk	1%	(1%)
10 uitzonderlijke ingreep	0%	(0%)

Ambtsinstructie 1994) schieten op bewegende voertuigen, vanwege de risico's, altijd sterk is afgeraden en in sommige regio's zelfs bij dienstvoorschrift expliciet is verboden. Daarnaast blijkt de meerderheid van het schieten op voertuigen door het OM te worden beoordeeld als in strijd met de geweldsinstructie. Verder is de effectiviteit van het schieten op een auto twijfelachtig. De kans dat een auto door een raak schot uit zichzelf tot stilstand komt, is miniem. Treft de politieambtenaar de bestuurder, dan wordt de auto een ongeleid projectiel met alle gevaren van dien.

In 1992 had 11 procent van de voorvallen 'dreigen', 45 procent van het 'waarschuwend schieten' en 25 procent van het 'gericht schieten' betrekking op een situatie waarin een rijdende verdachte werd achtervolgd. Pogingen van het OM en de korpsleidingen om dit element van de politiepraktijk met richtlijnen en dienstvoorschriften te beteugelen, blijken in de praktijk weinig effect te sorteren.

Als reden om op auto's te schieten wordt veelal 'noodweer' aangevoerd, dat wil zeggen de verdediging tegen het inrijden op de politieambtenaar. In zeer weinig gevallen blijkt de betreffende auto echter aan de voorzijde te zijn beschoten. In de overgrote meerderheid is de auto aan de zijkant of achterzijde geraakt, al dan niet nadat de politieambtenaar zichzelf met een sprong in veiligheid heeft gebracht. De schutter bevindt zich dan aan de zijkant van de voorbijrijdende auto, waarmee de noodzaak tot schieten uit noodweer niet meer aanwezig is. De indruk bestaat dat dergelijke schietgevallen dikwijls ontstaan doordat de politieambtenaar zich onmachtig of beleidigd voelt. Het schieten op weg- of doorrijdende auto's mag emotioneel verklaarbaar zijn, maar het is vrijwel steeds in strijd met de geweldsinstructie, riskant en ineffectief. Het is de vraag of het aanleren

van professioneel optreden ten aanzien van de achtervolging van rijdende verdachten in de opleiding wel voldoende aandacht krijgt.

- 16 *Het verdient aanbeveling voor het schieten op rijdende voertuigen stringenter regels te maken.*
- 17 *Het verdient aanbeveling om in de opleiding en training meer aandacht te besteden aan het aanhouden van rijdende verdachten*
- 18 *Het verdient aanbeveling om het achtervolgen en stoppen van rijdende verdachten aan nader onderzoek te onderwerpen.*

Effectiviteit van politieel vuurwapengebruik

Met gericht schieten bereikt de politie in 53 procent van de gevallen het gestelde doel (aanhouden, afweten van geweld en dergelijke), met waarschuwend schieten in 46 procent van de gevallen. Van alleen dreigen met het vuurwapen is de effectiviteit volgens opgave in de meldingsrapporten 92 procent, maar dit laatste percentage heeft nuancering. Immers, in de meeste schietgevallen is het dreigen met het vuurwapen niet effectief gebleken, zodat men tot schieten moest overgaan. In de gevallen dat met het dreigen niet het gewenste doel bereikt is omdat de verdachte wist te ontkomen, is het de vraag of het dreigen op de voorgeschreven wijze is gemeld.

Waarschuwingsschoten worden veelal gelost als (niet gevaarlijke) verdachten van niet-ernstige misdrijven dreigen te ontkomen. Soms staken verdachten hun vlucht, dikwijls lijkt een waarschuwingschot eerder te functioneren als startschot om de vlucht te versnellen.

De effectiviteit van het gericht schieten is mede zo laag, omdat met het schieten op auto's (50 procent van het gericht schieten) de politie het gestelde doel meestal niet bereikt.

Seizoen, dag en uur

Met de resultaten van statistische berekeningen met de totaal 3.360 gevallen van politieel vuurwapengebruik in de periode 1978-1995 kunnen wij afrekenen met enkele hardnekkige mythes. De politie schiet in de warme zomermaanden niet vaker, noch sneller dan in het koude seizoen. Het totaal aantal voorvallen vuurwapengebruik is in de voorjaars- en zomermaanden weliswaar iets groter dan in de winter en in het najaar, maar deze verschillen zijn niet significant. De getalsmatige verhouding tussen dreigen en schieten

verandert niet met de wisseling van de seizoenen. Ook het doel van het vuurwapengebruik verschilt niet per seizoen. De politie schiet in het weekeinde in absolute termen noch in relatieve termen meer dan door de week. Ook naar doel van het optreden zijn de verschillen minimaal. De omstandigheden licht en donker hebben evenmin statistisch significante invloed op het politieel vuurwapengebruik.

Verschillen per regio

In de vier grootstedelijke regio's blijkt per 1.000 executieve medewerkers het politieel vuurwapengebruik onder het landelijk gemiddelde te liggen. De regio's Drenthe, Gooi- en Vechtstreek en de vijf zuidelijke regio's komen boven het landelijke gemiddelde uit. Deze bevindingen zijn mede dan wel in belangrijke mate toe te schrijven aan de verschillen tussen regio's in de kwaliteit van de administratie, registratie en archivering van het politieel vuurwapengebruik.

Trendmatige ontwikkeling

Ondanks de bevolkingsgroei en de toename van het aantal executieve, wapendragende politieambtenaren, blijken door de tijd bezien het waarschuwend en gericht schieten, noch de aantallen doden en gewonden door politieel vuurwapengebruik, eenduidig toe te nemen. De meldingen vuurwapengebruik laten in de periode 1981-1982 een daling zien en vanaf het midden van de jaren '80 tot nu een lichte stijging. De onderlinge verhouding tussen waarschuwend en gericht schieten is stabiel. Een herberekening van de aantallen schietgevallen naar 1.000 executieve politieambtenaren verandert nauwelijks iets aan het algemene beeld over de tijd. Uit de trendmatige ontwikkelingen in de meldingen vuurwapengebruik moeten met terughoudendheid conclusies worden getrokken gezien de gebleken onderrapportage.

Doden en gewonden

In de onderzoeksperiode 1978-1995 vielen er als gevolg van politieel vuurwapengebruik totaal 53 doden en 244 gewonden. De vraag of dat veel of weinig is laat zich moeilijk beantwoorden. Vergelijking met het aantal gemelde doden en gewonden in Duitsland, evenals met het daar gemelde politieel vuurwapengebruik in het algemeen, leidt tot de voorzichtige conclusie dat de politie in Nederland niet weinig schiet en vaker personen verwondt.

Vuurwapengebruik buiten diensttijd

In totaal werden in de periode 1978-1995 circa 25 personen gedood of verwond als gevolg van kogels uit een dienstpistool tijdens ongelukken of opzettelijk privé gebruik, terwijl de politieambtenaar niet in dienst was en het vuurwapen thuis bewaarde. Hierbij zijn zes van de acht ons bekende zelfdodingen (of poging daartoe) van politieambtenaren of hun partner inbegrepen. Het opbergen van het dienstpistool op een veilige plek op het politiebureau zou naar ons oordeel uitgangspunt moeten zijn. Uitzonderingen zouden moeten worden gebaseerd op een specifieke noodzaak en op de voorwaarde dat het vuurwapen thuis veilig kan worden opgeborgen. Aangezien het thuis bewaren van het dienstpistool in strijd is met de Bewapeningsregeling politie en de risico's verbonden aan het mee naar huis nemen van het vuurwapen aanzienlijk zijn, vraagt dit om een duidelijke regelgeving.

- 19 *Het verdient aanbeveling dat in de Bewapeningsregeling politie een verbod wordt opgenomen voor het meevoeren naar huis van het vuurwapen. Uitzonderingen hierop zouden schriftelijk moeten worden vastgelegd en ieder jaar opnieuw moet worden bezien.*

Ongewilde schoten

De Bewapeningscommissie heeft bij de selectie van de Walther P5 als nieuw dienstpistool, nadrukkelijk gestreefd naar het voorkomen van ongewilde schoten. Deze doelstelling blijkt niet te zijn gehaald, gezien het feit dat tien van de 53 doden (19 procent) en 28 van de 244 gewonden (11 procent) vallen door ongewilde schoten. Een ongewild schot is een schot dat afgaat uit een vuurwapen zonder dat betreffende politieambtenaar een schot heeft willen doen afgaan. In hoeverre de claim van een ongewild schot een smoes is, blijft in de meeste gevallen ongewis. Naar verhouding zijn er meer doden en gewonden gevallen door ongewilde schoten met het dienstpistool Walther P5 dan met het oude pistool FN Browning.

Naast trauma's bij de slachtoffers en de nabestaanden bezorgen dergelijke voorvallen ook de betrokken politiemensen meestal aanzienlijke mentale problemen. Het aantal ongewilde schoten is gelijkelijk verdeeld over zogenoemde 'klungelschoten', bijvoorbeeld als gevolg van het onhandig hanteren van het wapen tijdens schoonmaken of tonen aan derden; 'reflexschoten', als gevolg van een ongecontroleerde

spierreflex in de 'schiethand' en 'worstelschoten' die afgaan tijdens een worsteling waarbij de politieambtenaar het wapen in de hand heeft.

In driekwart van de gevallen ging het ongewilde schot af met het pistool Walther P5 in *double action*-stand, ondanks de hoge trekkerdruk. De ene helft van deze ongewilde 'letselschoten' gaat af terwijl de politieambtenaar dreigt met het vuurwapen, de andere helft terwijl de politieambtenaar het vuurwapen uit voorzorg ter hand heeft. Mogelijk zou ook de grootte van de hand een rol kunnen spelen bij het afgaan van een ongewild schot.

- 20 *Het verdient aanbeveling om nader onderzoek te doen naar de hanteerbaarheid van het pistool Walther P5 door klein-handigen en linkshandigen.*

Beleving en trauma

Dit onderzoek heeft zich beperkt tot het politieel vuurwapengebruik op cijfer- en dossierniveau. Bestudering naar de beleving van de betreffende politieambtenaren pasten niet in het bestek van dit onderzoek. Dit neemt niet weg dat dit wel een belangrijk onderwerp is, dat in aansluiting op deze studie, nader onderzoek verdient.

Zowel met betrekking tot de gewilde als de ongewilde gevallen van politieel vuurwapengebruik zijn de psychische gevolgen voor de betrokken politieambtenaar in het verleden onderschat. Terecht wordt thans ingezien dat de gevolgen van dergelijke ingrijpende ervaringen de vorm kunnen aannemen van een post traumatisch stress-stoornis. Het blijkt dat thans in vrijwel alle politieregio's een bedrijfsopvangteam aanwezig is dat bij schietgevallen waarbij burgers zijn gewond of gedood, wordt ingeschakeld met het oog op opvang, begeleiding en nazorg.

Uit voorzorg ter hand nemen

Eind jaren '70 is voor een dienstpistool gekozen dat doorgeladen gedragen wordt in een sneltrek-holster aan de buitenzijde van de kleding aan de schiethandzijde. In weerwil van het feit dat het pistool voor onmiddellijk gebruik schietklaar is en dus zo lang mogelijk in het holster kan blijven, nemen reguliere politieambtenaren nog steeds frequent het wapen 'uit voorzorg ter hand' wanneer zij denken dat zij zich in een gevaarlijke situatie gaan begeven waarin zij het vuurwapen mogelijk nodig hebben. De Ambtsinstructie 1994 staat dit toe zonder dat er behoeft te

worden gemeld zodat over de situaties waarin dit gebeurt, geen systematische kennis bestaat. Vaststaat dat het trekken uit voorzorg een van de twee belangrijke bronnen van ongewilde schoten is waarbij doden en gewonden vallen. Waarschijnlijk om die reden bestaan er in de helft van de politieregio's interne voorschriften op grond waarvan ook het ter hand nemen uit voorzorg moet worden gemeld, maar deze gegevens worden niet centraal verzameld. Het 'uit voorzorg ter hand nemen' leidt verder ook tot oneigenlijke meldingen betreffende vuurwapengebruik ter dreiging. Menig voorval waarvan uit de rapportage blijkt dat de politie bewust nadrukkelijk met het wapen heeft gedreigd, wordt door de betrokken politieambtenaar gemeld of door zijn meerdere afgedaan als een geval van 'uit voorzorg ter hand nemen.'

De arrestatieteams hebben de kans op ongewilde schoten sterk gereduceerd door in de meeste procedures het wapen uit voorzorg juist *niet* ter hand te nemen, maar de hand op het wapen te houden terwijl dat in het holster zit. In de zogeheten autoprocedure trekken leden van de arrestatieteams het wapen en beveiligen hiermee de situatie, terwijl collega's de inzittenden zonder getrokken wapen uit de auto halen, boeien en afvoeren. Een en ander heeft tot resultaat gehad dat de arrestatieteams al sinds 1990 geen ongewilde schoten meer hebben gehad. Schiet- en benaderingstechnisch bezien is het dus veiliger en goed mogelijk om direct 'vanuit het holster te werken'. De ervaring leert bovendien dat er sneller en beter (doeltreffender) een schot kan worden afgegeven onmiddellijk vanuit het holster dan wanneer het pistool vanuit een naar beneden of naar boven gericht positie ('veilige richting') op het doel moet worden gericht. In de vuurwapenopleiding zou hierop derhalve nadrukkelijker moeten worden getraind.

21 *Het verdient aanbeveling om opleiding en training zodanig in te richten dat politieambtenaren leren hun dienstpistool niet meer uit voorzorg ter hand nemen.*

Arrestatieteams

Nu het bestaan en het functioneren van de AT's in een landelijke regeling is vastgelegd, kan de harde kern van het geweldsmonopolie effectiever worden gestuurd en gecontroleerd. De laatste jaren hebben de AT's bewezen vuurwapengevaarlijke verdachten op een laag geweldsniveau te kunnen aanhouden. De arrestatieteams blijken te kunnen voldoen aan de

paradoxe opdracht om zó bekwaam te zijn in geweldstoepassing, dat geweldsgebruik kan worden vermeden.

Van de 5.060 aanhoudingen in de periode 1992-1995 gebruikten de AT's maar in drie gevallen vuurwapengeweld, waarin totaal vier gewonden en geen doden vielen. In weerwil van hun gewelddadige reputatie vielen er altijd al relatief weinig doden en gewonden door toedoen van de arrestatieteams. De inzet van de huidige AT's voor gevaarlijke taken blijkt dus een belangrijke voorwaarde, bijna een garantie, te zijn dat er – met behoud van de veiligheid voor het in te zetten personeel – geen vuurwapengebruik tegen burgers zal plaatsvinden.

Teneinde de operationele verantwoordelijkheid voor de geweldstoepassing tegen vuurwapengevaarlijke verdachten duidelijker af te bakenen, verdient het overweging de inzetcriteria van de AT's te verruimen om te voorkomen dat er binnen de politieregio's een soort pseudo-arrestatieteams ontstaan die zich onttrekken aan het systeem van controle, sturing, opleiding en training zoals dat voor de AT's is opgezet.

Gezien het feit dat de AT's in staat zijn gebleken hun werk zonder noemenswaardig geweld te kunnen uitoefenen, is het in ieder geval niet onverantwoord de inzetcriteria te verruimen, mits de aanhoudingen niet standaard worden uitgevoerd op de hardste wijze, bijvoorbeeld met de zak over het hoofd van iedere arrestant. Het criterium 'dreigend vuurwapengeweld tegen politie of derden', zoals dat in artikel 8 BBRP is neergelegd, zou kunnen worden verruimd tot de gevallen waarin ook sprake is van 'dreigend gevaar voor het leven van de politie of derden'. In ieder geval zou moeten worden vermeden dat de AT's, gezien hun officiële taakstelling, niet bevoegd zijn op te treden in moeilijke en gevaarlijke gevallen waarin de reguliere politieambtenaren een aannemelijk en voorspelbaar risico lopen om van hun dienstpistool gebruik te moeten maken. Onze onderzoeksgegevens wijzen op mogelijke inconsistenties in de toepassing door het OM van de inzetcriteria. In verband met het voorgaande kan dat leiden tot ongewenste onduidelijkheid voor de verhouding tussen executieve politiediensten en de arrestatieteams. Als uit nader onderzoek blijkt dat dit inderdaad zo is, zal dit door middel van betere afspraken moeten worden voorkomen. Daarbij kan gedacht worden aan een centrale coördinatie zoals gebruikelijk bij groot-

schalig optreden in de sfeer van de openbare orde.

Tot slot merken wij op dat het verder professionaliseren van de AT's niet alleen gezien dient te worden vanuit het perspectief van verdere beheersing van het geweldsmonopolie, maar ook vanuit generaal-preventieve belangen. De vuurwapengevaarlijke verdachte mag niet rekenen op een politie, die uit angst voor de risico's niet optreedt. Illegaal vuurwapenbezit dient niet te worden beloond en de sterke arm moet verschoond blijven van gezichtsverlies. De daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde is niet alleen een kwestie van afdwingen maar ook van geloofwaardigheid. Adequaat optreden van het arrestatieteam kan in belangrijke mate bijdragen aan die geloofwaardigheid.

- 22 *Het verdient aanbeveling om de professionele werkwijzen en de methoden van evalueren van de arrestatieteams te benutten voor het verbeteren van de opleiding, training en benaderingstechniek van de reguliere politieambtenaren.*
- 23 *Om de kwaliteit van het optreden door de arrestatieteams te behouden verdient het aanbeveling om de werkdruk-, gebieds- en taakverdeling van de arrestatieteams nader te onderzoeken en vast te stellen.*

Eenheden voor bijzondere inzet

De Nederlandse overheid beschikt thans over zo'n 200 manschappen voor de inzet als scherpschutter of in het 'nabij gevecht' om de politie bij te staan bij de bestrijding van zeer ernstige misdrijven, waarbij sprake is van direct levensbedreigende omstandigheden. Er functioneren drie bijzondere bijstandseenheden: de BBE-politie bestaande uit lange afstandsprecieschutters gerecruteerd uit de arrestatieteams van de politie; de BBE-krijgsmacht bestaande uit lange afstandsprecieschutters gerecruteerd uit de Koninklijke marechaussee, de marine en de landmacht en de BBE-mariniers, de zogeheten *close combat unit* van het korps Mariniers, getraind in het nabij gevecht. Daarnaast is er de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) van de Koninklijke marechaussee. Deze bijzondere eenheden worden uitsluitend ingezet wanneer ieder ander politieel middel heeft gefaald of zal falen vanwege de ernst en de schaal van het geweld dat door terroristen of andere verdachten wordt gebruikt. Welgeteld gaat het in totaal om zo'n 200 ambtenaren met een dure opleiding en dito uitrusting.

Binnen en tussen de drie bijzondere bijstandseenheden en de arrestatieteams van de politie is er discussie over de vraag of het gewenst is om het optreden met betrekking tot vliegtuigen, treinen en boorplatforms voor te behouden aan de BBE-krijgsmacht in combinatie met de BBE-mariniers. Criminele gijzelingen, ontvoeringen en dergelijke zouden in die gedachtegang moeten worden voorbehouden aan de arrestatieteams, samen met de BBE-politie. Ook wordt wel bepleit om 'het schieten om te doden' geheel buiten het bereik van de reguliere politie te brengen. Deze discussie is te verbreden naar de vraag op welke wijze de bijzondere eenheden in het politiebesteding moeten zijn ingekaderd.

Het is begrijpelijk en verstandig dat niet alle taken en bevoegdheden voor de bijzondere bijstand in het kader van de Politiewet 1993 bij één eenheid zijn ondergebracht. Het komt ons wel voor dat de vier eenheden qua taakstelling, uitrusting, bevoegdheden en filosofie niet geheel op elkaar zijn afgestemd. De vraag is of deze versnippering verantwoord is, mede gezien het geringe aantal inzetten van deze eenheden in de praktijk.

Het geven van leiding aan operaties met BBE-inzet is complex en delicaat. Het A12-incident en andere voorvallen laten zien dat hogere ambtenaren op het niveau van de korps-, arrondissements- en ressortsleiding de noodzakelijk parate kennis, ervaring en vaardigheden lijken te ontberen. Een adequate opleiding en training van deze functionarissen behoeft aandacht. Dit laatste geldt overigens ook voor het voorzien in goed opgeleide onderhandelaars.

Wij stellen vast dat de scherpschutters van politie en krijgsmacht zijn uitgerust met sterk vervormende en verwondende munitie. Beide type kogels van de scherpschuttersmunitie zijn zo geconstrueerd dat na inslag op het doel het lood (zacht materiaal) de mantel verlaat, zich verspreidt en zijn energie effectief afgeeft. Feitelijk betekent dit dat de diameter van 7,62 mm van de loden prop door de vervorming groter wordt dan volgens de internationale afspraken, waartoe Nederland zich heeft verplicht, wordt toegelaten (verklaring van 's-Gravenhage 1899 en de aanvullende protocollen op de Rode Kruisverdrag 1949). Deze afspraken heeft de Nederlandse regering van toepassing verklaard op de politie. De BBE-mariniers beschikt over vergelijkbare munitie. De bijzondere bijstandseenheden zijn, met de minister van Ju-

stitie (Tweede Kamer 1988-1989, Aanhangsel Handelingen nr 91), zijn van mening dat deze verdragen niet op hen van toepassing zijn. Wij kunnen echter niet inzien dat munitie die in oorlogstijd verboden is, in vreedstijd een gepaste munitie vormt voor de bijzondere bijstandseenheden. Vanuit rechtsstatelijk perspectief is het ongewenst dat de beslissing om dergelijke munitie toe te laten zich tot nu toe aan een duidelijke politieke besluitvorming heeft onttrokken.

- 24 *Het verdient aanbeveling om te onderzoeken of het aantal manschappen beschikbaar voor bijzondere inzetten en de versnippering daarvan over vier eenheden gewenst is, mede gezien het geringe aantal inzetten van deze eenheden in de praktijk.*
- 25 *Het verdient aanbeveling dat de legitimiteit van de speciale munitie van de bijzondere bijstandseenheden nader wordt onderzocht.*

Integrale beroepsvaardigheden

De door ons onderzochte voorvallen vuurwapengebruik geven aan dat er in de praktijk veel (bijna) goed gaat, maar ook dat wat betreft voorbereiding, benaderingstechniek, communicatie en leidinggeven veel misgaat en dat vuurwapengebruik het enig overblijvende middel is. Uit reacties van I&T-docenten van de korpsen en van het P10V op een eerdere versie van ons onderzoeksrapport maken wij op dat in de opleiding en training aan veel van dergelijke aspecten weinig en aan de combinaties van deze aspecten mondjesmaat aandacht wordt besteed. Dat geldt ook met name voor het omgaan met bedreigingen van burgers met steek- en slagwapens.

- 26 *Het verdient aanbeveling de trainings- en opleidingsprogramma's op het gebied van het politieel geweld en vuurwapengebruik beter af te stemmen op de in dit onderzoek ontwikkelde typologie van gevaarsituaties.*

Het gat tussen wapenstok en dienstpistool

De korte wapenstok van de politie lijkt in sommige gevallen te kort te zijn om effectief te gebruiken tegen bijvoorbeeld steek- en slagwapens. Uit ons onderzoek blijkt dat de politie mede daardoor nogal eens het pistool gebruikt, waar dat eigenlijk niet gewenst is, maar waarvoor geen alternatief voor handen lijkt te zijn. Dit wordt gewoonlijk 'het gat tussen wapenstok en dienstpistool' genoemd. Binnen de politie gaan er stemmen op om de politieambtenaar uit te rusten met een geweldsmiddel dat qua geweldsniveau en

uitwerking ligt tussen de wapenstok en het dienstpistool in. In de loop van 1995 en 1996 is de zogeheten *pepper spray* populair geworden als mogelijk alternatief geweldsmiddel. Dit is een spuitbus die een nevel van pepergas afgeeft met daarin capsacaine, een bestanddeel in cayennepeper.

Aan de *pepper spray* lijken medische risico's te kleen. In de Verenigde Staten zouden arrestanten mede als gevolg daarvan zijn overleden. In het Verenigd Koninkrijk is de *pepper spray* niet ingevoerd omdat er nog onvoldoende duidelijkheid is omtrent de vermeende gevaren voor voortplantings- en ademhalingsorganen.

Voor de juiste toepassing van geweldsmiddelen is de mate van geoefenheid van de individuele politieambtenaar van doorslaggevende betekenis. De mate van geoefendheid blijkt in de praktijk problematisch te zijn en daarom is het de vraag of de politieambtenaar wel moet worden uitgerust met nog een extra geweldsmiddel. Uit empirisch onderzoek zou moeten blijken in hoeverre de huidige korte wapenstok werkelijk in onvoldoende mate beantwoordt aan de eisen van de praktijk. Wellicht is dan invoering van een langere of uitschuifbare wapenstok te preferen boven de invoering van de *pepper spray*.

- 27 *Het verdient aanbeveling nader onderzoek te doen naar de medische, operationele en maatschappelijke voor- en nadelen van de peperspuit en de lange wapenstok als vervangend of extra geweldsmiddel in handen van de reguliere politieambtenaren.*

De Action 3-munitie

Bij de omschakeling naar de Action 3-munitie in het begin van de jaren '90 is ook de training gewijzigd. Meer dan voorheen worden politieambtenaren getraind om op de benen van verdachten te schieten. Dit gegeven bemoeilijkt de vergelijkende analyse van de doeltreffendheid van de nieuwe Action 3-patroon met de oude volmantelpatroon. De Nederlandse politieambtenaar schiet namelijk in het begin van de jaren '90 met de Action 3 meer op de benen van verdachten en raakt deze ook vaker dan eind jaren '80 met de volmantelmunitie. Daardoor vallen er nu relatief minder doden en relatief meer gewonden dan in het verleden. Met de Action 3-munitie is iets vaker een tweede of derde raak schot nodig geweest om de tegenstander te stoppen dan met de volmantelmunitie. Maar met rake Action 3-schoten is er minder

doorschot dan bij rake volmantelschoten.

De Nederlandse regering acht zich gebonden aan internationale afspraken op grond waarvan een kogel na de inslag op het doel (menselijk weefsel) niet groter mag worden dan het oorspronkelijke kaliber. De gekozen Action 3-kogel voldoet aan deze eis. Daarnaast bezit de Action 3 het vereiste vermogen om door een eventuele dekking (staalplaat, hout) te kunnen dringen. Regering en parlement hebben in het begin van de jaren '80 daarom terecht de door de politie voorgestelde sterk vervormende en sterk verwondende Action 1-kogel (de zogenoemde 'stopkogel') afgewezen. Op dit moment is er verder weinig of niets bekend over de wondballistische effecten van de Action 3-kogel omdat de autopsierapporten, zoals aange troffen in de rijksrecherchedossiers, daarover geen specifieke informatie bevatten.

De 'stopkogel'-discussie

Regelmatig laait de discussie op over de eventuele ineffectiviteit van de Action 3-munitie, zoals dat in de zomer van 1996 ook weer het geval was. Daarbij klinkt vanuit onderdelen van de politie en vanuit enkele politievakorganisaties de roep om de invoering van zwaardere munitie die men aanduidt als de 'stopkogel', een kogel met meer stoppend vermogen. Dit is een moeilijke discussie. Het gaat daarbij om de afweging van het belang van de politieambtenaar om gewelddadige aanvallers te kunnen stoppen (stoppend vermogen) tegen de risico's voor burgers in de zin van een verhoogde kans op dodelijk letsel en de zekerheid van zwaarder letsel. Alvorens de discussie te heropenen over de invoering van de 'stopkogel' zou op zijn minst moeten zijn gebleken dat de huidige Action 3-patroon in de praktijk ernstig faalt, zowel bij het aanhoudingsvuur als bij het noodweerschot. De resultaten van ons onderzoek geven daartoe geen aanleiding. Integendeel: het OM beoordeelt 40 procent van het schieten door de politie als onbevoegd.

Gegeven het feit dat in de periode 1978-1995 totaal 10 van de 53 doden en 28 van de 244 gewonden vielen door een ongewilde schot uit een politiepistool, veronderstellen wij dat een meer vervormende en daardoor meer dodelijke munitie dan de Action 3, het aantal doden door ongewilde schoten zeker zal doen toenemen. Dat laatste geldt mutatis mutandis ook voor de gewilde schoten. In die context is de invoe-

ring van een gevaarlijker soort munitie niet opportuun. Ons inziens is er vooralsnog geen zwaarwegende reden om de 'stopkogel'-discussie opnieuw te voeren.

DEEL 3 – POLITIEEL VUURWAPENGE- BRUIK GEWOGEN EN GETOETST

De verantwoordelijkheid voor de afdoening

De wijze waarop de beoordeling van het politieel vuurwapengebruik op zijn strafrechtelijke merites wordt afgedaan, is divers, zowel op ressort- en parket-niveau als binnen de politieregio's. Binnen het OM heerst onduidelijkheid over de vraag wie vuurwapengebruik ten principale moet beoordelen. De procureurs-generaal zijn het daarover onderling niet eens. Volgens de een is het de hoofdofficier van Justitie, volgens een ander beslist de procureur-generaal als de rijksrecherche onderzoek heeft gedaan en de hoofdofficier van Justitie in alle andere gevallen en volgens weer een ander beslist de procureur-generaal op basis van een afdoeningsvoorstel van de hoofdofficier van Justitie. De hoofdofficieren van Justitie zijn het op dit punt wel met elkaar eens: zij beslissen zelf of laten dit eventueel over aan hun districts- of unit-hoofden.

Wijze van melden

Het meldingsformulier geweldsgebruik dat tegelijk met de Ambtsinstructie 1994 is ingevoerd, voldoet niet als informatiebron voor een adequate beoordeling door de hoofdofficier van Justitie. Er is nu veel energie en tijd gemoeid met het achterhalen van de noodzakelijke informatie die in de melding ontbreekt vanwege onvolledigheid, het gebruik van kwalificerende termen en het ontbreken van de redenen van wetenschap. Een meer volledige wijze van melden voorkomt ook dat door het stellen van aanvullende vragen bij de betrokken politieambtenaar het gevoel van verdacht zijn wordt aangewakkerd.

De huidige redactie van artikel 17 Ambtsinstructie is verder zodanig dat het onduidelijk is of ook het vuurwapengebruik dat geen lichamelijk letsel veroorzaakt in de vorm van een rapport aan de officier van Justitie moet worden gemeld met behulp van het voorgeschreven landelijke model. De tekst komt dan te luiden:

28 *Het verdient aanbeveling om artikel 17 lid 4 Ambtsinstructie 1994 als volgt te wijzigen: 'De melding zoals bedoeld in het tweede lid en het rapport, bedoeld in het derde lid, wordt opgemaakt overeenkomstig het daarvoor door Onze Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken vast te stellen model.'*

Willekeur

De hoofdofficieren van Justitie, korpsbeheerders en korpschefs verschillen aanzienlijk in hun opvatting over de eventueel te nemen maatregelen en wijze van afdoening, getuige hun reactie op een fictief geval van dodelijk vuurwapengebruik dat aan hen is voorgelegd. De 12 responderende hoofdofficieren van Justitie kiezen vrijwel unaniem voor een strafrechtelijke aanpak. De korpsbeheerders en de korpschefs daarentegen verschillen onderling sterk van mening over de juiste aanpak. Van de tien korpsbeheerders vinden drie dat er geen maatregel nodig is, twee dat het OM moet vervolgen, twee dat er een schriftelijke berisping moet volgen, twee kiezen voor ontslag en één kiest voor een disciplinaire maatregel afhankelijk van de beslissing van het OM. De mening van korpschefs varieert van geen maatregel, extra training, schriftelijke berisping en loonkorting tot ontslag, schorsing of ontheffing uit de functie. Dit betekent dat een politieambtenaar die een dergelijk schietgeval meemaakt in de ene regio een geheel andere aanpak mag verwachten dan in een andere regio.

Gezien de meningsverschillen zal de afdoening van het politieel vuurwapengebruik in de praktijk waarschijnlijk kunnen worden getypeerd als tamelijk willekeurig. De verschillen in interpretatie van de Ambtsinstructie 1994 betreffen geen academische kwestie getuige ook het resultaat van ronde tafelgesprekken over enkele concrete gevallen van politieel vuurwapengebruik.

De OM-deelnemers aan de ronde tafelgesprekken sloten de gedachtenwisseling af met de vaststelling dat deskundigheidsbevordering en landelijke uitwisseling daarvan binnen het OM gewenst zou zijn zodat er meer eenvormigheid in de beoordelingen wordt gebracht en rechtsregels consequent worden toegepast. Naar ons oordeel zou daarbij het uitgangspunt moeten zijn dat de vraag naar de rechtmatigheid van het politieel vuurwapengebruik vooraf dient te gaan aan de vraag of het optreden begrijpelijk is en geen schuldverwijt oplevert.

29 *Het verdient aanbeveling dat het OM meer aandacht besteedt aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot de beoordeling en afdoening van het politieel vuurwapengebruik.*

30 *Het verdient aanbeveling om de centrale beoordeling van politieel vuurwapengebruik op ressortsniveau te behouden en te bevorderen.*

31 *Het verdient aanbeveling onderzoek te doen naar de toepassing van disciplinaire sancties.*

Onderzoek rijksrecherche

De rijksrecherche doet in opdracht van de hoofdofficier van Justitie onderzoek naar voorvallen waarin de politie personen met een kogel uit een vuurwapen heeft geraakt, of waarbij twijfel is ontstaan over de rechtmatigheid van vuurwapengebruik tegen burgers. Op een totaal van gemiddeld ongeveer 70 onderzoeken naar gedragingen van politieambtenaren per jaar gaat het om zo'n 20 gevallen van politieel vuurwapengebruik. Aard en kwaliteit van deze onderzoeken variëren per ressort en door de tijd. De onderzoekssystematiek, de structuur van de onderzoeken en van de processen-verbaal, de analyse en niet in de laatste plaats de wijze van administreren van de onderzoeken naar politieel vuurwapengebruik, laten nogal eens te wensen over.

Er is de laatste jaren een tendens waarneembaar dat rijksrechercheurs ook andere aspecten dan alleen het gebruik van het vuurwapen zelf in ogenschouw nemen en de operatie als geheel analyseren, inclusief bijvoorbeeld de rol van de meldkamer en van leidinggevenden. In sommige rapporten van de rijksrecherche zijn vergaande conclusies en aanbevelingen te vinden, compleet met een aanzet tot een evaluatie van het voorval. Onze indruk is dat deze deskundigheid door de politie (korpsbeheerder, korpsleiding, opleidingen) amper wordt benut.

32 *Het verdient aanbeveling om de inzichten, analyses en conclusies van de rijksrecherche met betrekking tot het politieel vuurwapengebruik te benutten ter verbetering van de vuurwapenopleiding van de politie.*

Beoordeling

Een belangrijke indicatie voor het antwoord op de vraag of de politie vaker schiet dan nodig is, zou kunnen worden afgeleid uit het eindoordeel van het OM of de rechter. Politieel vuurwapengebruik dat als niet-gerechtigd of als strafbaar wordt afgedaan,

had op grond van dat oordeel dus niet hebben mogen plaatsvinden. In verband hiermee hebben wij de beoordelingen met betrekking tot het waarschuwend en gericht schieten in de jaren 1992-1995 en de afdoening van de rake schoten in de periode 1978-1995 geïnventariseerd. Het resultaat hiervan laat zien dat het OM een substantieel gedeelte van het politieel vuurwapengebruik (25 à 40 procent) afkeurt en dat de politie dus aanmerkelijk vaker het vuurwapen gebruikt dan nodig wordt geacht. Dat laatste geldt met name voor het waarschuwend schieten en voor het schieten op rijdende verdachten.

33 *Het verdient aanbeveling dat de hoofdofficier van Justitie jaarlijks per regio een geweldsverslag doet opmaken, waarin naast de wijze van afdoening in concrete gevallen, ook wordt aangegeven of er sprake is van structurele tekortkomingen en welke de mogelijkheden zijn om deze tekortkomingen op te heffen.*

Opname in justitiële documentatiedienst

Veel parketten proberen politieambtenaren na het seponeren van een formele verdenking van strafbaar vuurwapengebruik buiten de justitiële documentatiedienst te houden door aan het dossier geen parketnummer toe te kennen, maar alleen een zogeheten AZ- (algemene zaken) nummer. Ieder parket doet dit op zijn eigen manier en selecteert ook met eigen criteria.

34 *Het verdient aanbeveling dat de minister van Justitie een landelijke richtlijn formuleert omtrent het afdoen van een verdenking van strafbaar vuurwapengebruik door een politieambtenaar.*

Strafrechtelijke afdoening

Wij beschikken van 214 zaken waarin 222 burgers door een politiekogel werden getroffen over de justitiële afdoening, doden en gewonden in privé kwesties niet meegerekend. Van 61 schietgevallen met persoonlijk letsel hebben wij geen beoordeling en afdoening aangetroffen. Het schieten leidt maar in 24 van deze 214 rake zaken (11 procent) tot een strafrechtelijke vervolging. In acht gevallen (vier procent) acht de rechter de schutter schuldig aan het plegen van een strafbaar feit. Het overgrote deel van de 214 rake zaken met beoordeling wordt door het OM geseponeerd. In 164 gevallen betreft dit een technisch sepot en in 26 gevallen een beleidssepot. Ervan uitgaande dat een beleidssepot moet worden opgevat als een

geval waarin een strafrechtelijke veroordeling technisch haalbaar is, keurt het OM dus 26 gevallen af zonder daaraan verdere gevolgen te verbinden. In de resterende 24 gevallen gaat het OM over tot strafvervolging.

Niet alle gevallen waarin het OM strafvervolging heeft ingesteld hebben geleid tot een rechtszaak. Het OM heeft in 17 gevallen de schutter voor een rechtszitting gedagvaard, waarvan in één zaak het gerechtshof daartoe de opdracht gaf. Voorzover de eis van het OM bekend is, heeft het OM in negen rechtszaken een straf en in vier ontslag van alle rechtsvervolging geëist. Dat betekent dat het OM, voor zover wij hebben kunnen nagaan, in negen zaken het vuurwapengebruik heeft afgekeurd door bij de strafrechter bestraffing van de politieambtenaar te eisen. De beleidssepot- en de strafeisgevallen vormen samen opgeteld 35 van de 214 gevallen, dat wil zeggen dat het OM maar ongeveer 16 procent van de rake schietgevallen afkeurt.

Afdoeningsberichten

Ongeveer eenderde van de afdoeningen van rake zaken door het OM bestaat uit niet meer dan een enkele opmerking omtrent de rechtmatigheid van het vuurwapengebruik of omtrent de grond van die rechtmatigheid. Het afdoeningsbericht geeft in deze gevallen geen blijk van een inhoudelijke toetsing. In eenderde van de afdoeningsberichten vindt wel een toetsing plaats van het vuurwapengebruik en wordt aangegeven om welke redenen en op basis van welke concrete omstandigheden een rechtvaardigingsgrond van toepassing is. De overige afdoeningsberichten houden hiertussen het midden. Inhoudelijk bestaat er in het merendeel van de rake zaken consensus tussen de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal over de wijze van afdoen.

Kans op veroordeling

Uiteindelijk legt de rechter de schutter in zeven van de 214 gevallen waarin een burger wordt geraakt door een politiekogel een straf op; dit is drie procent. De straffen die de rechter oplegt zijn bescheiden, variërend van een boete tot twee maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Totaal zeven van alle 835 voorvallen van gericht schieten in de periode 1978-1995 leiden dus tot een strafrechtelijke veroordeling. Wij stellen derhalve vast dat de kans op een strafrechte-

lijke veroordeling voor een politieambtenaar, die gericht schiet op een burger, kleiner is dan één procent.

Afdoening dodelijke schoten

Van de 214 rake zaken waarvan wij de afdoening konden achterhalen, is in 41 gevallen door de politie een dodelijk schot gelost. Zaken met een dodelijk schot leiden relatief vaker tot een rechtszaak dan zaken met een verwondend schot. Maken de dodelijke schoten bijna een vijfde uit van het totaal aantal rake zaken, zij beslaan ruim de helft van de rechtszaken (namelijk negen van de 17). De kans op vervolging en veroordeling is bij een dodelijk schot dus minder klein dan bij een schot dat alleen een verwonding veroorzaakt.

Afdoening ongewilde schoten

Er zijn 35 zaken met een ongewild raak of een onbedoeld raak schot beoordeeld. Ook deze zaken zijn oververtegenwoordigd bij de rechtszaken. Van de 15 rechtszaken betreffen er vijf een ongewild schot en twee een onbedoeld raak schot. De rechter verklaart in alle vijf de zaken met een ongewild schot schuld aan zwaar lichamelijk letsel of de dood bewezen. Daar staat tegenover dat het OM een aanzienlijk gedeelte van de ongewilde schoten of onbedoeld rake schoten (24 van de 35) geseponeerd heeft op grond van gebrek aan bewijs. Verder maakt dit soort schoten een verhoudingsgewijs groot deel uit van de categorie beleidssepots. In het licht van de uitspraken van de Nederlandse rechter is het de vraag of deze vele sepots gerechtvaardigd zijn.

Afdoening door de jaren

Voor de gehele onderzoeksperiode 1978-1995 geldt dat de meerderheid van de rake zaken op technisch-juridische gronden is geseponeerd. De laatste tien jaar is het technisch sepot verhoudingsgewijs toegenomen. Het aantal beleidssepots betreft hooguit een drietal zaken per jaar. Over de gehele periode 1978-1995 bezien worden politieambtenaren slechts sporadisch ter zake hun vuurwapengebruik vervolgd. De laatste tien jaar is het percentage vervolgingen verhoudingsgewijs afgenomen.

De beoordelingssystematiek

Het OM bedient zich niet van een eenduidige beoordelingssystematiek. Ook na de invoering van de Ambtsinstructie 1994, die geen verwijzing naar

noodweer meer bevat, komt het veelvuldig voor dat het OM eerst aan de noodweerbepaling toetst alvorens de Ambtsinstructie 1994 toe te passen. Dit is in strijd met het wettelijk systeem waarin sinds 1988 sprake is van een wettelijke geweldsbevoegdheid, neergelegd in artikel 8 Politiewet 1993 en in de geweldsbepalingen van de Ambtsinstructie 1994. De politieambtenaar die met inachtneming van deze geweldsbepalingen een burger raakt met een kogel uit zijn dienstpistool, kan zich rechtvaardigen met een beroep op een wettelijk voorschrift dat aan zijn geweldgebruik de strafbaarheid ontnemt. Alleen wanneer zijn vuurwapengebruik niet binnen de reikwijdte van de Ambtsinstructie 1994 valt, komt de vraag aan de orde of de politieambtenaar een beroep op noodweer toekomt.

Over het algemeen tonen de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal veel begrip voor de positie van de politieambtenaar. Zij zijn geneigd de regelgeving met betrekking tot vuurwapengebruik soepel toe te passen, waarbij met name artikel 7 lid 1 sub b Ambtsinstructie 1994 (schieten ter aanhouding van een persoon die wordt verdacht van een ernstig misdrijf, tevens grove aantasting van de rechtsorde) zich leent voor een ruime interpretatie. Ook hechten zij veel waarde aan de verklaring van de schutter, soms zelfs meer dan aan de resultaten van technisch onderzoek. Deze mechanismen vertroebelen een objectieve beoordeling en kritische toetsing van het vuurwapengebruik en komen de sturende werking van het uiteindelijke oordeel niet ten goede.

De rol van het OM

Het OM heeft ten aanzien van het politieel vuurwapengebruik een tweeslachtige rol. Enerzijds vormt het OM het gezag over de politie voorzover het de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde betreft. Vanuit deze gezagstaak draagt het OM verantwoordelijkheid voor de sturing en toetsing van het politieel vuurwapengebruik. Anderzijds heeft het OM als vervolgende instantie de exclusieve taak vast te stellen of de politieambtenaar die heeft geschoten zich mogelijk heeft schuldig gemaakt aan een strafbaar feit en of strafrechtelijke vervolging opportuun is.

Geconstateerd is dat het OM, kennismemende van de onderzoeksresultaten van de rijksrecherche, het voorval over het algemeen uitsluitend beoordeelt op de strafrechtelijke merites. Conclusies ter verbetering

ring van het politieoptreden worden, in overleg met de politie, soms wel getrokken, maar dit is geen regel. Opmerkingen over de kwaliteit van het politieoptreden als geheel komen maar in ongeveer tien procent van de rake zaken voor. De vraag of het vuurwapengebruik voorkomen had kunnen worden, wordt slechts bij hoge uitzondering gesteld. Het OM beoordeelt het politieel vuurwapengebruik over het algemeen dus vanuit het perspectief van het vervolgingsmonopolie. Als bevoegd gezag zou het OM zich een bredere toetsing en sturing kunnen permitteren. Gezien het geringe aantal zaken op jaarbasis zou de noodzakelijke kennis en ervaring die hiervoor nodig is, kunnen worden veiliggesteld door beoordeling en advisering op ressortniveau.

Verplichte training en toetsing

Een belangrijke bijdrage aan de beheersing van het politieel vuurwapengebruik is geleverd door artikel 4 van de Ambtsinstructie 1994, op grond waarvan het gebruik van het dienstpistool uitsluitend is toegestaan wanneer de politieambtenaar in het gebruik is geoefend op het niveau zoals is voorgeschreven in de Regeling training en toetsing vuurwapengebruik politie 1995.

Daarmee legt de Ambtsinstructie 1994 een grote verantwoordelijkheid bij de individuele ambtenaar om geoefend te zijn. Aan de korpsbeheerder is, als flankerende medeverantwoordelijkheid, in artikel 16 Bewapeningsregeling politie opgedragen er zorg voor te dragen dat de politieambtenaar slechts over een dienstpistool beschikt indien hij voldoet aan de door de ministers gestelde eisen van bekwaamheid. De korpsbeheerder zal het dienstpistool dus moeten innemen wanneer de betreffende politieambtenaar verzuimt de jaarlijks lessen voortgezette vuurwapenopleiding te volgen.

Het gat tussen gezag en beheer

Over de samenwerking tussen het OM en de politie wat betreft de beoordeling van politieel vuurwapengebruik zijn de meeste respondenten van onze enquête positief. In de meeste regio's hebben politie en OM afspraken over informatie-uitwisseling. Ook blijkt er over concrete gevallen, zeker bij enige twijfel,

meestal telefonisch overleg te zijn, waarvan de uitkomst schriftelijk wordt bevestigd.

Maar ondanks het feit dat in de Nota van Toelichting bij de artikelen 17-19 van de Ambtsinstructie 1994 vermeld staat dat het 'Doel van de geweldmelding is om de beheerder inzicht te geven in de wijze waarop zijn ambtenaren omgaan met de bevoegdheid geweld te gebruiken', geven de meeste korpsbeheerders te kennen niet of nauwelijks op de hoogte te zijn van, laat staan betrokken te zijn bij de beoordeling van vuurwapengebruik. Slechts drie van de acht responderende korpsbeheerders worden steeds op de hoogte gebracht van voorvallen van vuurwapengebruik (via regelmatige verslaglegging). Deze drie houden zelf ook een archief bij van de meldingen vuurwapengebruik. De andere vijf worden alleen ingelicht over ernstige incidenten, die mogelijk de media halen of politiek-bestuurlijke consequenties kunnen hebben. Deze vijf houden geen archief bij. Slechts twee van de acht responderende korpsbeheerders stellen de minister van Binnenlandse Zaken op de hoogte van de meldingen vuurwapengebruik in hun regio.

Over de verhouding tussen disciplinaire en strafrechtelijke afdoening bestaat binnen het OM een tamelijk eenduidige opvatting. Een voorwaardelijk sepot als pressiemiddel om de korpsbeheerder en/of korpschef ertoe te bewegen om disciplinaire maatregelen te nemen, vinden slechts twee van de tien hoofdofficieren van Justitie geëigend. De andere acht vinden dat het voorwaardelijk sepot niet behoort te fungeren als bestuurlijk breekijzer, ook al sorteren disciplinaire maatregelen soms meer effect dan een strafvervolgning. Zij stellen zich op het standpunt dat een voorwaardelijk sepot slechts bedoeld kan zijn om een verdachte tot (het nalaten van) bepaalde handelingen te bewegen en dat het geen geëigend pressiemiddel is in bestuurlijke verhoudingen.

De situatie dat de beheerder zich aan politieel vuurwapengebruik weinig gelegen laat liggen en de hoofdofficier alleen de beslissing over de strafrechtelijke aansprakelijkheid voor zijn rekening neemt, kan worden getypeerd als een gat tussen beheer en gezag. De controle op het politieel vuurwapengebruik wordt daarmee te zeer overgelaten aan de politie zelf.

Bijlage 1 – Begrippen en afkortingen in deze studie

Politierangen

Met de Politiewet 1993 en de reorganisatie van de politie zijn de rangen binnen de politie van laag naar hoog geworden: aspirant, surveillant, agent, hoofdagent, brigadier, inspecteur, hoofdinspecteur, commissaris, hoofdcommissaris (NRC Handelsblad, 2 december 1995).

In de oude situatie hadden de gemeente- en de rijkspolitie elk hun eigen rangen:

gemeentepolitie

aspirant, agent, hoofdagent, brigadier, adjudant, inspecteur, hoofdinspecteur, commissaris, hoofdcommissaris;

rijkspolitie

aspirant, wachtmeester, wachtmeester eerste klasse, opperwachtmeester, adjudant, officier tweede en eerste klasse, dirigerend officier derde, tweede en eerste klasse, inspecteur-generaal.

In de tekst van dit onderzoek verwijzen wij nog regelmatig naar deze oude rangen. Verfijningen binnen de rangen, zoals hoofdambtenaar eerste klasse, hebben wij hier achterwege gelaten (Politie-almanak 1991:11). De commissarissen van politie (voorheen van rijkspolitie) toegevoegd aan de procureur-generaal en de (hoofd)inspecteurs (eerste klasse) der rijksrecherche vallen buiten de weergegeven rangordening. Zij zijn in dienst van het ministerie van Justitie en niet van een politiekorps.

Afkortingen en specifieke begrippen

Aanhouden Artikelen 53 en 54 Wetboek van strafvordering geven de opsporingsambtenaar de bevoegdheid om een verdachte (tegen wie een redelijk vermoeden van schuld aan een strafbaar feit wordt gekoesterd) tijdelijk zijn vrijheid te ontnemen en over te brengen naar een plaats van verhoor ('van zijn vrijheid beroven ten einde hem voor de organen van politie of justitie te geleiden'). Ook 'arresteren' genoemd.

Action 3-munitie Sinds 1992 de standaard vuurwapenmunitie bij de politie, waarvan het projectiel nadat het is afgeschoten een openstaande punt heeft, waardoor deze meer wrijving maakt met het beschoten object, meer 'energie afgeeft' en verondersteld wordt daardoor de tegenstander eerder in het handelen te stoppen.

ACP Algemeen Christelijke Politiebond

Advocaat-Generaal (A-G) Bij het gerechtshof: lid van het OM, vertegenwoordigt het OM in rechtszaken. Bij de Hoge Raad: lid van het OM, brengt onafhankelijk advies uit aan de Hoge Raad over de beoordeling van arresten waartegen beroep in cassatie is ingediend.

AE Aanhoudingseenheid, dynamisch onder-

deel van de Mobiele Eenheid (ME) ter aanhouding van verdachten bij grootschalige verstoringen van de openbare orde.

AFO Authorized Firearms Officer, gewapende Britse politieambtenaar.

ambtsbericht Brief afkomstig van functionarissen van het OM

AMvB Algemene Maatregel van Bestuur.

ANPV Algemeen Nederlandse Politievakorganisatie.

AOE Aanhoudings- en ondersteuningseenheden. Zie arrestatieteam (AT)

APV Algemene Politieverordening

arrestatieteam Aanduiding in het dagelijks (politieel) spraakgebruik voor 'aanhoudings- en ondersteuningseenheden' (AOE) (Ambtsinstructie 1994, art. 6 lid 1, Besluit beheer regionale politiekorpsen, art. 8).

ARV Armed Response Vehicle, met vuurwapens bewapende surveillanceauto's van de Britse politie voor inzet in gevallen waar vuurwapens in het spel zijn.

AT Zie arrestatieteam.

autoprocedure Aanhouding van verdachten in een auto volgens een voorgeschreven procedure. De arrestatieteams hanteren hiervoor een geheel andere procedure dan de geïnfomeerde surveillancedienst (zie BTGV).

AVAS Afwijzigheid van alle schuld.

AZ Algemene Zaken.

BARP Besluit algemene rechtspositie politie, Besluit van 16 maart 1994, houdende vaststelling van de algemene rechtspositie van de politie, Stb. 1994 214).

BBE Bijzondere Bijstandseenheid, eenheden scherpschutters van de politie (BBE-politie) en de krijgsmacht (BBE-krijgsmacht) en interventie-eenheid (*close combat*, ofwel 'nabij gevecht') van het Korps Mariniers (BBE-mariniers).

BBRP Besluit beheer regionale politiekorpsen, besluit van 28 maart 1994 (Stb. 224), houdende regel met betrekking tot het beheer van de regionale politiekorpsen en maatregelen jegens ingesloten.

bedreigen/-ging Bedreiging(en) tegen de politie door derden.

beugelkrop Dit is de beugel rond de trekker van het pistool. Zo lang de politieambtenaar niet wil schieten, moet hij of zij de vinger niet op de trekker maar gestrekt langs de beugelkrop houden, dat wil zeggen in de lengterichting van het pistool onderlangs de slede, om te voorkomen dat er ongewild een schot afgaat.

BIG Bijstandinstructie Gemeentepolitie.

BiZa Ministerie van Binnenlandse Zaken (doorgaans wordt verwezen naar de Directie Politie).

BOA Buitengewoon opsporingsambtenaar.

BSB Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten van de Koninklijke marechaussee voor het

voorkomen en bestrijden van (internationaal) terrorisme en gewapende criminaliteit. Fungeert sinds de inwerkingtreding van de Politiewet 1993 formeel ook als observatieteam en arrestatieteam.

BOT Bijzondere ondersteuningsteams van de Landelijke bijzondere bijstandsverlening van het gevangeniswezen (LBB) voor het vervoer van vluchtgevaarlijke en aanslag- of bevrijdingsgevoelige gedetineerden en.

BTGV Benaderingstechniek gevaarlijke verdachten. Dit is een procedure voor de aanhouding van vuurwapengevaarlijke verdachten in auto's door medewerkers in de surveillancedienst. Daarbij worden de verdachten door middel van bevelen, gegeven met behulp van de megafoon op de surveillanceauto en onder dreiging van getrokken pistolen, een voor een uit de auto 'gepraat'.

cautie Mededeling aan de verdachte voorafgaande aan een verhoor, dat hij niet tot antwoorden verplicht is.

CBS Centraal Bureau voor de Statistiek.

CID Criminele inlichtingendienst.

commissaris toegevoegd Ingevolge artikelen 3 en 43 Politiewet 1993 beschikt de procureur-generaal over bijzondere ambtenaren van politie. Dit zijn ten eerste de rijksrechercheurs. Ter ondersteuning van de toezicht houdende en beleidsmatige taak van de procureur-generaal met betrekking tot de strafrechtelijke handhaving in zijn ressort beschikt de procureur-generaal daarnaast over een commissariaat van politie met een of enkele commissarissen van politie. Deze functionarissen heten 'commissaris toegevoegd aan het parket van de procureur-generaal'. Wij spreken kortweg van 'commissaris toegevoegd' om een duidelijk onderscheid te maken met de commissarissen van politie in de reguliere politieorganisaties.

CRI Centrale recherche informatiedienst, divisie van het Korps landelijke politiediensten.

delictsomschrijving De vorm waarin het feit in het Wetboek van strafrecht en dergelijke is strafbaar gesteld.

DKDB Divisie koninklijke en diplomatieke beveiliging, divisie van het Korps landelijke politiediensten.

doorschot Het verschijnsel van een kogel die na inslag het doel weer verlaat (uitschot).

dossiers vuurwapengebruik Documentatie van vuurwapenvoorvallen in ons archief die meer omvat dan alleen een meldingsformulier.

double action Technische term met betrekking tot pistolen en revolvers. Is het beste te begrijpen in relatie tot *single action*. Voor het dienstpistool Walther P houdt *single action* in dat na het doorladen of het afvuren van een

patroon de hamer (die bij het afvuren naar voren slaat, daarmee de slagpin naar voren doet bewegen en zo de slaghoed doet ontbranden) naar achteren blijft staan. In die stand (*single action*) is een lichte druk op de trekker (19 Newton, ongeveer 2 kilogram) en een korte 'trekkerweg' (5 mm.) genoeg om een schot te doen afgaan. Omdat het vanwege het risico van het afgaan van ongewilde schoten ongewenst is om een wapen permanent in deze toestand te vervoeren, kan het wapen met de 'ontspanhefboom' worden ontspannen, zodat de hamer in zijn voorste stand komt zonder de slagpin te treffen en er nu voor het afvuren van een schot een veel langere trekkerweg en vooral een zwaardere trekkerdruk nodig is (37 Newton, ongeveer 3,8 kilogram, trekkerweg 14 mm.). De trekkerdruk van het oude FN pistool was constant gemiddeld 2 kilogram (variërend tussen 1,8 en 2,5 kilogram). Bij de omscholing naar de Walther P5 moesten politieambtenaren dan ook wennen aan de veel hogere trekkerdruk bij het eerste schot. Overigens voldoet de Walther P5 met de wijze van uitvoering van het *double action/single action* systeem ook aan het vereiste van een visuele signalering van gespannen en ontspannen stand. Het verschil is te zien aan de stand van de hamer.

dreigen (door politie) Richten en gericht houden van een vuurwapen (Ambtsinstructie 1994, art. 1 lid 3 onder j), verwarrend genoeg elders in de Ambtsinstructie weer het 'trekken van een vuurwapen' genoemd (art. 11).

ECD Economische Controledienst, opsporingsdienst van het ministerie van Landbouw en Visserij.

EHRM Europese Hof voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

ernstvuur Met 'ernstvuur' duidt de politie Amsterdam-Amstelland alle schoten aan die vallen buiten de oefensituatie op de schietbaan; dus waarschuwingsschoten, gerichte schoten én ongewilde schoten, al dan niet raak.

etherdiscipline Bewust ingetogen gebruik van draadloze verbindingsmiddelen (mobilfoon en portofoon).

EVRM Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

FATS Firearms Training System. Dit is een simulatiesysteem met filmbeelden en laserwapens voor de training van politieambtenaren in de beoordeling van de schietwaardigheid van gevaarsituaties en het gebruik van het dienstvuurwapen daarbij.

FBI Federal Bureau of Investigation, de federale recherche van de Verenigde Staten van Amerika.

fair trial Bij het bepalen van de gegrondheid van een strafrechtelijke vervolging heeft een ieder recht op een eerlijke proces. Dat wil

zeggen een openbare behandeling van zijn zaak binnen redelijke termijn door een onafhankelijke en onpartijdige rechter.

FIOD Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst, onderdeel van de Belastingdienst.

GBO Groep bijzondere opdrachten, eenheid bij sommige (gemeente)korpsen voor het verrichten van technisch en/of tactisch moeilijke klussen (aanhoudingen of onderzoeken), vaak aanleunend tegen het werk van de arrestatieteams.

GBT Groep bijzondere taken, eenheid bij sommige (gemeente)korpsen voor het verrichten van technisch en/of tactisch moeilijke klussen (aanhoudingen of onderzoeken), vaak aanleunend tegen het werk van de arrestatieteams.

gerechtshof Rechterlijke instantie in tweede aanleg. Behandelt een zaak in hoger beroep in zijn geheel opnieuw. Tegen een arrest (uitspraak) van het gerechtshof is beroep in casatie mogelijk bij de Hoge Raad der Nederlanden.

gericht schieten Richten, al dan niet met behulp van de richtmiddelen, op een persoon of object en de trekker overhalen, dat wil zeggen een schot doen afgaan en daarmee een projectiel op het object afvuren teneinde het doel van het optreden te bereiken, meestal het handelen te doen stoppen. Indien mogelijk wordt een gericht schot voorafgegaan door een mondelinge waarschuwing en/of een waarschuwingsschot.

GIGN *Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale*. Antiterreureenheid van de Franse Nationale Gendarmerie.

GP gemeentepolitie.

GSG9 Anti-terreureenheid van de Duitse *Bundesgrenzschuts*.

Hoofdofficier hoofdofficier van justitie, hoofd van een arrondissementsparket van het Openbaar Ministerie

fungerend hoofdofficier Officier van justitie eerste klasse die het hoofd van het arrondissementsparket in het regionaal college vertegenwoordigt.

HMG Hoog Militair Gerechtshof

HPO Herziene politieopleiding.

HSR Hazewinkel-Suringa-Remmelink

HR Hoge raad der Nederlanden. Hoogste rechtscollege. Beoordeelt niet de feiten maar alleen de rechtsgang (schending van het recht of verzuim van vormen, art. 441 Sv).

IBT Integrale Beroepsvaardigheidstraining.

IKR Instructie Korps Rijkspolitie (gelijkwaardig aan de Bijstandinstructie gemeentepolitie).

inschot De plek van het doel waar de afgevuurde kogel inslaat.

IRA *Irish Republican Army*, het Ierse Republikeinse Leger, terreurgroep voor de afscheiding van Noord-Ierland van Groot-Brittannië en aansluiting bij de Ierse Republiek.

IRT Interregionaal rechetteam.

IVBPR Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.

kempenbende Groepen (vuurwapengevaarlijke) gewelddadige inbrekers, opererend in het Zuiden van Nederland van het midden van de jaren '70 tot het begin van de jaren '80, vaak snelkraken op winkels en banken zetten, dikwijls afkomstig van woonwagencampen uit de streek de Brabantse Kempen.

KLPD Korps landelijke politiediensten.

klungelschot Schot dat ongewild afgaat uit een vuurwapen doordat de schutter onhandig met het wapen omgaat (laden, ontladen, vastpakken).

KMAR Koninklijke marechaussee.

kogel Alledaagse term voor 'projectiel', stammend uit de tijd dat met vuurwapen ronde, loden kogels werden verschoten. Zie patroon.

LBB Landelijke bijzondere bijstandsverlening van het gevangeniswezen.

letselschoten Schoten door politieel vuurwapengebruik waardoor personen zijn geraakt, met verwonding (al dan niet dodelijk) tot gevolg.

letselzaken Zaken (voorvallen) waarin letselschoten zijn gevallen.

ME Mobiele Eenheid, eenheden van de politie voor (grootschalige) handhaving van de openbare orde, evacuaties, bewaken en beveiligen, crises en rampen, zoekacties.

melden De politieambtenaar is verplicht geweldsgebruik en dus ook vuurwapengebruik te melden aan de meerdere (artikelen 17,18, 19 Ambtsinstructie 1994).

meldingsformulier Standaard formulier (verschilt nog steeds per korps) voor het melden van geweldsgebruik.

mill Verfijnde maat om hoeken te meten; 360 graden is gelijk aan 6400 mill.

mm Millimeter.

munitie Zie *Action 3*, patroon en volmantel.

mutatie Aantekening van politieambtenaren in het dag/nacht-rapport over verrichte werkzaamheden en gedane observaties.

nemo tenetur Niemand is gehouden aan zijn eigen veroordeling mee te werken.

NJ Nederlandse Jurisprudentie

No Nationale ombudsman.

NPB Nederlandse Politiebond.

NSIS Nationaal Schengen Informatie Systeem.

observatieteam Bijzondere recherche-eenheid voor het volgen, lokaliseren en observeren van (mogelijke) verdachten van ernstige misdrijven en hun bewegingen.

ongewild schot Schieten zonder dat dit uitdrukkelijk de bedoeling was (zie schieten).

OM Openbaar Ministerie.

OPS Nederlandse Opsporingssysteem.

opvallend Met een opvallende dienst- of surveillanceauto bedoelen wij een als zodanig herkenbare politieauto (met *striping*, zwaailichten, sirene, zoeklichten en dergelijke) in tegenstelling tot een onopvallende auto, die

- niet (direct) als politieauto te herkennen is.
- OvJ** officier van Justitie.
- OT** Observatieteam, politieteam speciaal getraind en uitgerust om opvallend (toekomstige) verdachten te volgen en te observeren.
- pandenprocedure** Aanhouding van verdachten in een pand volgens een voorgeschreven procedure. De arrestatieteams hanteren hiervoor een andere procedure dan de geïnformeerde surveillancedienst en/of de recherche, hoewel sommige recherche-eenheden elementen lenen uit de procedures van de arrestatieteams.
- patroon** Het voorwerp dat door middel van de 'patroonhouder' in de 'kamer' van het vuurwapen komt en daar wordt verschoten. De patroon bestaat uit een 'huls' met daarin de kruittlading. Achterop de huls zit het slaghoedje met daarin de slagas dat het schot doet afgaan als de slagpin er tegenaan slaat. De huls verlaat bij het schieten opzij het vuurwapen. Het voorste deel van de patroon, het projectiel, verlaat het wapen door de loop met een snelheid van enkele honderden meters per seconden.
- P-G (PG)** procureur-generaal, hoofd van het parket van het Openbaar Ministerie aan een van de vijf gerechtshoven en lid van het College van Procureurs-Generaal.
- PIOV** Politie Instituut voor Openbare orde en Veiligheid.
- PPR** Politieke Partij Radicalen.
- presumption innoctiae** Een ieder tegen wie vervolging is ingesteld, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld in recht is komen vast te staan.
- proces-verbaal** Rapport opgemaakt op ambts-eed of -belofte door een opsporingsambtenaar. In verband met vuurwapengebruik gebruiken wij deze term meestal voor de dossiers opgesteld door de rijksrecherche naar aanleiding van onderzoek naar een voorval van politieel vuurwapengebruik.
- projectiel** voorste gedeelte van de patroon, dat na de ontbranding van de kruittlading aan de voorzijde van het vuurwapen de loop verlaat teneinde het doel te raken.
- Pw** Politiewet.
- RAC** Recherche adviescommissie.
- rake zaken** Zaken (voorvallen) waarin personen zijn geraakt door politieel vuurwapengebruik.
- rechtbank** Rechterlijke instantie in eerste aanleg. Tegen een vonnis (uitspraak) van de rechtbank is hoger beroep mogelijk bij het gerechtshof.
- reflexschot** Schot dat ongewild afgaat uit een vuurwapen door een spierreflex doordat de schutter met de andere hand of met een ander lichaamsdeel een krachtige beweging maakt.
- richten en gericht houden** Dreigen met een vuurwapen.
- RP** Rijkspolitie.
- RR** Rijksrecherche. Ingevolge de artikelen 3 en 43 Politiewet 1993 beschikt de procureur-generaal over bijzondere ambtenaren van politie. Dit zijn onder meer de rijksrechercheurs. Deze bijzondere ambtenaren van politie 'zijn belast met onderzoeken binnen het politieapparaat en het ambtelijk apparaat, alsmede met oriënterende onderzoeken naar gedragingen van natuurlijke personen of rechtspersonen die het doelwit zijn geworden van openbare beschuldigingen, strafrechtelijke onderzoeken en onderzoeken van administratieve aard. Ook hebben zij beleidsadviserende taken [dit slaat op de commissarissen toegevoegd, de auteurs]. Onderzoeken van strafrechtelijke of disciplinaire aard vinden plaats in opdracht van het openbaar ministerie, na overleg met de korpsbeheerder/ korpsleiding. Het niet behoren tot een korps [van de bijzondere ambtenaren van politie; de auteurs] waarborgt de noodzakelijke objectiviteit. Daarom zijn zij aangesteld bij de parketten van de vijf procureurs-generaal. (...) Benoeming, bevordering, schorsing en ontslag van deze ambtenaren geschiedt door de Minister van Justitie, op wiens begroting zij zijn geplaatst' (Commentaar Politiewet 1993).
- RTTVP** Regeling Training en Toetsing Vuurwapengebruik Politie 1995.
- SAS** *Special Air Service*, antiterreur eenheid van de Britse krijgsmacht.
- schieten** Daadwerkelijk gebruik van een vuurwapen, dat wil zeggen een schot doen afgaan, zodat een projectiel de loop verlaat.
- schietgeval** Voorval van politieel vuurwapengebruik waarin de politie een waarschuwingschot of een gericht schot heeft gelost. De term schietincident wordt in deze studie zoveel mogelijk gemeden.
- schiethand** De hand waarmee een schutter gewoonlijk zijn of haar dienstvuurwapen hanteert.
- schot** Afvuren van een kogel uit een vuurwapen. Als de slagpin in het vuurwapen tegen het slaghoedje achterop de huls slaat brengt dit de kruittlading tot ontbranding. Het schot gaat gepaard met een knal van meer dan 140 decibel en een felle lichtflits, het zogeheten 'mondingsvuur'.
- seponeren** Afzien van vervolging van een strafzaak door het OM.
- single action** Zie *double action*.
- spoedaanhouding** Een aanhouding waarvan een voornaam karakter is dat deze door spoed is ingegeven.
- Spp. (SpoPo)** spoorwepolitie.
- Sr** Wetboek van Strafrecht
- staande houden** Bevoegdheid (art. 52 Sv) om een verdachte naar identiteit en woon- of verblijfplaats te vragen. Te onderscheiden van aanhouden (art. 53 en 54 Sv).
- Stb.** Staatsblad.
- sterktecijfers** Jaarlijks gepubliceerde cijfers van het aantal executieve politieambtenaren met volledige opsporingsbevoegdheid, meestal ook een wapendragend.
- stopkogel** Populaire benaming voor een kogel (projectiel) met een relatief hoge energieafdracht. Meestal wordt hiermee de Action 1 van Dynamit Nobel bedoeld, die de regering in 1980 niet wilde invoeren omdat deze niet overeenstemde met de vereisten voortvloeiend uit de internationale afspraken voor de voeren munitie.
- strafuitsluitingsgrond** Grond die inbreekt op het beginsel dat degene die een strafbaar feit heeft gepleegd, straf verdient.
- Sv** Wetboek van Strafvordering.
- SWAT** Special Weapons and Tactics -Teams, arrestatieteams van Amerikaanse politiekorpsen.
- TBS** Terbeschikkingstelling aan de regering, kan door de rechter worden gekoppeld aan een straf, doorgaans bij veroordeling voor ernstige zedendelicten. De regering kan daarmee aanvullende maatregelen nemen.
- TIP** Tijdschriften informatiepunt politiewetenschappen.
- trekken** Synoniem voor richten en gericht houden, oftewel dreigen met het vuurwapen (art. 11 Ambtsinstructie 1994).
- uitschot** Plaats waar de kogel weer uit het doel treedt.
- uit voorzorg ter hand nemen van een vuurwapen** Ambtsinstructie 1994, artikel 10: 'De ambtenaar mag in verband met zijn eigen veiligheid of die van anderen slechts uit voorzorg een vuurwapen ter hand nemen indien redelijkerwijs mag worden aangenomen dat een situatie ontstaat waarin hij bevoegd is het vuurwapen te gebruiken. Zodra blijkt dat een dergelijke situatie zich niet voordoet, wordt het vuurwapen terstond opgeborgen.' 'In tegenstelling tot het trekken van het vuurwapen mag het vuurwapen bij het ter hand nemen uit voorzorg niet uitdrukkelijk zichtbaar zijn (anders is immers sprake van een intimiderend effect). Het vuurwapen mag niet in de lucht worden gestoken. Het vuurwapen mag wel uit de holster worden gehaald. Indien de situatie niet schietwaardig blijkt te zijn, moet het wapen meteen geborgen worden', aldus Venema, Muijen en Campen (1995:60).
- vakministers** De ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken.
- valveiligheid** Veiligheidsvoorziening om te voorkomen dat een doorgeladen pistool ongewild kan afgaan als het valt.
- volmantelmunitie** Tot 1990 de standaard vuurwapenmunitie bij de politie, waarvan het projectiel een afgesloten en gladde punt heeft en daardoor minder 'energie afgeeft', dat wil zeggen gemakkelijker en verder in het geraakt object doordringt (afhankelijk van de materie).
- voorval van politieel vuurwapengebruik** Ge-

beurtenis waarin de politie het vuurwapen gebruikt, dreigend of schietend.

voorzorg Zie 'uit voorzorg ter hand nemen van een vuurwapen'.

vuurwapen De Wet Wapens en Munitie spreekt van 'schietwapens' (art. 1, lid 1, onder 3).

vuurwapengebruik In ruime zin: bezitten, dragen, meevoeren, uit voorzorg ter hand nemen van en dreigen en schieten met vuurwapens. In beperkte, formele zin: dreigen met het vuurwapen (volgens de Ambtsinstructie

1994, art. 1 lid 3 onder j.: richten en gericht houden en art. 11: trekken) en schieten (idem: daadwerkelijk vuurwapengebruik).

-vuurwapenovoer Zie voorval van politieel vuurwapengebruik.

waarschuwing, mondeling Verbale aankondiging dat er gericht geschoten kan gaan worden als men niet het gewraakte handelen stopt (Ambtsinstructie 1994, art. 12 lid 1).

waarschuwingsschot Schot afgevuurd in een veilige richting met de bedoeling om vooraf-

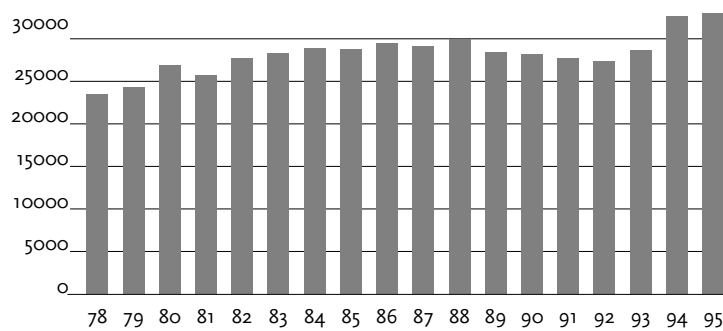
gaand aan gericht schieten betrokkenen te waarschuwen dat er gericht geschoten gaat worden als men niet het gewraakte handelen stopt (Ambtsinstructie 1994, art. 12 lid 2).

worstelschot Schot dat afgaat uit een politie-vuurwapen doordat de schutter met het wapen in de hand in gevecht (worsteling) is gegaan met een verdachte.

WWM Wet Wapens en Munitie.

Bijlage 2 – Sterktecijfers politie

Grafiek Politiesterkte 1978-1995 Bron: CBS

Bijlage 3 – Regiokorpsen naar volgnummer

ressort en korps	geschatte executieve sterkte 1992	ressort en korps	geschatte executieve sterkte 1992	ressort en korps	geschatte executieve sterkte 1992
ressort Leeuwarden		ressort Amsterdam		ressort Den Bosch	
1 Groningen	1.060	9 Utrecht	1.942	20 Midden- en West-Brabant	1.147
2 Friesland	614	10 Noord-Holland-Noord	500	21 Brabant-Noord	524
3 Drenthe	379	11 Zaanstreek-Waterland	456	22 Brabant-Zuid-Oost	1.030
ressort Arnhem		12 Kennemerland	1.033	23 Limburg-Noord	351
4 IJsselland	600	13 Amsterdam-Amstelland	3.802	24 Limburg-Zuid	1.043
5 Twenthe	877	14 Gooi en Vechtstreek	421	totaal	27.645
6 Noord- en Oost-Gelderland	641	ressort Den Haag		Het hier vermelde totaal kan iets verschillen van de in Hoofdstuk 4 en 5 genoemde sterktecijfers. Dit komt doordat wij voor deze lijst met sterktecijfers per regio een andere bron hebben moeten raadplegen.	
7 Gelderland-Midden	1.006	15 Haaglanden	3.491		
8 Gelderland-Zuid	614	16 Hollands Midden	652		
25 Flevoland	382	17 Rotterdam-Rijnmond	4.183		
		18 Zuid-Holland-Zuid	557		
		19 Zeeland	340		

Bijlage 4 – De herkomst van meldingen vuurwapengebruik per regio, opgesplitst naar onderdelen gemeente- en rijkspolitie

- **1 Groningen**
Rijkspolitie, District Groningen
 Geen archief, wel een lijstje met voorvallen uit een aantal jaren.
Gemeentepolitie
 - 1 Delfzijl, geen archief (meer)
 - 2 Groningen, geen archief (meer)
 - 3 Haren, geen archief (meer)
 - 4 Hoogezand-Sappemeer, geen archief (meer)
 - 5 Stadskanaal, geen archief (meer)
 - 6 Veendam, geen archief (meer)
 - 7 Vlagtwedde, geen archief (meer)
 - 8 Winschoten, geen archief (meer)
- **2 Friesland**
Rijkspolitie, District Friesland
 Geen archief, wel enkele meldingen uit 1989 ter inzage.
Gemeentepolitie
 - 9 Achtkarspelen, geen archief (meer)
 - 10 Harlingen, geen archief (meer)
 - 11 Heerenveen, geen archief (meer)
 - 12 Leeuwarden, wel archief
 - 13 Opsterland, geen archief (meer)
 - 14 Smallerland, geen archief (meer)
 - 15 Sneek, geen archief (meer)
 - 16 Tietjerksteradeel, geen archief (meer)
 - 17 Weststellingwerf, geen archief (meer)
- **3 Drenthe**
Rijkspolitie, District Drenthe
 Alleen een archief vanaf 1991.
Gemeentepolitie
 - 18 Assen, geen archief (meer)
 - 19 Emmen, wel archief
 - 20 Hoogeveen, wel archief
 - 21 Meppel, wel archief
- **4 IJsselland**
Rijkspolitie, District Overijssel
 Een archief vanaf 1987.
Gemeentepolitie
 - 22 Steenwijk, geen archief (meer)
 - 23 Deventer, geen archief (meer)
 - 24 Hardenberg, geen archief (meer)
 - 25 Hellendoorn, geen archief (meer)
 - 26 Kampen, geen archief (meer)
 - 27 Raalte, geen archief (meer)
 - 28 Zwolle, geen archief (meer)
- **5 Twente**
Rijkspolitie, District Overijssel
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 29 Almelo, wel archief
 - 30 Enschede, wel archief
 - 31 Hellendoorn, geen archief (meer)
 - 32 Oldenzaal, geen archief (meer)
- **6 Noord- en Oost-Gelderland**
Rijkspolitie, Districten Apeldoorn en Flevo-land
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 33 Apeldoorn, wel archief
 - 34 Doetinchem, wel archief
 - 35 Epe, wel archief
 - 36 Harderwijk, geen archief (meer)
 - 37 Winterswijk, geen archief (meer)
 - 38 Zutphen, wel archief
- **7 Gelderland-Midden**
Rijkspolitie, Districten Apeldoorn en Flevo-land
 Wel archief.
Rijkspolitie, District Nijmegen
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 39 Arnhem, geen archief (meer)
 - 40 Barneveld, geen archief (meer)
 - 41 Ede, geen archief (meer)
 - 42 Renkum, geen archief (meer)
 - 43 Rheden, geen archief (meer)
 - 44 Wageningen, geen archief (meer)
 - 45 Zevenaar, geen archief (meer)
- **8 Gelderland-Zuid**
Rijkspolitie, District Nijmegen
 Een archief over vrijwel de gehele onderzoeksperiode.
Gemeentepolitie
 - 46 Culemborg, wel archief
 - 47 Nijmegen, wel archief
 - 48 Tiel, geen archief (meer)
 - 49 Wijchen, geen archief (meer)
- **9 Utrecht**
Rijkspolitie, District Utrecht
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 50 Amersfoort, wel archief
 - 51 Baarn, geen archief (meer) (wel via OM)
 - 52 De Bilt, geen archief (meer)
 - 53 Maarssen, geen archief (meer) (wel via OM)
 - 54 Nieuwegein, geen archief (meer)
 - 55 Soest, geen archief (meer) (wel via OM)
 - 56 Utrecht, geen archief (meer) (wel via OM)
 - 57 Veenendaal, geen archief (meer)
 - 58 Woerden, geen archief (meer) (wel via OM)
 - 59 Zeist, geen archief (meer) (wel via OM)
- **10 Noord-Holland-Noord**
Rijkspolitie, District Alkmaar
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 60 Alkmaar, wel archief
- 61 Heerhugowaard, geen archief (meer)
- 62 Den Helder, geen archief (meer)
- 63 Hoorn, geen archief (meer)
- **11 Zaanstreek-Waterland**
Rijkspolitie, District Amsterdam
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 64 Purmerend, geen archief (meer)
 - 65 Zaanstad, wel archief
- **12 Kennemerland**
Rijkspolitie, District Amsterdam
 Wel archief
Gemeentepolitie
 - 66 Beverwijk, geen archief (meer)
 - 67 Bloemendaal, geen archief (meer)
 - 68 Heemskerk, geen archief (meer)
 - 69 Heemstede, geen archief (meer)
 - 70 Haarlem, wel archief
 - 71 Haarlemmermeer, geen archief (meer)
 - 72 Velsen, wel archief
 - 73 Zandvoort, geen archief (meer)
- **13 Amsterdam-Amstelland**
Rijkspolitie, District Amsterdam
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 74 Amsterdam, wel archief
 - 75 Amstelveen, geen archief (meer)
- **14 Gooi en Vechtstreek**
Rijkspolitie, District Amsterdam
 Wel archief
Gemeentepolitie
 - 76 Bussum, geen archief (meer)
 - 77 Hilversum, geen archief (meer)
 - 78 Huizen, geen archief (meer)
 - 79 Laren, geen archief (meer)
 - 80 Naarden, wel archief
- **15 Haaglanden**
Rijkspolitie, District Den Haag
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 - 81 Delft, geen archief (meer)
 - 82 's-Gravenhage, wel archief
 - 83 Leidschendam, geen archief (meer)
 - 84 Monster, geen archief (meer)
 - 85 Naaldwijk, geen archief (meer)
 - 86 Rijswijk, geen archief (meer)
 - 87 Voorburg, geen archief (meer)
 - 88 Wassenaar, geen archief (meer)
 - 89 Zoetermeer, geen archief (meer)
- **16 Hollands Midden**
Rijkspolitie, District Den Haag
 Wel archief.
Gemeentepolitie

- 90 Alphen a/d Rijn, geen archief (meer)
 91 Gouda, geen archief (meer)
 92 Leiden, geen archief (meer)
 93 Noordwijk, geen archief (meer)
 94 Katwijk, geen archief (meer)
- 17 **Rotterdam-Rijnmond**
Rijkspolitie, Districten Den Haag en Dordrecht
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 95 Capelle a/d IJssel, geen archief (meer)
 96 Hellevoetsluis, geen archief (meer)
 97 Krimpen a/d IJssel, geen archief (meer)
 98 Maassluis, geen archief (meer)
 99 Ridderkerk, geen archief (meer)
 100 Rotterdam, wel archief
 101 Schiedam, geen archief (meer)
 102 Spijkenisse, geen archief (meer)
 103 Vlaardingen, wel archief
- 18 **Zuid-Holland-Zuid**
Rijkspolitie, District Dordrecht
 Archief uit de jaren '80.
Gemeentepolitie
 104 Dordrecht, geen archief (meer)
 105 Gorinchem, geen archief (meer)
 106 Leerdam, geen archief (meer)
 107 Papendrecht, wel archief
 108 Sliedrecht, wel archief
 109 Zwijndrecht, geen archief (meer)
- 19 **Zeeland**
Rijkspolitie, District Zeeland
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 110 Goes, geen archief (meer)
 111 Middelburg, geen archief (meer)
 112 Terneuzen, wel archief
 113 Vlissingen, wel archief
- 20 **Midden- en West-Brabant**
Rijkspolitie, District Breda
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 114 Bergen op Zoom, geen archief (meer) (wel via OM)
 115 Breda, geen archief (meer) (wel via OM)
 116 Etten-Leur, geen archief (meer)
 117 Oosterhout, geen archief (meer) (wel via OM)
 118 Roosendaal, geen archief (meer) (wel via OM)
 119 Tilburg, geen archief (meer) (wel via OM)
 120 Waalwijk, geen archief (meer)
- 21 **Brabant-Noord**
Rijkspolitie, District 's-Hertogenbosch
 Archief vanaf 1988.
Gemeentepolitie
 121 Boxtel, geen archief (meer)
 122 's-Hertogenbosch, geen archief (meer) (wel via OM)
 123 Oss, wel archief

- 124 Uden, wel archief
 125 Veghel, geen archief (meer)
 126 Vught, geen archief (meer)
- 22 **Brabant-Zuid-Oost**
Rijkspolitie, District Eindhoven
 Geen archief, wel lijst aantal voorvallen.
Gemeentepolitie
 127 Deurne, geen archief (meer) (wel via OM)
 128 Eindhoven, wel archief
 129 Geldrop, geen archief (meer)
 130 Helmond, geen archief (meer)
 131 Valkenswaard, geen archief (meer)
 132 Veldhoven, geen archief (meer)
- 23 **Limburg-Noord**
Rijkspolitie, District Limburg
 Archief vanaf 1988.
Gemeentepolitie
 133 Roermond, wel archief
 134 Tegelen, geen archief (meer)
 135 Venlo, geen archief (meer)
 136 Venray, geen archief (meer)
 137 Weert, geen archief (meer)
- 24 **Limburg-Zuid**
Rijkspolitie, District Limburg
 Archief vanaf 1988.
Gemeentepolitie
 138 Brunssum, geen archief (meer)
 139 Geleen, geen archief (meer)
 140 Heerlen, geen archief (meer)
 141 Kerkrade, wel archief
 142 Landgraaf, geen archief (meer)
 143 Maastricht, geen archief (meer)
 144 Sittard, wel archief
 145 Stein, geen archief (meer)
- 25 **Flevoland**
Rijkspolitie, Districten Apeldoorn en Flevoland
 Wel archief.
Gemeentepolitie
 146 Almere, wel archief
 147 Lelystad, wel archief
 148 Noordoostpolder, geen archief (meer)

Zoektocht bij voormalig korps rijkspolitie.

Algemene inspectie (het hoofdkwartier van de rijkspolitie)

Er blijkt geen archiefmateriaal meer aanwezig.

Rijkspolitie, District Groningen

Na aanvankelijke onduidelijkheid over of en waar er nog materiaal is, krijgen wij uiteindelijk een lijstje met voorvallen uit een aantal jaren toegezonden. Een archief geweldsaanvendingen is niet meer aanwezig, in elk geval kennelijk niet te vinden. Veel later verschaft de contactpersoon ons inzage in het archief geweldsaanvendingen van de vuurwapenopleiding.

Rijkspolitie, District Friesland

Evenals in Drenthe heeft in Friesland het opschonen van het archief kennelijk veel prioriteit gehad. Alle meldingen van vóór 1989 zijn vernietigd. Na 1989 zou de Friese rijkspolitie in geen enkel voorval het vuurwapen meer hebben gebruikt. Een half jaar na het eerste verzoek krijgen wij enkele meldingen uit 1989 ter inzage toegezonden.

Rijkspolitie, District Drenthe

Het hoofd post- en archiefzaken heeft altijd nauwkeurig het archief geweldsaanvendingen opgeschoond (de wettelijk voorgeschreven bewaartermijn is voor dit soort materiaal minimaal vijf jaar). Er is dan ook slechts een archief dat begint in 1991. De contactpersoon voor de regio Drenthe verschaft ons inzage in geanonimiseerde rapportages.

Rijkspolitie, District Overijssel

Zeer vlot wordt ons inzage verschaft in een wat rommelig archief vanaf 1987.

Rijkspolitie, Districten Apeldoorn en Flevoland

De districtscommandant verschaft ons inzage in een archief geweldsaanvendingen vanaf begin jaren '80.

Rijkspolitie, District Nijmegen

De korpsleiding van de regiopolitie Gelderland-Zuid, de erfopvolger van de RP Nijmegen, weigert, als enige van de 26 politiekorpsen, aanvankelijk aan het onderzoek mee te werken. Een leidinggevend medewerker van het korps doorziet evenwel de waarde van het onderzoek voor de eigen organisatie en overtuigt alsnog de korpsleiding van het nut van medewerking. Er wordt ons inzage verschaft in een goed verzorgd en zeer compleet archief (als enige politiearchief compleet met de beoordelingen door het OM van vrijwel alle geweldsaanvendingen).

Rijkspolitie, District Utrecht

Er blijkt geen archiefmateriaal aanwezig. Na enige tijd wordt ons via het arrondissementsparket een lijst met voorvallen van enige jaren beschikbaar gesteld.

Rijkspolitie, District Alkmaar

Anderhalve maand na het eerste contact wordt het materiaal vanuit een particulier depot aan ons toegezonden.

Rijkspolitie, District Amsterdam

Na vele malen te zijn doorverwezen vinden we een voormalig medewerker post- en archiefzaken, die ons, nog juist voordat het archief ter vernietiging wordt afgevoerd, toegang tot het materiaal verschaft. Het is een goed geordend en verzorgd archief van meldingen geweldsaanvending vanaf begin jaren '80. Behalve ingevulde formulieren en verbale rapportages

van uitvoerenden bevatten de dossiers de beoordelingen van de districtscommandant.

Rijkspolitie, District Den Haag

Binnen de erfopvolger van een flink deel van dit district, de regiopolitie Hollands Midden, lijkt aanvankelijk geen archiefmateriaal meer te vinden te zijn. Bijna twee jaar na het eerste verzoek tot medewerking reactiveert de onderzoeker de contacten langs informele weg. Dan blijkt er wel degelijk nog een archief geweldsmeldingen van de rijkspolitie Den Haag aanwezig te zijn. Hierin krijgen wij dan alsnog inzage.

Rijkspolitie, District Dordrecht

Na enig zoekwerk wordt ons een stapel mel-

dingen geweldsgebruik uit de jaren '80 toegezonden.

Rijkspolitie, District Zeeland

Binnen zeer korte tijd wordt een volledig archief ons per post toegestuurd. Een aantal dossiers hebben wij naderhand op hoofdbureau van de politie Zeeland nader bekeken.

Rijkspolitie, District Breda

Na de nodige verwijzingen van kast naar muur vice versa neemt een vroegere medewerker van het district zelf contact met ons op. Hij heeft het goed verzorgde archief geweldsaanvendingen (vanaf begin jaren '80) onder zich gehouden toen hem bleek dat het in het kader van de reorganisatie zou worden vernietigd.

Hij verschaft ons inzage in dit archief.

Rijkspolitie, District 's-Hertogenbosch

Zeer vlot werd ons inzage verschaft in een goed verzorgd archief geweldsaanvendingen vanaf 1988.

Rijkspolitie, District Eindhoven

Na enig zoekwerk krijgen wij een lijst met voorvallen aangereikt. Het archief zelf is niet meer aanwezig, danwel niet vindbaar.

Rijkspolitie, District Limburg

Materiaal uit het archief geweldsaanvendingen vanaf 1988 wordt ons per post toegezonden.

Bijlage 5 – Variabelenlijst kwantitatief deelonderzoek

Elke variabele kent een of meer waarden.

1 Datum	14 Aantal waarschuwingsschoten	Voor voorvallen uit de periode 1992-1995 en voorvallen die door de rijksrecherche zijn onderzocht is hier een aantal variabelen aan toegevoegd.
2 Regio 1-25	15 Doel gericht schot (man, vrouw, auto etc.)	32 Specifiek richtpunt
3 Tijdstip	16 Aantal gerichte schoten	33 Daadwerkelijk geweld van tegenstanders
4 Aantal betrokken politiemensen	17 Aantal raak	34 Gevolgen geweld door tegenstanders
5 Aantal betrokken burgers (verdachten)	18 Tetreffenplaats (arm, been, autoband etc.)	35 Identiteit verdachte bekend?
6 Soort voorval (dreigen met dienstvuurwapen, verdediging, aanhouding vuurgevaarlijk, beletten gevaarlijk rijgedrag etc.)	19 Te treffen plaats geraakt?	36 Type gevaarsituatie
7 Dreiging tegen politie? (Nee, ja, soort, tegen politie of derden)	20 Gevolgen betrokkene(n) (geen, letsel, dood, onbekend)	37 Oordeel OM (korpsleiding)
8 Vuurwapengebruik alleen of samen met collega('s) toegepast?	21 Gevolgen politie	38 Rijksrechercheonderzoek?
9 Burger of uniform?	22 Gevolgen derden	39 Klacht ingediend?
10 Bijzondere eenheid? (ME, AT etc.)	23 Doel bereikt?	40 Afdoening korpsleiding
11 Wapen	24 Geschatte afstand tot doel	41 Afdoening OM
12 Munitie	25 Feitelijke omstandigheden (duister, licht etc.)	42 Afdoening rechter
13 Gewaarschuwd voorafgaand aan vuurwapengebruik? (mondeling, schoten, signalen (voertuig) etc.)	26 Binnen of buiten (bebouwing, verkeer)	43 Schadevergoeding?
	27 Omstanders?	44 Niveau rechter
	28 Schiethouding	
	29 Dekking?	
	30 Geslacht ambtenaar politie	
	31 Aantal dienstjaren	

Literatuur

- Aalberts, Monique en Henk van de Bunt (1994), 'Politiële waarheden', *Tijdschrift voor Criminologie*, jrg. 36 1994, p.382 e.v.
- Adams, Thomas F. (1993), *Police Field Operations*, Engle Wood Cliffs NJ, Prentice Hall Careers & Technology.
- Adang, Otto en Fred van Liempt (1996), 'Voor- komen en beheersen van geweld. P10V legt meer nadruk op probleemoplossing', *Algemeen Politieblad*, nr. 6, 16 maart 1996, pp. 22-23.
- Algemeen Politieblad*, nr. 2, februari (1978), jaargang 40.
- Algemeen Politieblad*, nr 7, 31 maart (1979), jaar- gang 41.
- Algemeen Politieblad*, nr 12, 9 juni (1979), jaar- gang 41.
- Algemeen Politieblad*, nr 6, 16 maart (1996).
- Algemeen Politieblad*, nr 9, 27 april (1996).
- Algemene Rekenkamer (1995), *Beheer in het nieuwe politiestel: stand van zaken op hoofd- lijnen*, Den Haag.
- Aller, H.B. en J. Crezee (1982), *Politie en geweld. De praktijk*, Universiteit van Amsterdam/ Rijkspolitie Amsterdam.
- Ambtsinstructie 1988, Besluit van 14 decem- ber 1988 (Stb. 1988, 577) tot vaststelling van de Ambtsinstructie voor de politie.
- Ambtsinstructie 1994, Besluit van 8 april 1994 (Stb. 1994, 275) houdende regels met betrek- king tot een nieuwe Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar en de maatregelen waaraan rechtens van hun vrij- heid beroefde personen kunnen worden onderworpen.
- Andel, W. van (1994), 'Gewelddiscipel versus ge- welddspiraal. Meer inzicht in samenhang tus- sen taken, bevoegdheden en middelen', *Alge- meen Politieblad*, nr. 15, 23 juli 1994, pp. 8-11.
- Andersson, Elffers, Felix BV (1994), Rapport reorganisatie Rijksrecherche, Utrecht: AEF.
- Ayer en Flanagan (1990)
- Barker T. en D.L. Carter (1991). *Police De- viance*, Cincinnati, OH, 2e druk.
- Bemmelen, J.M. van en Th. W. van Veen (1995), *Het materiële strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint.
- Beljon, P. (1994), 'Effectieve en efficiënte inte- grale beroepsvaardigheidstraining. Innova- tief bijscholingsconcept in Zwolle', *Algemeen Politieblad*, nr. 23, 26 november 1994, pp. 4-6.
- Berghuis, A.C. en L.K. de Jonge (1993), 'Moord en doodslag in 1989 en 1992. Een secundaire analyse', *Tijdschrift voor Criminologie* 1993/1: 55-62.
- Besluit beheer regionale politiekorpsen, be- sluit van 28 maart 1994 (Stb. 224), houdende regel met betrekking tot het beheer van de regionale politiekorpsen en maatregelen jegens ingesloten.
- Binnenlandse Zaken, minister van (1974), *Circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken van 9 augustus 1974*, nr. EA74/U1704, O.O.V, Directie Politie, Hoofdafd. O. en V., aan Burgemeesters van gemeenten met gemeentepo- litie, betreffende opleiding vuurwapeninstructeurs, Den Haag.
- Binnenlandse Zaken, minister van (1976), *Circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken van 29 april 1976*, nr. EA76/U1089, O.O.V, Directie Politie, Hoofdafd. O. en V., aan Burgemeesters van gemeenten met gemeentepo- litie, betreffende aanstelling van vuurwapenin- structeurs, Den Haag.
- Binnenlandse Zaken, minister van (1979a), *Circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken van 25 september 1979*, nr. EA 79/U 1384, O.O.V, Directie Politie, Hoofdafd. O. en V., Den Haag.
- Binnenlandse Zaken, minister van (1979b), *Circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken van 18 oktober 1979*, nr. EA79/U3006, O.O.V, Directie Politie, Hoofdafd. O. en V., aan Burgemeesters van gemeenten met gemeentepo- litie, betreffende uitbreiding docenten vuurwape- nopleiding/instructie benaderingstechniek, Den Haag.
- Binnenlandse Zaken, minister van (1981), be- sluit EA81/U153, 1981.
- Binnenlandse Zaken, ministerie van (1986), *Infanterie der Democratie? Inzet en Opvang ME'ers. Verslag van een studieconferentie*, Warnsveld: Ministerie van Binnenlandse Zaken, Politiestudiecentrum.
- Binnenlandse Zaken, ministerie van (1993), *Directie Politie, Jaarverslag 1993*, Den Haag.
- Binnenlandse Zaken, minister van, circulaire EA95/U3786, 25 januari 1996.
- Binnenlandse Zaken en Justitie, ministers van (1995a), *Regeling training en toetsing vuurwa- pengebruik politie*, Regeling van de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie van december 1995, nrs. EA95/3403 en houdende vaststelling van bepaling om de ambtena- ren van politie die zijn uitgerust met een vuur- wapen geoefend te houden in het gebruik daarvan.
- Binnenlandse Zaken en Justitie, ministers van (1995b), *Rapport van de werkgroep evaluatie meldingsformulier geweldgebruik*, 6 februari 1995.
- Boek, J. (1989), 'Geschoten om te doden, en toe?', *Tijdschrift voor de Politie*, 1989, pp. 485-489.
- Boek, J.L.M. (1990), 'De dood van de kolonel', in: Gerard de Jonge e.a. (red.) *Crimineel Jaar- boek 1990*, Papieren Tijger/Coornhert Liga, pp. 103-113.
- Boek, J.L.M. (1991), 'De dood van de kolonel (vervolg)', in: Annelies van Vliet e.a. (red.) *Crimineel Jaarboek 1991*, Papieren Tijger/ Coornhert Liga, pp. 167-193.
- Boek, J.L.M. (1994), 'De dood van de kolonel, deel 3', in: A.E. van Almelo e.a. (red.) *Crimineel Jaarboek 1994*, Papieren Tijger/ Coornhert Liga, pp. 245-249.
- Boek, J.L.M. (1995), *Organisatie, functie en be- voegdheden van politie in Nederland. Juridische beschouwingen over het politiestel en het poli- tiebedrijf in historische perspectief*, Politiestu- dies 17, Arnhem/Antwerpen: Gouda Quint/ Kluwer Rechtswetenschappen.
- Boekhoorn, P.F.M. en R.W.M. Geerts (1992), *Het functioneren van Arrestatieteams Gemeen- tepolitie*, Nijmegen: Onderzoeks- en advies- bureau Geerts BV.
- Bonarius, J.C.J. (1995), 'Ingrijpende gebeurte- nissen in politiewerk', *Tijdschrift voor de Poli- tie*, jaargang 57, nr. 9, maart 1995.
- Bovenkerk, Frank (1992), *Hedendaags kwaad: criminologische opstellen*, Amsterdam: Meu- lenhoff.
- Brammertz, B. (1996), 'Schuwwaffengebrauch durch Polizeibeamte an der deutsch-belgisch- niederländische Grenze', *Die Polizei*, Fe- bruar 1996:33-42.
- Brannigan en McBride tegen het Verenigd Koninkrijk (1993), EHRM 26 mei 1993, NJCM Bulletin 18-7 (1993), pp. 793-810.
- Brewer J.D. en K. Magie (1991), *Inside the RUC: Routine Policing in a Divided Society*, Oxford.
- Brown J.M. en E.A. Campbell (1994), *Stress and Policing: Sources and Strategies*, New York, NY.
- Buckley M.W. (1994), *University police officer stress: An empirical investigation*, Texas A&M University, College Station, TX.
- Carlier, Ingrid V.E., Regina D. Lamberts, Berthold P.R. Gersons (1994), *Ingrijpende ge- beurtenissen in politiewerk. Een onderzoek naar de risicofactoren voor verwerkingsproblemen en het effect van een behandelingsprogramma bij politiemensen met een verwerkingsstoornis*, serie Politiestudies 16, Arnhem/ Antwerpen: Gouda Quint/ Kluwer Rechtswetenschappen.
- cbs Centraal Bureau voor de Statistiek (1980-1990), *Statistisch zakboek 1980-1990*, Den Haag: Staatsuitgeverij.
- cbs Centraal Bureau voor de Statistiek (1990-1995), *Statistisch jaarboek 1990-1995*, Den Haag: Sdu/uitgeverij.
- cbs Centraal Bureau voor de Statistiek (1994), *Kwartalbericht rechtsbescherming en veiligheid 1994/1*.
- Chief Inspector of Constabulary, Her Majesty's (1995), *Facing Violence. Report for 1994/1995*, oktober 1995, London.
- Circon (1993), *31/2 Seconde, verslag van een schietincident*, een discussiefilm, Amsterdam: Binnenlandse Zaken/Circon.
- Clanet, C. 1984, 'A New Type of High Perform- ance Ammunition', *International Criminal Police Review*, jaargang 39 (1984) februari, p. 51.
- Cleiren C.P.M. en J.F. Nijboer (1994), *Strafrecht. Tekst & Commentaar. De tekst van het Wetboek van Strafrecht en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar*, Deventer: Kluwer.

- Cleiren C.P.M. en J.F. Nijboer (1995), *Strafvordering. Tekst & Commentaar. De tekst van het Wetboek van Strafvordering en enkele aanvullende wetten voorzien van commentaar*, Deventer: Kluwer.
- Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie, *Onderzoek vuistvuurwapen en munitie, geschikt voor de Nederlandse politie*, 28 maart 1979.
- Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie, *Een aanvullend onderzoek naar munitie voor het politiepistool Walther P5. Slotconclusie*, 3 februari 1986.
- Cook, P.J. (1991). 'The technology of personal violence', in: M. Tonry, ed., *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 14. Chicago: University of Chicago Press, pp. 1-72.
- Corstens G.J.M. (1995), *Het Nederlands strafprocesrecht*, tweede druk, Arnhem: Gouda Quint.
- Crank J.P. (1994). 'Watchman and Community: Myth and Institutionalization in Policing', *Law and Society Review*, Vol. 28, No 2, 194, blz. 325-351.
- Dekker, J. (1984) 'Ernstvuur 1968-1983', *Tijdschrift voor de Politie*, september 1984, pp. 381-387.
- De Lentdecker, J. en W. Bruggeman (1987), 'Gebruik van geweld en wapens door politiediensten', *Panopticon* (1987), pp. 399-423.
- Denkers, Frans (1983), *Daar pakken ze je op. Emoties tussen rechtsstaat en politie*, IJmuiden: Vermande.
- Diederichs O. (1996), 'Tödlicher Schusswaffeneinsatz 1995', *Bürgerrechte & Polizei/CILLIP*, 1/96, pp. 76-79.
- Doerner, William G. en Tai-ping Ho (1994), 'Shoot-don't Shoot: Police Use of Deadly Force Under Simulated Field Conditions', *Journal of Crime and Justice*, Vol. XVII, No. 2 1994, pp.49-68.
- Drost, P (1995), *Arrestatieteams als sub-cultuur binnen de Nederlandse politie-organisatie*, scriptie Stichting BeNeLux-Universitair Centrum, Antwerpen/Eindhoven.
- Dijk P. van en G.J.H. van Hoof (1990), 'De Europese conventie in theorie en praktijk', *Ars Aequi Libri*, 1990.
- Ellison, Frederick A. en Michael Feldberg (red.) (1985), *Moral Issues in Police Work*, Totowa NJ: Rowman & Allanheld.
- Elzinga, D.J., P.H.S. van Rest en J. de Valk (1995), *Het Nederlandse politierecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Fawcett J.E.C. (1987), *The Application of the European Convention on Human Rights*, Oxford.
- Freilich, Morris en Frank A. Schubert (1989), 'Proper Rules, Smart Rules, and Police Discretion', in: Morris Freilich (ed.) *The Relevance of Culture*, New York: Bergin & Garvey Publishers.
- Friedrich, Robert J. (1980), 'Police Use of Force: Individuals, Situations, and Organizations', in: Lawrence W. Sherman (red.) 'The Police and Violence', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Philadelphia: Volume 452, November 1980.
- Frijda, N.H. (1994), 'Emotionele achtergronden van geweld' Themanummer *Geweld Justitiële verkenningen*, jrg. 20, nr. 1, 1994, Arnhem: Gouda Quint/ w o d c, pp. 8-28.
- Fyfe J.J. (1979), 'Administrative interventions on Police Shooting Discretion: an Empirical examination', *Journal of criminal Justice* (7).
- Fyfe J.J. (1980), 'Always Prepared: Police Off-Duty Guns', *The Annals of The American Academy of Political and Social Science* (42).
- Geller, William A. en Kevin J. Karales (1981), *Split-Second Decisions: Shootings of & by Chicago Police*, Chicago: Chicago Law Enforcement Study Group.
- Gemert van W.M. en M.H.C. Barendse (1989), '... zet dan je koffer neer en doe je jas uit!', *Tijdschrift voor de Politie* 1989: pp. 216-218.
- Gersons B.P.R (1984), 'Schietincidenten: de psychische gevolgen bij politiemensen', *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid* 1984, pp. 899-911.
- Gersons B.P.R en R.M.F. Sorel (1987), 'Uit het lood geslagen, gevolgen van ernstige schietincidenten onderzocht', *Algemeen Politieblad* 1987, pp. 267-273.
- Granfield, John, Jami Onnen en Charles S. Petty, M.D. (1994), 'Pepper spray and In-Custody Deaths' *Science and Technology*, March 1994, International Association of Chiefs of Police, Alexandria VA, pp. 1-5.
- Graef, Roger (1990), *Talking Blues. The Police in their Own Words*, London: Fontana.
- Groot, H.J. de (1992), *Het arrestatieteam als strafrechtelijk instrument*, doctoraal scriptie.
- Guijt, J.D.C. en B.K. van den Hazel (1994), *Rijksrecherche en Bureau Commissaris van (Rijks)Politie. Jaarverslag 1993*, Parket van de Procureur-Generaal bij het Gerechtshof te 's-Gravenhage, fgd. directeur van politie.
- Haaglanden, politie (1996), *Overzichtsstaat geweldsgebruik*, chef Bureau Opleiden, 29 januari 1996.
- Haddock B.D. (1988), *Police stress: An empirical investigation by job function*, Texas A&M University, College Station, TX.
- Hartwig, Dieter (1995), 'Ist Schußwaffengebrauch temperaturabhängig?', *Die Polizei*, Heft 7/95, pp. 216-221.
- Heijden, Peter van der (1995), *Vangst-hervangstmethoden voor het bepalen van de omvang van een populatie*, Lezing TNO Leiden, 1 juni 1995.
- Heijder, commissie (1987), *Commissie bezinning op het geweldgebruik door de politie, Geweldgebruik door de politie*, Den Haag: december 1987 (PAT/538/TA).
- Hellemons, A.A.M. (1978), "'Roadblock" bruikbaar middel voor Rijkspolitie district Breda", *Algemeen Politieblad*, 1978, pp. 443-447.
- Her Majesty's Chief Inspector of Constabulary (1995), *Facing Violence: The Response of Provincial Police Forces*, February 1995.
- Her Majesty's Chief Inspector of Constabulary (1995), *Report of Her Majesty's Chief Inspector of Constabulary for 1994/1995*, London: HMSO, 756., October 1995.
- Hogerwerf, A. (1996), *Geweld in Nederland*, Assen: Van Gorcum.
- Hollander, H.M. (1988), *Geschutter met kleine handen. Analyse van de hanteerbaarheid van de Walther P5, het nieuwe wapen van de Sp.*, NS Beveiligings Services, Spoorwegpolitie, Utrecht.
- Home Office (1992), *Criminal Statistics England and Wales, Statistics relating to Crime and Criminal Proceedings for the year 1992*, London: HMSO Cm 2410.
- Hoogenboezem, J. (1995), 'Moord en doodslag in Nederland', *Maandbericht gezondheidsstatistiek*, jrg. 14, Den Haag: CBS.
- HR april 1916, NJ 1916, 763.
- HR 8 april 1029, NJ 1929, 894.
- HR 8 februari 1932, NJ 1932, 617.
- HR 7 januari 1935, NJ 1935, 389.
- HR 8 februari 1932, NJ 1932, 617.
- HR 22 november 1959, NJ 1959, 179.
- HR 2 februari 1965, NJ 1965, 262.
- RB Den Bosch 20 mei 1965, NJ 1966, 496.
- HR 15 februari 1977, NJ 1977, 557.
- HMG 6 oktober 1978, NJ 1979, 001.
- HR 12 december 1978, NJ 1979, 142.
- HR 9 oktober 1979, NJ 1980, 45.
- HOF 's-Gravenhage 23 juni 1981, NJ 1981, 460.
- HR 23 december 1980, NJ 1981, 534.
- HR 22 september 1981, NJ 1981, 650.
- HOF Arnhem 30 november 1982, NJ 1983, 222.
- HR 2 februari 1982, NJ 1982, 384.
- HR 5 oktober 1982, NJ 1983, 271.
- HR 17 november 1982, NJ 1983, 275, m.nt. ThWvV.
- HR 1 maart 1983, 1983, NJ 1983, 468, m.nt. ThWvV.
- HR 24 april 1984, NJ 1984, 731, m.nt. 'tH.
- HR 19 februari 1985, NJ 1985, 565, m.nt. ThWvV.
- HR 26 februari 1985, NJ 1985, 651.
- HR 23 oktober 1984, NJ 1986, 056, m.nt. N. Keijzer.
- HR 26 november 1985, NJ 1986, 368.
- RB Haarlem 14 februari 1986, NJ 1987, 286.
- HR 10 februari 1987, NJ 1987, 950.
- HR 17 november 1987, NJ 1988, 809, m.nt. GEM.
- HR 18 oktober 1988, NJ 1989, 511, m.nt. GEM.
- HR 18 september 1989, NJ 1990, 291, m.nt. 'tH.
- HR 24 oktober 1989, NJ 1990, 353, m.nt. 'tH.
- HOF Arnhem 26 februari 1991, NJ 1991, 385.
- HR 8 mei 1990, NJ 1991, 579, m.nt. ThWvV.
- HOF Arnhem 25 april 1991, NJ 1991, 846.
- RB Arnhem 13 december 1991, NJ 1992, 256.

- HR 17 november 1992, NJ 1993, 275, m.nt. ThWvV.
- HR 18 mei 1993, NJ 1993, 691, m.nt. 'tH.
- HR 1 november 1994, NJ 1995, 200, m.nt. C.
- HR 19 maart 1996, NJ 1996, 540, m.nt. Sch
- Hurtardo tegen Zwitserland (1994), EHRM, 28 januari 1994, *NJCM-Bulletin* 19-4 (1994), pp. 368.
- Ierland tegen Engeland (1978), ECRM 25 januari 1978, A.25 (1978), pp. 66-67.
- Jakobs, Livia (red.) (1995), *Gerechtelijke Laboratoria in beeld. Een kennismaking met beoefende deskundigheden*, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Jong, D.H. de en H.G.M. Krabbe (1989), *De Wet Wapens en Munitie. Een strafrechtelijk commentaar*, Alphen aan de Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink.
- Jong, Frand de en Jos Mensink (1994), *Scherp of niet scherp... Een onderzoek naar het gebruik van een schietimulator*, Amersfoort: Landelijk Selectie- en Opleidingsinstituut Politie.
- Joubert, Cantal en Hans Bevers, *Schengen Investigated. A Comparative Interpretation of the Schengen Provisions on International Police Cooperation in the Light of the European Convention on Human Rights*, Den Haag: Kluwer International Law.
- Justitie, minister van (1989), *Persbericht naar aanleiding van A12-incident*, 24 juli 1989.
- Klaas tegen Duitsland (1993), EHRM 22 september 1993, Serie A., no. 269, *NJCM-Bulletin* 19-4 (1994), pp. 367-378.
- Kleck, G. en K. McElrath (1989), *The effects of weaponry on human violence. Mimeographed*, Tallahassee, Fla: Florida State University.
- Klerks, Peter (1989), *Terreurbestrijding in Nederland 1970-1988*, Amsterdam: Ravijn.
- Knigge, G. (red.) (1995), *Leerstukken van strafprocesrecht*, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Koopmans, F.A.J. (1991), *Het beslissingsmodel van 348/350 Sv*, 1991.
- Kooten, J.N. van (1985), 'Reactie op bezinning geweldstoepassing (2)', *Algemeen Politieblad* 1985, blz. 208-209.
- Kooten J.N. van (1995), 'Het verlenen van bijstand krachtens de Politiewet 1993: bijstandseenheden van Defensie in bijzondere gevallen', *Algemeen Politieblad*, nr. 2, 21 januari 1995.
- Koppelaar, Leender en Jaap van der Steen (1985), 'Samenwerking tussen politie-agenten: de invloed van taakverdeling op attributie van schuld' *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 40 (1985), pp. 220-230.
- Kortmann C.A.J.M. (1987), *De grondwetsherzieningen 1983 en 1987*, Deventer: Kluwer.
- Krolzig, Martin (Herausgeber) (1995), *Wenn Polizisten töten. Ein Werkstattbericht aus dem Umkreis einer Selbsthilfegruppe*, Meerbusch: Theomail GmbH.
- Kruisink, M. en L.W. Bles (1995), *Een schot in de roos? Evaluatie van pilotbureaus in twee politie regio's*, Arnhem/Den Haag: Gouda Quint/wodc.
- Kruize, P. en D.J. Wijmer (1990), 'Geweldgebruik in de dagelijkse politiepraktijk', *Tijdschrift voor de Politie* (1990), blz. 235-240.
- Kruize, P. en D.J. Wijmer (1993), 'Geweldsdelicten tussen politiemensen en burgers onderzocht' *Tijdschrift voor de Politie*, 55(7/8), 211-215.
- Kruize, P. en D.J. Wijmer (1994), 'Geweldsincidenten tussen politiemensen en burgers in Den Haag' Themanummer *Geweld Justitiële verkenningen*, jrg. 20, nr. 1, 1994, Arnhem/Den Haag: Gouda Quint/wodc, pp. 97-112.
- Maanen, John Van (1974), 'Working the Street: A Developmental View of Police Behavior', in: Herbert Jacob, ed. *The Potential for Reform of the Criminal Justice System*, Beverly Hills: Sage Publications.
- Machielse A.J.M. (1986), *Noodweer in het strafrecht. Een rechtsvergelijkende en dogmatische studie*, sobv Amsterdam.
- marechaussee, Koninklijke (1976), "'Het Wapen" was in Vaassen', *Ons Wapen*, 23e jaargang, nr. 2, pp. 65-67.
- Markus, P.L. en P.A. Hoekendijk (1975), 'Wapens en munitie in de politiedienst', *Algemeen Politieblad*, 20 december 1975, nr. 26, pp. 637-648.
- Matulia, K.J. (1985), *A Balance of Forces: Model Deadly Force Policy and Procedures*, 2e druk, Gaithersburg, MD.
- Mayer, M.A. 1990, 'Doet ie 't of doet ie 't niet?' *Het vuurwapengebruik door de politie in Nederland nader onderzocht; een literatuurstudie*, doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam.
- McCann, Farrell en Savage tegen het Verenigd Koninkrijk (1995), EHRM 27 september 1995, vol. 324, series A. *NJCM-Bulletin*, 21-4 (1996), pp. 537-561.
- Mellenberg P. en G. van de Ven (1995), 'Is een vuurwapendrager ook vuurwapengevaarlijk? Een pleidooi voor eenduidige bejegeninggegevens in opsporingsregisters', *Algemeen Politieblad*, nr. 8, 15 april 1995, pp. 11-13.
- Messer I.R. (1994), *Tactical Police Officer Stress: an Empirical Investigation*, Ann Arbor, MI: UMI.
- Meulen B.M.J. van der (1993), *Ordehandhaving, actoren, instrumenten en waarborgen*, Deventer, Kluwer.
- Meulen, J.D. van der (1966a), 'De nieuwe Politie-instructies voor het gebruik van geweld', *Nederlands Juristenblad*, 1966, pp. 941-949.
- Meulen, J.D. van der (1966b), *Beschouwingen over het wapengebruik van de politie in Nederland*, Alphen aan den Rijn: N. Samsom N.V.
- Morris, Jack (1980), *The Deadly Routine*, Orangeval CA: Palmer Publishing.
- Muller, Erwin R. (1994), *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid. Gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland*, Arnhem: Gouda Quint.
- Myjer, B.E.P. (1994), 'Raad van Europa. De politie en de gekwete verdachten', *NJCM-Bulletin* 19-4 (1994).
- Naeyé, Jan (1981), *Voor de duvel niet bang, een film over gevoelens van onveiligheid, angst en onzekerheid binnen de politie*, Amsterdam: Audio Visueel Centrum Vrije Universiteit, Umatic, 59 minuten.
- Naeyé, J. (1987), 'Het beletten van vragen ex art. 288 Sv versus de verklaringplicht van de getuige', *Nederlands Juristenblad* 1987, blz. 465-467.
- Naeyé, Jan (1979), *De sterke arm*, VU Boekhandel, Amsterdam.
- Naeyé, Jan (1990), *Heterdaad. Politiebevoegdheden bij ontdekking op heterdaad in theorie en praktijk*, tweede gewijzigde druk, Arnhem/Lochem: Gouda Quint/Van den Brink & Co.
- Naeyé, J. (1991), 'Klagen over de politie bij de Nationale ombudsman', in: prof. mr. J.B.J.M. Ten Berge, mr. E.J. Daalder en dr. J. Naeyé, *De Nationale Ombudsman. Preadviezen voor de algemene vergadering van de Nederlandse Vereniging voor Administratiefrecht op 26 april 1991*, Alphen aan de Rijn: Samsom, pp. 154-155.
- NPB Nederlandse Politiebond (1995), *De Politie. Magazine van de Nederlandse politie*, 50e jaargang nr 5, mei 1995 (p. 12-17).
- NPO Nederlandse Politie Organisatie, Alphen a/d Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink, maart 1988.
- Nationale ombudsman, nummers, bijvoorbeeld 92/487, verwijzen naar klachtrapporten.
- Nuijten-Edelbroek, E.G.M. (1981), *Amsterdam, 30 april 1980. Een onderzoek naar de ervaringen van ME'ers*, Den Haag: Ministerie van Justitie/wodc/Staatsuitgeverij.
- ODRP (1984), *Handleiding vermietiging archiefbescheiden (inter-)gemeentelijke organen*, Centraal adviesbureau voor Organisatie, Documentatie, Registratuur en Personeelsbeheer Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Ommeren F.J. van (1996), *De verplichting verankerd. De reikwijdte van het legaliteitsbeginsel en het materiële wetsbegrip*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Opsahl T. (1993), 'The Right to Life', in: Macdonald R.St.J., Matscher F. en H. Petzold, *The European System for the Protection of Human Rights*, Martinus Nijhoff Publishers.
- Overdiep, G. (1979), *De strafzaak tegen Ijje Wijkstra*, Buitenpost: Lykele Jansma.
- Pauwels, J.M., W. Helsen en P. Wuyts (1994), *Perceptie en actie in gevaarsituaties. Een onderzoeksproject van de Generale staf van de Rijks-wacht i.s.m. Katholieke Universiteit Leuven*, Brussel/Leuven: Rijkswacht/KU Leuven.
- Police Chief*, november 1995:66.
- Politie Almanak* 1996, 50e jaargang (1996), redactie J.A. Breur, Th.C.J.A. Brekelmans, L.P. Pas-Schoorel, 's-Gravenhage: vuga.
- Punch M. (1978), 'The policeman's occupational culture', *Sociologische Gids*, 25/6, 1978, pp. 517-530.

- Pijl, Dick en Peter Muijen, 'Rijksrecherche: professioneel en onafhankelijk', *Algemeen Politieblad*, nr. 8, 16 april 1994, pp. 21-23.
- Reenen, Piet van (1979). *Overheidsgeweld. Een sociologische studie van de dynamiek van het geweldsmonopolie*, Alphen a/d Rijn: Samsom.
- Reiss A.J. en J.A. Roth (1993), *Understanding and Preventing Violence*, Washington DC: National Academy Press.
- Remmeling J. (1996), Mr. D. Hazewinkel-Suringa's *Inleiding tot de studie van het Nederlandse Strafrecht*, vijftiende druk, Arnhem: Gouda Quint.
- Rest P.H.S. van (1991), *Het ambtelijk bevel als strafuitsluitingsgrond. Beschouwingen over art. 43 Sr.*, Antwerpen: Gouda Quint/ Kluwer rechtswetenschappen.
- Rodez, Adrew Lamarr (1980), *Deadly Force as a Determent to Felony Crimes Against Property. An Analysis of Michigan Police Officer Attitudes Toward Statutory*, Ann Arbor: University Microfilms International.
- Rossi, Peter H. en Howard E. Freeman (1993), *Evaluation. A Systematic Approach*, Newbury Park/London/New Delhi: Sage Publications.
- rijkspolitie, korps, Jaaroverzichten aanwenden geweld, 1982-1983, 1984-1985.
- Scheffer, Frank (1995), *Geweldbeleid, geweldig beleid? De knelpunten bij de uitvoering van het geweldbeleid door de Nederlandse politie*, doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Utrecht.
- Scheffer, Frank (1995), 'Geweldbeleid, geweldig beleid? Knelpunten bij uitvoering "nieuwe" instructie', *Algemeen Politieblad*, 19, 14 oktober 1995, pp. 16-18.
- Schuitmaker, N.D. en E.A.P. Verheijden (1994), *Onderzoek naar de veiligheidsbeleving onder politieambtenaren*, onderzoeksrapport Bestuurskunde Erasmus Universiteit/ Rijksuniversiteit Leiden/ Raad van Hoofddcommissarissen, 1994.
- Schuyt, C.J.M. (1995), *Tegendraadse werkingen: Sociologische opstellen over de onvoorziene gevolgen van verzorging en verzekering*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Sherman, L.W. en R.H. Langworthy (1979), 'Measuring Homicide by police Officers', *Journal of Criminal Law and Criminology* 70.
- Sherman L.W. en E.G. Cohn (1986), *Citizens Killed by Big City Police, 1970-1984*, Washington DC.
- Slotboom, A. (1987), *Statistiek in woorden. Een gebruikersvriendelijke beschrijving van de meest voorkomende statistische termen en technieken*, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Smit, Filip, Peter van der Heijden en Ger van Gils (1994), 'Enkele weinig gebruikte methoden om het aantal plegers van misdrijven te schatten', *Tijdschrift voor Criminologie*, 2 jaargang 36 1994, pp. 97-119.
- Sourcebook of criminal justice statistics*, Bureau of Justice Statistics, Albany, NY.
- Steeg, Magrete van der (1994), *Grenzen van sociale zelfredzaamheid*, doctoraalscriptie Vrij Universiteit Amsterdam.
- Steen, Jaap van der, Leendert Koppelaar en Aldert Vrij (1993), 'Schietsituaties onderzocht', *Tijdschrift voor de Politie*, november 1993, nr. 11, pp. 327-331.
- Stewart tegen het Verenigd Koninkrijk (1985), ECRM, zaak 10044/82, D&R 39 (1985).
- Strijaards G.A.M. (1987), *Strafuitsluitingsgronden*, Studiepockets strafrecht, nr. 14, Deventer: Tjeenk Willink.
- Tex, C.J.A. den (1929), 'De onvoldoende bewapening onzer politie', *Haagsch Maandblad*, september 1929, pp. 608-619.
- Tier, Ralph (1994), *Geweldgebruik door de politie: de invloed van de politiecultuur, groepsprocessen en omgevingsfactoren*, doctoraalscriptie psychologie Universiteit van Amsterdam.
- Timmer, Jaap (1994), *Melden van geweld. Commentaar en suggesties met betrekking tot het meldingsformulier geweldgebruik*, Amsterdam: Circon/VU.
- Timmer, Jaap en Bert Niemeijer (1994), *Burger, overheid en Nationale ombudsman. Evaluatie van het Instituut Nationale ombudsman*, Den Haag: Sdu.
- Timmermans, J.F.C.M. (1977), 'Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB)', Koninklijke marechaussee, *Ons Wapen*, 24e jaargang, nr. 4, pp. 150-153.
- Tomasi tegen Frankrijk (1992), EHRM 27 augustus 1992, Serie A no. 242-A, *NJCM-Bulletin* 19-4 (1994), pp. 367-378.
- Traa, commissie-van (1996), *Inzake opsporing*, eindrapport van de parlementaire Enquêtecommissie opsporingsmethoden, Den Haag: Sdu.
- Uildriks, Niels en Hans van Mastrigt (1991), *Policing Police Violence*, Deventer/Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers.
- Uildriks, Niels (1993), 'Geweldgebruik door de politie: enige recente ontwikkelingen', *Nederlands Juristenblad*, 1993:852-856.
- Veen, Romke Jan van der (1990), *De sociale grenzen van beleid. Een onderzoek naar de uitvoering en effecten van sociale zekerheid*, Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.
- Venema, J., P.J. Muijen en J.G. Campen (1995), *Handleiding politiebevoegdheden politieursveelantennen, vrijwillige politieambtenaren en buitengewoon opsporingsambtenaren. Richtlijnen voor de politie-praktijk*, Den Haag: VUGA Uitgeverij B.V.
- Visser, Inge de (1993), 'Een klein broertje voor grote Walther', *Dien*, jaargang 8, 1993, nummer 8, p.7.
- Vlek, G.C.K. (1990), *Gezondheidsbevordering als beleidsinstrument bij de Nederlandse Politie. Achtergronden en toekomstbeeld van de fitheid bij de Nederlandse politie*, inleiding ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Vrij, Aldert, Jaap van der Steen and Leendert Koppelaar (1995), 'The Effects of Physical Effort On Police Officers' Perception and Aggression in Simulated Shooting Incidents', *Psychology, Crime & Law* (1995), Vol.1, pp. 301-308.
- Vijver, C.D. van der (1976), *Vuurwapengebruik door de Gemeentepolitie (1970 t/m 1974)*, Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Directie Politie, Afdeling Onderzoek en Ontwikkeling.
- Vijver, C.D. van der (1980), *Geweldgebruik door de politie*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Weber, Max (1976), *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie*, Tübingen: Mohr.
- Wemes, T.J. (1994), 'Uitsluiting en verhoging van de strafbaarheid', in: C.P.M. Cleiren en J.F. Nijboer (1995), *Strafvordering. Tekst & Commentaar. De tekst van het Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar*, Deventer: Kluwer.
- Wensma, G.K.D. (1989), 'Aandacht voor spierreflexen bij wapendragers', *Algemeen Politieblad*, nr. 2, 21 januari 1989, pp. 35-37.
- Wensma, G.K.D. (1993), *Inleiding voor schietinstructeurs, Politie Instituut voor Openbare Orde en Veiligheid PIOV, Hoogerheide*, 1 en 3 november 1993.
- Werkentin F. (1993), 'Tödlicher Schusswaffeneinsatz der Polizei 1974-1992', *Bürgerrechte & Polizei/ CILIP*, 1/93: 79-85.
- Werkgroep evaluatie meldingsformulier geweldgebruik (1995), *Rapport ten behoeve van de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie*, Den Haag.
- Werkgroep Vuistvuurwapens (1977), *Interadvies betreffende gebruikerszaken van een vuistvuurwapensysteem voor de Nederlandse politie*.
- Wuyts, P. (m.m.v. J.M.Pauwels en W. Helsen) (1993), *Invloed van een situatiegeoriënteerde training bij het voorkomen van onaangepast gedrag van de interveniënt in gevaarsituaties*, Brussel: Rijkswacht.
- Yin, Robert K. (1989), 'Research Design Issues in Using the Case Study Method to Study Management Information Systems', in: James I. Cash and Paul R. Lawrence (eds.), *The Information Systems Research Challenge. Qualitative Research Methods*, Boston: Harvard Business School.

Index

- A12-incident: 50, 156, 195, 197, 200, 201, 202, 203, 205, 390
Aalberts en Van de Bunt: 170
aanhouden niet ernstig misdrijf: 107, 110, 112, 163
aanhouden ernstig misdrijf: 107, 110, 151, 158, 259, 361, 366, 377, 379
aanhouding: 16, 135, 137, 166, 262, 357, 372
aanhoudingsbevoegdheid: 75
aanhoudingsvuur: 128, 245, 368, 374
aanloopfase naar het schot: 74
aanranding, tijdsverloop na wederrechtelijke: 79
aansprakelijkheid, civielrechtelijke: 36
aansprakelijkheid, strafrechtelijke: 59
accessoir: 25
achttervolging: 90, 107, 132, 145, 146, 155, 157, 159, 163, 164, 210, 214, 267, 367, 372
ACP: 106, 242, 243
Action 1-munitie: 236, 237, 238, 239
Action 2-munitie: 236, 237, 238, 239
Action 3-munitie: 18, 19, 20, 42, 116, 176, 226, 236, 237, 238, 239, 245, 358, 368, 374, 391
Adang en Van Liempt: 51, 74
administratie van politieel vuurwapengebruik: 19, 96, 370
administratieve zorgvuldigheid: 384
advocaat-generaal: 284, 340
AE: 182
afdoening ongewilde schoten: 395
afdoening door de jaren: 395
afdoening dodelijke schoten: 395
afdoening (justitiële): 18, 256, 279, 280, 284, 285, 290, 291, 294, 298, 319, 325, 328, 329, 377
afdoeningsberichten: 394
afdoeningsprocedure: 284
AFO: 271
afwenden van geweld: 106, 107, 110
afwezigheid van alle schuld: 307, 337
alarmering BBE: 188, 190
alcoholhoudende drank: 129, 130, 163
Algemeen Politieblad (APB): 120, 198, 221, 228, 230
Algemene Inspectie rijkspolitie: 14, 91
Algemene Verkeersdienst rijkspolitie: 88, 112
Aller en Crezee: 125
ambt of beroep, misdrijf in: 67
ambtelijk bevel: 17, 40, 75-76, 189, 293, 342, 348
ambtelijke hoedanigheid, misbruik van: 67
ambtsbericht: 279, 282, 285, 286, 312
ambtseed: 69
Ambtsinstructie 1988: 12, 93, 106, 133
Ambtsinstructie 1994: 12, 16, 19, 35, 106, 107, 126, 295, 317-320, 324, 325, 358, 361, 378, 383
Ambtsinstructie 1994, art. 1: 87, 101, 257
Ambtsinstructie 1994, art. 3: 140, 165, 255, 263, 267
Ambtsinstructie 1994, art. 4: 359
Ambtsinstructie 1994, art. 5: 76, 360
Ambtsinstructie 1994, art. 6: 360
Ambtsinstructie 1994, art. 7: 76, 107, 140, 156, 243, 257, 261, 263, 266, 317-318, 345-346, 364
Ambtsinstructie 1994, art. 8: 176, 364
Ambtsinstructie 1994, art. 9: 187, 361
Ambtsinstructie 1994, art. 11: 101, 358
Ambtsinstructie 1994, art. 12: 16, 110, 360
Ambtsinstructie 1994, art. 18: 60
Ambtsinstructie 1994, art. 17: 13, 17, 60-62, 69, 87, 257, 363, 375, 393
Ambtsinstructie 1994, art. 19: 13, 60
ambtsplicht: 71
Amsterdam: 191
Andel, van: 36
angst voor het onbekende: 59
ANPV: 243
antecedenten: 173
AOE: 169
APV: 106
archivering, kwaliteit van: 387
archivering van politieel vuurwapengebruik: 91, 96, 370
Arnhem: 195, 197
arrestatieteam, bewapening van: 43
arrestatieteam (AT): 14, 19, 59, 100, 114, 123, 126, 131, 136, 142-144, 151, 152, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175-177, 178, 185, 191, 193, 195, 196, 210, 211, 215, 226, 241, 246, 264, 265, 295, 314, 360, 367, 368, 372, 374, 377, 388
arrestatieteams, taakverdeling: 390
arrestatieteams, inzetcriteria: 389
arrestatieteams, werkdruk: 390
artikel 12 Sv-procedure: 289, 340, 345
ARV: 271
Assen: 194, 370
auto, stoppen van: 107, 110, 134
auto, schieten op: 107, 134, 144, 154, 167, 273, 361, 366, 367, 368
auto-procedure: 143, 175, 177, 211, 212, 215
autobanden: 135, 238
autodiefstal: 163
autokraker: 218
automatisch vuurwapen: 176, 177, 195, 202, 358, 360, 361
automatische vuurwapens, meevoeren van: 44
automatische vuurwapens, gebruik van: 49
autopsierapporten: 392
AVAS: 75, 76, 80
Ayer en Flanagan: 169
Baby Heckler: 43, 176, 177, 209
Barker en Carter: 272
BARP: 82, 362
BBE-krijgsmacht: 187, 191, 192, 238, 359, 360, 369, 390
BBE-mariniërs: 187, 191, 192, 194, 195, 238, 250, 359, 360, 369, 390
BBE-politie: 178, 187, 190, 192, 196, 200, 238, 359, 360, 369, 390
BBE-politie, bewapening van: 43
BBO: 171
bedreiging door burger: 107, 109, 117, 118, 119, 121, 122, 165, 367
bedreiging door burger, met steekwapen: 108, 109, 118, 165, 246, 248
bedreiging door burger, met vuurwapen: 108, 109, 118, 122, 123, 165, 169, 367
bedreiging door burger, met slagwapen: 108, 109, 118, 165, 246
bedreiging door burger, met fysiek geweld: 108, 109, 118, 165
bedreiging door burger, met voertuig: 108, 109, 118, 165
bedreiging, met mes: 57
bedreiging, met misdrijf: 64-65
bedreigingen en gevaar: 385
bedrijfsopvangteam: 220
beginsel van een goede procesorde: 1, 36, 75
beginselen van redelijkheid en gematigdheid: 54
beginselen van behoorlijk politieoptreden: 30, 75
behandeling, wrede, onmenselijke of ontrendende: 29
bejegeningsgegevens: 173
beklag bij gerechtshof: 82
beklag(procedure): 288, 289
bekwaamheid, eisen van: 51
belangenafweging, redelijke en billijke: 76
beleidssepot: 80, 287, 328-334
beleidsteam: 188, 190
België: 37
Beljon: 53
bemiddelen: 135
Bemmelen, van en Van Veen: 294
benaderingstechniek: 51, 214, 372
benaderingstechniek: 390
Beneluxverdrag: 37
benen, schieten op: 391
benzinstation: 155, 195, 196, 197, 204
beoordeling, inconsistentie van: 393
beoordeling van politieel vuurwapengebruik: 11, 161, 162, 163, 167, 251, 370, 375, 394
beoordeling: 18
beoordelingssystematiek: 255, 256, 286, 317, 395
Beretta 92FS: 233
Bergh, van den: 78
berisping: 82
beslissingsmodel: 364
beugelkrop: 216
beveiligen: 172, 176
bevelsverhouding: 76
bevolkingsgroei: 387
bevolkingsgroei: 124
bewaken: 172, 176
bewaking en beveiliging: 45
Bewakings- en beveiligingscirculaire: 45
Bewapeningscommissie: 221, 222, 224, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 373
Bewapeningsregeling politie: 37, 50, 53, 188, 358, 359
bewijs: 293, 294-297
bewustzijnsvernaauwing: 71
bezetting: 194
bezwaar(procedure): 288-290
bezwaarschrift tegen dagvaarding: 82

- bezwarende omstandigheden: 350, 351
 Bijstandinstructie Gemeentepolitie 1966: 31, 90, 161, 162, 251
 bijzondere opsporingsdienst: 103, 375
 bijzondere bijstandseenheid (BBE): 19, 173, 187, 200, 238, 359, 360, 369, 390
 bijzondere ambtenaren van politie: 37
 Binnenlandse Zaken, minister van: 178, 222, 224, 230, 240, 248, 359
 Binnenlandse Zaken, ministerie van: 11, 19, 20, 87, 92, 95, 99, 101, 102, 120, 121, 125, 172, 187, 219, 228, 237, 274, 362, 371, 374
 bivakmuts: 139
 blauwe baretten: 175
 Boek: 198, 200, 205
 Boekhoorn en Geerts: 170, 175
 Bonarius: 219
 BOT: 182
 botbreuk, -versplintering: 235, 245
 Bovenkerk: 131
 Bovensmilde: 192
 Brammertz: 275
 Brannigan en McBride: 28
 Breukelen: 177, 198
 Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB): 46, 104, 126, 169, 172, 182, 184, 234, 241, 260, 369, 390
 Brown en Cambel: 219
 BRP: 169, 172, 185, 188
 BTGV: 123, 142
 Buckley's: 169
 buitengewoon opsporingsambtenaar: 103, 358
 buitenvervolginstelling: 336
 burgemeester: 197, 198
 Bürgerrechte & Polizei/CILIP: 273
- capsacaïne: 391
 Carl Walther Waffenfabrik: 226
 Carlier, Lamberts en Gersons: 219, 245
 casubeoordeling: 261-270
 cautiëplicht: 69
 cayennepeper: 391
 CBS: 99, 102, 103, III
 CID: 173
 Clanet: 237
 Cleiren en Nijboer: 66, 294, 299, 301, 311
 commissaris toegevoegd: 68, 80, 147, 252, 284, 306, 322, 323, 363
 commissaris van de Koningin: 171, 194, 198
 communicatie: 130, 132, 156, 157, 163, 201, 204, 372
 contactpersoon: 92
 controle op politieel vuurwapengebruik: 396
 Cook: 134
 corruptie: 68
 Corstens: 54, 81
 CRI: 14, 92
 crimineel vuurwapengebruik: 14
 crisisteam: 188, 190
 culpa in causa: 66, 74, 314, 348, 365, 377
 cultuur: 12, 129, 130, 131
- dag in de week: 118
 dag- en nachtrapport: 95
- databestand, representativiteit van: 385
 databestand: 20, 126
 De Jong en Krabbe: 50
 De Lendecker en Bruggeman: 12
 De Punt: 192, 194
 De Jong en Mensink: 52
 deelmantelmunitie: 199
 deelneming: 48
 Defensie, minister van: 187, 361
 deformerende munitie: 238
 deïndividualisering: 131
 Dekker: 15, 101, 109, 116, 117, 119, 208
 dekking: 70, 74, 143, 235, 264
 Den Bosch: 80, 385
 deskundigheidsbevordering: 393
 Diederichs: 274, 276
 diefstal (verdachte van): 320-324, 330
 Dienst beveiligd vervoer Justitie: 37
 diensthond: 89, 377
 dienstjaren: 115, 129, 367
 dienstpistool, dragen van het: 50
 dienstpistool: 18, 89, 154, 207, 276, 359, 373
 dienstvoorschriften: 19, 20, 158, 231, 232, 36, 386
 Dijk, van: 27
 Dijkstal: 248
 disciplinair versus strafrechtelijk: 396
 disciplinaire maatregel: 37, 82, 141, 161, 253, 270, 288, 328-330, 333, 334, 379, 396
 districtschef: 251
 districtscommandant: 89, 90, 140, 141, 142, 150, 151, 154, 164, 209
 Divisie Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB): 177
 dodelijkheid van politieel vuurwapengebruik: 128
 doden en gewonden door arrestatieteams: 184
 doden en gewonden door particulier vuurwapengebruik: 13
 doden en gewonden door ongewilde schoten: 124, 175, 207, 231, 368, 369
 doden en gewonden door politieel vuurwapengebruik: 120, 124, 231, 273, 368, 370, 387
 doel van gericht schieten: 107
 doeltreffendheid (effectiviteit) van wapen en munitie: 207, 243, 245, 246
 Doerner en Tai-ping: 115
 dolus eventualis: 63, 64
 dolus: 64
 dood door schuld: 65, 66
 doodslag: 63-64
 doorgeladen: 222, 229
 doorschot: 244, 245
 Dorp, van: 170
 double/single action: 148, 208, 211, 213, 216, 217, 222, 224, 234, 264, 276, 388
 draagplicht: 231
 dragen buiten diensttijd: 231
 dreigen met geweld: 383
 dreigen met een vuurwapen: 16, 101, 107, 109, 113, 133, 151, 357
 Drost: 170
 Duitse stadsbus: 202, 203, 204
 Duitsland: 37, 160, 271, 273, 372
- dum-dum-criterium: 238
 duosurveillance: 131
 dwaling: 59, 75
 Dynamit Nobel: 193, 236, 237, 238, 241
- ECD Economische Controledienst: 37
 ECRM: 240
 Eerste Kamer: 11, 238
 EHRM: 357, 362
 Elzinga, Van Rest en De Valk: 35, 48, 78
 emotie: 132, 133
 energieafdracht: 225, 239, 241
 enquête opsporing: 363
 ernstig misdrijf (tevens grove aantasting van de rechtsorde): 317, 320-325, 337, 346, 383
 ernstvuur: 16, 109, 116, 208
 escalatie: 136
 EVRM, art. 2: 26
 EVRM, art. 3: 29
 EVRM: 357
 explosieven: 41, 44
- fair trial: 362
 FATS: 12, 52, 232
 Fawcett: 26
 Feuerstoß: 43
 fietsendief: 141
 fietsendiefstal: 32
 fietser: 164
 fietspad: 145
 FIOD: 37
 fixatie op vuurwapens: 386
 fleeing felon: 272
 FN Browning: 41, 105, 116, 126, 133, 138, 207, 217, 221, 223, 224, 231, 233, 264, 367, 373
 FN Match-munitie: 193, 202
 Fourth Amendment: 272
 Freilich en Schubert: 131
 Friedrich: 129, 130, 131, 132
 Funke tegen Frankrijk: 71
 Fyfe: 50
 fysiek geweld: 17, 106
 fysiek-mentale vaardigheden: 51
- G-stop: 61
 Garantenstelling: 66, 72-74, 294, 327, 348, 365
 gasmasker: 44
 Gaston Glock: 233
 gat tussen gezag en beheer: 396
 gat tussen wapenstok en dienstpistool: 246-249, 391
 GBO: 169, 170
 GBT: 172
 gedoogd: 161, 162
 gegijzelde: 136, 204
 geïmproviseerd geweld: 17, 385
 gelatine: 239
 geldboete: 276, 378
 Geller en Kareles: 208, 357
 geloofwaardigheid.: 390
 gemeentepolitie: 14, 90, 91, 94, 98, 105, 106, 111, 113, 125, 133, 141, 146, 147, 148, 170, 171, 172, 216, 221, 357, 374, 375

- Gemert, van en Barendse: 220
 gemoedstoestand: 129
 generaal-preventieve belangen: 390
 geofendheid in politieel vuurwapengebruik: 260, 365
 gepantserde auto: 141, 212
 Gerechtelijk Geneeskundig Laboratorium: 238, 240, 242
 Gerechtelijk Laboratorium: 195, 198, 200, 210, 234, 243, 244, 283, 286, 313, 314
 gerechtshof: 339, 340
 gericht schieten: 101, 102, 104, 109, 113, 121, 127, 162, 167, 273, 357, 367
 gericht schot: 16
 gericht raak schieten: 128, 167
 Gersons en Sorel: 219
 Gersons: 71, 219, 220
 geslacht van politieambtenaar: 116
 gestoorde: 131, 136, 148, 150, 372
 gevaarlijk rijgedrag: 89
 gevaarsituatie: 20, 115, 129, 130, 134, 136, 165, 372
 gevangenisstraf: 205, 214, 215, 378
 gevolgen van politieel vuurwapengebruik: 19, 128
 gewapende verdachte: 134
 geweer Heckler & Koch 33 SGI: 183, 187, 198
 geweervuur: 151
 geweld, aanwenden van: 38
 geweld, geïmproviseerd en fysiek: 36
 geweld, definitie van: 60
 geweldsbeheersing, module: 51
 geweldsbepalingen: 161
 geweldsbevoegdheid: 15, 35, 358, 364, 382
 geweldsgebruik: 11, 13, 15, 87, 108, 130
 geweldsinstructie, doelrationaliteit van: 55, 382
 geweldsinstructie 1984-1988: 33
 geweldsinstructie 1966-1984: 31
 geweldsinstructie 1957-1966: 30
 geweldsinstructie: 11, 12, 35, 78, 317, 364
 geweldsmelding: 162, 281, 284
 geweldsmisdrijven: 124
 geweldsmonopolie: 11, 12, 13, 25, 185, 357, 364, 381, 384, 390
 geweldsrapportage, in strijd met zwijrecht: 70
 geweldsrapportage: 384
 geweldsverplichting: 32
 geweldsverslag: 384, 394
 GIGN Gendarmerie: 183
 gijzeling: 155, 156, 173, 187
 Glock 17: 93, 104, 116, 207, 221, 233, 234, 359, 366, 368
 Granaria-convooi: 74
 Granfield: 247
 grensoverschrijdende achtervolging: 37
 grensoverschrijdende observatie: 37
 Gribraltar: 27
 groepodynamiek: 131
 Grondwet: 29, 75, 357
 Groot, de: 170
 Grootegast: 225
 grote steden: 111
 GSG-9 Bundesgrenzschutz: 183
 Guijt en Van den Hazel: 68
 Haddocks: 169
 halfgeladen: 230
 Hamburg: 273, 274, 372
 handboeien: 41, 153
 handelingsonbekwaam: 193, 374
 Heckler & Koch PSG1: 43, 193, 197, 199, 202
 Heckler & Koch 33 SGI: 183, 187, 198
 Heckler & Koch MP5: 42, 43, 99, 103, 104, 116, 133, 176, 183, 191, 195, 207, 241, 359, 360, 368
 Heckler & Koch P9S: 104, 183, 359
 Heckler & Koch PSP: 223, 224
 Heemst, van: 248
 Heijden, van der: 96
 Heijder, commissie: 12, 15, 34, 36, 48, 60, 77, 106, 119, 120, 125, 255
 Hellemons: 159
 helmen: 41
 Hessing: 87
 hexagonale loop: 234
 Hirsch Ballin: 200
 HKS: 173
 Hoge Raad: 125, 340, 362, 365, 378
 hoger beroep: 340
 Hollander: 227
 hollow-point-munitie: 199, 236
 holster: 22, 42, 152, 153, 175, 225, 229, 230, 358, 373, 388
 hond: 154
 hondenbrigade: 114
 Hoof, van: 27
 hoofdofficier van Justitie: 21, 92, 139, 144, 145, 147, 149, 151, 156, 160, 161, 162, 163, 165, 171, 179, 181, 197, 205, 211, 251, 256, 266, 268, 269, 363, 378, 379, 284-288
 hoog militair gerechtshof: 336, 337
 Hoogenboezem: 14
 Hoogerechtshof: 272
 HPO: 126
 HSR: 66, 73, 75, 76, 80
 huisvader: 151, 152
 Hurtado tegen Zwitserland: 29
 IACP: 247
 IBT: 52-53
 identiteit, bekende: 32
 illegaal vuurwapenbezit: 14
 inbreker: 164, 268
 ineffectiviteit van politieel vuurwapengebruik: 126
 informatieverstrekking, -verwerving, -verwerking, -gebruik en -gebrek: 132, 135
 innemen dienstvuurwapen: 51, 53, 232, 233
 inrijden op politieambtenaar: 108
 inschot: 215
 Instructie Korps Rijkspolitie (IKR): 31, 150
 integrale beroepsvaardigheidstraining (IBT): 52-53, 391
 integriteit: 68
 internationaal: 180, 183, 184, 193, 238, 273, 372
 Internationale Vredesconferentie Den Haag 1899: 238, 240, 373
 interventieplan: 188
 intimidatie: 29, 39
 intimidatieschot: 101, 102, 266
 inventarisatie van politieel vuurwapengebruik: 19
 Inzake opsporing (Rapport Van Traa): 73, 363
 inzetcriteria en -procedure BBE: 188, 189, 190, 203
 inzetcriteria en -procedure arrestatieteams: 173, 174, 178, 179, 184, 185, 389
 IRA: 28
 IRT: 173
 IVBP: 26
 jachttopzichter: 89
 Jong, de en Mensink: 12
 Joubert en Bevers: 37
 joy riding: 157
 jurisprudentie: 16
 Justitie, minister van: 176, 178, 187, 189, 195, 196, 202, 204, 205, 359
 Justitie, ministerie van: 20, 87, 125, 172, 222, 224
 justitiële documentatiedienst: 254, 394
 Kaderregeling KLPD: 53
 kaping: 187
 karabijn: 42, 104, 105, 241, 368
 Kempenbendes: 97, 111, 318, 332, 334
 kennisgeving van niet verdere vervolging: 335, 336
 keuze pistool Glock 17: 233
 keuze munitie Action 3: 221, 235-241
 keuze pistool Walther P5: 221-225
 Klaas tegen Duitsland: 28
 klacht: 288, 376
 klagen over politieoptreden: 82
 Kleck en McElrath: 134
 kleinhandigen: 227
 Klerks: 183, 187, 191, 192, 194, 237
 klewang: 31
 KLPD: 37
 klungelschot: 93, 124, 207, 208, 209, 368
 Knigge: 328
 kogelwerend vest: 41, 44, 141, 264, 359, 386
 kogelwerend schild: 178
 Koninklijke marechaussee: 33, 34, 37, 88, 93, 103, 114, 133, 176-179, 221, 230, 232, 233, 234, 235, 241, 358, 366, 367, 369, 375
 Koninklijke landmacht: 236
 Koninklijke luchtmacht: 236
 Koninklijke marine: 236
 Kooten, van: 70
 Korps landelijke politiediensten (KLPD): 91, 155, 156, 178, 190, 195, 232, 240, 357, 375
 korpsbeheerder: 17, 178, 188, 229, 251, 268, 269, 382, 288, 360, 361, 374, 375, 379
 korpschef: 90, 145, 156, 158, 160, 161, 197, 251, 267, 268, 270, 288, 364, 378, 379
 korpsleiding: 20
 Korthals Altes: 199, 202
 Kortman: 26
 krantenarchief: 281, 283
 krijgsmacht: 37
 Kröl: 276
 Krolzig: 220, 245
 Kruissink en Blee: 14

- Kruize en Wijmer: 71, 72, 115, 130, 131
kwaliteit van de administratie: 387
- landmachtkolonel: 195, 198
lange afstandsprecisievuurwapens: 45, 46, 49
lange afstandsprecisievuur: 18, 187, 188, 358, 360, 361
lange afstandsprecisiegeweer Heckler & Koch PSG1: 193, 197, 199, 202
Lankhorst: 193, 199, 202
Lapua D47-munitie: 193, 202
lawaigranaat/stun grenade: 174
Lawson: 26
LBB: 182
LCA1: 173, 184
LCA2: 173, 183, 184
Leeuwarder Courant: 225, 241
legaliteitsbeginsel: 276
Legebeke: 200
leidinggeven: 141
letsel van meer dan geringe betekenis: 258, 362, 383
letselschot: 17, 124, 207
leugenachtige verklaring: 71
Leven, recht op bescherming van: 26
levenbedreigende omstandigheden: 190
lichamelijke integriteit: 25, 29, 34, 259, 320, 321
Limburgs Dagblad: 159
Lipsky: 133
Logistiek, divisie (Wapens en Munitie): 103, 228, 240
loodhoudende stoffen: 235
- Machielse: 78, 79
machtiging meevoeren automatisch vuurwapen: 176
Markus en Hoekendijk: 225
Matulia: 272
Mauser-geweer: 193, 359
Mayer: 125
McCann, Farrell en Savage: 27
McCann: 357
meerdere: 46, 61, 76
meeneed: 70
melding geweld binnen 48 uur: 61
melding politieel vuurwapengebruik: 16, 87, 88, 95, 251
meldingsbereidheid: 70
meldingsformulier: 11, 61, 62, 95, 109, 123, 280, 374, 378, 383-384, 392
meldingsplicht versus zwijgrecht: 69-72, 383
meldingsplicht: 33, 38, 60, 362
meldkamer: 132, 135, 145, 146, 148, 156, 159, 160, 163, 195, 201, 213, 393
Mellenberg en Van der Ven: 173
MEN SF .300 Winchester Magnum-munitie: 193
Meta Hofman: 73, 94, 125
Metallwerk Elisenhütte Nassau (MEN): 236
Meulen, van der: 15, 30, 31, 60, 75, 101
mishandeling: 64
Mobiële Eenheid (ME): 99, 114, 182, 241
Mobiële Eenheid, bewapening van: 42
- moord en doodslag tussen burgers: 14
muitelij: 42, 49
Muller: 187, 191, 192, 194, 200, 202, 203
munitie, vervormende: 390
mythen: 170, 387
- nabij gevecht (*close combat*): 18, 187, 189, 194, 361
Naeyé: 15, 30, 34, 59, 70, 71, 170, 199
Nationale ombudsman: 82, 176, 364, 376
Nederlandse Politie Academie (NPA): 94
negeren stopteken: 108
nemo tenetur-beginsel: 69, 362
niet akkoord: 161, 162
NJ 1916, 763: 294
NJ 1929, 894: 64
NJ 1932, 617: 77
NJ 1938, 345: 299
NJ 1959, 179: 79
NJ 1965, 262: 77
NJ 1965, 262: 299
NJ 1966, 496: 67
NJ 1971, 174: 65
NJ 1974, 258: 73
NJ 1977, 557: 70
NJ 1977, 557: 362
NJ 1979, 142: 75
NJ 1979, 001: 75
NJ 1980, 045: 77
NJ 1981, 560: 347
NJ 1981, 534: 64
NJ 1981, 560: 66
NJ 1981, 650: 64
NJ 1982, 384: 310, 341
NJ 1982, 384: 78
NJ 1983, 222: 65
NJ 1983, 468: 73
NJ 1983, 271: 44
NJ 1983, 268: 65
NJ 1983, 468: 20, 342
NJ 1985, 651: 79
NJ 1985, 565: 77
NJ 1986, 056: 79
NJ 1986, 368: 64
NJ 1987, 286: 77
NJ 1987, 950: 74
NJ 1988, 809: 347
NJ 1988, 809: 73
NJ 1989, 511: 79
NJ 1990, 291: 77
NJ 1990, 353: 74
NJ 1991, 846: 74
NJ 1991, 385: 79
NJ 1991, 579: 78
NJ 1992, 256: 74
NJ 1993, 485: 71
NJ 1993, 691: 79
NJ 1993, 485: 362
NJ 1995, 200: 64
NJ 1996, 540: 71
noodbevelen van de burgemeester: 44
noodplan: 188
noodtoestand: 326, 327
noodweer, putatief: 299, 307
- noodweer: 27, 32, 36, 37, 46, 55, 57, 76-78, 255, 297-316, 324, 327, 331, 348, 352, 357, 376, 383, 386
noodweer-exces, intensief: 79
noodweer-exces, extensief: 79
noodweer-exces: 78-79, 297, 298, 307, 312, 352, 353
noodweersituatie: 106, 144, 160, 205, 268
noodweervuur: 128, 138, 245, 275, 368, 372, 374
noodzakelijke verdediging: 74
Nordrhein-Westfalen: 273, 274, 372
normering van politieel vuurwapengebruik: 15
NPB: 122
NPO: 118
NRC Handelsblad: 159, 199, 205, 229, 247
NSIS: 173
- ODRP: 95
officier van Justitie: 17, 161, 176, 212, 361
ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding: 77
omstandigheden van politieel vuurwapengebruik: 14, 16, 18, 19, 88, 130, 132, 136, 367, 371
onbedoeld raak schot: 207, 217, 218, 290, 291, 294, 328, 378
onderhandelaar: 152, 190
onderhoud dienstvuurwapen: 232
onderrapportage: 384-385
ongeluk: 137, 152, 166, 372
ongeoefendheid: 136, 295
ongewild schot: 16, 92, 124, 135, 152, 175, 184, 207, 208, 231, 244, 290, 291, 294, 322, 327, 330, 336, 338, 352, 368, 373, 374, 377, 378, 388
ongewilde schoten met Walther P5: 388
ongewilde schoten met FN Browning: 388
ontbieding ten parkette: 331-333
ontkoppelhefboom: 229
ontladen van een vuurwapen: 209
ontslag van rechtsvervolgging: 289
ontslag: 83
ontspannen: 222, 223, 229
ontvoering: 90
oordeels- en kritiekstoornissen: 71
oorlogsrecht: 238
oorlogstijd: 391
Oorlogswet voor Nederland: 38
openbaar Ministerie: 11, 20, 21, 87, 92, 152, 279, 374
openbare orde: 16, 33, 107, 110, 135, 150, 366, 372, 390
operationele aspecten: 116, 284, 285, 315-317
opleiding en training: 11, 12, 13, 125, 130, 154, 160, 230, 372, 374, 385
opleidingschef: 251
opportunitiebeginsel: 80-81, 276, 287, 376
OPS: 173
opslag: 235, 239, 240
opvallende surveillanceauto: 162, 213
opzettelijke delicten: 340-346
OT: 183
overmacht: 32, 79-80, 326, 327, 342, 376
overrompelen: 174
overval: 14, 196, 212, 213, 275

- paraatheid BBE: 189
 Parabellum, 9 x 19 mm (Luger): 224
 paradoxale opdracht: 389
 parketpolitie: 37
 parketstandje: 331, 332
 Pauwels, Helsen en Wuyts: 115
 pepper spray: 247, 248, 272, 391
 persarchieven.: 385
 pet: 137
 Pijl en Muijen: 68
 pijngrens: 61
 piketdienst: 281
 PIOV: 52, 391
 pistool Walther P5: 18, 103, 104, 116, 126, 133, 175, 177, 182, 193, 207, 212, 221, 223, 224, 227, 229, 231, 276, 359, 360, 366, 367, 373
 pistool Walther P88: 233
 pistool Sig Sauer P226: 233
 pistool Sig Sauer P225: 223, 224
 pistool FN Browning: 105, 116, 126, 133, 138, 207, 217, 221, 223, 224, 231, 233, 234, 359, 366
 pistool Heckler & Koch P9S: 104, 183, 359
 pistool Heckler & Koch PSP: 223, 224
 pistool Beretta 92FS: 233
 pistool Glock 17: 93, 104, 116, 207, 221, 233, 234, 359, 366
 pistool Heckler & Koch P9S: 104, 183
 pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5: 99, 103, 104, 116, 133, 176, 182, 191, 195, 207, 241, 359, 360
 planmatige aanhouding: 137, 142, 166, 372
 plastic kogel: 27
 poging: 48
 Police Chief: 247
 politie-informant: 136
 politiealmanak: 102
 politiebesteding: 390
 politieel vuurwapengebruik: 11, 15, 16, 19, 357, 358, 370, 375
 politiek-bestuurlijke verantwoording: 384
 politiekogel: 20, 21, 124, 376
 politiemunitie: 235
 politiesterke: 99, 103, 105, 124
 politievakorganisaties (bonden): 251, 378
 Politiewet 1957: 34, 133, 358
 Politiewet 1993: 102, 161
 Politiewet 1993, art. 2: 17
 Politiewet 1993, art. 8: 17, 18, 37, 75, 76, 263, 317-318, 345, 358, 359, 360, 377, 382
 Politiewet 1993, art. 9: 75
 Politiewet 1993, art. 60: 188
 Politiewet 1993, art. 61-66: 88, 364
 Polizei-Führungsakademie: 273, 276
 polygonale loop: 234
 poppetjesformulier: 88
 posttraumatische stress: 219, 220, 388
 praktijksituaties: 13
 Präzisionsschützenkommandos: 273
 pressieverbod: 69
 privé gebruik van politievuurwapen: 19, 124, 218, 280, 368, 375, 388
 proces-verbaal: 17, 70
 procureur-generaal Den Bosch: 96
 procureur-generaal: 20, 93, 112, 139, 144, 171, 178, 196, 198, 202, 204, 251, 284-287, 363, 375
 professionaliteit: 130, 170, 172, 173, 175, 180, 184, 185, 189, 190, 205, 208, 214, 228, 244, 245, 255, 365, 381
 proper en smart rules: 131
 proportionaliteit: 34, 126, 173, 193, 244, 297, 298, 307, 308, 310, 312, 314, 338, 342, 364, 377
 propeschietter: 225
 provo: 31
 pseudo-arrestatieteams: 181
 psychologische processen: 13, 131, 132
 Punch: 170
 Raad van Hoofdcommissarissen: 102, 160
 Raad van State: 35
 raak schot: 279, 284, 291
 RAC: 171
 RAF: 171
 rake zaak: 17, 93, 161, 256, 279, 280, 284, 291
 rapportage van politieel vuurwapengebruik: 18, 95, 362
 rechercheur: 152
 rechter: 19, 276, 362, 363, 376, 378
 rechtmatige uitoefening van de bediening: 43
 rechtmatigheid van politieel vuurwapengebruik: 12
 rechtsorde: 320
 rechtspositie politie: 82
 rechtvaardigingsgronden: 72
 rechtvaardigingsgrond, wettelijk voorschrift: 76
 redelijkheid en gematigheid: 189
 Reenen, van: 11, 15, 16, 31
 reflexschot: 124, 207, 210, 211, 212, 276, 368
 Regeling BBE: 187, 188
 regiopolitie: 92, 112
 regiopolitie Amsterdam-Amstelland: 15, 92, 103, 109, 116, 117, 159, 170, 179, 208, 230, 231, 275, 371, 372
 regiopolitie Brabant-Zuid-Oost: 179
 regiopolitie Drenthe: 232, 371
 regiopolitie Drenthe: 387
 regiopolitie Friesland: 229
 regiopolitie Gelderland-Midden: 178
 regiopolitie Gooi en Vechtstreek: 112, 172, 371
 regiopolitie Gooi- en Vechtstreek: 387
 regiopolitie Haaglanden: 105, 106, 178, 179, 232, 371
 regiopolitie Hollands Midden: 232
 regiopolitie Noord- en Oost-Gelderland: 232
 regiopolitie Noord-Holland-Noord: 232
 regiopolitie Rotterdam-Rijnmond: 275, 371, 372
 regiopolitie Utrecht: 371
 registratie meervoeren automatisch vuurwapen: 176
 registratie arrestatieteams: 178
 registratie van politieel vuurwapengebruik: 17, 19, 87, 176, 370
 registreren van geweldsaanwendungen: 384
 Reiss en Roth: 133, 273
 Rummelink: 73, 75
 reorganisatie van de politie: 116
 responsiviteit: 130
 ressort: 363
 ressort Arnhem: 98, 111, 210
 ressort Amsterdam: 94, 98, 111
 ressort Leeuwarden: 98, 111
 ressort Den Bosch: 93, 98, 111, 370
 ressort Den Haag: 98, 111
 Rest, van: 75
 restenergie: 235
 revolver: 135, 138, 139, 177, 195, 201
 Rhooen: 66
 richten en gericht houden: 40, 89, 101, 358, 378
 richten: 383
 ricochet: 235
 rijdende verdachte: 144, 268, 372, 387
 rijkspolitie: 14, 87, 88, 89, 91, 94, 98, 111, 112, 113, 125, 133, 141, 148, 159, 172, 216, 221, 357, 374, 375
 rijksrecherche: 11, 17, 18, 19, 20, 21, 37, 68, 69, 87, 92, 93, 94, 137, 140, 144, 148, 149, 156, 157, 161, 167, 199, 200, 202, 204, 207, 209, 210, 217, 242, 243, 244, 265, 269, 279-284, 358, 370, 371, 375, 384, 393
 rijksrecherchedossiers: 392
 rijksveldwacht: 30
 Rijkswacht: 115
 riotgun: 142
 roadblock/wegblokkade: 61, 145, 158, 160, 268
 Rode Kruisverdrag 1949: 238, 240, 373, 390
 roekeloosheid: 66
 rol-verantwoordelijkheid: 381
 ronde tafelgesprekken: 393
 Rossi en Freeman: 12
 RTTVP: 51, 53, 360, 396
 RWS-munitie (Dynamit Nobel): 193, 202
 sabelsteek: 31, 124
 safe action: 234
 SAS-eenheid: 27
 schadevergoeding: 82, 289
 schatting van politieel vuurwapengebruik: 96, 97, 370
 Scheffer: 36, 59, 251
 Schengen: 37
 scherpschutter (BBE): 135, 190, 193, 197, 200, 201, 369, 390
 scherpschuttersmunitie: 193, 238
 schietafstand: 127, 139, 141
 schieten op auto: 49, 107, 134, 144, 154, 167, 273, 361, 366, 367, 368, 386
 schieten op persoon: 107, 127, 128, 167, 273, 361, 368
 schieten, gericht: 41
 schieten op dieren: 61
 schieten: 121, 131
 schietgeval: 13, 16, 167, 370
 schietincident: 95
 schietoefeningen: 51
 schietpartijen tussen burgers: 138, 14
 schietsimulatieapparaat: 13, 52, 115
 schietstatistiek: 14, 271
 schietstatistiekformulier: 17

- schietvaardigheid: 52
 schietvaardigheid: 52
 schild: 31
 Schiphol: 45
 schoffel: 148
 schoolklas: 153
 schorsing: 83
 Schuitemaker en Verheijden: 122
 schuld: 287, 290, 293-295, 347-352
 schulduitsluitingsgronden: 72
 schutter: 279
 semi-automatisch vuurwapen, Gebruik van: 47
 seponeren: 279, 287, 363, 376, 377
 sepot: 279
 sepot, kaal: 287, 328
 sepot, technisch: 287, 291, 293, 317
 sepot, uitgesteld: 329
 sepot, voorwaardelijk: 287, 293, 329
 sepot, beleids-: 287, 328-334
 sexclub: 215
 Sherman en Langworthy: 272
 Sherman en Cohn: 272
 Sig Sauer P225: 223, 224
 Sig Sauer P226: 233
 sigarenzaak: 212
 significantie: 102, 112
 Sipkes: 159
 slachtofferhulp: 154
 slag- en steekwapens, verdediging tegen: 56
 slagpin: 228, 229
 slagpinborgplaat: 229
 slagpinmodificatie: 228-230
 Slotboom: 101, 102
 Smit, Van der Heijden en Van Gils: 96
 snelkraak: 97, 259
 snorfiets: 212
 sociale klasse: 130
 solosurveillance: 131
 Sondereinsatzkommandos: 273
 Sorgdrager: 159
 Sourcebook: 273
 spierreflex: 388
 spijkerplank: 158
 splitsecond: 110
 spoedaanhouding: 137, 141, 161, 166, 264, 372
 spoorwegpolitie: 37, 41, 114, 141, 142, 228, 232, 367
 spreiding van politieel vuurwapengebruik: 19
 SPSS: 20, 101
 staandhouden: 16
 Starfighters: 192
 startschot: 108
 steek- en slagwapens: 385
 Steen, van der: 117
 sterke arm: 25, 365, 381, 390
 Stewart tegen Verenigd Koninkrijk: 27
 stopkogel: 237, 238, 239, 373, 392
 stoppende werking: 235
 strafbaarheid van een politieambtenaar: 63
 strafrechtelijk versus disciplinair: 396
 strafrechtelijke afdoening: 394
 strafrechtelijke afdoening: 396
 strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde: 188
 strafuitsluitingsgrond, beroep op: 66, 72
 strafuitsluitingsgrond: 15, 18, 286, 287, 293, 362, 363, 365, 376
 strafvervolgning: 125, 253, 270, 276, 363, 375, 376, 378
 strafverzuwende omstandigheden: 67
 Strijards: 74
 stroper: 89, 225
 sturing en toetsting van politieel vuurwapengebruik: 19, 374, 396
 subjectieve (waarneming): 327, 344
 subsidiariteit: 54, 126, 173, 193, 244, 297, 298, 310-312, 325, 343, 364
 subsidiariteit, dubbele: 53
 surveillanten: 41
 SWAT: 169
 taakverdeling: 74
 tactiek: 17
 technisch sepot: 80
 technische storings: 226
 Technische Recherche: 198
 Telegraaf, de: 12, 241
 terroristische aanslagen: 45
 Tex, den: 225
 thuis bewaren: 388
 Tier: 131
 Tijdschriften informatiepunt (TIP): 92
 Timmer en Niemeijer: 13, 130, 133, 176
 Timmermans: 183
 TNO: 228, 248
 Tomasi tegen Frankrijk: 28
 traangas: 61, 152, 176, 247
 training en toetsing: 50, 51, 396
 trauma: 388
 trefferspreiding: 235, 239
 trekken van een vuurwapen: 89, 101, 358, 378
 trekken: 39, 383
 trekkerdruk (-weerstand): 223, 276
 trekkerstang: 229
 trekkerweg: 224
 trendmatige ontwikkeling: 387
 Trouw: 205, 241, 353
 tuchtrect: 288
 Tweede Kamer: 171, 187, 193, 199, 202, 205, 224, 230, 237, 238, 240, 242, 375
 twist: 137, 150, 166, 372
 typologie van gevaarsituaties: 20, 129, 136, 166, 371, 372, 386, 391
 Uildriks: 63
 uit voorzorg ter hand nemen: 16, 36, 38, 63, 89, 90, 91, 104, 139, 151, 164, 175, 210, 257, 258, 268, 358, 374, 378, 383, 388
 Uitrustingsregeling politie 1994: 41, 44, 359
 uitschot: 215
 uitzonderingstoestand: 38
 uitzonderlijke ingreep: 137, 151, 166, 372
 ultimum remedium: 27, 34, 50, 382
 uur van de dag: 119
 vakministeries: 15, 172
 vakministers: 382
 Valken, commissie-: 221
 valschoten: 229, 373
 valveiligheid: 152, 207, 222, 228, 231
 Van Maanen: 133
 Veer, van der: 20
 veiligheid: 116, 149
 Venenma, Muijen en Campen: 89
 verantwoordelijkheid voor de afdoening: 392
 verantwoording van politieel vuurwapengebruik: 19, 363
 verbaalboek rijksrecherche: 94
 verbaliseringsplicht: 69-70
 verdachte, politieambtenaar als: 63
 verdachte, rijdende: 25
 verdachte, politiemans als: 381
 verdachte: 279, 283
 verdediging: 137, 166, 261, 297-299, 372
 Verenigd Koninkrijk (Engeland en Wales): 247, 271, 357, 372, 391
 Verenigde Staten: 160, 247, 271, 272, 372, 391
 verkeerscontrole: 162
 verkeersdienst: 114
 verkrachting: 264
 vernietigingslijst: 95
 veroordeling, kans op: 394
 veroordeling: 161
 verschoningsrecht: 71
 vervolging, strafrechtelijke: 279, 280, 287, 291, 293
 vervolgingsbeslissing: 279
 verwijtbaarheid, anterieure: 74
 verzachtende omstandigheden: 350, 351
 vigilat ut quiescant: 63
 Vijver, van der: 12, 15, 72, 106, 117, 118
 Visser, de: 226, 227
 vissersgemeenschap: 151
 vlucht: 311
 vluchtgevaarlijke persoon, aanhouding van: 47
 voegen als benadeelde partij: 82
 Volkskrant, de: 12, 241
 volmantelmunitie: 20, 42116, 178, 226, 235, 236, 238, 241, 243, 245, 368, 374, 391
 voorlichting: 153
 vooronderzoek: 270
 voorval van politieel vuurwapengebruik: 16, 87
 voorwaardelijke sepot: 253
 voorwaarden van politieel vuurwapengebruik: 18
 vreemdelingencontrole: 217
 vrees: 299, 302
 vuurbevel: 111, 332
 vuurgevecht: 142
 vuuropdracht: 203
 vuurregelaar MP5: 176, 209
 vuurwapendocent (schietinstructeur): 92, 125, 220
 vuurwapendreiging door burgers: 386
 vuurwapengebruik van arrestatieteams: 114, 177, 179
 vuurwapengebruik, afdoening van: 80-82
 vuurwapengebruik, afkeuring van: 394
 vuurwapengebruik, beslissing door OM: 80-81
 vuurwapengebruik, beslissing door rechter: 81
 vuurwapengebruik, buiten diensttijd: 388
 vuurwapengebruik, definitie van: 38

- vuurwapengebruik, doel van: 19, 107, 110, 111, 112, 113, 120, 135, 164, 366, 385
- vuurwapengebruik, doeltreffendheid: 126, 127, 141, 368
- vuurwapengebruik, effectiviteit van: 388
- vuurwapengebruik, gevallen: 46
- vuurwapengebruik, in schema gezet: 54
- vuurwapengebruik, naar uur: 397
- vuurwapengebruik, naar regio: 387
- vuurwapengebruik, naar seizoen: 387
- vuurwapengebruik, naar dag: 387
- vuurwapengebruik, verslag van: 385
- vuurwapengebruik, wetenschappelijk onderzoek van: 384
- vuurwapengevaarlijk: 90, 91, 107, 109, 135, 173, 174, 184, 185, 258, 267, 268, 295, 319, 324, 328, 333, 383
- vuurwapenopleiding: 51
- vuurwapenrapportage, onbetrouwbaarheid van: 385
- vuurwapenspecialisten: 46
- waarschuwen: 46, 110
- waarschuwend schieten: 101, 113, 121, 127, 162, 357, 367
- waarschuwingsschot: 16, 40, 65, 73, 101, 102, 104, 108, 109, 110, 139, 147, 150, 158, 160, 163, 217, 218, 269, 273, 360, 388
- Walther P5: 18, 41, 103, 104, 116, 126, 133, 175, 177, 182, 193, 207, 212, 221, 223, 224, 227, 229, 231, 276, 359, 360, 366, 367, 373
- Walther P88: 233
- wapenstok: 61, 106, 313
- wapenstok, lange: 31, 248, 249
- wapenstok, korte: 41, 153, 214, 218, 246, 249, 391
- wapenstok, uitschuifbare: 248, 249
- Weber: 11
- wederspanningheid: 41, 44
- Wegenverkeerswet: 163
- Wemes: 74
- Wensma: 210
- Werkentin: 273, 274
- Wet wapens en munitie: 50, 181, 248
- Wet wapens en munitie, art. 1: 108
- wet- en regelgeving: 11
- Wetboek van strafrecht, art. 39: 72
- Wetboek van strafrecht, art. 40: 72, 79, 326
- Wetboek van strafrecht, art. 41: 72, 76-78, 137, 139, 150, 151, 204, 255, 256, 261, 266, 267, 287, 312, 365, 377
- Wetboek van strafrecht, art. 42: 72, 74-76, 287, 317, 345, 365
- Wetboek van strafrecht, art. 43: 72, 75-76
- Wetboek van strafrecht, art. 44: 67, 363
- Wetboek van strafrecht, art. 74: 328
- Wetboek van strafrecht, art. 180: 321
- Wetboek van strafrecht, art. 284: 65, 363
- Wetboek van strafrecht, art. 285: 64, 73, 363
- Wetboek van strafrecht, art. 287: 63, 204, 293, 363
- Wetboek van strafrecht, art. 300: 64, 293, 363
- Wetboek van strafrecht, art. 302: 64, 139, 261, 293, 345, 363
- Wetboek van strafrecht, art. 307: 65-67, 204, 293, 363, 365, 377
- Wetboek van strafrecht, art. 308: 65-67, 293-294, 363, 365, 377
- Wetboek van strafrecht, art. 309: 67
- Wetboek van strafvordering, art. 12: 82, 364, 376
- Wetboek van strafvordering, art. 27: 70
- Wetboek van strafvordering, art. 51: 287
- Wetboek van strafvordering, art. 53: 75
- Wetboek van strafvordering, art. 54: 75
- Wetboek van strafvordering, art. 142: 358
- Wetboek van strafvordering, art. 105: 363, 71
- Wetboek van strafvordering, art. 106: 71
- Wetboek van strafvordering, art. 152: 69-70, 362
- Wetboek van strafvordering, art. 167: 80
- Wetboek van strafvordering, art. 242: 80-81, 335
- Wetboek van strafvordering, art. 244: 328
- Wetboek van strafvordering, art. 250: 82, 336, 364
- Wetboek van strafvordering, art. 262: 336
- Wetboek van strafvordering, art. 351: 364
- Wetboek van strafvordering, art. 350: 82, 364
- Wetboek van strafvordering, art. 358: 82
- Wetboek van strafvordering, art. 361: 82
- wettelijk voorschrift: 17, 74-75, 286, 317-326, 345, 376, 377
- Wijster: 191
- wijze van politieel vuurwapengebruik: 16, 101, 102, 104, 108, 109, 110, 114, 119, 120, 127
- willekeur: 393
- Winsterswijk: 92
- woelingen, vuurwapengebruik ter beteugeling: 49
- wondbalistische effecten: 392
- woonwagenkamp: 97, 213, 259
- worstelschot: 124, 207, 214, 368
- wrede, onmenselijke of ontorende behandeling: 29
- Wuyts: 129
- Yin: 21
- Zeldenrust: 237
- zelfdoding (poging tot): 219, 368, 375, 388
- zelfhulpteam: 219
- zoeken zaak: 92
- Zoetmulder: 199
- zorgplicht: 66
- Zuidmolukkers: 191, 194
- zwaar lichamelijk letsel: 64
- zwaar lichamelijk letsel door schuld: 65, 66
- zwijgrecht: 18, 69, 283, 362